

An. dom.

duo, & præter hos, quinque aliorum episcoporum vicarii. Metropolitanus episcopus præfuerunt, Mausona Emeritensis, Leander Hispalensis, quem Lucas Tudensis primate Hispaniæ fuisse dicit & legatum Romanæ ecclesiæ, Euphemius Toletanus, Pantardus Bracarenensis, Nigetius Narbonensis, Stephanus Tarraconensis. Archiepiscopus Toletanus, & illum sequuti alii nonnulli, aiunt Helladium Toletanum huic interfuisse concilio, sed hic aliquanto posterius Toletanam rex ecclesiã, vt ex Beato Alfonso constat. Petrus Antonius Beuter affirmat Sanctum Idalium Barcinonensem episcopum in hoc fuisse concilio, sed nomen illius in codice Conciliorum non inuenio. Ab his partibus condemnatum est, & Hispaniæ finibus exterminatum Arianorum dogma, quo nobilitas Gothica per ducentos tredecim annos infecta fuerat. Ioannes Abbas tradit, summam synodalis negotii fuisse in hoc concilio penes Sanctum Leandrum Hispalensem episcopum, & beatissimum Eutropium, monasterii Seruitani Abbatem. In huius concilii decimo quarto capite statutum, ne quis Iudæus fungi possit officio publico. Hoc concilium alii alio anno ponunt, ego codicem Conciliorum sequor, in quo etiam in diuersis editionibus constanter legitur, celebratum Æra sexcentesima vigesima septima. Idem habent Annotationes marginales libri Alcobaciensis in Sanctum Isidorum. Si igitur anno Christi quingentesimo octogesimo nono addas annos triginta octo, habebis Æram Cæsaris sexcentesimam vigesimam septimam. Ricaredo orthodoxo quietâ pace regnanti domesticæ tēduntur insidiæ. Nam quidam ex cubiculo eius, & prouinciæ dux, nomine Argimundus, tyrannidem affectans aduersus Regem conspirat, ita vt eum, si posset, regno priuaret & vita. Sed nefandi eius consilii detecta machinatione comprehensus, & vinculis ferreis constrictus, habitâ quæstione, focii eius impia molimina confessi, digna sunt ultione interfecti. Ipse vero Argimundus qui regno inhiabat, primum verberibus cæsus, deinde turpiter decaluatus, posthæc dextera amputata exemplum omnibus asino insidens Toleti dedit, ne famuli aduersus dominos insurgant. Ioannes Abbas. Vsq; ad hunc annum prosequutus est Chronicon suum Ioannes Abbas, quod exorsus fuerat ab anno Iustini Imperatoris primo. Fuit hic episcopus Gerundensis, natione Gothus, prouincia Lusitanus, natus (vt inquit Diuus Isidorus) Scalabi. Qui cum septendecim annos Constantinopoli studiuisset, & Græce Latineq; doctus, in Hispaniam reuersus, à Leouigildo Rege, quod Arianam nollet hæresin profiteri, decenniali multatus exilio, Barcinonem relegatus fuisset: tandem à Ricaredo Rege Christianissimo reuocatus, monasterium Biclariense (vulgo Valclara) condidit, & monachis suis doctrina & exemplo vitæ præluxit, multaue ingenii monumeta reliquit. Ex Sancto Isidoro & Ioanne Trittemio.

590. Cum Ricaredus Rex constitutionem superius dictam in concilio Toletano contra Iudæorum perfidiam edidisset, in quos prolata fuerat, rectitudinem mentis regiæ inflectere, pecuniarum summam offerendo, moliti sunt. Sed Rex Catholicus Dei iudicio placere studens, innocentiam auro prætulit. Quod factum in epistolis suis libro 7. Diuus Gregorius meritis laudibus extollit. Eodem fere tempore, Ricaredus post conuersionem suam, munera ad sedem Apostolicam cui tum Diuus Gregorius præerat, misit per Abbates quosdam & Probinum presbyterum. Pro quibus muneribus Diuus Gregorius accurata epistola gratias egit, & vicissim illi misit clauim ferream ex catena, qua Diui Petri Apostoli collum in martyrio ligatum fuerat, & crucem, in qua lignum Dominicæ crucis, & capilli beati Ioannis Baptistæ inerant, & pallium pro beato Leandro. Ex epistolis Diui Gregorii. Eodem anno celebratum est primum conciliū Hispalense ab octo episcopis, præsidente beato Leandro, eius ecclesiæ episcopo metropolitano, pridie Nonas Nou. Ex conciliis.
591. Hoc tempore floruerunt in Hispania multi viri, tum vitæ sanctitate, tum eximia eruditione celebres. Mausona Emeritensis, de quo iam diximus. Leander Hispalensis. Eutropius Abbas, deinde episcopus Valentinus. Seuerus episcopus Malacitanus. Licinianus primum Carthaginensis, deinde Malacitanus episcopus, Constantinopoli ab æmulis veneno extinctus, multa scripsit. Ioannes Trittemius & Sanctus Isidorus, Sanctus Fulgentius, episcopus primū Astigitanus, deinde Carthaginensis, Sancti Leandri frater, Hebræi, Græci, Arabici, Syri, ac Latini sermonis peritissimus, scripsit in Euangelia, Esaiam, duodecim prophetas, Pentateuchum & libros Regum: interfuit concilio Toletano, in quo damnata est Ariana hæresis & omnis Paganorum perfidia: obiit anno ætatis suæ sexagesimo sexto Calendis Ianuarii. Ex Breuiario Hispalensi. Ioannes Abbas, deinde episcopus Gerundensis, de quo iam diximus.
594. Clotosinda Childeberti Mediomatricum in Francia Regis soror, Ricaredo Reginubit, & pax inter vtrumque populum facta fœdere coit. Ex Paulo Emilio & Annalibus Francorum.

Hoc tempore Beatus Gregorius Papa, misso in Hispaniam Ioanne defensore, iussit Inuariatium Malacitanæ sedis episcopum, coniuratione quorundam episcopatu suo deiectum restituui, ac tam nefariæ impietatis autores debita pœnitentia multari. Ex epistolis Diui Gregorii. An. dom. 598.

Ricaredus quum per annos quindecim Gothis tanta benignitate imperasset, ut merito Pater patriæ salutareretur, relicto maximo sui desiderio, rebus humanis sublatus est Toleti. Hic leges Gothicas in compendium contraxit, Romanos multis præliis vicit, & eorum multas vrbes ditioni suæ adiecit, Gothorum imperium florentissimum reddidit, atq; Hispaniam omni hæreseos labe perpurgauit, ut Alfonso Episcopus Burgenfis affirmet, ab eius tempore nullam postea hæresin aliam in Hispania publice repertam. Idem Rex religiosissimus, coronam suam auream Gerundæ ad altare Diui Felicis obtulit, ut autor est Rodericus Archiepiscopus Toletanus libro 3. capite 8. Mortuo Ricaredo successit Loiba siue Luiba filius, anno Mauricii 19. De quo Sanctus Isidorus ad hunc ferme modum: Luiba ignobili quidem matre progenitus, sed indole virtutis insignis. Quem in primo flore adolescentiæ Vintericus sumpta tyrannide, innocuum regno deiecit, præcisâq; dextera occidit anno ætatis suæ decimosexto (quanquam in Alcobacienfi codice erat vicesimo) regni vero secundo. Ex quibus Sancti Isidori verbis colligo, hunc Luibam fuisse nothum. Nam constat quidem Ricaredum patrem duas habuisse vxores, sed priorem, nempe Baddam, Arturi Britannicæ Regis filiam fuisse aiunt, posteriorem regio Francorum sanguine manifestum est editam.

Beatus Leander Hispalensis Archiepiscopus tertio Idus Martii ex huius vitæ miseris est in cœlestium contubernium translatus. Relegatus in exilium ab Arianis multa scripsit, atque egregiam eruditionis ac sanctitatis famam reliquit, quam plurima post mortem auxerunt miracula. Successit illi Sanctus Isidorus frater ipsius germanus. Eodem anno, nempe Mauricii duodecimo, Vintericus (Vintericum alii vocant) regnum Gothorum occiso Luiba inuadit, vir ille quidem bello strenuus, sed parum felix. qui quum Romanos variis lacefferet præliis, semper decessit inglorius. Hic quum variis probris regni sui decus obscurauit, tum illo præcipue, quod Arianam hæresin reuocare conatus sit, ut autor est Lucas Tudensis. Regnauit annos septem.

Hoc anno Mahometem pseudoprophetam Cordubæ hæreseos suæ virus diffundere in Hispanos conatum produnt. Quæ res quum Sancto Isidoro qui id temporis Roma, quo ad concilium à summo Pontifice vocatus fuerat, redibat, innotuisset, atq; ad capiendum illum misisset: ille siue à dæmone, siue ab illo quopiam admonitus, fuga sibi consulens, in Africam rediit. Ex Fortalio fidei, & Breuiario Eborensi.

Theodoricus Mediomatricum Rex, Hermembergæ Victærici Regis filiam, iustam vxorem suam ad patrem remisit, integram ab se, aduerso rumore, quod ferretur pellicibus ad insaniam vsque deuinctus, sancti nobilissimique connubii vsu perfrui, & virginis florem delibare non posse, velut maleficis artibus carminibusque prohibitus. Paulus Æmilius, qui Victæricum Bertricum appellat, sicut Robertus Gaguinus Detericum, qui causam huius diuortii Brunehildi adscribit.

His temporibus fuit Aurasius, Toletanæ sedis metropolitanæ episcopus, virtute, autoritate, atque eruditione clarus, & Catholicæ doctrinæ acerrimus defensor & custos, vixit in sacerdotio temporibus Victærici, Gundamiri, & exordiis Sisebuti, duodecim ferme annis. Ex Beato Alfonso. Eodem anno Victæricus inter epulas coniuratione suorum occiditur, & iusto Dei iudicio, sicut innocetem Luibam gladio peremerat, ita vicissim gladio periit. Sanctus Isidorus. Nihil in vita gessit præclarum, nisi quod Seguntiam per duces suos Romanis ademit. Corpus eius viliter elatum, vilis est sepultum. Idem.

Occiso Victærico Gundemirus, siue (ut alii appellat) Gundamirus, Rex Gothorum creatur, & regnat annos duos, incepit regnate anno Phocæ Imperatoris sexto, qui secundum alios incidit in annum præcedentem. Sed Sanctus Isidorus addit, quod Æra sexcentesima quadragesima octaua, hoc est, anno Domini sexcentesimo decimo, quem ego sequor, non alios qui initia regni eius anno sexcentesimo decimo quarto adscribunt. Gundemirus in principio statim regni sui cauit, ne violarentur qui ad loca sacra cõfugissent. Alfonso Burgenfis. Idem Vascones vna expeditione vastauit, altera militem Romanum obsedit. Sanctus Isidorus. Hoc tempore Mahometes tres vxores duxit, sed his non contentus, nefaria ac promiscua octodecim vxoribus libidine pollutus est, & variis elusionibus ac præstigijs technis, miraculum sui apud imperitam plebem fecit. Ex Roderico Toletano in historijs Arabum. Maximus Cæsaraugustanus episcopus, vir eruditus claret, qui scripsit de rebus gestis Gothorum in Hispaniis. Sanctus Isidorus, & Ioannes Tritemius.

- An. dom.* Gūdemirus propria morte decessit Toleti, cui successit Sisebutus, Rex optimus & religionis Catholice cultor acerrimus, quippe ad bellicam gloriam eloquentia atq; eruditionis decus adiecit, vt autor est Rodericus Toletanus. Regnavit annos octo. Sanctus Isidorus. Isidorus Pacensis, Lucas Tudensis, Matthæus Palmerius hoc anno regnum iniisse constanter scribunt. Equidem nescio, qua autoritate alii contrarium sentiant. Ferdinandus Perez scribit hunc stabiliuisse in Hispania immunitatem ecclesiarum, & ne qui ad eas confugerent, violarentur: quod alii Gundemiro tribuunt.
612. Hoc anno secundum aliquos, secundum alios vero sequenti, Deus dedit factus est Romanus Pontifex, qui ad Gordianum Hispaniarum ecclesie episcopum epistolam dedit contra eos qui sabbato Paschali die proprios filios suos ex sacro lauacro susceperant, quos iubet ab vxoribus suis iam commatibus perpetuo abstinere, vtq; vxores dotem recipiant. Fragmentum epistolæ in priori Conciliorum tomo extat, sed non additur, cuius ecclesie Gordianus ille episcopus fuerit.
613. Sisebutus Iudæos coegit Christum agnoscere. Eorum tamen aliquot millia in Galliam effugerunt, qui iuncti veteribus sectæ suæ incolis ingentem numerum fecerunt. Turpe videbatur Franco, à Gothis eiectos religionis nostræ hosteis indomitos, finibus suis receptos diutius retinere, ac Gothis religione cedere. Dagobertus igitur Rex diem præstituit, intra quam quicumque mortalium religionem nostram non profiterentur, hosteis iudicarentur, comprehensique capite luerent. Plures tum eorum exilium pietati antetulere: reliqui Christiani effecti, incolumes mansere. Hoc veræ religioni datum, certo documento est Sisebutus Rex, qui hanc palmam Iudæorum vel animo sanandorum, vel procul exigendorum prior ferens, milites Romani imperii qui Hispano limiti tutando præsidebant, eiecit, quasq; in extremis finibus vrbes, oppida, castella, arces, vicos, fines, iuga montium tenebant, regno suo adiunxit. Hæc fere Paulus Æmilius. Addit Iacobus Meyerus, eadem tempestate Anglos à Rege Carcomberto sublatis idolis vera religione imbutos. Sunt qui dicant, hoc à Sisebuto principio regni sui factum: sed Diuus Isidorus dicit in Etymologiis libro 5. capite vlt. quod anno Heraclii quinto, & Sisebuti quarto. Quo loco in libris impressis perperam legitur, Sepulti Sisebuti. Memoria proditum est, plusquam triginta Iudæorum millia hæc Regis promulgatione ad Christi fidem conuersa. Hoc tempore floruit venerabilis Helladius, Toleranæ sedis metropolitanus episcopus, quæ sanctitatis præconio clarum Toletana veneratur ecclesia, vt ait Rodericus Toletanus lib. 2. capite 17. Fuit vero Helladius ex aulico monachus, in monasterio Agaliensi, in quo & beatus Alfonso: deinde ex monacho episcopus, sed inuitus, Aurasi successor iam senio confectus, exemplo vitæ quam scriptis clarior. Rexit ecclesiam Toleranã octodecim annis, & vltimo vitæ suæ tempore Beatum Alfonso Leuitã fecit, atque in principio Sisenandi Regis gloriam cœlestis regni bona plenus senectute consequutus est. Ex Sancto Alfonso.
617. Mahometes quinto Sisebuti Regis anno, prædiuitis viduæ nuptiis locupletatus, ingentis animo spiritus concepit, nec contentus opinione prophetæ, ad regnum animum adiecit, & Africam atq; alias prouincias haud irritò conatu, ad rebellionem contra Romanos incitauit. neque huic rebellionem euentus defuit. Nam Agareni rerum aduersus Romanos potiti, primum in Africa, deinde Damasci in Syria, Mahometem Regem alacri studio consalutarunt. Ex Roderico Toletano in historia Arabum. Primus annus regni Arabum. Isidorus Pacensis.
618. Hoc anno, aut circiter, Agapetus ex milite prophano monachus, deinde episcopus Cordubensis, reuelatione diuina inuenit corpus Sancti Zoili martyris Cordubensis, quod solenni pompa, comitante clero ac populo, transtulit in Ecclesiam Sancti Felicis. D. Laurentius Padilia & alii multi. Verum hic non Agapetus, sed Agapius appellandus est, vt ex secundo Hispalensi concilio colligitur, vbi Diuus Isidorus dicit, illum fuisse ecclesiasticæ disciplinæ ignarum, vt facile colligi possit, ex milite factum episcopum.
619. Anno Sisebuti septimo, mense Decembri, celebratum est Hispali secundum concilium ab octo episcopis, præsidente Sancto Isidoro, contra Acephalos hæreticos qui duarum in Christo naturarum proprietatem negabant, ita dictos, quod nullus inueniatur autor, à quo sint orti. Interfuit huic Synodo episcopus quidam Syrus, acerrimus prædictæ hæreseos propugnator, qui post longam disputationis pertinaciã, argumentis Sancti Isidori & aliorum sanctorum patrum conuictus, ad rectam & orthodoxam fidem conuersus est, vt ex duodecimo capite ipsius concilii constat.
620. Mahometes in Arabia cum Sergio monacho sectam Sarracenorum inchoat perniciosissimam, magnum æterni Dei prophetam se dicens. Quæ tam dira lues quum paruo negotio extingui initio potuisset, desidia & ignauiam Romanorum Principum eo creuit, vt Asiam

Asiam totam atque Africam, & bonam tandem Europæ partem contaminauerit. Quos vero populos tam tetræ opinionibus imbuit, Sarracenos ex Dei præcepto vocari dicebat, à Sarra legitima vxore Abraham, quasi legitimos diuinæ promissionis successores. Ex Iacobo Meyero ac Matthæo Palmerio. In schedis quibusdã Nicolai Clenardi, viri vndecunque doctissimi, legi, quas ille in Africa Fesæ conscripsit, dum illic Arabicarû literarum peritiam, ad bellum Antimahometicum quod parabat, si longiorem lucis vsuram Dominus Deus concedere voluisset viro longissima vita dignissimo, indefatigabili studio confectabatur: legi, inquam, in schedis illis, totum Mahometisnum decem Iudæorum commentum fuisse: hoc Iudæos excogitasse, vt Christianis insignem aliquem excitarent hostem, ac de ea re librum extare apud Iudæos. Idem mihi olim Hispali retulit Germanus quidam, vir probus & eruditus, qui multos annos in Africa suorum negocia gesserat, & dum reditum pararet in Hispaniam, sinistris auspiciis captus, duram apud Mauros seruitutem seruauerat. Is mihi affirmavit, audisse se à viris grauibus in Africa, Iudæum quẽdam astutum, angelum se mentitum, Mahometi nocturnis illusionibus persuasisse, vt ridicula multa & à natura rerum abhorrentia Alcorano suo inferciret, vt Iudæos tam stultæ legis ludibrio à secta Mahometica auerteret.

Sisebutus anno regni sui octauo, mense sexto, rebus excessit humanis, quem alii proprio morbo, alii immoderato medicamento haustu, alii veneno scribunt interfectum, vt autor est Sanctus Isidorus. Sisebuti Regis duas leges reperi, alteram, qua omnes successores suos sub perpetua maledictionis censura obstringit, quicumque Regum mancipium Christianû Iudæo seruire vel famulari permiserit: alteram, vt omnis aut in expeditionem exercitus non progrediens, aut de exercitu fugiẽs, testimonio dignitatis suæ irreuocabiliter careret. Quam posteriorem, vt duram & Reipublicæ damnosam, temperamẽto suo mitigauit Flavius Eringius. Ex duodecimo concilio Toletano. Hic Astures rebelles, misso in eos exercitu, imperata facere coegit, bis de Romanis triũphauit, in prælio fœlix, post victoriam adeo clemẽs, vt hosteis captos persoluto pro iis precio remitteret immunes, atque omnem thesaurum in captiuorum redemptionem benigne profunderet. Idem Toleti ecclesiam Sanctæ Leocadiæ miro opere fundauit. Ex Sãcto Isidoro & Luca Tudenfi. Post mortem patris regnat filius eius Recaredus adhuc paruulus, sed tum propter ætatem adhuc renellam, tum propter regni breuitatem, nihil relatu dignum gessit. ideo à Diuo Isidoro & Luca Tudenfi in catalogo Regum non ponitur. Hunc Isidorus Pacensis ait tres tantum menses regnasse: Rodericus Toletanus septem, quem sequitur Alfonso episcopus Burgensis. Eodem anno, nempe Heraclii Imperatoris decimo, creatus est Rex Gothorum Suinthilla, Recaredi primi filius, vt ait Michael Ritius, cui subscribit Lucas Tudenfis, qui addit eum sub Sisebuto Rege duxisse exercitum, & Theodoram dicti Regis filiam duxisse vxorem, ex qua Sisenandum & Cindasiunthum filios sustulisse: quod tamen falsum est, vt ex sequentibus patebit. Hic primus omnium Gothici nominis Regum, expulsum est, vt ex sequentibus patebit. Hic primus omnium Gothici nominis Regum, expulsus profugatisque Romanis, Hispaniæ monarchiam consequutus est, vt ait Sanctus Isidorus. Ex hoc loco, sicut ex aliis nonnullis, constare videtur, apud Gothos non fuisse morem, vt filii necessario patribus in regno succederent, sed eos regnasse qui à magnatibus & populo digni regno iudicati eligerentur. Imo vero si quis alia ratione Regiæ maiestatis ambiret fastigium, Catholicorum consortio priuandus, & diuino anathemate condemnandus censebatur, vt patet ex quinto concilio Toletano.

Vascones Tarraconensem prouinciam infestabant, quos Suinthilla Rex, ducto in eos exercitu, in ordinem redegit, atque ad expiandam rebellionis culpam, ciuitatem Oligitim propriis ipsorum stipendiis ædificare compulit. Sanctus Isidorus. Hanc ciuitatem alii in Nauarra dicunt esse eam quæ vulgo dicitur Olit, alii in Castella veteri, quæ vernaculo nomine Valladolit nuncupatur: sed adhuc sub iudice lis est.

Ioannes ex monacho episcopus Cæsaraugustanus, Maximi, de quo iam diximus, successior, vir scriptis & eruditione clarus, sed clarior sanctitate & exemplo vitæ, præfuit ecclesiæ suæ duodecim annis, & scripsit nonnulla de ecclesiasticis officiis & inquirenda solennitate Paschali, temporibus Sisebuti & Suinthillanis Regum. Ex Beato Alfonso.

Vsq̃ue ad hunc annum, nempe quintum Suinthillanis (sic enim declinat Sanctus Isidorus & B. Alfonso) Gothorum historiam prosequutus. S. Isidorus, & numerat ab exordio Athanarici Regis vsque ad hunc annum, ducentos quinquaginta sex annos. Posuit vero principium Athanarici Æra quadringentesima septima, hoc est, anno Domini trecentesimo sexagesimo nono, cui summæ si addas ducẽtos quinquaginta sex, prope ad amissimum respondet calculus. Fiunt enim anni sexcenti viginti quinque. Porro vnus anni in tantum temporum interuallo modica est differentia. Hoc additum volui, ne quis arbitretur, me

An. dom.

- temere ac sine delectu potius sequatū Diuum Isidorum in ratione temporis subducēda, quam alios. Equidem frequenter admiror, quo autore Rodericus Toletanus ab eorum constanter dissentiat, quum tamen Lucas Tudēsis cum illo per omnia conueniat, tamen si numero annorum ad prodigium vsque mendoso. Nam in Chronicis regis Alfonso mirandum, si errores sequuta Toletani ad eundem impegerint lapidem.
628. Mortuus est anno Heraclii decimo septimo Mahometes, & sepultus in inferno. Qui cum prædixisset se decimo regni sui anno moriturum, sed tertio post mortem die resuscitatum iri, discipulus quidam ipsius nomine Albimar, expetiri volens, num vera prædicaret, venenum obtulit. quo ille hausto, vt sensit imminere mortem, dixit altantibus, quod per aquam essent accepturi remissionem peccatorum, & continuo expirauit. Discipuli vero custodiebant corpus expectantes rei euentum, sed tandem fœtoris impatientes reliquerunt, quod vndecimo post die quū reuiferent, inuenerunt à canibus laceratum. Hæc fere Lucas Tudensis. Eodem anno tremuit terra, & gladii figura per dies fere triginta in cœlo apparuit. Chronica Regis Alfonso. Mortuo Mahometi successit in regno Arabum Abubacar, de genere Mahometis, & regnauit tribus annis. Lucas Tudensis.
629. Suintilla Rex Rechimirum filium in regni societatem cooprauit, simulque cum eoribus auspiciis regnum administrauit. Qui Rechimirus quia eodem fere cum patre mortuus est tempore, ideo in ordinem Regum non venit, sed cum patre confunditur, vt post Rodericum Toletanum annotauit Michael Ritius.
631. Hoc anno Suintillanem Regem fatali morbo peremptum & honorifice elatum scribunt Hispani scriptores, qui Regē istum variis laudibus optimo Rege dignis cumulant, pauperum patrem appellantes. Et fieri quidem potest, imò non dubito, quin principio regni talis fuerit, alioquin nunquam Sanctus Isidorus Regem illaudabilem falsis ornasset præconiis. Sed quod mutauit ingenium, neque regale diadema ad finem vsque vitæ tueri potuerit, ex Paulo Æmilio constat, qui scribit ad hunc modum: Mortuo Sisebuto Regi clarissimo, haudquaquam pari gloria successerat Sentilla (ita enim appellat) cuius cum Vesegothos ferocem gentem pueret pœniteretque, Sisenandus æmulus regni, in Franciam ad Dagobertum Regem profectus, auxilium impetrauit. Abundantius & Venerandus duces, nobilitatem Burgundionum Cæsaraugustam duxere: continuoque Vesegothi à Sentilla ad eum quem Dagobertus Regem dabat, defecere. Is decem pondo auri 30 Francis appendit, quæ ædi Diui Dionysii absoluendæ attributa sunt. Hæc ille. Neque vto solum fascibus regni sui exutus, verum etiam communi patrum decreto excommunicatus est, in quarto concilio Toletano, vt ex ipsius concilii actis constat libro vltimo vbi ad hunc legimus modum: De Suintillane vero (Simichilanem codices impressi vocant, sed mendose) qui propria scelera metuens, seipsum regno priuauit, & potestatis fascibus exuit, id cum gentis consulto decernimus, vt neque eum, vel vxorem eius, propter mala quæ commiserunt, neque filios eius vnitati nostræ vnquam consociemus, nec eos ad honores à quibus ob iniquitatem deiecti sunt, aliquando promoueamus. Quique etiam, sicut in fastigio regni habentur extranei, ita à possessione rerum quas de miserorum sumptibus auxerunt, maneant alieni, præter id quod pietate piissimi Principis nostri fuerint consequuti. Non aliter & Geillanem memorati Suintillanis & sanguine & seelere fratrem, qui nec in germanitatis fide stabilis extitit, nec fidem glorioso domino nostro pollicitam conseruauit. Hunc ergo cum coniuge sua, sicut & ante factū est, à societate gentis atque cōsortio nostro placuit separari: nec in amissis facultatibus, in quibus per iniquitatem creuerant, reduces fieri, præter id quod consequuti fuerint pietate clementissimi Principis. Hæc ibi. vbi illud quoque obiter annorandum, quanta fuerit id temporis episcoporum autoritas tam apud Reges, quam in populo, vt etiam in ipsos Reges censuram suam exercerent. Suintillane ad hunc modum regni fascibus deturbato, Sisenandus Rex creatus, quem Lucas Tudensis ac Michael Ritius Suintillanis filium fuisse affirmat, sed falso, vt ex actis quarti cōcilii Toletani modo relatis cōstat. Regnauit annos quinq; mensis vndecim. Isidorus Pacensis ait, Sisenandum per tyrānidem regnum inuasisse. Eodem anno Abubacar defuncto, Emer Arabum succedit imperio, & regnat annis decem. Ex Isidoro Pacensi & Roderico Toletano. Alii Homer appellant, sed Isidorus Pacensis Emer constanter nuncupat.
633. Anno Sisenadi Regis 3. celebratū est 4. Concilium Toletanum, mēse Decēbri, in templo S. Leocadię. Interfuerūt huic concilio episcopi metropolitani, S. Isidorus Hispanensis, Iustus Toletanus, Iulianus Bracarēsis, Stephanus Emeritensis, Audax Tarraconēsis, Silua Narbonēsis, cū aliis 60. episcopis, inter quos fuit Sisifclus Eborēsis episcopus. Præter hos fuerūt & octo aliorum episcoporum vicarii. Rodericus Archiepiscopus Toletanus dicit huic

huic interfuisse concilio sexaginta episcopos connumeratis eorum vicariis qui iustis de causis impediti venire non potuerunt, inter quos Mironem vicarium Emeritensis episcopi metropolitani. Isidorus Pacensis dicit 66. fuisse episcopos. Neque desunt qui septuaginta in hoc concilio episcopos fuisse dicant. In hac Synodo excussum est ac disputatum, an qui à Sisebuto Rege vi adacti fuissent ad accipiendum baptismum, obligarentur ad seruandam Christianæ fidei professionem: decretumq; à patribus, vt qui iam sacro lauacro tincti essent, cogerentur ad seruandam fidem quam acceperant: sed ne posterius Iudæi compellerentur ad baptismum. Ex ipsis Conciliis. In hoc concilio inter alia multa præclara duo præcipuè instituta sunt, alterum iussu Regis Sisenandi, vt omnes ingenui clerici pro officio religionis, ab omni publica indictione atque labore habeantur immunes, vt liberi Deo seruiant, nullaq; præpediti necessitate, ab ecclesiasticis officiis retrahantur, idque capite 46. alterum, ne Iudæi, aut qui ex Iudæis sunt, officia publica appetant, quod sub hac occasione iniuriam Christianis facerent. Præter ea in eiusdem concilii capite octauo, causa benedictionis cerei in vigilia Dominicæ Resurrectionis exponitur, ideo scilicet benedici, vt sacre Resurrectionis Christi mysterium, quod tempore huius noctis votiuè aduenit, benedictione sanctificati luminis suscipiamus. In nono quoque capite salutari constitutione præcipitur, vt oratio Dominica quotidie dicatur. quotidiana enim orationem esse, & quotidiana ac minima peccata delere. Denique toto capite Dominicæ orationis virtus & efficacia docetur.

Nonnus siue Nonnicus, Ioannis in Gerundensi episcopatu successor, professione 643
monachus, simplicitate conspicuus, actibus sanctus, non hominum diutina deliberatione, vt inquit B. Alfonso, sed Dei per homines celeri definitione in pontificatum fuit adscitus. Assiduus hic fuit ad sepulchrum S. Felicis martyris, rexit ecclesiam magis meritorum exemplis, quam verborum edictis. Hic & viuus & defunctus multis dicitur claruisse miraculis. Vixit temporibus Suinthilani & Sisenandi Regum. Ex B. Alfonso.

Iustus præsul Toletanus, Helladii in disciplina monastica discipulus, & in episcopali 646
dignitate successor, sed præmatura morte sublatus, acri vir ingenio, quique ecclesiæ videbatur profuturus, si vita respondisset ingenio. Verum quia diaconus adhuc, Helladio præceptori & præsuli suo fastu superbiæ insultauerat, ipse tertio pontificatus sui anno in reprobum versus sensum, ob intemperantiam morum, à ministris altaris sui, dormiens laqueo strangulatus expirauit. Scripsit ad Richilanem Agaliensis monasterii patrem epistolam, in qua astruit susceptum gregem nullo modo relinquendū. Ex eodem. Huic Iusto cum Gerontius quidam presbyter, Principis sui gratia & fauore fretus, per contemptum aduersaretur, tam repentino motu vim perdidit intellectus, vt omnia medicorum experimenta non medelam conferrent, sed morbum grauarent. Eo deniq; creuit commotio mentis, vt ante mortem & colloquium ipsius & aspectus horrore esset omnibus. Ex eodem. Hoc anno, nempe sexto Sisenandi Regis, Iudæi Toletani qui à Rege Sisebuto ad fidem compulsi fuerant, vltro cerimonias & ritus Iudaicos abiurauerunt, professi, si quem ad eos deficere deprehenderent, eum se lapidibus obruturos, aut si Rex vitam illi concedere vellet, bona eius cederent fisco, & perpetuam seruiret seruitutem. Ex Forralio fidei, vbi nomina Regum deprauata leguntur. Eodem anno, decimo nono die post Iustum episcopum, obiit Sisenandus Rex Gothorum. Ex B. Alfonso. Mortuus est autem Toleti, vt ait Tudenis. Defuncto Sisenando successit Cinthilla, quem nonnulli, & inter eos Michael Ritus & Petrus Antonius Beuter, affirmant fuisse filium Suinthilani Regis, sicut & Sisenandum: sed neutrum mihi fit verisimile ex iis quæ ex quarto Concilio Toletano annotauit. Regnavit annis sex.

Primo anno Cinthillæ Regis celebratum est Toleti quintum Concilium, in templo 647
S. Leocadiæ, à 24. episcopis, præsidente Eugenio præsule Toletano. In quo Concilio Braulii (quem Braulionem alii appellant) Cæsaraugustani episcopi magna laus extitit, qui Ioanni episcopo cuius superius mentionem fecimus, successit, ac præter alia opuscula scripsit vitam S. Æmiliani monachi. Præfuit ecclesiæ Cæsaraugustanæ ferme 20. annis, obiit tempore Cindasiunthi Regis. B. Alfonso. In hoc concilio dicitur S. Isidorus mortem suam prædixisse. Eugenijs iste Toletanus episcopus qui huic concilio præfuit, vel saltem interfuit, Helladii in monastica disciplina discipulus extitit, cum Iusto præcessore suo lectoris sanctus officio, vir cum aliarum disciplinarum, tum vero Astronomiæ ad miraculum usque peritus. Hunc Helladius ad pontificatum tractus, è monasterio secum duxit, atque ad ecclesiasticos ordines promouit. Gubernauit Ecclesiam Toletanam vndecim annis, regnantibus Cinthilla, Tulgane, & Cindasiuntho. Ex B. Alfonso. Ab hoc Eugenio cum Lusidius diaconus amicitia seculari astrictus, violenter honorem presbyterii & prædia

An. Dom. quædam extorſiſſet, in reprobum verſus ſenſum, tali vexatus eſt morbo, vt vitæ tædio mortem optaret, tanto miſerior, quanto deſiderata mors diutius differebatur. Ex eodem. Eodem anno S. Iſidorus Hiſpalenſis eccleſiæ metropolitanus epiſcopus & Hiſpaniæ primas, celebrato ſacro, ouibus ſuis cæleſti pabulo paſtis, quum mortem ſuam prædiſſet, & ſublatis in cælum manibus, data benediſſione ſupremum vale populo dixiſſet, ſanctiſſimam animam autori ſuo reddidit pridie Nonas Aprilis. Hunc B. Alſonſus ait, quadraginta ferme annis Hiſpalenſem rexiffe eccleſiam, ac tanta in dicendo gratia polluiſſe, vt auditores ſæpe in ſtuporem verteret. Aiunt examen apum ipſi infanti viſum in os ingredi & egredi, & in cælum vſq; euolare: quod de B. Ambroſio legitur. Idem iam factus epiſcopus collegium conſtruxit Hiſpali, vbi bona ingenia erudirentur, in quo multi floruerunt, inter quos Beatus Alſonſus poſt Toletanus epiſcopus, & Braulio Cæſaraugullanus. Ex Breuiario Eboreniſi. Lucas Tudeniſis & alii mortem eius aliquot annis poſtერიorem faciunt, ſed cum ex actis Conciliorum manifeſtum ſit, ipſum inter quintum ac ſextum Concilium Toletanum hanc vitam caducam & temporariam æterna beatitudine commiſſe, veritatem ipſam quam aliorum iudicium ſequi malui. Quam vtilem ſanctus iſte nauauerit operam eccleſiæ catholicæ, cum ex aliis multis, tum vero ex decretis conſtat, quorum non minima pars ex huius Diui lucubrationibus decerpta eſt. S. Iſidorus inter polygraphos merito numeratur, atque hæc reliquit ingenii ſui & omnimodæ eruditionis monumenta:

<i>De ortu & obitu Sanctorum patrum.</i>	<i>brum vnum.</i>
<i>De differentiis rerum libros duos ad Fulgen-
tium epiſcopum fratrem ſuum.</i>	<i>De hæreſibus, librum vnum.</i>
<i>Librum proæmiorum Sacre ſcripturæ.</i>	<i>De perfectione virginitatis ad Florentiam
ſororem, libros duos.</i>
<i>Synonymorum, ſive de conſolatione anima-
rum, libros duos.</i>	<i>De viris illuſtribus.</i>
<i>De natura rerum, ad Regem Siſebutum.</i>	<i>De regula monaſtica, librum vnum.</i>
<i>De genere officiorum, libros duos.</i>	<i>Hiſtoriam Regum Gothorum, Vandalorum
& Suenorum.</i>
<i>Sententiarum libros tres ex moralibus D.
Gregorii.</i>	<i>Quæſtionum in Pentateuchum, libros duos.</i>
<i>De Arithmetica.</i>	<i>Etymologiarum libros viginti, ad Brauli-
um ſive Braulionem Cæſaraugullanum epiſco-
pum.</i>
<i>De nominibus Legis & Euangeliorum, li-</i>	

- 638 Anno Cinthillæ ſecundo, ſexto Idus Ianuarii, celebratum eſt Toleti ſextum Concilium in Eccleſia S. Leocadiæ, ſub epiſcopis metropolitanis Eugenio Toletano, Honorato Hiſpalenſi, Iuliano Bracarenſi, Protasio Tarraconenſi, Silua ſive Selua Narbonenſi, & quadraginta quatuor aliis epiſcopis, & ſex eorum vicariis qui iuſtis de cauſis impediti nõ poterant inteteſſe. Huic concilio quoq; interfuit Siſſelus Eboreniſis epiſcopus. Ex conciliis. In huius concilii Canone tertio, à Patribus cum conſenſu Regis & optimatum atque illuſtrium virorum ſtatutum & ſanctum eſt, vt quiſquis ſuccedentium temporum 40 regni fortiretur apicem, non ante conſcenderet regiam ſedem, quam inter reliqua conditionum ſacramenta polliceretur, nullum ſe non catholicum permiſſurum in ſuo regno degere. Si vero, poſtquam ad regni gubernacula acceſſiſſet, huius ipſe temerator exiſteret promiſſi, eſſet anathema maranatha in conſpectu ſempiterni Dei, & pabulum efficeretur ignis æterni. Similiter & omnes qui cum eo conſentirent. Quam ſanctorum Patrum ſententiam pie ſequutus Ferdinandus Rex cognomento Catholicus, dum regnorum ſuorum finibus expulit atq; exterminauit Iudæos & Sarracenos, vt etiam annotauit R. pater F. Bartholomæus Carranza Mirandeniſis, vir pius & eruditus, qui Concilia omnia pio atq; vtili ſtudio in epitomen redegit.
- 639 Hoc tempore celebris fuit Tonantius (Conantium in libris antiquis lego) poſt Maurilanem Palentinæ ſedis epiſcopus, vir & animo & corpore reuerendus, & ordinandis eccleſiaſticis officiis præcipue intentus. In cantu eccleſiaſtico multa edidit. Orationes etiam conſcripſit de omnium proprietate pſalmorum. Vixit in pontificatu plus triginta annis, nimirum ab vltimo tẽpore Viſſerici Regis, vſq; ad tempora Cinthillæ. Ex B. Alſonſo.
- 641 Moruo Cinthilla, regnat Tulcas annis duobus, iuuenis indole regia præditus, & omnibus virtutibus optimo Principe dignis ornatus, quiq; de regno Gothorum & Hiſpania tota bene meriturus videbatur, ſi vita longior contigiſſet. Mortuus eſt Toleti, magno ſui deſiderio relicto; Tulganem alii appellant. Sigebertus Abbas ait, propter pueritiæ leuitatem regno priuatum, atq; ad eccleſiaſticos ordines relegatum. Cæterum niſi Sigebert-

berrus fidelior est in historia, quam supputatione temporum, de iis loquor quæ ad Reges Gothorum pertinent, non magnam illi fidem habeo. Mortuo Omar Rege Arabum, imperat Mauris Autumar, vel secundum alios Azamam, duodecim annis. quo regnante multum decreuit imperio Romanorum, magnaue regno Maurorum accessio facta est. Hic Attum an Isidoro Pacensi dicitur, & Attoman.

Mortuo Tulca anno regni sui secundo, Cindasiunthus vacuum Gothorum regiam occupat, & regnat solus sex annos, & cum filio Flauio Reccesiuntho quatuor, ac septem menses, vt ex Isidoro Pacensi, Luca Tudenfi, Chronicis Alfonsi decimi, & annotationibus Alcobacienfibus colligo, quanquam inter eos deprauatione librorum magna sit differentia. Hic à summo Pontifice priuilegium obtinuit, vt primatus Hispaniæ pro arbitrio episcoporum esset, vel Toleti, vel Hispali. Huius tempore tota Hispania summa tranquillitate conqueiuit. Lucas Tudenfis.

Theodiscus Græcus Honorato in Hispalensi præfulatu successerat, vir multarum linguarum peritus, qui quamuis esset speciosus pelle decora, introrsum tamen turpis, astutam vulpem, imo vero lupum rapacem sub specie ouis occultabat: quod re ipsa comprobauit. Siquidem D. Isidori libros de naturis rerum & medicina, atque arte notoria, nondum editos corruptit, in odium fidei, & adulterauit, optima quæque refecans ac falsa supponens, atque ita in linguam Arabicam opera cuiusdam Arabis transtulit. Propter quod & alia multa quibus perfidia ipsius innotuit, synodali sententia ab Archiepiscopali dignitate depositus, ad Arabes se contulit, & sectæ Mahometicæ adhæsit, atque ob hanc causam primatus Hispaniæ ab Ecclesia Hispalensi in Toletanam translatus est. Ex Luca Tudenfi.

Anno Flauii Cindasiunthi quinto celebratum est Toleti septimum concilium, decimo quinto Calendas Nouembris, præfidente Orontio Emeritenfi metropolitano episcopo. Præter hunc interfuerunt alii tres metropolitani, Eugenius Toletanus, Antonius Hispalensis, Protasius Tarraconensis, & alii episcopi, numero omnes quadraginta, tametsi in Conciliis vulgo impressis tantum numerentur triginta octo. forte duo fuerent aliorum episcoporum vicarii. Isidorus Pacensis & illum sequutus Rodericus Archiepiscopus Toletanus, dicunt in hoc concilio triginta tantum fuisse episcopos cum omni clero, & vicariis eorum qui vel morbo impediti, vel inopia, venire non poterant, & palatino collegio. Fuisse vero inter episcopos & vicarios eorum quadraginta. In hoc concilio Taio (Talonem alii appellant) Cæsaraugustanus episcopus, ab Rege & vniuerso concilio Romanam missus est ad quærenda moralia Beati Gregorii, quæ in Hispaniis quorundam negligentia perierant. Cumque à summo pontifice (opinor Theodoro, vel Martino primo) de die in diem reuiceretur, quasi in tam numerosa bibliotheca non possent reperiri: pius episcopus in basilica Apostolorum Petri & Pauli, noctem vnã in orationibus & lachrymis traduxit infomnem, ac circa medium noctis beatorum Apostolorum atque ipsius S. Gregorii ac S. Augustini monitis & indicio voti compos effectus, magna cum gloria reuertit ad suos. Ex iisdem autoribus.

Hoc anno, secundum Isidorum Pacensem, secundum Lucam Tudensem, sequenti, Flauius Reccesiunthus à patre Cindasiuntho cooptatus regnauit, vt diximus, cum patre annos quatuor, menses septem, solus vero octodecim annos, menses vndecim. Fuit hic deuotus Catholicæ fidei cultor, & sacrarum literarum perquam studiosus, templa & sacra altaria variis ornamentis exornauit. Partim ex Isidoro Pacensi & Luca Tudenfi, partim ex Archiepiscopo Toletano.

Eodem anno mortuo Eugenio Tolerano præfule, subrogatus est alter Eugenius, qui postea fuit in diuorum numerum relatus, is videlicet qui B. Alfonsum in illius ecclesiæ regimine præcessit. Hic cum esset Ecclesiæ Toletanæ clericus, vita delectatus monachorum, Cæsaraugustam profectus, monastico sese mancipauit instituto, & martyrum sepulchris assidue deuotus inhæsit. Vnde principis imperio reuocatus, & præter voluntatem suam ad episcopatum Toletanum promotus, eruditione, scriptis, & sanctitate vitæ nomē sibi fecit celeberrimum. Scripsit librum de S. Trinitate, atque alia nonnulla tam carmine quam prosa, & Dracontii Hexameron iam vetustate vitiatum, suo nitore restituit, & de septimo die, quæ in Dracontio desiderabantur, suppleuit. Tenuit episcopalem dignitatem duodecim ferme annis, temporibus Cindasiunthi & Reccesiunthi Regum, sepultus tandem in basilica S. Leocadiæ. Ex B. Alfonso. Dracontius iste fuisse videtur Hispanus, quantum ex S. Isidoro colligi potest, floruit temporibus Iustiniani Imp. & Athangildi Regis Gothorum, composuit Hexameron creationis mundi.

Mortuus est Toleti morte naturali Cindasiunthus Rex, quem tamen aliqui veneno

An. Dom.

- produnt periisse. Ex Chronicis Alfonso decimi. Hoc quoque anno, nempe quinto Reccesunthi regis, celebratum est Toleti octauum concilium, in basilica prætorienſi Apostolorum Petri & Pauli, sexto Calendas Ianuarii, præſente rege. Cui concilio interfuerunt quatuor metropolitani epiſcopi, Orontius Emeritenſis, Eugenius Toleranus, Antonius Hiſpalenſis, Potamius Bracarenſis, & alii epiſcopi quadraginta octo, ac decem aliorum epiſcoporum vicarii, abbates cum Archipreſbytero & primicerio Toletano duodecim, Comites vero & viri illuſtres quindecim. Interfuit huic cõcilio Abientius epiſcopus Eborenſis. Videtur & B. Alphonſus huic interfuiſſe concilio. Nam inter abbates referuntur Hildephonſus Abbas. Certum eſt enim S. Alphonſum qui & Hildephonſus dicitur, id temporis abbatem fuiſſe monaſterii Agalienſis, quæ nunc eſt eccleſia ſanctorum Coſmæ & Damiani in ſuburbio Toletano. Ex actis huius concilii colligi poſſe videtur, maiori ea tempeſtate dignitatis fuiſſe Comites quam Duces. Ita enim ſcribitur: *Ella Comes & Dux. Fandila Comes & Dux.* In hoc concilio inter alia multa ſingularem pietatem ſpirantia, hoc quoque memorabili exemplo ſtatutum eſt, vt ſolus ille accedat ad ſacra Dei myſteria tractanda, quem morum innocentia & literarum ſplendor reddunt illuſtrem. Illud præterea cautum eſt, quod hodie pro dolor nimis multi peſſimo exemplo negligunt, vt ſi quis ſine ineuitabili neceſſitate atque fragilitate, aut euidenti languore, ſeu etiam impoſſibilitate ætatis, diebus quadageſimæ carnis veſci præſumeret, non ſolum reus eſſet reſurrectionis Dominicæ, verum etiam alienus ab eiſdem diei ſancta communione, præterea toto illo anno ab omni carnis eſu abſtineret. Quos vero vel ætas, vel languor, vel neceſſitas excuſaret, non ante prohibita violare præſumerent, quam à ſacerdote permiſſum accepiſſent. Hæc ibi canone 8. & 9. Ex poſteriori tomo Conciliorum.
653. S. Irene ad Nabanim Luſitaniæ fluuium, in oppido Thomar, pro pudicitia & amore Chriſti paſſa eſt ab iis quorum libidini caſtitem ſuam virgo Deo dicata prostituere noluit, proiecta ab occiſoribus in Nabanim, per Tagum delata eſt Scalabim, vbi ſepulta nomen vrbi dedit. Huius glorioſæ virginis martyrium L. Andreas Reſendus latius explicauit in Breuiario Eborenſi. Eodem anno Autumar ſiue Azaman Arabum rege à ſuis interfecto, Moabias regnauit annis viginti quinque. Rodericus Toletanus. Iſidorus Pacenſis ponit anno ſuperiore.
654. Anno ſeptimo Reccesunthi regis, menſe Nouembri, celebratum eſt Toleti concilium nonum à ſedecim epiſcopis, in basilica beatæ Mariæ ſemper virginis, ſub Eugenio præſule Toletano. Ex Conciliis. In huius concilii decimo canone decretum fuit, vt filii clericorum cuiuſcunque ordinis, ab epiſcopo ad ſubdiaconum, non ſolum hæreditatem paternam nunquam acciperent, ſed etiam in ſeruitutem illius eccleſiæ, de cuius ſacerdotis vel miniſtri ignominia nati eſſent, iure perenni traderentur.
655. Anno octauo eiſdem regis celebratum eſt Toleti in eccleſia Apoſtolorum Petri & Pauli decimum concilium Toletanum, ſub beato Eugenio Archiepiſcopo Toletano, & Fugitio Hiſpalenſi, & Potamio Bracarenſi, & viginti duobus aliis epiſcopis, in quo inſtitutum eſt feſtum beatæ Mariæ ſemper virginis, quod etiam nunc tota Hiſpania celebratur, octauo die ante natiuitatem Chriſti ſeruatoris noſtri. Quo die celebratur id officium quod celebrari conſuevit in feſto Annunciationis eiſdem ſacratiffimæ virginis. Inſtitutum vero eſt hoc feſtum, quia dies ſolennis annunciationis, frequenter cadit in diem ita propinquum paſſioni aut reſurrectioni Dominicæ, vt ab eccleſia & populo Chriſtiano proprio die de more celebrari non poſſit. Ex Conciliis. In eodem cõcilio venerabilis Potamius Bracarenſis eccleſiæ metropolitani epiſcopus, non ſine multis aliorum ſanctorum Patrum lachrymis ac ſuſpiriis, propria atq; vltronea confeſſione ſe ad adminiſtratione epiſcopatus ſui abdicari poſtulauit, quod tactu ſceminæo ſorduiſſet. Subrogatus eſt illi S. Fructuoſus eccleſiæ Dumienſis epiſcopus, ita tamen, vt Potamius nomen retineret epiſcopi, quod ipſe ſibi propria ſui criminis confeſſione abſtulerat. Ex conciliis. Vinam omnes hoc tempore vitam eccleſiaſticam profeſſi, hoc peccatum perinde exhorrent, aut humana fragilitate commiſſum pari poenitentia contenderent expiare. Ioannes Tritemius memoriæ prodit, feſtum diuæ virginis, de quo diximus, à diuo Alphonſo inſtitutum, & eſſe illud quod nunc communi conſuetudine & conſenſu celebratur ſexto Idus Decembris. Sed errat tota via. Quanquam non negauerim feſtum hoc celebrius factum Hiſpanis, propterea quod beatiffima virgo Maria eo die S. Alphonſo apparuit, vt ſuo loco dicemus. Tritemii errorem ſequutus eſt Gregorius Gyraldus, dicens feſtum Conceptionis diuæ virginis à beato Alphonſo inſtitutum. S. vero Fructuoſus qui in hoc Toletano concilio electus eſt Archiepiſcopus, Bracarenſis, regio ſtemmate clarus, & Ducis exercitus Hiſpaniæ filius, Conantii epiſcopi cuius ſuperius meminimus, diſcipulus, multorum mona-

monasteriorum in Hispania, atque inter ea Complutensis cœnobii (quod aiunt hodie appellari Sant Iusto daltar) in Gallecia conditor extitit, demum Bracarenfis ecclesiæ præful, & viuus adhuc, & præfenti vita defunctus, multis effulfit miraculis. Huius opus est monasterium prope Bracaram, in modico colle situm, quod nunc quoque S. Fructuosi dicitur, atque a deuotis ac religiosis fratribus ordinis D. Francisci, sed rigidioris obseruantie habitatur. In quo facile antiquam structuram & in structuræ ratione venerandam conditoris sanctitatem agnoscas. Ibi adhuc sepulchrum sanctissimi viri visitur, sed corpore Compostellam translato vacuum, nisi quod fimbria vestis sacerdotalis cum qua de more sepultus fuit, & os vnum ex reliquiis ipsius, paucis ab hinc annis in eo fuit inuentum, dum in eo monasterio Guardianum, vt ipsorum more loquar, ageret vir probus ac pius F. Christophorus à Vimarani, qui mihi hæc retulit. Eodem anno Solis eclipsis, & stellæ in meridie visæ, Hispaniam omnem territauerunt. Isidorus Pacensis.

Mortuo Beato Eugenio Toletanæ sedis episcopo metropolitano subrogatur S. Alfonso 662. (quem alii Illesonsum, alii Ildefonsum, atque etiam Hildephonsum appellant) claro natus loco, & S. Isidori discipulus, cuius tempore duo hæretici ex Gallia Gothica in Hispaniam venerunt, & inuiolatam beatissimæ semper virginis Mariæ virginitatem sacrilego ore polluere conati sunt, insanum ac blasphemum Heluidii dogma restaurare volentes. Horum alteri Teudio nomen, alteri Pelagio fuit. Quos beatus Pontifex Alfonso & facundiæ gratia & scripturarum testimoniis ita refutauit, vt confusionis & verecundiæ plenos Hispania cedere coegerit. Quod obsequium tam gratum sacratissimæ virgini matri extitit, vt sanctorum agminibus stipata ipsi apparuerit, cum B. Alphonso ad matutinas horas de nocte se conferret clero comitatus & populo, librum quem de perpetua ipsius virginitate scripserat, manu gestans, idque 15. Calendas Ianuarias, quo die (vt diximus) ex decimi cœcilii Toletani decreto commemoratio Annunciationis gloriosissimæ virginis tota Hispania celebratur, neque solum apparuerit, sed vestem etiam sacram qua in faciendâ re diuina vteretur, dederit, tanquam diuinæ gratiæ & fauoris sui pignus & obfidem. Quæ vestis etiam hodie, summa cum religione, in adytis ecclesiæ Toletanæ seruetur, quanquam non desunt qui in Ouetenfi ecclesia esse dicant. Neque post beatum Alphonsum quisquam præful Toletanus ausus est ea veste vti, præter Sisebertum Archiepiscopum, qui temeritate sua de dignitate & sede episcopali deturbatus, in exilio vitam miseram ac tristem exegit. Hæc fere ex Roderico Archiepiscopo Toletano, qui tamen in hoc lapsus est, quod alterum horum hæreticorum Heluidium appellauerit, quum impium Heluidii dogma multis ante annis à D. Hieronymo non minus erudite quam pie fuerit extinctum. Ex hoc tempore festum illud sacratissimæ virginis, quod festum Expectationis diuæ virginis hodie plerique appellant, crediderim celebrius factum Hispanis, quum tamen decem ante annis plus minus institutum sit, quamuis multi libri Hispano sermone conscripti contrarium dicant. Ordinatus est episcopus S. Alfonso in ecclesia S. Leocadiæ, cuius sanctissimæ virginis corpus, postquam per multa secula latuerat ignoratum, ipsa se illi reuelante, primus patefecit. Ex breuiario Eborensi. Liber vero ipsius quem de perpetua diuinæ matris virginitate scripsit, contra Iouiniani, Heluidii, & Pelagii hæresin, quemque sanctissima virgo Maria tanto munere & elogio commendauit, etiam hodie in plerisque Hispaniæ ecclesiis extat manu scriptus, præsertim in Eborensi. Ex eo sunt lectiones eius festi, de quo iam diximus. Equidem miror nondum typis excusum, præsertim quum stylo sit pro illo seculo satis eleganti, & pietatem spiraret sanctissimo præfule dignam.

B. Alfonso quum ecclesiam Toletanam rexisset annos nouem, menses duos, præfenti 671. vitæ miserandos labores æterna gloria & perpetua quiete commutauit, sepultus in ecclesia sanctæ Leocadiæ, ad pedes B. Eugenio præcessoris & auunculi sui. Qui propter eloquentiæ suauitatem, os aureum, hoc est, Chrysofomus dictus est, & propter soliditatem doctrine, Ancora fidei. Res gestas Gothorum ab anno quinto Suintillæ regis, vbi finem scribendi fecit S. Isidorus, vsque ad hunc annum, nempe decimum octauum Flauii Reccesunthi prosequutus est. Ex Iuliano Archiepiscopo Toletano. De vita S. Alfonso vide breuiarium Eborensis, qui illic S. Ildephonsum dicitur.

Flauius Reccesunthus quum regnasset annos octodecim, menses vndecim, fatali 672. morte deceffit Toleti, Calendis Septembris, vt inquit Rodericus Toletanus, relicto filio Theodofredo patre Roderici vltimi Gothorum regis, vt autor est Lucas Tudensis: sepultus est in oppidulo quodam suo quod tunc Gerticos, nunc Bamba dicitur, in territorio Palentino. Lucas Tudensis dicit obiisse Calendis Aprilis, sed arbitror librum mendosum. Eodem die quo Reccesunthus fato concessit, inter ipsos ploratus ac lamen-

An. Dom.

ta, regnum Bambæ (alii Wambanem appellant) ab omnibus delatū est, qui superstite adhuc Reccesuntho, multorum tacitis præiudiciis rex Gothorum destinatus fuerat. Sed nullis precibus aut lachrymis adduci potuit, ut regnum susciperet, usque dum quidam e ducibus ense stricto extrema illi minatus est, nisi in preces Gothorum concederet. Cessit tandem minis magis quam precibus, atque vnde vigesimo post die Toleti vnctus est in regem. Cæterum dum Toleti in primaria ecclesia beatæ Mariæ semper virginis vngere- tur à Quirico primate, in omnium conspectu vapor quidam fumo similis e capite illius visus est ascendisse, in modum columnæ, & apicem e vertice in altum subuolare. Professus est de more fidem Catholicam cum sacramento iurandi, & leges priorum regū confirmavit, atque ita omnes in verba illius solenni carmine iurauerunt. Ex Iuliano Archiepiscopo Toletano, Luca Tudensi, & Roderico Toletano. Petrus Antonius Beuter ait Bambam filium fuisse Reccesunthi, sed nescio quo autore. Aliqui memoriæ proditorum reliquerunt, Bambam agricolam fuisse, atque diuino indicio ab aratro ad regni sceptrum pertractum verius quam ductum. Sed ego fabulam speciose confictam arbitror, præsertim cum in veterum monumentis nulla huius rei mentio fiat.

673. Initia regni Bambæ nonarum rerum studio turbatiora fuere. siquidem Hildericus Nemausensis vrbs Comes, auxilio Gumildi Magalonensis episcopi, & Ramiri Abbatis contra Gothorum statuta, Iudæos in patriam reuocauit, & totam Galliam Gothicam à fide regis perfida rebellionem abduxit. Cuius impio conatui quia venerabilis Aregius Nemausensis episcopus assentiri noluit, sanctum virum sede sua deturbauit, & tyrannica temeritate Ramirum Nemausensem episcopum creatum, contra sacrorum Canonum statuta, à duobus episcopis coniurationis suæ locis fecit consecrari. Huius rei Bamba certior factus, Paulum ducem cum iusto exercitu contra illos misit, hominem Græca origine & fide, qui fidei oblitus, ac suæ gentis ingenium referens, copiis regiis contra ipsum regem est abusus, & perfidia cum hostibus communicata, rex ab iis salutatus, omnia hostilia contra Bambam cui sacramenti religione fidem suam obstrinxerat, molitus est: & ut conatui vires suppeterent, ecclesias omni auro atque argento dispoliauit, ac Francorum & Vasconum auxilia ingenti pecunia redemit. Sed ut nunquam bene succedunt facta improba, Bamba coniuratæ rebellionis conscius, præmissis copiis ac diuiso exercitu, ipse subsequutus, rebelles ciuitates & inter eas Gerundam ac Barcinonem partim deditione, partim vi, breui recepit, ac proditorum potius est tam gloriosa victoria, ut angelorum dicatur præfidiis tam arduum bellum tam paruo tempore, nempe sex mensium spatio, tam feliciter confecisse, præsertim quum tam procul abesset. Consequutus vero est hanc victoriam, quo die primum regni sui annum compleuit, hoc est, Calendis Septembribus, ut iam diximus. Post victoriam & coniuratos in potestatem suam redactos, Bamba Nemausi ruinas restituit, quæcunque Pauli avaritia sacris ædibus fuerant ablata, summa diligentia reddi iubet, Argebadi Narbonensis Archiepiscopi precibus qui ad hoc sacris indurus vestibibus venerat, proditoribus vitam condonat, supplicium sibi reseruat. Lupum Francorum ducem qui dicebatur hostilia moliri in Biterrensi regione, sola aduentus sui fama in fugam conuertit. His ex animi sententia peractis, Toletum gloriæ plenus reuertitur, sexto post mense quam illinc decesserat, vbi solenni gratulatione, faustis acclamationibus & maximo omnium applausu receptus est. Hostes suos in triumpho duxit, raso capite & barba, nudis pedibus, fassis indutos & camelis impositos. Sed Paulus omnium coryphæus, qui regis titulum vsurpauerat, corona picea insignis, longa suorum comitante caterua, ludibrium factus omnium, tandem cum suis omnibus perpetuo carceri mancipatur, scilicet, ut qui se supra meritum extulerant, pro merito viuerent ac morentur in gloria. Hanc historiam copiosius explicarunt Hispanicarum rerum scriptores tam Latini quam Vernaculi, præcipue vero Iulianus Toletanus præsul, qui de hac cõiuratione commentarium conscripsit: nobis summam rei paucis perstrinxisse sufficiat. Bamba compositis rebus, Toletum muro, turribus, & ædificiis elegantibus exornauit, atque in turri quadam hos versus marmori insculpendos curauit:

EREXIT FAVTORE DEO REX INCLYTVS VRBEM

BAMBA, SVÆ CELEBREM PROTENDENS GENTIS HONOREM.

Consimiliter & hos versus in porta proxima ponti qui dicitur Dalcantara:

VOS DOMINI SANCTI, QVORVM HIC PRÆSENTIA FVLGET,

HANC VRBEM ET PLEBEM SOLITO SERVATE FAVORE.

675. Bamba anno regni sui quarto, pacato regno res quoque ecclesiasticas ut componeret, concilium Toleti indixit, & celebrari fecit à Quirico vrbs Regiæ primate, & sedecim episcopis, ac nonnullis aliorum episcoporum qui iustis de causis venire non poterant,

vica-

vicariis. Qua Synodo vehemēter recreati sunt patres. nam decimus octauus annus erat, ex quo non fuerat facta copia concilii. Celebratum vero septimo Idus Nouembris. In hoc concilio Bamba suos cuique metropolitano suffraganeos episcopos assignauit, & episcopatus omneis Hispaniæ & Galliæ Gothicæ suis terminis de Patrum consensu distinxit, sequutus in ea re priorum Regum exempla, quorum ante se historias & res gestas hac de causa legi publice iussit. Lucensem ac Legionensem ciuitatem nulli metropolitano subiectam esse voluit, sed immunem vtramque manere, sicut ad ea vsq; tempora fuerant. Præterea statutum hac Synodo, vt clerici omnes seruarent regulam S. Isidori. Item si quis Regi aliquid daret pro beneficio ecclesiastico, anathemate perpetuo feriretur. Hæc omnia Lucas Tudensis. Quæ si vera sunt, mirum sane videri debet, tantum Carthaginensis prouinciæ conuocatos fuisse episcopos, quum omnium res ageretur. Illud vero de beneficiis vel ordinibus per munera consequendis, non in hoc, sed sexto & octauo concilio vetitum reperio. Quod vero concilium hoc non generale totius Hispaniæ & Galliæ Gothicæ, sed prouinciale Carthaginensis prouinciæ fuerit, ex ipso concilii principio constat. Vbi sic legitur, In nomine sanctæ Trinitatis, collectis in vnum Carthaginensium prouinciæ Sacerdotibus, &c. Proinde suspicor, quæ de episcopatuum distinctis terminis referuntur, in alio concilio statuta esse, præsertim quum ex fine huius concilii constet, Wambanum (ita enim ibi appellatur) tunc instituisse, vt singulis annis concilium celebraretur. Eodem anno celebratum est Bracaræ tertium concilium nouem Episcoporum, præsidente Leodigio Archiepiscopo Bracarensi, cui concilio interfuit Iulianus Hispalensis episcopus metropolitani. In alio Conciliorum codice inuenio decem huic concilio interfuisse episcopos.

Ducentæ septuaginta naues Arabum quæ ad Hispaniæ litora appulerant, & maritima omnia cædibus ac rapinis fœde vastauerant, misso Bambæ exercitu igni conflagrarunt, & Arabes omnes partim gladio cæsi, partim in captiuitatem abducti. Lucas Tudensis & alii. 676.

Moabius Arabum Rex moritur, succedit Hizit filius, & regnat annos tres. Toletanus. 678.

Isidorus Pacensis dicit fuisse Maulæ filium. 681.

Bamba vitam monasticam professo succedit Eringius (quem alii Eruigium appellant) per tyrannidem ad hunc modum. Regnante Cindasiuntho, vir quidam nobilis nomine Ardaualtus ab Imperatore suo pulsus, è Græcia venit in Hispaniam, atque in fidem Regis se commisit, quem Cindasiunthus non solum benigne accepit, sed etiam consobrino sua nuptum illi data, affinem sibi fecit. Ex eo coniugio Eringius natus, qui nutritus & educatus in domo regia, non contentus inter Comites referri, ad regnum etiam aspirauit, ad quod viam quacunque ratione affectans, tandem Bambæ Regi letiferam miscuisse potionem dicitur, cuius hauustu mox Regis memoria turbata est, ac mox ipse Rex paulatim alienari mente cœpit. Quod cum animaduertisset Quiricus, vrbis Regiæ metropolitani episcopus, & proceres peiora veriti, Sacramentis ecclesiæ communiendum Regem in omnem euentum decreuerunt, quæ Sacramenta religiosus ac pius Rex deuote suscepit, ac demum sibi redditus, regno nuncium remisit, vitam monasticam professus in oppidulo quodam quod vulgari sermone Pampliga dicitur, prope Burgensem ciuitatem. Regnum Eringius inualit, excluso Theodofredo Reccesunthi Regis filio, iusto ac legitimo regni hærede. Ita vno ore produnt omnes Hispanicarum rerum scriptores, quos ego quidem videre potui, à quibus tamen multum discrepant acta concilii Toletani duodecimi, in cuius concilii capite primo confirmatur electio Eringii Regis, & vniuersa Synodus testatur sibi & scriptis & testimoniis constare, Eringium à Wambane (ita enim appellat) electum Regem, antequam se monasticæ vitæ consecraret, & consecrationem ipsius ab eodem Rege Iuliano præfule studiose commendatam. Regnavit Bamba annos nouem, mensum vnum, vixit in monasterio septem annos. Archiepiscopus Toletanus. Eringius initio regni leges Gothicas recognouit, & à S. Isidoro institutas nomine suo fecit euulgari. ne ecclesiæ nomine forum iudiciale agi videretur, Romanæ sedis assensu cauit, vt nullus Archiepiscopus subditus esset primati. Præterea Cixilonem filiam suam Egicæ, primario inter Gothos viro, Bambæ Regis consobrino vxorem dedit, metu (vt aiunt) Theofredi, ne principia regni eius turbaret. Lucas Tudensis & alii. Vxor huius in concilio decimo tertio Liubigotto appellatur. Eodem anno, hoc est, Flauii Eringii primo, celebratum est Toleti duodecimum concilium mense Ianuario, cuius modo mentionem feci, in basilica Apostolorum Petri & Pauli. Cui concilio Isidorus Pacensis dicit triginta quinque episcopos interfuisse, sed ego vnum & quadraginta reperio, præter Annibodium Subdemeri Complutensis episcopi vicarium. interfuerunt præterea

An. Dom.

quinque abbates, & tredecim viri illustres. Præfedit Iulianus Hispalensis Archiepiscopus, cui adfuerunt Iulianus Toletanus, pro quo in Conciliis mendose legitur Iulius, Luiba Bracarenfis, Stephanus Emeritenfis, Cyprianus Tarraconenfis. Interfuit huic concilio Tructimundus Eborenfis episcopus. Ex huius concilii capite sexto constat electionem episcoporum fuisse Regum Hispaniæ, sed quæ electio debebat ab episcopis, & præcipue Toletano, cui erat à summo Pontifice generalis faciendi concilii potestas, probari. Idem etiam constat ex epistola Braulionis Cæsaraugustani episcopi ad S. Isidoro, quæ præfixa est operi etymologiarum S. Isidori, in qua scribit ad hunc modum: Speciali quoque gratia fretus, speciali Domino, in quo vires sanctæ ecclesiæ consistunt, spero: vt quia Eusebius noster metropolitanus discessit, habeas misericordiæ curâ, sugiliolo tuo nostro Domino suggeras, vt illum illi loco præficiat, cuius doctrinæ sanctitas cæteris sit vitæ forma. Atq; sic respondet S. Isidorus: De constituendo episcopo Tarraconensi, non eam quam petisti, sensi sententiam Regis, licet tamen & ipse adhuc vbi cerneui confessoris, cuius corpus in monasterio quodam oppiduli cuiusdam Emeritenfis Wambane Rege in oppidulis quibusdam obscuris non satis consulto instituti. Hæc omnia ex actis ipsius concilii, tomo posteriore. Hic Arabum Rege mortuo, successit Mauia filius, qui tertiam partem tributi omnibus condonauit, hac liberalitate gratus omnibus, sed sexto regni sui mense rebus humanis sublatus est. Inde regnum Arabum in Abdaliam diuisum, & incertum etiam vulgus studia in contraria scissum est, atque hac dissensione regnum per quatuor fere annos infinitis cædibus & bellis intestinis male affectum est. Maroan vt vires sibi contrariualem compararet, pollicitus est Constantino Pogonato Imperatori tributum annuum auri pondo tria millia, feruorum honestorum & equorum totidem, ea lege vt ipsi contra æmulum faueret. quod tributum per nouem annos solutum ait Isidorus Pacensis. Quare offensi Arabes, repudiato Maroan, omnes ad Abdaliam descuerunt. Ex Archiepiscopo Toletano & Baptista Egnatio, qui ait hoc tributum à Mauia Sarracenorum duce promissum. Annotauit hoc etiam Petrus Antonius Beuter.

684. Anno Eringii Regis quarto celebratum est Toleti decimum tertium concilium Toletanum, pridie nonas Nouembris, in ecclesia Apostolorum Petri & Pauli, à quadraginta octo episcopis, Archiepiscopis tribus, Toletano, Bracarenfi, Emeritenfi, iisdem qui duodecimo interfuerant, sed Tarraconenfis & Narbonenfis miserunt suos vicarios. Ex Archiepiscopo Toletano. Hoc concilium aliqui anno 683. celebratum aiunt, nempe Era septingentesima vigesima prima, & à quinquaginta octo episcopis. In cuius quinto capite graui comminatione prohibetur, ne quis vel Rex, vel cuiuscunque conditionis alius, defuncti Regis vxorem superstitem connubio sibi copulare, aut adulterina pollutione contaminare audeat. Qui contra fecerit, ab omni Christianorum communione secludatur, & sulphureis cum diabolo contradatur ignibus exurendus.

685. Celebratum est Toleti decimum quartum concilium Toletanum, quod inter concilia vulgo impressa non extabat, donec Reuerendus Pater F. Bartholomæus Carranza, instituti D. Dominici, hæc quoque quatuor concilia quæ ignorabantur, ex antiquis bibliothecis, & præcipue monasterii S. Facundi in lucem eruit. Interfuere sedecim episcopi & vicarii absentium, metropolitani suos miserunt vicarios: Luiba Bracarenfis Refesundum, Florisindus Hispalensis Gaudentium, Stephanus Emeritenfis Maximum abbatem, Sumifredus Narbonenfis Pacarum abbatem, vel (vt ait Toletanus) Ioannem, Cyprianus Tarraconenfis Vitellianum: celebratum vero 12. Calendas Decembris, die Dominico. Hoc concilium non fuit generale totius Hispaniæ & Galliæ Gothicæ, sed prouinciale tantum, à septemdecim episcopis Carthaginensis prouinciæ celebratum, 18. Calendas Decembr. assistentibus tamen vicariis primarum sedium iam nominatis, vt eadem in aliis quoque Hispaniæ prouinciis conuocato in omnibus concilio, tractata & confirmata instar essent generalis concilii. Quod eo tempore fieri non potuit, tum propter hybernici temporis iniurias, tum quod pontifices non ita pridem à generali concilio domum reuersi, cōmode cōgregari tam cito non poterant. Causa vero huius cōcilii hæc fuit, quod Romanus Pontifex ad Flauium Eringium Regem & episcopos Hispaniæ miserat acta Concilii sexti Constantinopolitani, quod aliquot ante annis sub Cōstantino quarto cōuocatum à Dono Rom. Pont. sub Agathone cœptum, sub Leone II. absolutum fuerat, ad cōdemnandum errorem illorum qui Apollinaris errorem atq; hæresin renouantes, duas in Christo naturas negabant. Ea voluit Romanus Pontifex Leo ab omnibus Hispaniæ episco-

episcopis Synodali auctoritate confirmata, per totam Hispaniam & Galliam Gothicam divulgari, quemadmodum factum est. Fuit id temporis Archiepiscopus Toletanus Iulianus Pomerius, stirpe quidem Iudaica, sed parentibus Christianis natus, & Toleti cuius urbis ciuis erat. sacro baptismatis lauacro lotus, Catholicę fidei cultor acerrimus, vir eruditus, & multis ingenii sui monumentis clarus, quibus Hispaniam omnem illustrauit, tanta vitę sanctitate, vt Toletanę ecclesię inter diuos referatur, S. Eugenii discipulus. Hęc fere ex Archiepiscopo Toletano & Hagiographis Hispanię. Archiepiscopus Toletanus hoc loco significare videtur, hunc Iulianum Pomerium alium esse ab eo qui interfuit duodecimo concilio Toletano. In quo vehementer hallucinatur. siquidē Iulianus iste Quirico successit, vt ipsemet alio in loco affirmat, & rexit ecclesiã Toletanam annis decem, mense vno, & septem diebus, nempe vsq; ad tertium annum Egicę siue Egicanis Regis, quo anno ex hoc sæculo migravit ad Dominum, pridie nonas Martias, vt ait is qui vitam Iulii beato Alfonso subiunxit, qui neq; Pomerii cognomentum illi tribuit, neq; Iudaicę originis mentionē vllam facit. Vnde suspicor eos qui hęc de illo prodiderūt, eo fuisse deceptos, quod alius fuit Iulianus Pomerius, de quo scribit S. Isidorus, de quo & nos superius suo loco scripsimus. Fuit vero huic sancto viro Iuliano indiuidua societas, & plusquã fraterna amicitia cum Guidila Leuita viro sancto, cū quo pietatis studiis innutritus, vitę monasticę mancipare decreuerat: sed Deo aliud disponente, Guidila diem suum obiit anno Bambę Principis octauo, sexto Idus Septembris, sepultus in monasterio S. Felicis, in Canensi oppido: Iulianus vero post mortem Quirici ad ecclesię Toletanę promotus est primatum. Ex eodem vitę eius scriptore. Eodem anno Abdalia Sarracenorum Rex moritur, aut saltem regno expellitur, regnat Abdemelic annis 21. vt ait Archiepiscopus Toletanus, tamen Chronica Regis Alfonsi tantum dicant regnasse octodecim annos. Isidorus Pacensis dat illi annos 20. & dicit regnare cępisse Æra septingentesima vigesima prima, hoc est, anno Domini sexcentesimo octogesimo tertio. Isidorus Pacensis memoriz tradidit, tempore Eringii maximam fuisse famem tota Hispania.

Eringius Toleti propria morte defunctus, postquam septem regnasset annos, regnum 688. Egicę siue Egicani genero suo reliquit. Qui vt primum fuit inauguratus regno, vxorem suam Eringii filiam repudiavit, propter nefarium scelus quod Eringius in Bambã Regem auunculum ipsius Egicę commiserat, filium tamen Vitizam ex ea susceptum regni heredem destinavit, quem voluit in Tudensi Gallecię oppido residere, proinde quasi filius Rex esset Sueuorum, pater Gothorum. Lucas Tudensis.

Egica primo anno regni sui cōcilium decimum quintum indixit Toleti, in quo absol- 689. ut postulauit quam ab aliis rebus, tum vero a iureiurando quod Eringio contra ius & æquum præstiterat. Celebratum vero concilium hoc quinto Idus Maii, in ecclesia Apostolorum Petri & Pauli, sub Iuliano Primæ præfule Toletano, Maximo Emeritensi, Faustino Bracarensi, Floresindo Hispalensi, Sunfredo siue Sunifredo Narbonēsi, Sisuldo vicario Cypriani Tarraconensis. Fuerunt in hoc concilio præter quinque vicarios absentium, vnus & sexaginta episcopi. Quo tempore quia in Narbonensi prouincia inguinali peste laboratum est, episcopi qui ad eam prouinciam pertinebant, ab hoc concilio excusati sunt, sed ea lege, vt acta huius Concilii in singulis ecclesiis Cathedralibus publice recitarentur atque admitterentur, cōtrarium facienti anathema & quintę facultatum portionis mulcta, pœna esset. Ex Archiepiscopo Toletano & aliis. Biennio ante Iulianus Toletanus Præsul librum respõsionis fidei suę, vel suo, vel omnium Hispanię Præsulum nomine, ad Benedictum secundum tunc Romanum Pontificem miserat, in quo affirmabat tres in Christo substantias, verbum, corpus, & animam, præterea alia quædam axiomata Theologica. Quę omnia Benedictus incautius, vt est in ipso concilio, lecta improbauit, & Iulianum ad retractanda quę dixerat, aut saltem testimoniis atq; scripturarum & doctorum autoritate munienda, non scripto, sed nuncio adhortatus est. In hoc igitur Concilio Iulianus omnia illa cum sexaginta episcopis diligēter excussa, rationibus, sacre scripturę testimoniis, & ecclesiasticorum scriptorum autoribus, pie ac catholice dicta confirmat, atq; assertionem tot episcoporum subscriptionibus munitam, Romam ad sedem Apostolicam misit, cum versibus aliquot in laudem Imperatoris (opinor Iustiniani 11.) Quę Romę benigne accepta, & ab omnibus recepta atque approbata sunt, ipso etiã Imperatore subscribente, atq; *Laus tua Deus in fines terra*, sæpius acclamante. Legati ad eam rem missi, cum honore & gratiarum actionibus reuersi sunt. Partim ex actis ipsius Concilii, partim ex Roderico Toletano libri 3. capite decimotertio. In summa conciliorum dicitur Idibus Maii celebratum, & interfuisse etiam Gallię pontifices, & decima facultatum pars statuta huius Concilii violanti mulcta constituitur.

An. Dom.

- Mortuo Iuliano Archiepiscopo Toletano pridie Nonas Martias, vt diximus, successit
 690 illi Sifibertus, is cuius mentionem superius anno 662. fecimus.
- 693 Anno sexto Egicæ siue Egicanis Regis, nonis Maii celebratum est Toleti decimum
 sextum Concilium, in quo Sifibertus Toletanus Archiepiscopus merito culpæ suæ de se-
 re agendum in Concilio, priusquam pastor ac præful dar etur ecclesiæ Toletanæ. Igitur
 Felix Hispalensis Archiepiscopus translatus est ad ecclesiam Toletanam, Faustinus Bra-
 carensis ad Hispalensem, Felix Portugalsis episcopus ad Bracarensis. Emeritensis, ac
 Narbonensis, iidem quos superiore Concilio posuimus, Vera Tarraconensis. Ex Archi-
 episcopo Toletano. Causa depositionis Sifiberti siue Sisberti in ipsius Concilii nono ca-
 pite declaratur, qui scilicet ad depositionem Regis Egicæ attentauit, in cuius facinoris
 pœnam, loco & honore, in exilium perpetuum relegatus, priuatus est, bonis omnibus
 confiscatis, & à Concilio excommunicatus, ita vt nisi in mortis articulo, ad communio-
 nem non posset admitti, secundum antiquorum Canonum sanctionem. Statutum quo-
 que, vt quicumque religiosi, cuiuscunque religionis, aut ordinis, aut honoris, talia in Prin-
 cipem suum attentarent, simili pœna multarentur.
- 694 Quinto Idus Nouembris celebrata est Toleti decima septima Synodus, in ecclesia S.
 Leocadiæ, in qua corpus eius tum requiescebat, ab iisdem episcopis qui Concilio superi-
 ori interfuerunt. In qua Synodo Egica Rex humi prostratus, Patrum orationibus deuote
 se commendauit, & ad multa, de quibus ad ipsos referebat, responderi sibi postulauit. Ex
 Toletano & aliis. Hic obiter annotandum quod in margine Roderici Toletani manu
 scripti, cuius mihi copiam fecit Serenissimus ac Reuerendissimus Dominus meus D.
 Henricus Cardinalis & Infans Portugallia, adscriptum reperi, Felicem istum Bracaren-
 sem Archiepiscopum in hoc Concilio, se Bracarensis ac Dumiensem episcopum scri-
 bere in libro Canonum. Quæ res eorum opinionem adiuuat, qui Dumiensem ecclesiam
 arbitrantur, non Mindoniensem, vt quidam volunt, sed eam quæ prope Bracaram etiam
 hodie S. Martini Dumienensis dicitur. Hoc tempore Iudæi perfidi non solum tunicam ba-
 ptismatis Christiani quam susceperant, macularunt, sed etiam contra regem re-
 gnumque conspirare ausi sunt. in quos hæc pœna statuta, vt omnibus suis rebus nudati,
 tam ipsi perfidi, quam vxores eorum & filii, ac reliqua posteritas per cunctas Hispania-
 rum prouincias, seruituti subiacerent perpetuæ, manerentq; vsquequaq; dispersæ. Præ-
 terea quicumque eosdem Iudæos in seruitutem reciperent, in nullo eos permetterent ri-
 tuum suorum ceremonias celebrare aut colere. Filii vero eorum à septimo ætatis anno
 nullam cum parentibus suis habitationem aut societatem habere permetterentur, sed fi-
 delissimis Christianis nutriendi traderentur, & filia eorum ac filii Christianis in mati-
 monium darentur, ne infidelium patrum suorum semitas quibuslibet occasionebus ite-
 rare possent. Ex eiusdem Concilii cap. octauo.
- 698 Egica tribus annis ante mortem iam senio grauis, filium suum ex Cixilone vxore Vi-
 tizam regni hæredem fecit & consortem, ac Tudæ in Gallecia, cui regno ipsum peculia-
 riter præfecit, sedem habere voluit. Vbi etiam Fasila dux Cantabria, filius Cindasinthi
 Regis agebat, in exilium ab Egica nouarum rerum metu relegatus. Eum Vitiza instigan-
 te vxore Fasila, cum qua Vitiza clam consueuerat, claua in capite ita percussit, vt ex eo
 vulnere paucis post diebus obierit prope Vrbicum fluuium, in oppido quod tunc Duo-
 decim manus, nunc Palatium dicitur. Fuit hic Fasila, pater Regis Pelagii, instauratoris
 Hispania. Ex Luca Tuden. & Archiep. Toletano.
- 701 Egica Toleti propria morte decessit, & honorifice sepultus est: quem Lucas Tudenfis
 sapientis ac patientis elogio decorat, ac ter cum Francis dubia victoria pugnasse scribit,
 quod tamen apud alios non inueni. Mortuo patri successit Vitiza, Rex flagitiosus, & o-
 mni scelerum ac libidinum genere inquinatissimus. qui quanquam principio regni cle-
 mentiam ac liberalitatem simulata pietate mentiretur, tamen mox ad proprium ingenium
 rediit. Primo anno regni concilium in Ecclesia S. Petri, in suburbio Toletano, super ad-
 ministratione regni cum episcopis & primatibus celebrauit. Theodofredum Cordubæ
 exultantem erutis oculis excæcauit, ne, quia gratosus erat populo & Rege Reccesintho
 natus, aliquando ad regnum aspiraret. Idem moliebatur & Pelagio, Fasila ducis filio, sed
 ille in Cantabriam profectus, fuga sibi salutem quæsiuit. Ex Luca Tudenfi & Roderico
 Toletano.
- 702 Mortuo Felice præfule Toletano, successit Gundericus, vir eruditione, sanctitate &
 miraculis clarus. Ex iisdem & Isidoro Pacensi. Vitiza hæctenus occulte malus & impu-
 dicus, deposito omni pudore, publice cœpit habenas laxare libidini, & vxores mul-
 tas

tas, plures concubinas domi habuit, ac proceres regni, exemplum suum vt sequerentur, hortatus est, nec non & plebi idem impune licere voluit. Verum pontifices ac sacerdotes veritus, ne tam effreni proteruitati obuiam irent, & populum ab obsequio tam perditionis Regis censuris ecclesiasticis detererent, eos quoque eadem voluptatis illecebra sibi detinendos duxit. Edixit igitur sacerdotibus, vt quot quisque vellet aut posset, vxores vel concubinas domi alerent, neue constitutionibus Pontificiis contrarium iubentibus obtemperarent. Ex iisdem autoribus.

Defuncto Gunderico Archiepiscopo Toletano successus est Sinderedus, quo præfule 704 Toletum venit in potestatem Maurorum. Archiep. Toletan.

Vitiza per speciem pacis ciuitates omnes Hispaniæ, præter Toletum, Legionem, & Asturicam, muris nudauit, videlicet metum alicuius rebellionis conscientia sibi suggerente. Ex Luca Tudensi. Archiepiscopus Toletanus addit, eum omnem armorum usum sustulisse, ne haberent quo ipsi resisterent. sed hoc Lucas Tudensis à Roderico Rege factum scribit, idque subdolo consilio Iuliani Comitum. quippe qui mentitus amicum, autor illi fuerit, vt quoniam tranquilla pace frueretur, neque vllus esset alicunde belli metus, iuberet arma omnia in Galliam Gothicam asportari & Africam, aduersus nec opinatos Francorum & Maurorum insultus. Eodem anno mortuo Abdemelic, imperat Mauris Vlit annis vndecim. Hic Hispaniam Gothis ademptam imperio suo adiecit. Archiepiscopus Toletanus.

Vitiza ne pensi aliquid habere videretur, Sinderedum Archiepiscopum sede Toletana quo iure quaque iniuria deturbat, & Oppam fratrem suum (aliqui filium arbitrantur) ingerit, & ne quicquam sibi ad extremam impietatem reliqui faceret, ecclesiarum priuilegia & prærogatiuas violat, Iudæos velut postliminio in Hispaniam reuocat, & eos maioribus immunitatibus, quam quibus ecclesia gaudere solet, donat. Ex eodem.

Theodofredus dux, quem diximus à Vitiza oculis captum, Cordubæ, vbi tanquam in exilio procul aula regia vivebat, vxorem duxit Recilonem, regio Gothorum sanguine naram. Ex ea filium sustulit Rodericum, cui Roderico nonnulli scriptores Costam fratrem addunt. Huic Roderico Vitiza eandem irrogare cæcitatem, quam patri suo, meditabatur. Sed cautus ille ac prudens ad Romanos, opem contra tam crudelem tyrannum imploraturus, confugit. Quorum auxilio propter Reccesunthi aui gratiam benigne adiutus, prospere contra Vitizam pugnavit, & prælio captum ac regno deturbatum eodem supplicio merito affecit. quo ille Theodofredum præter omne ius & fas multauerat, sibi que regnum Gothorum suffragiis & Senatus Romani fauore vindicauit. Vitiza suo præfuso exemplo, regno & oculis orbatus, Cordubæ vitam miseram & ingloriam in exilio traxit. Ex eodem & aliis. Hanc de Vitiza vindictam nonnulli rerum Hispanicarum scriptores Costæ Roderici fratri adscribunt, quem annos quinque regnasse affirmant: sed neque hoc temporum ratio patitur, neque Isidorus Pacensis, Lucas Tudensis, Rodericus Toletanus, Rex Alfonsus decimus, præcipui Hispaniæ historiæ scriptores, Costam in catalogo Regum Gothorum ponunt, imò ne nomen quidem Costæ monumētis suis proditum reliquerunt. Quos ego autores sequutus, illum quoque missum feci.

Rodericus inauspicato sortitus Gothorum imperium, non dissimilis fuit Vitizæ, siue morum crudelitatem spectes, siue libidinis intemperantiam. nam & filios Vitizæ Sifbertum & Ebam, non contentus regno spoliasse paterno, multis probris atque iniuriis affectos exules fecit, & Iuliani Comitum filia Cabæ, quæ in domo regia inter alias illustrium matronarum filias de more educabatur, dum pater regio nomine legationem in Africa obibat, vitium obtulit, in municipio quod vulgo dicitur Pancoruo. Quæ fuit prima mali labes Hispaniæ, & sequentium calamitatum seminarium.

Iulianus Comes ira stupratæ ab Rege filia siue (vt quidam volunt) vxoris percitus, priuatam iniuriam publico malo vlcisci desiderans, in Africam ad Muzam illius prouinciæ præfectum se contulit, atque ei se totius Hispaniæ imperium traditurum promittit, si iustum exercitum & auxilia necessaria dare non recuset. Muza rem omnem ad Vlit Arabum Imperatorem (Miramolimum ipsi vocant) defert. Qui fraudem veritus, non fidentem Iuliani pollicitis censet, fidem illius in paucis militibus explorandam, si promissis respondeat, tum demum ampliores illi copias credi posse. Igitur ex præcepto Vlit dantur Iuliano centum equites, quadringenti pedites. Quos ille per angustias freti Herculei traductos, gentilitio suo exercitui iunxit. Quibus copiis Bæticæ ac Lusitaniæ oram fæde depopulatus, milites Africanos, præda & bellicis spoliis onustos, ad Muzam re-duxit. Ex Roderico Toletano & aliis. Sindericus Toletanus præsul tam periculoso Reip. statu conterritus, relictis ouibus in Italiam decessit, tanquam mercenarius,

An. Dom.

non pastor. Qui ætate atq; auctoritate præstabant, Vrbanum, virum sanctitate insignem, episcopum elegerunt. Nam Olpas quem Vitiza fratrem suum, expulso Sinderedo, pet vim ac nefas in Toletanam sedem intruserat, iam regnante Roderico, nullo numero apud Toletanos erat. Ex eodem & Isidoro Pacensi. Hic Sinderedus Romæ interfuit & subscripsit concilio quod Gregorius tertius celebrauit, anno Leonis Augusti sexto. Ex posteriore Conciliorum tomo.

- 713 Muza iam expertus fidem Iuliani, duodecim millia militum illi dat duce Tarif Strabo, quos Iulianus clam mercatorum nauibus impositos, in montem Calpen tradidit, qui mons & locus à Duce Sarracenorum nomen mutuatus ac dictus Gebel Tarif, hoc est mons Tarif, hodie corrupto vocabulo Gibraltar dicitur. Idem & Tarifæ vrbi à se captæ nomen dedit, quam alii Carteiam, alii Mellariam prius dictam contendunt. Hic exercitus Hispalim muris nudatam & alias vrbes diripit, totam Bæticam & bonam Lusitaniam partem prædis ac rapinis infestam reddit. Quæ res vrbi ad aures Roderici Regis peruenisset, Eneconem siue Inachum (quem alii Sanctium appellant) consobrinum suum cum exercitu per tumultum collecto Mauris obuiam misit. Sed Gothi armorum longa pace insolentes, facile ab hostibus bello exercitatissimis victi sunt. Ea victoria maiores Iuliano & Africanis spiritus subdidit. Ex Luca Tudensi & Roderico Toletano.
- 714 Rodericus vbi animaduertit hostium audaciam & numerum crescere (infinita enim Barbarorum multitudo, Hispanicarum opum cupiditate ac spe illecta, sese ex Africa in Hispaniam effuderat) & rem ad exitium regni vergere: conscripto exercitu & conuocata omni nobilitate regni, sed nondum congregatis omnibus, contra hostes mouit, reperiensq; hostibus ad amnem qui Guadalete vulgo dicitur, rebusque omnibus ad confictum comparatis, prope Assidonam vrbem quam Xeritium appellari dicunt, die Dominico, pridie nonas Septembr. classicum cani iussit. Pugnatum est vtinque per octo dies dubio fere Marte, quamuis Gothi & longa pace & duorum annorum fame fracti, multum de pristino robore amiserant. Adfuit iis prælii spectator, & suæ cuiusque virtutis testis Rex Rodericus, corona aurea, regali trabea, calceis gemmis auroque distinctis, curru eburneo insignis. Ita enim solenne erat Gothis, Reges adesse confictibus, vt milites tanquam pro capite regio defendendo fortius pugnarent. Sed octauo die qui erat Dominicus, Gothi iam longo labore labascentibus, Rex Rodericus, vt semel aleam rerum experiretur, equo suo Orelia vectus, ac suos ad conseruandam ac tuendam gloriam tot annis partam cohortatus, magnam in Sarracenos stragem edidit. Sed in tanta hostium multitudine, dum semper integri fessis succedunt, Gothi impetum illorum diutius sustinere non potuerunt, præsertim filii Vitizæ Regis, quibus cornua exercitus Rodericus commiserat, victoriam hosti spe regni sibi facta prodentibus. Ita vertentes terga occisione cæsi sunt, & imperium Hispaniæ quod per annos tam multos tenuerant, amiserunt. Ex Roderico & aliis. Antonius à Gueuara in epistola ad Alfonsum Burg. Episc. scribit, hoc prælium infaustum, die Dominico, tertio nonas Iulias commissum, sub auroram, ad fluium Bedalac. In hoc prælio omnis Gothorum nobilitas cecidit, tota Hispania in ditionem Sarracenorum venit, præter Astures & Cantabros, qui mortalium vltimi in Romanorum potestatem venerant, & nouissimi ab eis defecerant, & cum Gothi Hispania iura darent, nunquam imperata fecere, suis semper legibus vsi. Paulus Æmilius. De Roderico Rege quid actum sit ignoratur: alii in acie occisum affirmant, alii negant. Sunt qui equum ipsius & insignia regalia in volutabro quodam inuenta produnt, corpus vero nusquam apparuisse. Apud Viseum ciuitatem Portugalliæ monumentum extat, cum huiusmodi epitaphio:

HIC IACET RODERICVS, VLTIMVS REX GOTHORVM. MALEDICTVS FVROR IMPIVS IVLIANI, QVIA PERTINAX, ET INDIGNATIO, QVIA DVRA VESANVS FVRIA, ANIMOSVS FVRORE, OBLITVS FIDELITATIS, IMMEMOR RELIGIONIS, CONTEMPTOR DIVINITATIS, CRVDELIS IN SE, HOMICIDA IN DOMINVM, HOSTIS IN DOMESTICOS, VASTATOR IN PATRIAM, REVS IN OMNES, MEMORIA EIVS IN OMNI ORE AMARESCET, ET NOMEN EIVS IN ÆTERNVM PVTRASCET.

Neque vero impius Iulianus tam nefarium scelus impune tulit. Siquidem Ferdinandus Nunius Pincianus, vir multifariæ lectionis, ex antiquis historiis memoriæ prodidit, vxorem Iuliani à Barbaris proditionem laudantibus, sed nõ proditorem, lapidibus obrutam

tam, filium è turri Septensi præcipitem actum, ipsū vero Iulianum omnibus possessio-
nibus exutum, miseram mortem obiisse in vinculis, in Aragonia, in arce quadam terri-
torii Oscensis: quanquam de Iuliano alii diuersum sentiant, vt suo loco dicemus. Dura-
uit regnum Gothorum à primo anno Athanarici Regis, secundum supputationem diui
Isidori, trecentos quadraginta quatuor annos. Mauri hoc rerū successu elati, quanquam
sedecim millia hominum eo bello amisissent, totam ferme Hispaniam partim vi, partim
deditioe ac metu, partim promissis in potestatem redigunt, octo mensium spatio, vt ait
Antonius à Gueuara, vt alii, quatuordecim, secundum alios biennio. Quanquam nō de-
sunt qui annos quinque in ea re consumptos asseuerent, hac opinor ratione moti, quod
10 quinto demum post anno, Pelagius restaurandæ Hispaniæ natus, apud Astures declara-
tus sit Rex. Interea Mauri Hispaniam omnibus opibus misere despoliarūt, inter alia men-
sam smaragdinam sustulerunt immensæ magnitudinis atque inæstimabilis precii. Ea
prædæ illecebra vsque adeo efferauit Maurorum duces in mutuam perniciem, vt Mi-
chael Ritius autor sit, intra viginti annos, quindecim in Hispania Maurorum Reges fuis-
se. In Alcobaciensi codice annotatum reperi, quod Sarraceni Gothos de regno suo expu-
lerunt Æra septingentesima quadragesima nona, hoc est, anno Domini septingentesimo
vndecimo, & potiti sunt Hispania anno sequenti, hoc est, septingentesimo duodecimo,
postquam Gothi dominati essent Hispaniæ trecentos octoginta tres annos. Egressos au-
tem Gothos de terra sua Æra trecentesima quadragesima nona, anno scilicet Domini
20 trecentesimo vndecimo, venisse vero in Hispaniam Æra trecentesima sexagesima sexta,
nempe anno salutis humanæ trecentesimo vigesimo octauo, nimirum decimo octauo
anno, postquam egressi sunt patriam suam. Isidorus Pacensis hanc Hispaniæ calamitatem
Æra septingentesima quinquagesima, hoc est, anno Domini septingentesimo duodeci-
mo ponit, alii alio. nos vulgatiorem opinionem sequuti sumus. In alio codice peruetusto
manu scripto inueni hæc verba: In Æra quadringentesima cœperunt Gothi regnare, vs-
que in Æram septingentesimam quadragesimam septimam. Qui per trecetos quinqu-
30 ginta duos annos, & menses quatuor, & dies quinque Hispaniam obtinuerunt, donec in-
gressus fuit transmarinus dux Sarracenorum nomine Taric. Qui Roderico vltimo Rege
Gothorum, die quinta feria, hora sexta, Æra septingentesima quadragesima octaua inter-
fecto, totam ferme Hispaniam armis cepit, & tunc Sarraceni in Asturiis annos quinque
regnaverunt. Hæc ibi. Atque ita Hispaniæ excidium cadit in annum Domini septingen-
tesimum decimum quartum, quo anno nos ponimus. Sed numerus Æræ ab Alcobacien-
sico codice variat: quod eo fit, quia alii alio anno Gothos regnare cœpisse testantur.

Dominica Palmarum Toletum fraude Iudæorum proditū fuit Ismahelitis siue Mau- 715.
ris, dum Christiani nihil minus suspicantes, extra urbem ad diuæ Leocadiæ de more va-
rent audiendo verbo diuino. Ex Fortalio fidei. Eodem anno Muza Africæ præfectus,
auditis rebus quas Tarif in Hispania præclare ac feliciter gesserat, motus inuidia atque a-
uaritiæ stimulis agitatus, venit & ipse in Hispaniam cum magnis Barbarorum copiis, &
iunctus Tarif, ab eo prædam omnem quam habebat maximam, abstulit, deinde simul,
40 quamuis mutuo inuicem odio flagrant, Cæsaraugustam & alias Hispaniæ ciuitates ac
municipia expugnant.

Dum Hispania tam miseris laceratur modis, piensissimus Deus non oblitus misericor- 716.
diæ suæ, Pelagio Fafilæ Cantabriæ Ducis, vt diximus, filio, misit in mentem, vt è Canta-
bria vbi latebat, in Asturias veniret, atque animum ad opem patriæ ferendam adiceret.
Erat ei forte soror facie venusta ac liberali, cuius amore perditus Numatius siue Munuza
(nam vtroque modo appellatur) Christianus quidem ille, sed Sarracenis fœderatus, & ab
illis Gigionensi territorio præfectus, quum nullam inueniret aliam rationem potiundæ
illius, Pelagium per speciem legationis ad Muzam ablegauit, atque interim sororem eius
interposita matrimonii fide violauit. Quam iniuriam Pelagius reuersus, vt par erat, indi-
50 gneferens, tamen pro tempore dissimulauit, atque accepta sorore in interiora Asturia-
rum se contulit, in omnem vindicandæ iniuriæ occasionem intentus. Munuza vicissim
ablatam sibi vxorem, seque contemptum dolens, Pelagium apud Sarracenorum præfe-
ctos detulit, tanquam qui nouis rebus studeret. Illi vero istiusmodi conatibus tempestiue
obuiam eundem rati, confestim Munuzæ magnas copias ad opprimendum Pelagium
mittunt. Cumque parum abesset, quin illum nec opinantem opprimerent, Pelagius cer-
tior factus, transito Pionia fluuio, in vallem Canicen peruenit, vbi multos Christianos
metu hostium latitantes inuenit, quos facta spe auxilii diuini, ad audendum aliquid pro
60 salute patriæ adhortatus, alacres admodum ad quoduis pro vindicanda patria & religio-
ne Christiana subeundum periculum reddidit, adeoque sibi obnoxios fecit, vt omnes

An. Dom. eum communi suffragio ducem elegerint, Regemque salutauerint ad quem quotidie plures, tanquam ad asylum quoddam diuinitus datum confugiabant. Exercitus Arabum infecta re voti irritus, Cordubam est reuersus. Regnavit Pelagius annis 19. Sicut in Asturiarum montibus Pelagium, sic quæ ex Cæsaraugusta & aliis Aragoniæ ac Nauarræ oppidis in monte Pyrenæos se receperant Christianorum reliquiæ, Garciam Ximeniū, inclyto Gothorum sanguine natum, regem consalutarunt. Hic multis rebus aduersus Sarracenos præclare gestis, cum sexcentis equitibus (non enim maiorem habebat exercitum) ditionis suæ pomeria non mediocriter ampliavit. Regnavit annis quadraginta duobus, sepultus ad Diui Ioannis à Pegna. ita enim ecclesia illa à rupe vasta cognominatur, quam à Ioanne Anachoreta viro sancto extructam, & à duobus fratribus Cæsaraugustanis religiose habitam, rex hic Garcias Ximenius ædificiis & censu nobilitauit, celebre postea multorum regum monumentum.

717. Interim multi Christiani dulcedine patriæ pellecti, in variis Hispaniæ ciuitatibus mansere, qui tributarii & vectigales permixti sunt in instituto & lege Christiana viuere, atque omnibus vti ritibus ecclesiasticis. Inter quos præcipue florere viri sanctitate, eruditione, atque etiam miraculis clari, Urbanus Toletanus, qui reliquias omnes Toletanæ ecclesiæ in Asturias transtulit, Frodoarius Accitanus episcopus, Euantius Archidiaconus Toletanus, quorum doctrina & exemplis Christiani in tuenda fide Catholica, & ferendis patienter aduersitatibus, non mediocriter confirmati sunt. Claruit hoc tempore, præter alios episcopos viros religiosos, Hispali Ioannes episcopus, sanctitate vitæ, sacramentorum peritia, miraculis celebratus, qui ad doctrinam posterorum, sacram scripturam in linguam Arabicam transtulit. Hi omnes quandiu vixerunt, Pontificalibus officiis functi sunt, & Christianis verbum salutis annunciare non cessauerunt. Duravit vero hæc libertas Christianis vsque ad Almohadum in Hispaniam aduentum, qui nullos omnino Christianos inter suos viuere passi sunt, sed quotquot capere poterant, aut fidem Christi abnegare coegerunt, aut crudeli martyrio peremerunt. Erant & Almohades Arabum genus, qui in Hispania Barbaris imperare cœperunt tempore Alfonsi septimi, de quibus suo loco dicemus. Christiani vero qui inter Arabes, quo diximus modo, viuebant, Mozarabes dicebantur, hoc est misti Arabibus. Vnde & officium ecclesiasticum quo illi à S. Leandro & S. Isidoro instituto tunc utebantur, & omnis Hispania vsa est vsque ad tempora Alfonsi sexti, quo tempore autoritate Gregorii Papæ septimi mutatum est, etiam hodie Mozarabe nuncupatur. Hoc officium hodie quoque seruetur Toleti in sex parochiis, & in ecclesia cathedrali, in sacello F. Francisci Ximenii Cardinalis, & Archiepiscopi Toletani, Salmanticiæ quoque stans diebus in sacello Doctoris Talabricensis, quod est in peristyllo templi summi.

Cuius officii modum & ordinem non abs re futurum arbitror, si summam perstringam. paucis enim cognitum existimo, quum alioqui multum habeat pietatis. Eisdem celebratur vestibus sacris, quibus hodie vulgo vtuntur sacerdotes, & ad singulas vestes singulis vtuntur precationibus. Deinde sacerdos facta exhomologesi ad altare, capite demisso, dicit ad hunc modum: Per gloriam nominis tui Christe fili Dei viui, & per intercessionem sanctæ Mariæ virginis, & beati Iacobi, & omnium sanctorum tuorum, auxiliare & miserere indignis seruis tuis, & esto in medio nostri Deus noster, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum. Respondetur, Amen. Mox conuertit se ad librum in dextero altaris cornu positum, ac dicit antiphonam in modum introitus, cum duobus versibus, & Gloria & honor Patri & Filio & Spiritui Sancto in sæcula sæculorum, Amen. Sicut etiam in concilio Toletano quarto cautum est, vt ad eum modum dicatur. Ad quemlibet versum repetunt partem antiphonæ, more responsorium nostrorum, vt vulgato more loquat. Gloria in excelsis, dicitur integre more Romano. Sacerdos cantando dicit, Per omnia semper sæcula sæculorum. Neque ante orationem dicitur, Oremus, neque in fine, Per Dominum, sed tantum respondetur, Amen. Deinde dicit sacerdos, Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuis & regnas in sæcula sæculorum. Respondetur, Amen. Postea, Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. Lectio libri Esaiæ Propheta: Respondetur, Deo gratias. mox legitur prophetia. Quæ lecta, rursus sacerdos, Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. Inde dicitur tractus duorum vel trium versuum. Quo finito sacerdos inquit: Silentium facite. Sequentia epistolæ Pauli Apostoli, &c. Respondetur, Deo gratias. Mox canitur siue recitatur epistola. Postquam libro in alterum altaris cornu translato, continuo dicitur Euangelium ad hunc modum: Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. Lectio sancti Euangelii, &c. Respondetur, Gloria tibi Domine. Finito Euangelio respon-

respondetur, Amen. mox sacerdos, Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. Postea dicitur Alleluia cum versu, sicut nunc ante Euangelium. quod dum cantatur, sacerdos offert hostiam cum calice, vtens orationibus aliquot deuotis, quas hic referre longum esset: mox thura adolet, non secus atque hodie fit. Quibus peractis, sacerdos ante medium altaris dicit alta voce, Adiuuate me fratres in orationibus vestris, & orate pro me ad Deum. Respondet chorus, Adiuuet te Pater & Filius & Spiritus Sanctus. Deinde cantatur sacrificium, nempe antiphona cum duobus vel tribus versibus. quod dum fit, sacerdos lauat manus dicens, Lauabo inter, &c. ac benedicit oblationem tribus digitis: postea inclinatus ante altare, summissa voce dicit, Accedat ad te in humilitate spiritus, &c. nam oratio longiuscula est, sed valde deuota, quam claudit elatiore voce dicēs, Per te Deus meus, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum, Amen. Incipitur nunc missa. Sacerdos: Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum, &c. Oratio de tempore vel sancto, sine Oremus: in cuius fine respondetur, Amen. Deinde sacerdos: Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus & viuis, & omnia regis in secula seculorum. Respondetur, Amen. Si est festum alicuius sancti, prius legitur aliquid de vita sancti, deinde fit oratio faciens mentionem etiam de miraculis vel doctrina sancti. Mox sacerdos eleuatis manibus dicit, Oremus. Respondet chorus: Hagios, Hagios, Hagios, Domine Deus Rex æternæ gloriæ, tibi laus & gratia. Deinde fiunt orationes pro ecclesia catholica, pro captiuis, infirmis, & tribulatis, cum commemoratione Apostolorum, Martyrū, quorum multa nomina recitantur, & Pausantium. quo nomine illic intelligi puto sanctos Dei confessores, qui in Domino & sancta pace quiescunt. nam multa nomina recitantur, & inter ea Ambrosii, Augustini, Fulgentii, Leandri, Isidori, &c. & omnium pausantium. Deinde dicit sacerdos aliam orationem festo ac diei congruam, qua finita respondetur, Amen. Sacerdos: Quia tu es vita viuorum, sanitas infirmorum, ac requies omnium fidelium defunctorum in sæcula seculorum. Chorus: Amen. Mox fit oratio ad pacem, qua finita dicit sacerdos, quia tu es vera pax nostra, &c. mox sublatis in cœlum manibus dicit: Gratia Dei patris omnipotentis, & dilectio Domini nostri Iesu Christi, & eomunicatio Spiritus Sancti, sit semper cum omnibus nobis. Respondet Chorus, Et cum hominibus bonæ voluntatis. Rursus presbyter: Quomodo astatis, pacem facite. tunc Chorus cantat responsum, Pacem meam do vobis, &c. Interea sacerdos accipit panem de patina, dicens: Habete osculum dilectionis & pacis, vt apti sitis sacrosanctis mysteriis Dei. mox dat panem diacono vel puero, puer populo. Sacerdos iunctis manibus inclinatus dicit, introibo ad altare Dei. Respon. Ad Deum, &c. Postea manibus super calicem positis, inquit, Aures ad Dominum. Respon. Habemus ad Dominum. Sacerdos: Surfum corda. Respon. Leuemus ad Dominum. Sacerdos inclinatus iunctis manibus, Deo ac Domino nostro Iesu Christo Filio Dei, qui est in cœlis, dignas laudes, dignasque gratias referamus, & dicens hæc postrema verba, attollit manus in altum. Respondet Chorus: Dignum & iustum est. Sacerdos: Dignum & iustum est, &c. sequitur enim longa & deuota illatio, post quam dicitur, Sanctus, fere more nunc vsitato. Deinde post duas orationes breues, fit consecratio iisdem omnino verbis, quibus hodie vtitur ecclesia: mox leuatur sacrosancta Eucharistia. Postea dictis duabus orationibus succinctis, sacerdos accipit corpus Domini de patina, & ponit super calicem apertum, vt hodie quoque fit, ac dicit alta voce, Dominus sit semper vobiscum. Respon. Et cum spiritu tuo. Sacerdos: Fidem, quam corde credimus, ore autem dicamus: & eleuat secundo corpus Christi, vt videatur à populo. Mox cantatur symbolum fidei, ita vt est in concilio Niceno. Quod dum fit, Sacerdos frangit Eucharistiam per medium, & ponit dimidiatam partem in patina, & ex altera parte facit quinque particulas, ex altera vero quatuor, deinde ponit omnes simul in patina in modum crucis, habetque suum quæque particula nomen. Quinque priores dicuntur Corporatio, Natiuitas, Circuncisio, Apparitio, Passio: quatuor reliquæ, Mors, Resurrectio, Gloria, Regnum. Postea digitis super calicem accurate purgatis, & cooperto calice, facit Memento pro viuis, vt ipsorum more loquar. Mox dicitur oratio Dominica ad hunc modum: Verbum patris quod caro factū est, vt habitares in nobis, præsta nobis, vt qui te venisse iam credimus, ab omni peccatorum eruamur contagione, cum præceptionis tuæ oraculis proclamauerimus in terris: Pater noster, qui es in cœlis. Respondetur, Amen. & eodem modo respondetur ad singulas petitiones, præterquam ad illam. Panem nostrum, &c. ad quam respondetur, Quia tu es Deus. Deinde dicit orationē deuotissimam, quæ incipit, Liberati à malis, &c. & tunc dicit, Pone Domine finem peccatis. Qua finita, acceptam particulam, quæ dicitur Regnum, præmissa oratione ponit super calicem: mox addita alia immittit in il-

An. Dom. lum. Post hæc dicit: Humiliate vos benedictioni, & certis quibusdam formulis benedicit populo. Mox fit secundum Memento, vt sic loquar, pro defunctis. Quo peracto, recipit corpus & sanguinem Domini cum quibusdam deuotis precationibus, arque interim catur à choro, Gustate & videte, quam suavis est Dominus, &c. Absoluta communionem catur antiphona, Refecti Christi corpore, &c. & libro in sinistrum cornu altaris translato, dicit sacerdos orationem, in cuius fine respondetur, Amen. Deinde sacerdos, Pet misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuus, & omnia regis in sacula seculorum. Respondetur, Amen. Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu. Postea presbyter vel diaconus: Solemnia completa sunt in nomine Domini nostri Iesu Christi, votum nostrum sit acceptum cum pace. Respondetur, Deo gratias. Quam diu sacris operatur sacerdos, nunquam se conuertit ad populum. Atque hic erat modus celebrandi apud Hispanos tempore Gothorum, quo etiam postea vsi sunt, vsque ad tempora Alfonso sexti, sicut diximus. Quomodo vero sublatus sit, suo loco dicemus. F. Ioannes Laziardus Cœlestinus in epitome vniuersalis historię mentionem facit huius sacrificandi ritus, sed paucis, vbi illud addit, quod quando leuatur Eucharistia, diaconus cantat alta voce, Videte, in quem creditis. Sed hoc in Hispania non seruatur.

717. Eodem anno, nempe 717. Muza & Tarif Barbarorum duces vocati sunt ab Vlit Miramolino ad reddendam rationem rerum gestarum. Qui dum se itineri accingerent, Muza filium suum Abdulaziz Hispaniæ præfecit. Qui cum sedem Hispali fixisset, Egilone Roderici Gothorum Regis vxorem duxisse fertur, de qua re paulo post dicemus. Tarif certior factus, quod Pelagius collectis ad se Christianorum reliquiis, Rex ab eis salutus esset, ægre ferens rem iudicio suo tam indignam, Alchaman virum rei bellicæ peritum, contra eum cum magnis copiis misit, cui addidit Oppam Hispalensem quondam Archiepiscopum, si forte vel verborum lenocinio, vel promissis, vel etiam minis ipsum ab instituto posset auertere. De quorum aduentu, quum nunciatum Pelagio esset, cum suis omnibus in Auseuam montem progressus, mille secum selectiores in specum quandam prægrandem duxit, reliquos qui bello videbantur minus idonei, iussit in præcipitiis motis euentum rei expectare. Mox Oppas (Olpam alii appellant) ad Pelagium missus, dolere se ex animo vicem illius dicebat, qui tam exiguis atque imbellibus fretus copiis, resistere se posse tanto exercitui vana spe crederet. Gothorum potentiam & bellicam gloriam Arabum virtute fractam, atque ad nihilum redactam: quid se futurum speraret, cuius nullæ essent vires. Proinde ne se ac miseram gentem in vnus horæ discrimen daret, sed rebus suis consuleret, dum aliqua misericordiæ spes in victoris clementia esset. Quod ni mature faciat, eam subeundam fore fortunam, quam hostis iratus dederit. Ad quæ Pelagius animo intrepidus fere in hunc respondit modum: Satis illum iam verborum Christiano nomini dedisse, desineret tandem fallis persuasionibus miserorum animos ludificari, atque à tuenda religione Christiana auertere. Se non suis copiis confisum, quas sciebat quam haberet exiguas, tam numerofo hostium agmini resistere ausum esse, sed diuini spe auxiliii fretum, contra cuius numen nulla quicquam valeat humana potentia: hac spe fultum, non illius technas, non hostium minas, non Barbarorum tela timere, sed quicumque futurus sit rei exitus, forti animo ad ferendam omnem pro Christi fide asserenda fortunam paratum esse, neque dubitare se, quin tandem futurus sit, vt clementissimus Deus suorum misereatur. Postquam animaduertit Oppas constantiam Pelagii, regressus ad Barbarorum duces, ait verba nihil prodesse, nullam nisi in armis spem esse. Continuo cœperunt Barbari specum, in qua cum suis latitabat Pelagius diuinam opem ex intimis animi penetrantibus implorans, omni tormentorum ac telorum genere oppugnare: sed Dei singulari beneficio factum est, vt tela retro in suorum perniciem verterentur, sine vllo Christianorum incommodo. Dicuntur propriis telis circiter viginti Barbarorum millia perisse. Quæ res tam ingentis spiritus Christianis subdidit, vt specu egressi, magnam in reliquos stragem ediderint, Alchaman ducem hostium occiderint, Oppam ceperint, de quo quid actum sit, memoriæ proditum non reperitur. Quicumque Barbarorum hanc stragem effugere potuerunt, in abrupta montium fugientes, partim Christianorum armis perierunt, partim montis ruina oppressi sunt. Hanc tam insignem victoriam diuino munere consequuti sunt Christiani anno Domini septingentesimo decimo octauo.

718. Eodem anno Tarif & Muza ad Vlit Miramolinum profecti sunt: sed anteuertens Tarif, ita Muzam apud Miramolinum detulit, vt non solum non fuerit benigne susceptus, sed etiam grãdi pecunia multatus. Ex qua re paulo post dolore cõtabit. Hæc horum ducum vocationem Rases dicit fuisse quarto anno post cladem Hispaniæ: Isidorus Pacenius deci-

decimo quinto mense. Paucis post diebus mortuo Vlit, Zuleima frater ipsius Arabum successit imperio, regnavitque annis tribus. Alahor siue Alhor (hunc Zuleima in locum Muzæ præfecerat, quamuis alii Vlit adhuc superstite missum dicant) vbi audiuit stragem suorum Pelagii auspiciis factam, suspicatus insidias à Iuliano & filiis Vitizæ, bonis omnibus illos & vita multauit. Quod quidam Muzæ quoque adscribunt.

Abdulaziz, qui, vt diximus, ducta Roderici Regis vxore, Hispali sedem regni fixerat, 719. eum vxoris suafu contra Maurorum consuetudinem, titulum ac diadema regium vsurparet, coniuratione suorum, dum orationi vacaret, tertio regni sui anno obrucatur. Existimabant enim illum ad Christianorum sectam descuisse. Post quem regnavit Aiub mensis quinque, dies viginti, qui sedem regni Cordubam transtulit, vt ait Rases. Post Aiub regnat in Hispania Alahor Abderamenis filius, annos duos, menses nouem. Hic Arabes qui in prima Hispaniæ expugnatione fuerant, crudeliter habuisse dicitur, vt thesauros quibus eos potitos existimabat, extorqueret. Rases Alahor post Abdulaziz, quem ipse vocat Abelaaziz, & Aiub ponit, sed meo iudicio illi in numerum præfectorum siue Regum Hispaniæ non recte veniunt, quippe qui legitimo imperio functi non sunt. Quin & hos alii aliis annis ponunt: ego eum numerum sequor, qui mihi visus est vero propior. Eodem anno, nempe Æra septingentesima quinquagesima septima (vt ait Isidorus Pacensis) eclipsis solis fuit per totam Hispaniam, ab hora secundum alios sexta, secundum alios septima, vsque ad horam nonam tanta, vt stellæ tanquam de nocte lucerent. Zuleima Homar & Izit filios fratris sui, successores imperii Arabici designat.

Mortuo Zuleima, Homar & Izit imperium Arabum assumunt, sed mox Homar rebus humanis sublato, solus Izit regnat annis quatuor. Hic misit Adham filium Melic in Hispaniam, qui aliis dicitur Abraham. is Hispaniam rexit annis duobus cum dimidio, quem Rodericus Toletanus nunc Adham, nunc Azam appellat, atque eius iussu pontem Cordubensem constructum ait. Addit Rases hunc à Mauris quintam partem bonorum omnium petiisse, per speciem dandi pauperibus, sed re vera, vt eos ita opprimeret, ne illum possent aliquando resurgere. Toletanus ait illum oppidis & castellis in Hispania per vim captis quintam partem, deditiis vero decimam fortunatum omnium tributi nomine imposuisse. Mortuus est Dertosa, vt inquit Rases, dum à vastatione Turiaffonenfis ciuitatis rediret, vt inquit Toletanus. Eodem tempore Arabes Pyrenæos montes transgressi, Galliam Gothicam misere vexant, & capta Narbone, Tolosam obsident, duce Zamama, vt inquit Toletanus, cui à Gallis occiso Abderamenem sufficiunt, donec alius à Miramolino dux mitteretur. Chronica Regis Alfonsi hunc Zamam eundem faciunt cum Azam siue Adham. Denique tanta est nominum confusio, vt non facile explorati aliquid scribi possit. Quam ex eo natam arbitror, quod per varios Hispania regeretur, quibus tamen omnibus vnus præerat, qui Cordubæ Rex dicebatur, quantum ex veterum monumentis conicere datur.

Pelagius Rex, confluentibus vndiquaque ad ipsum nuncio recentis victoriæ Christianis, fortior factus, Legionem ciuitatem Mauris eripit, & fortiter contra Sarracenos audendo, quasi signum aliquod ad bene de Rep. Christiana sperandum attollit. Idem dimissis Gothorum Regum insignibus, insignia cepit leonem rubrum in campo candido, quibus hodie quoque Reges Legionenses vtuntur. 722.

Mortuo Isid Miramolino succedit Iscan frater ipsius, qui regnavit annis 21. Hic in Oriente per duces & legatos suos multa præclara gessit, in Occidente vero nihil memoratu dignum, adeo deditus accumulandæ pecuniæ, vt omnes præcessores suos opulentia vicerit. 725.

Anno Arabum 107. Ihahea præficitur Hispaniæ, vt inquit Isidorus Pacensis. Huius mentio fit in Chronicis Regis Alfonsi, vbi dicitur hic regnasse in Hispania annis duobus cum dimidio. 727.

Eudo Dux Aquitaniæ victus fugatusque à Carolo Martello Rege Francorum, Sarracenos ex Hispania contra illum in auxilium suum euocat. Qui numero ad quadringenta hominum millia, cum vxoribus, liberis, ac seruis, duce Abderamene (Abdiramam Galli scriptores appellant) tanquam in certas sedes ex Hispania in Vasconiam venire, quacunque iter facerent, tum sacra, tum prophana nullo discrimine hostiliter depopulantes. Ex annalibus Francorum & Iacobo Meyero. 729.

Carolus Martellus adiuuante Eudone, qui Barbarorum aduentu pressus, facile ad pacem inclinauerat, ante urbem Turonensem grauissimo prælio cum Sarracenis conflixit, & incredibilem in eos stragem edidit. Nam cecidere ad trecenta septuaginta quinque Barbarorum millia, in quibus Abderamen cum omni prope nobilitate sua: ex Christiana-

- An. Dom.* nis tantum mille quingenti desiderati, sicut ex ipsius Caroli Martelli literis, ad Stephanum secundum Romanum Pontificem, constare affirmat Iacobus Meyerus.
732. Mortuo Ihahea, mittitur in Hispaniam Adaifa Alcazazin, vir leuis ingenii, & ob id paucis post diebus regno pulius, cui subrogatus est Hiemen, qui & ipse quinto mense defunctus, successorem reliquit Autuman. Quin & huic ipsi post quatuor menses defuncto, successit in regnum Cordubæ atque administrationem totius Hispaniæ Alhatam, qui ob crudelitatem suis inuisus, decimo post mense, iussu Iscanis Miramolini, regno pariter & vita priuatus est.
733. Eudo Aquitaniæ dux fato concessit, Hunoldus & Vaifarum filii vt Aquitaniam recipiant, Sarracenos in auxilium accersunt, qui incendiis ac direptionibus vsque ad Burgundiam pene omnia vastarunt. Quibus Carolus Martellus cum copiis occurrit, & cedere coegit. Ex Annalibus Francorum. vbi nescio qua autoritate legitur, Vesogothos & Arianos in auxilium vocatos, cum Ariana hæresis in Hispania fere centum quinquaginta annis ante fuerit extincta, & etiam Gothorum siue Vesogothorum nomen iam tum deletum extiterit, & quæ supererant illorum reliquiæ, tuendis suis finibus tantum haberent negocii, vt alienos infestare non liberet. Proinde non Vesogothos illic, neque Arianos, sed Sarracenos legendum iudico.
735. Pelagius multis rebus aduersus Barbaros præclare gestis, multisque receptis oppidis moritur, sepultus apud Canicas. Non ignoro alios mortem ipsius ponere 732. sed & ego antiquos auctores habeo, & certis de causis hunc annorum numerum sequor. Successit illi Fasila filius, qui regnavit annos duos, menses sex. Eodem anno Sarraceni maioribus quam antea copiis ex Hispaniis Gallias repetunt, & Auenionem proditione occupant, atque etiam Narbonem. Ex Annalibus Francorum.
736. Carolus Martellus multorum validis adiutus auxiliis, obuiam Sarracenis profectus, Auenionem expugnat, Athinus Barbarorum rex Narbonem fugit, Amoreus & ipse rex Sarracenorum Narbonensibus obsessis opem dum ferret, cum toto suo exercitu ad interuentionem cæsus prope Illiberim. Athinus rex relicta Narbone fugit, Martellus reliquias belli persequitur non sine multarum urbium incendiis. Ex Annalibus Francorum & Iacobo Meyero. Rodericus Toletanus aliter hæc refert, sed abluere mihi multum a veritate videtur historia.
737. Fasila dum inconsultius venationi operam daret, ab vrsulo laniatus est. Succedit illi Alfonso cognomento Catholicus, filius Petri Ducis Cantabriæ, ex genere Ricardi Catholici Gothorum regis, generis regis Pelagii. Nam filiam eius Ormisendam vxorem duxit, ex qua filios tres sustulit, Froilam & Vimarandum & Aurelium, ac filiam vnã nomine Odifindam, præter quos habuit & Mauregatum ex concubina. regnavit annis nouemdecim, mense vno, die vno. Hic religionis Christianæ non solum obseruator studiosissimus extitit, sed etiam amplificator felicissimus. Nam Lucensem ciuitatem, Tudem, Asturicam, bonam Castellæ partem, Abulam vsq; Christianis restituit, in Portugallia quoque Bracaram anno regni sui secundo, atque in multis ciuitatibus episcopos instituit, ecclesias ornamentis necessariis, vt in tali tempore, magnifice ornauit, sacros libros summo studio perquisitos in locis sacris reposuit, deniq; talem se præstitit, vt tam Deo quam hominibus fuerit amabilis.
741. Frodoarius, Urbanus, Euanthius, & alii viri sancti, de quibus superius sumus loquuti, hoc anno, nempe Æra septingentesima septuagesima nona, in sancta pace quieuerunt, vt ait Isidorus Pacensis.
744. Circa hunc annum, hoc est, Æra septingentesima octogesima secunda, doctrina & sanctitate floruit Cixlia, ab incunabulis educatus in obsequio Dei, præsul Toletanus, qui nouem annis episcopatu inter Christianos qui misti Arabibus Toleti vivebant, functus est. Ex eodem.
747. Hoc anno, vel secundum alios, præcedenti, Nonis Aprilis, diē Dominico, Cordubæ, hora prima, secunda & tertia, cunctis videntibus, tres soles in cælo miro modo lucentes, & quasi pallentes, falce ignea vel smaragdinea præcedente visi sunt. Ex eodem. Tolertanus addit intolerabilem famem secutam esse. Eodem fere tempore Petrus Tolertanus sedis episcopus, cognomento Pulcher, claruit, & ad Christianos Hispali habitantes de pascha erranter celebrato libellum elegantem conscripsit.
748. Huius tempore regis Iscan Miramolinus moritur, suscipit imperium Vlid, contra quæ Hispania rebellionem insurrexit. Ad quos motus sedandos Abubacar in Hispaniam cum imperio missus, paucis post diebus occisus est. Huic successerat Abdemelic. Abdemelic vero regnavit anno vno & successit Ocæ, siue Ochæ, qui illum regno expulerat, atq; in-

terim regnauerat annis quinque. Nam ante Ocham Abdemelic annis quatuor, ante Abdemelic Abderamen tribus fere annis, ante illum Mahometes duobus mensibus, ante hunc Manes exiguo tempore, ante Manem Alhatam, de quo superius diximus. Hæc fere ex Roderico Toletano. Nam Rases multum diuersa prodidit. Vlid imperauit annis duobus. In Hispania occiso Abubacar regnat Redoam. hunc Toban appellat Toletanus, nisi mendosus est liber. Regnauit hic admodum exiguo tempore.

Mortuo Vlid, imperium adepti sunt Arabum Abraham frater Vlid & Maroan: sed Maroan anno secundo occidit Abraham, & solus regnauit annis sex. Ex qua cæde magna seditiones inter Arabes exortæ sunt.

Thoaba regno præficitur Hispaniæ, vir bellicosus ac nobilis, sed post annum vnum regno pariter & vita cessit.

Iuzef siue Iuzaf regnaturus mittitur in Hispaniam, qui fuit admodum iniquus Christianis. Huius tempore dicit Rodericus Toletanus visos Cordubæ tres illos soles, de quibus diximus. Addit Rases toto biennio non pluuisse in Hispania, atque inde totam Hispaniam maxima rei frumentariæ & aliarum rerum inopia laborasse. Videtur hic regnasse nouem annos. Iuzaf siue Iuzef Arabibus dicitur, quem nos Iosephum appellamus.

Hoc anno secundum antiquissimos quosdam commētarios quos sequutus sum, mortuus est Alfonso Catholicus, in cuius transitu psallentium voces auditæ dicuntur in ære. Ecce quomodo tollitur iustus, & nemo considerat, ablatum est à facie iniquitatis, & cetera. In pace memoria eius. Sepultus est cum vxore Ormifenda in ecclesia diuæ virginis, in territorio Canicensi. Patri defuncto successit filius Froila, & regnauit annos vndecim, menses quinque, dies viginti, sicut in Alcobaciensi codice, & alio Chronico perantiquo, atque etiam historia Compostellana reperi. à qua opinione nō multum discrepāt Chronica Regis Alfonsi, quæ duodecim illi tribuunt. Toletanus & qui illum sequuntur, tredecim annos regnasse affirmant. Hic quanquam alioqui malus & crudelis, tamen diuino fauore vsus est, quia licentiam conjugalem quam sacerdotes Hispaniæ à tempore Vitæ fuerant vsi penitus sustulit, eosque castitatem & continentiam quam sacri canones præscribunt, seruare coegit.

Froila cum duce Cordubensium Omar, vel (vt alii volunt) Iuzef, qui Galleciæ fines infestabat, collatis signis, insigni victoria potitus, cæcidit hostium quinquaginta quatuor millia, duce cum paucis qui cædi supererant, in turpem fugam conuertit. Ingens gloria nisi tantum decus obscurasset scelus admissum in fratrem Vimaranum, quem, quod omnibus ob formam & egregiam indolem charus esset, veritus ne fauore populari fretus ad regnum aspiraret, impia morte peremit, cuius tamen sceleris pœnitentia ductus, filium eius Veremundum in regni successionem adoptauit. Hic Ouertensem ciuitatem condidit & cathedrali sede fertur ornasse. Huius tempore Regis venit in Hispaniam Abderamen, eamque occupauit, primum fugato, deinde occiso Iuzef, seq; Miramolimum Hispaniæ & Regem Cordubæ appellari iussit, regnauit annis 33. Atque hoc primum tempore Hispania Miramolino Babylonie subiecta & vetricalis esse desiit. Hoc factum, secundum Toletanum, anno Arabum centesimo quadragesimo secundo, qui cadit in annum Domini septingentesimum sexagesimum. At secundum Rases, anno illorum centesimo trigesimo octauo, hoc est, quatuor annis prius. Addit Rases hunc fuisse Moabiæ ex agricola Regis filium. Idem ait, quom Abderamen exercitum moueret ad expugnandam Valentiam, Christianos metu illius perterritos, corpus diui Vincentii quem tanquã Deum adorabant, & miraculorum fama celebrabant (loquitur enim vt Sarracenus) secum fugientes asportasse. quos homines Allibohaces eques Fecensis postea venatum profectus, ad oram maris in Algarbio, in fine montis qui mare illud ingreditur, reperit & homines quidem occidit, pueros captiuos abduxit, corpus vero Sancti illic reliquit. Locus ille prædictus est Promontorium sacrum, forte præfagio rei futuræ Nunc appellatur promontorium diui Vincentii. Hæc omnia Andreas Resendius in scholiis in Vincentium suum martyrem & leuitam copiosius ad verbum ex ipso quoque Rase expressa profectus est, ex quo, & ipso quoque Rase, cuius ille mihi copiam pro sua humanitate fecit, ego pauca hæc delibauit. Quæ hoc loco in Chronicis vulgaribus leguntur de Caroli Magni cum patre Pipino discordia, & aduentu in Hispaniam ad Galafrium Regem Toletanum, deq; Galiana Galafrii Regis filia ab eo nutu amata, atq; in Galliam abducta, & postquam esset salutaris aqua lauacri tincta, in coniugem accepta, quia apud alios autores non inuenio, cōsulto missa facio. Toletanus quidem leuiter huius rei meminit, sed nihil affirmat. Sebastianus tamen Munsterus in Cosmographiæ suæ lib. 3. Galianam Carolomano Caroli Magni fratri primam vxorem tribuit.

- An. Dom.* Mortuus est Garfias Ximenius, primus, vt diximus, Suprarbrorum in Nauarra rex, cui
 758. successit Garfias Ennicus, & regnavit annos 44. Hic Pompelonem primariam Nauarrae
 ciuitatem, & multas circumquaque arces ac municipia, à dira Barbarorum tyrannide
 liberauit, atque Christi Opt. Max. cultum reduxit. Sepultus & hic ad diui Ioannis, apud
 patrem.
760. Verus Archiepiscopus Hispalensis, eruditione, scriptis, & vita clarus, floruit sub Pipi-
 no, vt inquit Ioannes Trittemius.
767. Froila in vindictam fratris occisi, à fratre vicissim Aurelio occisus est, vt aiunt Tu-
 densis & Burgensis: vt alii, à suis, relicto filio Alfonso Casto, & filia Ximena, matre Tu-
 nardi Carpiensis, ex vxore Monina siue Menina, quam ex nobilitate gentis Nauarrae ad
 conciliandos eos duxerat. Post eum regnavit Aurelius frater ipsius, parricidio regnum
 adeptus. regnavit autem annis sex, & totidem mensibus. Quo regnante, bellum seruite
 in Hispania exarsit, seruis contra dominos arma fumentibus, quod tamen regis pru-
 dentia mox sopitum est, & serui in pristinam seruitutem redacti. Nulla illius contra Sar-
 racenos praelia leguntur. Tandem rebus humanis sublatus, apud Canicas sepultus est.
771. Mortuus est Asnar primus Aragoniæ Comes, qui Iaccam ciuitatem & multas arces
 atque oppida de Barbarorum foeda seruitute ad Christianæ religionis cultum reduxit.
 Successit illi filius Galindus.
774. Silo, nomine vxoris, regnum Legionis & Asturiarū consequutus est. Duxerat enim O-
 difindā Alfonso Catholici filiam. Hic principio regni pacē cum Sarracenis pepigit, ad op-
 primendos qui rebus nouis studebant, & imperium eius detrectabant. Sed cū neq; filios
 haberet, neq; spē suscipiendæ prolis, animū à negociis regni ad ocium & quietem auertit,
 administratio & summa rerum penes Alfonso Castum erat, Odifinda regina amita i-
 psius hoc procurante. Regnavit annis nouem, mense vno, die vno. Ita in Alcobaciensi
 codice & alio Chronico perantiquo, atque etiam in historia Compostellana reperi. Ta-
 men Toletanus, & illum sequuti, tantum octo annis regnasse aiunt. Idnabala Sarracenus,
 Casaraugustæ regulus, ab Abutauro & Dewisfezo aliisque Sarracenorum regibus do-
 mestica seditione regno pulsus, à Carolo Magno cuius opem implorauerat, Casaraugu-
 sta obsessa, & certis conditionibus dedita, restitutus est, & finitimi reges vectigales fa-
 cti. In conditionibus hoc erat, vt Christi famulos concionanteis audirent. Ex antialibus
 Francorum & Iacobo Meyero. Quæ hic de offensione Caroli Magni in reditu addunt,
 posterius contigerunt, vt non solum ex Chronicis Hispanorum, sed etiam Sigeberto
 constat. Illud quoque adiiciunt, Pompelonem eodem tempore à Carolo Magno
 captam, quod Aragonensium rerum scriptores negant, & Garfiæ Ennico tribuunt, vt
 diximus.
783. Mortuo Silone, atque Oueti ad diui Ioannis Euangelistæ, quam ecclesiam ipse ædifi-
 cauerat, sepulto, regnum Legionis & Asturiarum communi omnium magnatum suf-
 fragio delatum est Alfonso Casto. Quod quum iniisset Alfonso, Mauregatus patruus i-
 psius, & Alfonso Catholici ex pellice filius, comparatis Sarracenorum auxiliis ipsum re-
 gno deturbauit, atque in eam Cantabriæ partem quæ Alaba dicitur, recipere se ad suos
 compulit. Auxilia vero Barbarorum turpissimo precio præter omne fas ac decorum re-
 demit, nimirum annuo tributo quinquaginta nobilium virginum, & totidem plebeia-
 rum. tot enim singulis annis illorum nefandæ libidini, ex pacto, Rex ipse impurissimus
 exposuit. Quapropter merito propter hoc & alia vitia, tum Deo, tum hominibus exosus
 fuit. Regnavit annis quinque, mensibus sex, quibus exactis, apud Prauiam urbem rex
 prauus sepultus est. Tudensis in numero annorum iam mihi suffragatur. Ait enim ipsum
 regnum inuasisse Æra octingentesima vigesima prima, sicut codex Alcobaciensis, &
 Chronicon perantiquum, cuius mihi copiam fecit Resendijs. Quod ideo adiunxi, ne
 quis arbitretur, me temere à Toletano & aliis dissentire. Sed Silonem ad D. Saluatoris
 sepultum esse, non ad D. Ioannis, ex monumenti inscriptione patet, quod paulo post re-
 feremus.
787. Hoc anno, nempe Arabum centesimo sexagesimo nono, Abderamenis iussu & ex-
 pensis cœpta est ædificari Mesquita Cordubensis (Mesquitas Arabes templa sua appel-
 lant) opere adeo superbo, vt omnes Sarracenorum Mesquitas facile superaret. Quod o-
 pus hodie quoque visitur Cordubæ, consecratum in ecclesiam cathedralem, & amplitu-
 dine & columnarum multitudine admirandum. Eodem anno mortuus est Abderamen
 Hispaniæ Miramolinus. Reliquit vndecim filios & nouem filias, sepultus est in arce Cor-
 dubensi. Successit illi filius suus, qui Toletano dicitur Hisslem, Alfonso regi Ixeca, Rasi
 Ismien,

lsmien. quem Zuleima frater regno conatus exturbare, non solum spe sua decidit, sed etiam tota Hispania cedere iussus est. Regnavit annis septem, mensibus ac diebus totidem. *An. Dom.*

Mauregato defuncto successit Veremundus Vimarani filius, regnavit annos duos, vel secundum alios, tres. Nam reuocans in memoriam, quod esset olim ad sacrum diaconatus ordinem promotus, regnum Alfonso Casto cessit, & vxore Imilone, ex qua filios duos Ranimirum & Garfiam sustulerat, posterius abstinuit. Vixit postea cum Alfonso Casto annos quatuor, menses sex, sepultus cum vxore Oueti. 789.

Alfonso Castus tandem regno suo restitutus est, maximo omnium applausu, qui à perpetua vitæ castitate cognomentum hoc meruit, vir omnibus virtutibus optimo principe dignis præditus. Regnavit annis vno & quadraginta: sed anni Mauregati & Veremundi huic adscribuntur. 791.

Iacobus Meyerus in Chronico rerum Flandricarum ait, hoc tempore Olisiponem ab Alfonso rege, ope Caroli Magni, à Barbaris receptam, & Barcinonem ciuitatem recuperatam. Idem affirmat Platina in vita Leonis tertii. Et Barcinonem quidem per hæc tempora à Carolo Mauris ademptam reperio, sed Olisiponis receptæ in Annalibus Hispanorum, quos ego quidem videre potui, mentio nulla extat. Inuenio quidem Olisiponem bis à Sarracenorū tyrannide liberatam, semel ab Alphonso sexto, eo qui Toletū Christianæ religioni restituit, idque Æra millesima centesima trigesima prima, hoc est, anno Domini millesimo nonagesimo tertio, vt ex codice Alcobaçiensis & alio Chronico per antiquo notauit, quum tamen Toletanus eius rei nō meminert: posterius ab Alphonso Henrico, primo Portugalliæ rege, anno Domini millesimo centesimo quadragesimo septimo. Porro quod ab Alfonso Casto recuperata fuerit (nam alius Alfonso rex Caroli Magni tempore non extitit) hætenus nusquam alibi legi. Eodem fere tempore rex Alfonso ecclesiam S. Saluatoris Ouetensis ciuitatis extruendam curauit, & in eam transtulit reliquias quæ Toletō & ex reliqua Hispania in Asturias delatæ fuerant: simul & arcam reliquiarum, quæ ex Hierosolymis tempore Mahometis Hispalim naui aduecta, inde Toletum delata, demum post annos sexaginta quinque in Asturias asportata fuerat. In eadem crucem auream gemmis preciosis distinctam reposuit, quam angeli duo, peregrino habitu aurifices se esse testati, miro opere fabrefecerant, nimirum Deo Opt. Max. sanctitatem optimi regis tam insigni miraculo illustrante. Ita ferme qui de rebus Hispaniæ scripserunt. Sed Silonem esse templi illius autorem, constat ex monumento quod est Oueti in ingressu basilicæ Sancti Saluatoris: vbi legitur ducenties septuagies,

SILO PRINCEPS FECIT.

T I C E F S P E C N C E P S F E C I T
 I C E F S P E C N I N C E P S F E C I
 C E F S P E C N I R P R I N C E P S F E C
 E F S P E C N I R P R I N C E P S F E
 F S P E C N I R P O P R I N C E P S F
 S P E C N I R P O L O P R I N C E P S
 P E C N I R P O L I L O P R I N C E P
 E C N I R P O L I S I L O P R I N C E
 P E C N I R P O L I L O P R I N C E P
 S P E C N I R P O L O P R I N C E P S
 F S P E C N I R P O P R I N C E P S F
 E F S P E C N I R P R I N C E P S F E
 C E F S P E C N I R I N C E P S F E C
 I C E F S P E C N I N C E P S F E C I
 T I C E F S P E C N C E P S F E C I T

In Mausoleo.

H.S. E.S.S.S.T.L.

Hic situs est Silo. Sit sibi terra leuis.

- An. Dom. Anno Alphonſi Caſti tertio Dux quidam Sarracenorum cum magnis copiis ad Alburias depopulandas venit, fed Alphonſus hoſteis magno animo depulit occiſis ſeptuaginta millibus cum duce ipſorum.
- 793.
794. Ixeca Miramolinus Hiſpaniæ, Cordubæ Rex defunctus, ſucceſſorem reliquit Hiliham filium, qui regnauit annos viginti ſex, meſes decem, dies quindecim. Hic equitum quinque millia ad corporis ſui cultodiam delegit, partim Chriſtianos qui à fide defeſerant, partim eunuchos.
798. Hoc anno ad ſummum Pontificatū B. Leo tertius euectus eſt, cuius auctoritate Compoſtella ſedem & dignitatem episcopale ſortita eſt, rogatu (vt aiunt) Caroli Magni. Cum enim venerabile corpus Apoſtoli id temporis uſque latuiſſet, Theodomiro episcopolo-rieniſi diuinitus reuelatum eſt. Cuius rei fama excitus Carolus Magnus, eo peregrinationis cauſa, vt erat vir religioſiſſimus, profectus, deinde Leonem Papam rogauit, vt locum adeo ſanctum & venerandum episcopali dignitate nobilitaret. Facile conceſſit in tam piam petitionem pientiſſimus Pontifex, & Irieniſem ſedem Compoſtellam tranſtulit, ita tamen, vt episcopos Irieniſis titulum retineret. Quod ita obſeruatum eſt uſque ad annum circiter octingentefimum ſeptuageſimū ſeptimum: quo tempore Ioannes octauus Pontifex Romanus eccleſiam ab Archiepiscopatu Bracarenſi exemiſt, & metropolitanam fecit. Placuit hoc Alphonſo Caſto, & ciuitatē Compoſtellanam eccleſiæ illi cum aliis prouentibus ac muneribus dono dedit, vt annotauit Alphonſus Venetus ex Chronico quodam quod ad D. Dominici Legionem ſeruari ait. Poſtremus episcopos Iriæ, & primus Compoſtellæ fuit Theodominus uir ſanctus. Hæc ſicut ab aliis prodita ſunt, referre hoc locolibiuit propter eos quibus hæc quoque placent. Cæterum quæ fuerint eccleſiæ Compoſtellanæ primordia & incrementa, ſuperius in capite de recentioribus Hiſpaniarum episcopatibus, ex Compoſtellana hiſtoria & Apoſtolicis diuerſorum Pontificum literis explicauimus. Nunc operæ precium facturus mihi uideor, ſi quæ de ratione occultati atq; ignorati ſanctiſſimi ſepulchri, ac de reuelatione eiſdem in hiſtoria Compoſtellana reperi, hoc loco ſubiungam. Ea uero habent ad hunc modum. Floruerat autem antiquitus illo loco (de Compoſtella loquitur) inter Catholicæ fidei cultores Chriſtiana religio. Sed tempore perſecutionis ingruente, & ſuperba paganorum tyrannide Chriſtiani nominis dignitatem cõculcante, totus fere Chriſtianæ religionis cultus longo iam tempore euanuerat. In toto igitur tempore Sarracenorum, & longo etiam tempore poſt reſtitutionem fidelium, ueneranda Beati Apoſtoli tumba, nullius Chriſtiani acceſſu frequentata, fructuum ſyluarumq; ſpiſſitudine manſit diutiſſime cooperta, nulliq; uſque ad tempus Theodomiri Irieniſis episcopos fuit reuelata aut cognita. Sed quando omnipotenti Deo placuit eccleſiam ſuam laborantem uſitare, & eius aduerſitatem in proſperitatis tranquillitatem conuertere, ſtatim tempus ſuo potenti imperio mutauit, Regnū Hiſpaniæ tranſtulit, & gentili ſuperſtitione per regionem Hiſpaniam conculeatam & proſuſ annullatam Chriſti ſui fidem inibi ſuſcitauit. Ante autem illius peſtis expulſionem, Mirus bonæ memoriæ Rex, diuina diſpenſatione regni ſceptra ſuſcipiens, primus Pontificales ſedes per Hiſpaniæ prouincias, iuxta Romanæ eccleſiæ normam, diuina gratia inſpirante conſtituit, & Andream in episcopum eligens, Irieniſis cathedræ primitus ſublimauit. Hinc equide hæc infra ſcriptos ordine ſucceſſiſſe legimus, quorum nullam profecto præter nomina notitiam habemus. 2 Dominicum, 3 Samuelem, 4 Gotomatum, 5 Vincibilem, 6 Felicem, 7 Hildiulfum, 8 Seluam, 9 Leoſindum ſiue Theoſindum, 10 Enulam alias Benulam, 11 Romanum, 12 Auguſtinum, 13 Honoratum, 14 Hildiulphum. Prænatis autem episcopos fertur ſucceſſiſſe Theodominus, eadem cathedra diuina diſpenſante gratia ſublimatus. In cuius tempore diuinæ maietatis omnipotentia Occidentalem eccleſiam, ſepulchro tanti Apoſtoli reuelato, uſitare & illuminare dignata eſt. Qualiter autem reuelatum fuerit, ſequens pagina patefacit. Quidam namq; perſonati & magnæ auctoritatis uiri, præfato episcopos retulerunt, luminaria in nemore quod ſuper beati Iacobi tumbam diurna uetultate excreuerat, nocturno tempore ardentia multoties uidiſſe, ibiq; angelos ſibi frequentius apparuiſſe. Quo audito ipſemet ad eum locū, ubi illi ſe talia uidiſſe aſſerebant, acceſſit, & luminaria in prædicto loco ardentia propriis oculis procul dubio aſpexit. Diuina igitur inſpiratus gratia, præfatum nemuſculum feſtinanter adiit, & diligentius circunſpiciens, quandam domunculam marmoream tumbam intra ſe continentem inter ſyluas & frutices inuenit. Qua inuenta, Deo gratias referens, Caſti Regis Iſidori qui tunc in Hiſpania regnabat, præſentiã incunctatè adiuit, eiq; rem ut audierat, & propriis oculis uiderat, ueraciter notificauit. Ipſe uero tantæ audientiæ gaudio diſſuſus, citato calle has partes intrauit, & ad honorem tanti Apoſtoli eccleſiam reſtaurans, episcopos Irieniſis ſedis in hunc locum qui Compoſtella dicitur, multorum episcopos ac

Dei seruorum, nobiliumque virorum autoritate, atque priuilegio regali commutauit. Hoc autem sub tempore Caroli Magni factum esse, multis referētibus audiuius. Theodorus vero episcopus tanto fidentius oculos mentis ad cœlestis patriæ considerationem erigebat, quanto frequentius beatum Iacobum, post basilicam sibi factam, miraculis & virtutibus coruscare conspiciebat. Spe ergo cœlestium præditus, aliquanto interiecto tempore, vitam securus effudit finali sorte interueniente. Hæc ad verbum ex Historia Compostellana, cuius mihi copiam Salmanticæ fecerunt integerrimi atq; ornatissimi Collegæ Collegii S. Saluatoris, cui ego Collegio propter antiquam erga me beneuolentiam plurimum debeo.

799. Zuleima & Abdalia patruī Halihatam, quos diximus ab Ixeca pulsos Hispania, audita morte fratris, cum exercitu hostili ex Africa in Hispaniam transferunt ad inuadendum imperium noui regis. Quo non segniter obuiam eunte, alter illorum occisus est cum bona parte exercitus, alter in fugam versus: paulo post ultro se in fidem nepotis dedit, & magnis illius beneficiis usus est.

Mortuo Gartia Ennico, secundo Suprarbrorum in Nauarra Rege, successit Fortunius Garfias, qui regnauit annis tredecim, & ducta vxore Galindi Aragoniæ Comitissæ filia, Aragoniæ Comitatus titulum accepit, uti iam dictum est. Regnauit annis tredecim.

809. Hoc anno aiunt Carolum accepisse cladem illam insignem apud Roncis vallem, in qua multa Galliæ nobilitas cecidit: sed ea clades ita varie ab autoribus refertur, dum alii dicunt in accessu factam, quando Hispanos qui Alfonso regi regnum ipsi deferenti refragabantur, oppugnatum venit: alii gestis in Hispania rebus, in reditu offendisse. Ut ut est, illud inter omnes scriptores tam Hispanos, quam Gallos constat, Carolum Magnum in saltibus Pyrenæis insigni clade affectum, cæsis aliquot ducibus ipsius, in quibus Rolando Caroli ex sorore nepote, & aliquot ex iis quos Franciæ Pares appellant, ut ait Robertus Gaguius, atque amissis omnibus impedimentis bellicis. Præcipua opera in eo conflictu fuisse dicitur Massilli regis Cæsaraugustæ, cuius etiam Paulus Æmilius mentionem facit, & Bernardi Carpiensis. Hic nepos erat Alfonsi regis ex Ximena sorore, quem illa ex furto cōcubitu Sancti Comitis, interposita tamen coniugii fide, suscepit. Quod quum Alfonso regi innotuisset, rem indignam grauissime ferens, sororem in Parthenonem abdidit, Sanctium in arcem Lunæ vincitum conclusit, vinculorum & vitæ terminum eundem constituens. Bernardum apud se pro filio eduxit, cuius admirabilis in re bellica virtus, multis magnisque præliis frequenter enituit. Eodem anno, vel potius superiore, Sarraceni qui Toleti habitabant, immodica foelicitate insolentes, & dulci (ut inquit ille) fortuna ebrui, aduersus Halihatam Miramolium suum insurrexerunt, iussa illius detrectantes. Quod quamuis ægre esset regi Barbaro, tamen aduersus populum præpotentem astu potius agendum ratus, quam vi, misit eo Oscensis ciuitatis præfectum, hominem apud illos gratiosum, à quo regerentur, omnem rebellionis causam ab illis in præfectos suos transferens, tanquam qui à religione officii sui declinarent. Per quem præfectum non admodum absumili techna rebellionis autores puniuit, & reliquos metu imperata facere coegit, atque olim Tarquinius Superbus Gabinos per Sextum Tarquinium filium subegit. Misit enim illuc filium Abderamenem cum exercitu, qui cum se ad bellum Christianis inferendum venisse simularet, in arcem intromissus quam præfectus ille in medio urbis per fraudem construxerat, quo loco postea D. Christophoro ædes ædificata est, primores per speciem conuiuui ad se vocatos, dispositis ad eam rem apparitoribus, trucidari fecit ad quinque millia. Quorum infortunio reliqui perterriti, veniam supplices poposcerunt, ac deinceps in fide & officio permanserunt. Rem totam fusius Rodericus Toleranus prosequitur in Arabum historia, & post illum in Chronicis Alfonsus decimus. Nobis summam rei velut adumbrasse sufficiat. Eodem anno duo Arabum duces diuisis exercitibus in Galleciam populabundi venerunt, sed Alfonso rege non segniter a gente occisi, non solum repulsi sunt.

815. Fortunius Garfias, tertius Suprarbrorum in Nauarra rex, fato concessit, post quem regnauit Sanctius Garfias annis 20. Hic se appellauit regem & Comitem, multaque aduersus Sarracenos præclara gessit, & bonam Nauarræ partem à Barbarorum tyrannide sibi vendicauit: demum ab eis in prælio, dum incautius in hosteis irruit, occisus sine hærede decessit. Bernardus Carpiensis dum multis magnisque obsequiis regem sibi deuinxisset, & illum in variis dubiisque præliis tantum non ab hostibus oppressum liberasset, obnixè orauit eum, ut patrem ipsius vinculis solueret. Quod cum constanter sibi negaretur, se à fide regis alienauit, & cum aliquot viris primariis sanguine si-

- An Dom.* bi iunctis, in Saldaniam ditionem suam secessit, vnde crebris excursionibus ditiones Regis non leuibus incommodis affecit.
816. Mahometes quidam Emeritensis, Abderamenem Halihatæ filium fugiens, in fidem Regis Alphonfi receptus est, & terras, vbi habitaret, accepit: sed post biennium reuersus ad ingenium, violauit fidem, neque ita multo post perfidiæ pœnas capite luit, cæsis quinquaginta millibus Sarracenorum. tantum enim exercitum collegerat.
817. Mauri suburbii Cordubensis opibus suis freti, nouis rebus studere cœperunt, sed mature ab Halihata oppressi resipuerunt.
819. Sarracenis mutuo bello implicitis, Christiani Barcinonem occupant. Ad quam recuperandam dum Halihatas, pace cum patruis suis composita, se compararet, morbo correptus interiit. Reliquit filios nouendecim, filias vero viginti nouem. Post eum regnavit Abderamen filius eius, qui instituit, vt apud Mauros filii patrum hæredes essent. Nam ad eum vsque diem, fere defunctorum bona ad fratres, & aliquando etiam ad alienos redibant, omissis filiis.
820. Barcino iterum à Sarracenis recepta.
824. Alphonfus Castus iam animam agens, coram se Regem declarari ac salutari fecit Ranimirum, Veremundi Regis diaconi filium, quum alioqui regni successio ad Bernardum Carpiensem nepotem suum ex sorore Ximena lege rediret. Mox ipso defuncto, atque Oueti ad diuæ Virginis, quam ecclesiam ipse construxerat, sepulto regnavit Ranimirus annis sex, mensibus nouem. Qui quum principio regni in Castella veteri quæ Bardulia olim nominata est, matrimonii causa abesset, Nepotianus Comes Palatii regnum collectio exercitu inuasit. Cuius rei factus certior Ranimirus, haud segniter se ad opprimendum hostem comparauit, quem prælio victum & captum erutis oculis in monasterium detrusit. Ranimiro regnante, fato concessit Theodomirus primus Compostellæ episcopus, cui sepulchrum B. Iacobi reuelatum diximus. Successit ei Athaulfus vir sanctus, qui populo sibi commissum diuini verbi pabulo quanta potuit vigilantia pavit. Ex historia Compostellana.
825. Anno regni secundo Sarraceni à Ranimiro per legatos petierunt, vt tributum Christianarum virginum, quod Mauregatus annum promiserat, ex pacto solueret, si pacem cum eis ratam esse vellet. Ranimirus re cum primoribus regni communicata respondit, se tam indignis pactis stare nolle, atque adeo ne pacem quidem illorum velle. Quod vt re ipsa comprobaret, conscripto iusto exercitu, agros illorum vastare cœpit Anagarum vsque. Sed & hostes cum numerosissimis copiis obuiam profecti, ancipiti prælio cum Ranimiro confligere, tantisper dum nox pugnam diremit. Christiani beneficio noctis periculo erepti, in locum editiorem (Clauigium dicebatur) se receperunt, vbi de rei euentu solliciti, noctem totam lachrymis & precationibus transegerunt, opem diuinam toto pectore implorantes. Mox Regem somno oppressum D. Iacobus Apostolus in somnis iubet de exitu pugnæ securum esse, victoriam Christianorum haud dubie fore, se Apostolum Iacobum esse, cui tutela Hispaniæ commissa sit, cuius propitium numen postero die in prælio experturi sint: tantum animis ab omni vitiorum inquinamento, salutari confessione expiatis, & sacrosancto corporis Domini sacramento communitis, ad confictum postredie spe pleni procederent. Rex in somnium episcopis & magnatibus commemorat, qui tam faustum omen læti accipiunt, atque Apostoli iussa diligenter facessunt. Mox se ad prælium alacribus animis comparant, tam certo pignore freti, Dei ac sancti Iacobi numen inuocantes, tantamque in Sarracenos stragem edidere, vt supra sexaginta millia Barbarorum in acie cæsa sint. D. Iacobus in eo conflictu equo candido, vexillo niueo, & in eo cruce rubea conspicuus apparuit. Rex Calagurrim & nonnulla alia municipia atque arces finitimas recepit. Ab eo tempore receptum est Hispanis, in præliis omnibus, præcipue si cum infidelibus ac paganis res est, Dei ac diui Iacobi numen implorare, quod ipsis pro militari tessera est. Ranimirus ne ingratus esset Apostolo pro tam insigni beneficio, de communi præfulum ac nobilium consilio statuit, vt pro singulis bouum iugis, certa tritici mensura, qua in soluendis primitiis vtuntur, & de singulis vini modiis altera vini singulis annis Diuo Iacobo solueretur. Quod hodie quoque nonnullis in locis soluitur, & votum appellatur, idque vere: nam communi Regis, præsidum, magnatum, ac plebis consensu perpetuo votum est, cum durissimis execrationibus, si quis in posterum violaret. Præterea vt in spoliis ac manubiis diuidendis ecclesia D. Iacobi in sortem veniret, atque vnus equitis numero esset. Extant de ea re literæ ipsius Regis Ranimiri, datæ Calagurri mense Maio, vel secundum alios, Iunio, quo mense victoriam hanc consequutus viderur, in quibus hæc omnia, quo diximus modo, referuntur, & voti institutio atque confirmatio de-

rio declaratur. Quæ literæ singulis annis in ecclesiis metropoli Compostellanæ subiectis vulgo recitantur. Quin & Paschalis Rom. Pontificis literas Apostolicas vidi, anno Pontificatus sui quarto datas, quibus ea vota confirmat. Eodem tempore Dieghus Valera ordinem militiæ diui Jacobi institutum ait, quamuis F. Alfonsus Venerus principium illius circa annum Domini millesimum centesimum sexagesimum ponat, in qua opinione est & Raphael Volaterranus, & post illum Antonius Nebriffensis. Sed ego illis nequaquam accedo, ac Valerianam opinionem magis probo, tum quod eo tempore iusta instituendi causa fuerit, tum quod diploma regis Fernandi primi vidi, & exemplar eius penes me habeo de institutione monasterii S. Spiritus Salmanticæ, in quo & huius ordinis, & magistri illius, & commendatariorum multa mentio fit, quemadmodum suo loco patebit. Porro Ferdinandus hic cœpit regnare anno Domini 1020. vel secundum alios, 1017.

Magna Normannorum classis in Galleciam appulit. quæ cum hostiliter omnia vasta 827. ret, Ranimirus obuiam profectus, magna illos clade affecit, & septuaginta naueis incendit. Reliqui Hispalim profecti, depopulati omnia, magnam inde prædam egerunt. In quodam libro vetusto reperi, tempore Ordonii centum naues Normannorum in Galleciam venisse, & post triennium ad suos rediisse.

Domitis hostibus, domestica seditione Ranimirus agitatus est. Siquidem Alderedus 828. & Piniolus (alii Primalum, alii Priamum appellant) Comites ac proceres palatii cum septem filiis, regem nefaria coniuratione regno deturbare conati sunt, sed non respondente euentu, oculi Alderedo effossi, alter cum filiis morte multatus est.

Ranimirus fato concessit, sepultus Oueti, filios reliquit Ordonium & Garsiam ex Vr- 831. raca vxore religiosissima fœmina, quæ ecclesiam D. Jacobi & Sancti Saluatoris multis magnisque muneribus profecuta est. Inter multa & præclara Ranimiri decora, hoc non in vltimis laudum ponendum est, quod fratrem Garsiam tanta pietate & benevolentia semper complexus est, vt eodem cum ipso numero & autoritate esset. Regnat post eum filius eius Ordonius annis decem, & ex vxore Momadona quinque filios sustulit, Alfonsum regni hæredem, Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam. Hic principio regni Vascones rebelles ad obsequium suum subactos redegit, & Mauros ditionem ipsius infestantes magna vi depulit, ac ciuitates Tudem, Asturicam, Legionem, Amaiam, Patriam, habitatoribus frequenteis reddidit. Apud hunc regem Athaulphus tertius Compostellæ episcopus, vir sanctus & pius, à quatuor ecclesiæ suæ seruis de crimine pessimo delatus est. Quare audita rex magno furore percitus, ac tam nefandum crimen in episcopo detestatus, Athaulphum ad se vocari iussit. Qui die sancto Cœnæ Domini quum in curiam venisset, recta in templum operaturus sacris profectus est. Cumque à suis admoneretur, vt prius regem adiret, respondit in templo maiorem esse regem qui prius salutandus esset. Demum peracta re diuina, vt erat sacris indutus vestibus, recta ad ædem regiam profectus est. Rex vero taurum indomitum à canibus venaticis irritatum, in sanctum præsulem immitti iussit, vt qui tanti criminis reus deferebatur, impetu ferocissimi tauri dilaniaretur. Sed taurus, factus ab Athaulpho signaculo sanctæ crucis, mansuetissimus ad eum accessit, & cornua in manibus eius, tanquam si exemptilia habuisset, dimisit, atque in syluam, vnde adductus erat, rediit, itaque sanctus Dei illæsus euasit. Rex vero & qui cum eo erant primariæ nobilitatis viri, conspecto tam insigni miraculo, ad pedes ipsius prociderunt, & sceleris sui veniam supplices poposcerunt. Ipse autem iuxta Apostoli doctrinam pro malis bona reddens, benigne condonauit, atque eadem hora pontificatus suo nuncium remittens, in Asturiarum solitudines repudiato mundo soli Deo vacaturus secessit, vbi exemplum sanctæ conuersationis aliis relinquens, aliquam multis post annis naturæ debita persoluit. Ex historia Compostellana. Rodericus Toletanus hoc plusquam centum annis posterius ponit, & attribuit Veremundo secundo, quem ait eo plus fidei habuisse delatoribus Athaulphi, quod filius esset Comitis Gundisalui, à quo Sanctius rex veneno sublatus fuit. Præterea subiungit Athaulphum, Rege insalutato, postquam delatores diris execrationibus deuouisset, discessisse atque in itinere tertio post die defunctum. Sed res ita se habet, vt nos ex historia Compostellana & alio libro peruetusto retulimus, in quo tamen libro reperi, quod regi maledixerit. Toletani errorem sequutus est rex Alfonsus & alii post eum.

Muza Abenheazim origine quidem Gothus, sed professione Sarracenus, contra Ab- 832. deramenem Hispaniæ Miramolinum & Cordubæ regem insurrexit, & Cæsaraugustam, Oçam, Tudellam, Toletum occupauit. quibus ciuitatibus non cõtentus, in Cataloniam populabundus expeditiones egit, quin & in Galliam vsque hostili agmine processit. Quo rerum successu elatus, Hispaniæ regem salutari se iussit. Mox Albaidam vrbem Ordonii

- regis expugnat, & muris ac propugnaculis egregie munit. Quod ubi cognouit Ordonius, nihil cunctatus, ad recipiendam urbem & exturbandos Barbaros profectus, urbem oblidione cinxit: cumque opem obsessis laturus aduentaret Muza, Ordonius copiis suis bipartito diuisis, partem ad continuandam obsidionem reliquit, partem contra Muzam duxit. cum quo signis collatis cruentum in Sarracenos certamen edidit, ex quibus cæsa equitum duodecim millia, & in iis Garfias Muzæ gener, peditum infinita prope multatudo. Muza tribus vulneribus grauiter faucius, fuga mortem euasit. Lecta spolia auri, argenti, & omne genus alterius supellectilis ditissima. Lupus Muzæ filius, Toletanæ urbis profectus, se in fidem & clientelam Ordonii dedit, multis & amplis illius ornatus beneficiis, operam vicissim regi fidelem & strenuam in variis contra Barbaros præliis præstitit.
- §35. Ordonius Cauriam & Salmanticam expugnauit, occisis eorum regulis, & infinita Sarracenorum multitudine, partim cæsa, partim in captiuitatem abducta. Eodem anno, Fortunio Garfia Suprarbrorum in Nauarra rege à Sarracenis, ut diximus, occiso, interregnum fuit quatuor annorum, de quo vide quæ notauimus in catalogo regum Nauarræ. Eodem fere tempore Abderamen plateas ac vias Cordubenses lapideo pavemento strauit, & per tubulos plumbeos ex montibus aquam in ciuitatem duxit, eam quæ hodie scaturit prope templum summum, quæ illorum Mesquita, ut diximus, erat.
- §39. Ennicus Arista populari suffragio electus rex, vnctus & coronatus, primusque rex Nauarræ, sed certis conditionibus, appellatus nimirum ut in eos æquis legibus vteretur, atque ut iudex esset medius inter regem & populum, si quid controuersiæ oriretur, atque Aragoniæ Iustitia appellaretur. Arista cognominatus est ab ardore bellandi, regnavit annos 31. Mortuus est Abderamen, & reliquit quadraginta quinque filios, & quadraginta duas filias. Suscepit imperium paternum Mahometes filius & regnavit triginta quinque annis, ut ait Toletanus, ut vero Rases annis 34. & mensibus sex: nec audiendos puto, qui triginta nouem annos illi tribuunt. Cuius initio regni, Toletani contra ipsum rebellauerunt, implorato auxilio Ordonii regis, qui filium illuc cum non penitendo exercitu misit. At vero Mahometes contra illos mouens, insidiis opportuno loco dispositis, ipse cum paucis in conspectum venit. Quod conspicati Toletani, contempta paucitate portis se effundunt, atque in hostem ruunt. Qui simulata fuga, ubi clausum & circumfusum insidius hostem habuit, versis signis, omnibus inuadendi signum dedit. Tunc Toletani grauis leuitatis suæ poenas dedere, cæsa Toletanorum tredecim, Christianorum octo millia.
- §41. Ordonius Oueti podagra periit, sepultus ad diuæ Virginis, relicto magno sui desiderio. Regnavit post illum Alfonsus tertius cognomento Magnus, annis quadraginta sex. Quatuordecim erat annorum, quum regno inauguratus est. Cuius initia regni Froila quidam Veremundus turbauit regno inhians. qui dum rex in Alaban Cantabriæ provinciæ se recepit, comparaturus exercitum, à senatu Ouetensi ob tyrannidem occisus est. Oppresso aduersario, Alfonsus rex ad suos reuersus, magno cum honore receptus est, mox Sublantiam ac Ceiam muris ac turribus communiuit, atque habitatoribus frequentauit. Deinde Comes quidam nomine Eilo ad inuadendum regnum animum adiecit, & Alabenses ad rebellandum incitauit, sed aduentu regis territi Alabenses meliora polliciti, veniam consequuti sunt, Comes in catenis Ouetum ductus est.
- §42. Duces Sarracenorum duo Imundar & Alcaman Legionem oppugnatam venerunt, sed magna virtute repulsi sunt. Alfonsus Magnus ut vacuus aliis curis Sarracenos commodius debellare posset, cum Nauarris & Gallis foedus coiit, atque ex nobilitate Gallica uxorem duxit Amelinam, quæ posterior Ximena dicta est, ex qua suscepit quatuor filios, Garfiam, Ordonium, Froilam, Gundisaluû, qui fuit Archidiaconus Ouetensis. Quæ hic ponuntur in Chronicis regis Alfonsi, de Pompelone à Mahomete Miramolino oblesit, & Fortunio rege capto, & post viginti annos soluto, deque Fortunii viuacitate, quippe qui centum viginti quinque annos vixerit, quia Chronicis Nauarræ & Aragoniæ ex diametro repugnant, neque temporum ratio respondet, consulto prætermitto, quum tamen Rodericus Archiepiscopus Toletanus quem Nauarrum fuisse affirmant, in historia Arabum hoc ipsum memoria proditum reliquerit.
- §43. Alfonsus Magnus præterquam quod pietatis studio thesauros paternos in ecclesias & pauperes erogauit, etiam ecclesiam diui Iacobi quæ terrea prius erat, lapide quadrato construi iussit, & columnis marmoreis exornauit.
- §44. Toletani fines Christianorum hostiliter depopulantes, profligati sunt. Bernardus Carpiensis qui omnibus his præliis interfuit, quum frustra sæpe rogasset regem, ut patrem ipsius solueret, grauitè commotus, in territorio Salmanticensi, in colle quodam ar-

cem communiuit, quod Carpium appellatum est, à quo & ipse Carpiensis dictus est. Ex *An. Dom.*
 quo regios fines frequentibus excursionibus infestos reddidit, eoque angustia regem
 adduxit, vt ad pacis condiciones descendere coactus sit, patremque ipsius se redditurum
 promiserit, si ipse Carpium regi dederet. Accepit conditionem Bernardus, sed Comites
 missi ad soluendum atque adducendum patrem, iam fato functum inuenerunt. Rex ta-
 men etiam mortuum adduci iubet, atque ita compositum, vt viuus videretur, ipse quo-
 que in occursum eius cum Bernardo prodiit. Qui cum patrem defunctum reperisset,
 fortunam suam detestari ac deplorare cœpit, qui & patre orbatus esset, & arce sua Car-
 piensi. Rex ait, non esse locum lachrymis, alia consilia quæreret, & regnis ipsius quam
 10 primum cederet. Ita ad Gallos profectus dicitur, atque ab illis magnifice susceptus Ber-
 nardus Carpiensis, vir maximis viris comparandus, si fortuna virtuti respondisset.

Alfonfus rex Conimbricam à Sarracenis obsessam liberauit.

859.

Ennico Arista defuncto, Nauarræ regnum iniit Garfias Eniecus filius ipsius, vir non
 minus integritate vitæ, quam armis præstans, qui vxorem duxit Vrracam, fœminam pri-
 mariam, cum qua iam grauida ac partui vicina, dum incautius per montes iter faceret,
 nec opinato hostium insultu oppressus, fortiter pro fide dimicans interiit. Regina quoque
 letali vulnere in vtero confossa periit, illæso tamen infantulo. Accidit vero, vt iam digres-
 sis Barbaris nobilis quidam cui Gueuaræ nomen fuisse affirmant, ad eum locum forte ac-
 cederet, & infantem per vulnus manum extendentem & velut eluctantem conspica-
 10 tur. Miseratus vtriusque vicem, cæso matris vtero eduxit infantem, ac domi suæ diligen-
 ter eduxit, quod non sine testibus factum est, vt quando res ipsa posceret, facta fides con-
 staret. Regnavit hic Garfias annis 30. iis tamen alii nouem detrahunt, quibus ego magis
 accedo.

860.

Alfonfus Toletanos crebris excursionibus eo redegit, vt trium annorum inducias ma- 864.
 gno redimere coacti sint. Eodem fere tempore ecclesiam sanctorum martyrum Facundi
 & Primitiui magnifice construxit, quam posterius Sarraceni diruerunt.

Hoc anno, nempe æra nongentesima quarta, decessit ex hac vita sanctissimus Com- 866.
 postellæ præsul Athaulphus, cuius vitæ integritas & innocentia eo miraculo diuinitus
 probata est, quod superius anno octingentesimo trigesimo primo retulimus. Insula vero
 10 cum qua sacrum illo die celebrauit, tantæ virtutis extitit, vt si quis alicui iusiurandum da-
 turus, illam indueret, & forte periurus esset, ea exui nequaquam valeret. Sisnandus huic
 quartus illius ecclesiæ successit episcopus, adeo labori sanctæ prædicationis intentus, vt
 despectis secularium rerum negotiis, contemplationi totus inhæreret. Is vitam ac sancti-
 tatem decessoris sui mente repetens, ardenti pietatis studio in Asturias se contulit, & san-
 cti viri corpus Compostellam translatum, cum summa reuerentia sepeliuit. De quo Sis-
 nando suo loco plura dicemus.

Hoc anno excessit è rebus humanis Mahometes Miramolius Hispaniæ, secundum 874.
 numerum Alfonfi decimi. Toletanus & Rases aliquot annis posteriorem ponunt. Reli-
 quit 34. filios, & 20. filias. Hic cum forte die quodam in horto regio deambularèt, & qui-
 10 dam de astantibus diceret, Quam amœnū viridarium, quam pulchra dies, quam iucun-
 dum seculum, nisi mors omnia disturbarèt: Erras, inquit rex. nam nisi mors esset, ego ne-
 quaquam regnarem. Ex Archiepiscopo Toletano. Successit filius eius Almundir, qui re-
 gnauit annis duobus secundum Toletanum, secundum Rases vero anno vno, sex men-
 15 sis, dies quindecim. Reliquit sex filios, filias septem.

Post mortem Almundir, Abdalia in fratris locum receptus, regnavit annis viginti 876.
 quinque.

Rex Alfonso ecclesiam Sancti Iacobi, quam nouam, vt diximus, construxerat, redi- 877.
 tibus annis, auro, argento, gemmis preciosis, vestibus sacris locupletauit, eandem Ioan-
 nis octavi autoritate consecrari fecit. Cuius consecrationi ac dedicationi interfuerunt e-
 10 piscopi sequentes: Vincentius Legionensis, Gometius Asturicensis, Hermenegildus O-
 uerensis, Didacus Tudensis, Egila Auriensis, Sisnandus Iriensis, Recaredus Lucensis, Theo-
 desindus Britoniensis, quorum ciuitates iam à Christianis possidebantur. Præterea Ioan-
 nes Aucensis, Dulcidius Salmanticensis, Iacobus Cauriensis, Faustus Conimbricensis,
 Ardimirus Lamecensis, Theodemirus Vifensis, Guimagus Portugallensis, Argimirus
 Bracarensis, Heleca Cæsaraugustanus, quorum ciuitates partim à Sarracenis occupatæ,
 partim desertæ erant. Episcopi vero partitis sibi territoriis, in diocesi Ouetenfi, vitam vt
 poterant, exigebant: vnde olim Ouetum ciuitas episcoporum dicta est, vt annotauit Ar-
 chiepiscopus Toletanus, apud quem lib. 5. cap. 17. extat exemplar literarum Apostolicarū

An. Dom.

Ioannis octavi, de consecratione ecclesiæ S. Iacobi. Huius rei mentio fit etiam in historia Compostellana. Sed in alio libro peruetusto inueni, quod consecrata fuit æra nongentesima vigesima septima, quinto Nonas Maii, hoc est, anno Domini octingentesimo octogesimo nono. Sed eo iam tempore Alfonso Magnus ad superos migrauerat ex hac vita. Proinde suspicor numerum æræ vitiosum, & legendum æra nongentesima decima septima, hoc est, anno Domini octingentesimo septuagesimo nono. Eodem fere tempore ecclesia Ouetensis, auctoritate eiusdem Ioannis Octavi, rogatu Alfonsi regis, metropolitana facta est, quod nullus esset in Hispania metropolitanus episcopus. Nam reliquæ ciuitates quæ metropolitanæ quondam fuerunt, Barbarorum graue iugum trahebant. Bracara etsi multo ante Sarracenis erepta, tamen in congeriem versa lapidū, vt ex archiuus eiusdem ecclesiæ constat, ne episcopū quidem, nisi titulo tenus, habebat. Quæcunq; vero ecclesiæ Bracarensis erant vsque ad muros ipsius ciuitatis, Rex Ordonius, superiore, aliquis ex posterioribus, ecclesiæ D. Iacobi donauit. Paulo post sub eodē Pontifice Compostellanam ecclesiam metropolitanā factam aiunt, rogatu Caroli tertii regis Francorū, qui Caluus cognominatus est. Ita fere qui de Sanctis Hispaniæ scripserunt, cuius rei minor nullam extare mentionem, neque apud Tudensem, neque apud Archiepiscopum Toletanum, neque in Chronicis regis Alfonsi. Gerundenis episcopus autor est, Emeritensis ecclesiæ metropolitanam dignitatem primum in Ouetensem, deinde in Compostellanam fuisse translata, immunitate tamen Ecclesiæ Ouetensi concessa. Laurentius à Padilia qui inter cæteros superioris opinionis autor est, addit circa annum Domini centesimum vigesimum supra millesimum, à Calixto Papa eius nominis secundo, quæcunq; Emeritensis ecclesiæ iurisdictioni subesse solent, in Ecclesiam Compostellanam translata fuisse. Sed de hac re vide, quæ superius in capite de recentioribus episcopis scripsimus.

884. Alfonso rex Zamoram profectus, filium Garsiam in vincula coniecit, quod matris instinctu, & soceri Munionis auxilio, contra ipsum hostilia moliretur, ac regno inhiaret. Quæ res cæteros filios, vinculis fraternis grauius exacerbatos, in ipsum vehementer excitauit. Zamoram siue Zemoram hic rex Alfonso instaurasse atque à Mauris obsessam liberasse, & hoc nomen ex euentu militis vaccam nigram vocantis (eas enim armentarii vulgariter moras appellant) imposuisse dicitur, & in ea templum S. Saluatoris condidisse. Sed Florianus aliam huius nominis rationem ponit. Affirmat enim Zamoram quæ olim Sentica dicta sit, post Arabum vastationem Medinam Zamorrathi ab eis appellatam, atque ea voce ciuitatem Turquesarum significari. Nam Medinā accentu in vltima ciuitatem sonat Arabibus: Zamorrathi lapis Cyaneus est, quem Turquesam vulgo dicimus. Ideo autem sic ab illis appellatam arbitratur, quod scateant rupes omnes in tototractu Zamorensi vena lapidis Cyanei. Idem affirmat hanc ciuitatem à Ferdinando rege, Sancti & Alfonsi patre, instauratam, postquam fuit ab Almanzore & incendiis consumpta & funditus diruta. Alii etiam huius nominis etymologiam dare volunt, & adhuc sub iudice lis est.
886. Alfonso filiorum persecutionibus grauius pressus, eaque molestia defungi cupiens, regnum Garsie filio cessit, ipse Compostellam orationis causa ad visitanda beati Iacobi limina profectus est, postea semel atque iterum expeditiones secundas in Sarracenos fecit.
887. Alfonso rex vita bene peracta, & regno laudabiliter administrato decessit ex hac vita Zamoræ, inde Asturicam delatus, non multo post tempore translatus Ouetum, ad diuæ Virginis conditus est eodem monumento cum vxore Ximena, quæ tamen viuum maritum debita pietate prosequuta non est. Successit patri Garsias primogenitus, regnavit tribus annis, qui initio regni contra Arabes in expeditionem profectus, graui illos damno affecit, capto illorum regulo Ayola, qui tamen custodum incuria effugit. Demum nulla alia re insigni gesta Zamoræ fato concessit, nullo relicto hærede, inde delatus Ouetum, ibique sepultus est.
890. Post eum regnavit frater ipsius Ordonius secundus, annis octo, mensibus sex. Hic patri similis multa præclara gessit, & eo adhuc superstite, hostili agmine in Bæticam vsque profectus, male Barbaros multauit: deinde initio regni Talabricam obsedit, & occisus qui obsessis suppetias venerant, hostibus pariter & vrbe potitus est. Postea cum duce Cordubensi & rege Tingitaniæ ad diui Stephani in ripa Durii collatis signis, gloriosa victoria triumphabundus ad suos rediit. Non multo post, contra Emeritam ducto exercitu, Lusitaniã adeo ferro atq; igni vastauit, vt Lusitani desperatis rebus, inducias magno redimere coacti sint. A qua expeditione Legionē magno cum honore reuersus, ecclesiã cathedralem

lem quæ prius extra ciuitatem erat, in palatium ipsius ciuitatis propter Sarracenorum insultus, de concilio Frumini episcopi & aliorum præfulum transtulit, atque in honorem diuę virginis dedicauit. In qua ipse à duodecim episcopis regio diademate fuit insignitus.

Garfia Enieco rege Nauarrę occiso in conflictu, vt supra diximus, octodecim annorum interregnum fuisse aiunt, tantisper dum Sanctius Garcesius Auarca educaretur, qui tamen anni Sanctio Garcesio adsignandi sunt, alioqui male responderet annorum calculus. Cum igitur Nauarri & Aragones indictis comitiis Iaccam ad creandum regem conuenissent, nutritius Garcesii adolescentem peronatum, & rusticis indutum vestibus, magnatibus exhibuit, Garfię Enieci filium & legitimum regni successorem affirmans. Cuius rei fides cum prolatis monumentis constaret, omnes inopinato atque incredibili gaudio perfusi, magnis gratulationibus, faustisq; acclamationibus regem consalutarunt, qui à peronibus quibus vti consueuerat, quas Auarcas Hispani appellant, Auarca cognominatus est. Vxorem habuit Thodam siue Theodam, ex qua Garfię Sanctii, Vrracę, Sanctię, Marię, Velasquitę, quam alii Blancam appellant, pater fuit, regnauit annis triginta sex, deinde multis rebus aduersus Sarracenos præclare gestis, ex hac vita decessit, sepultus ad Diui Ioannis à Pegna.

Rex Cordubensis tot Ordonii regis in suos expeditiones indigne ferens, cum maximis copiis in Galleciam vsq; venit, cum quo ancipiti prælio confligit Ordonius, sed tandem multis vtrinque cęsis, æquo Marte discessum est. Idem non multo post, conuocata infinita Sarracenorum etiam ex ipsa vsque Africa multitudine, Nauarrę fines hostili agmine ingressus, omnia ferro ac flammis miscere cępit. cui cum imparem se Nauarrę rex videret, auxilia regis Ordonii poposcit. Nec ea cunctanter præstitit Ordonius, sed ad vallem Iuncariam hosti obuiam factus, prælium impigre commisit, in quo Deo ita volente, Sarraceni superiores fuere. De qua re, quæ Resendius noster ex libris, opinor, ecclesię Compostellę olim descripsit, hic adscribere visum est. Ea habent ad hunc modum. Ordonius rex in valle Iuncaria victus ab Abderamine Miramolino Hispanię & rege Cordubę, multis vtrinque cęsis, & duobus episcopis captis, Dulcidio Salmanticensi & Hermoigio Tudenfi, & Cordubam in diros carceres abductis, quorum Hermoigius impatiens ingrauescente ætate ac pertæsus, Pelagium sobrinum suum pro se obsidem dedit, tantisper dum reuersus ad suos, captiuus missis illum redimeret. Cuius pulchritudine captus Abderamen, per iocum illum tangens, & lasciuus blandimentis sanctum & pudicum iuuenem vel in sectam suam nefariam, vel nefandos amores pellicere dum tentaret, Tolle canis, inquit Pelagius, & scissa veste ostendit se malle pro Christo mori, quam vitis inquinatum viuere. Cumque tyranni lenocinia nihil aduersus illius constantiam proficeret, amore in furorem verso, imperat ministris, vt forcipibus ferreis strictū membratim scindant, atque in flumen proiciant. Quod illi mandatum non pigre facientes, ab hora diei tertia vsq; ad vesperam, non dicendis crudelitatibus in eum debacchati sunt. Tandem amputatis tibiis, brachio, manibus, ceruice, in fluuium præcipitarunt, ex quo Christianorum diligentia extractus, sepulturę datus est. Caput in cœmiterio S. Cypriani, reliquum corpus ad S. Genesii sepultum est. Passus est die Dominico, hora decima, septimo Calendas Iulii, Iesum Christum semper inuocans, natus annos xiv. menseis sex. Hactenus ex commentario Resendii. Passionem huius sanctissimi martyris heroico carmine descripsit Rhosuita, virgo nobilis de gente Saxonica, quæ per ea tempora floruit, sed rem paulo aliter refert, nimirum quod Abderamen collecto exercitu in Galleciam profectus, & victoria potitus, 12. Comites cum Principe ceperit, & aliis pacto precio dimissis, Principi tantam imperauerit pecunię summam, vt soluendo nõ esset. Quare ipsum duris confictum vinculis, Cordubam secum adducere parauit, sed filius Pelagius senectutis & conditionis paternę misertus, persuaso patre, vicaria seruitute ipsum redemit, & captiuus Cordubam ductus est. De cuius pulchritudine cum nunciatum esset Abderamini, impurus homo nefando illius amore exardescens, adductum ad se adolescentem blandimentis in amorem sui pellicere conatus, cum adeo nihil proficeret, vt osculum porrigenti pugnum Pelagius impingeret, iussit furiosus tyrannus, vt funda machinali trans Bætim fluuium eiaculatus scopulosis rupibus illideretur. Ex quo periculo Dei gratia cum euasisset, regis iussu gladio percussus, martyrii coronam accepit. Corpus in aquam proiectum à piscatoribus inuentum, ac Christianis magno venditum, & religiose sepultum, plurimis claruit miraculis. Sic illa martyrium huius sancti refert: sed neque Princeps captus est, neque Pelagius principis filius fuit. Verum non mirandum, si tam præcul distanti, res aliquanto aliter quam gesta est, relata fuerit, quum alioqui summa rei eodem redeat.

An. Dom.

Ordonius hac offensione magis irritatus quam territus, instaurato exercitu regionem Barbarorum ingressus, magnam in illos cædem fecit, plurimamque illorum oppida sibi subiecit. Vnde præda onustus Zamoram reuersus, quantum voluptatis ex tam felici conceperat expeditione, tanto mœrore affectus est ex morte vxoris, quam defunctam reperit. Sed tot belli decora, fraus illa obscurauit, qua Ordonius Comites Castellæ Nunium Ferdinandum, & Almondarem Album cum filio huius Didaco ac Ferdinando Anfuri, publica fide per speciem colloquii euocatos, primum in vincula coniecit, deinde neci dedit. Habuit hic tres vxores, Geloiram siue Eluiram, Araguntium ex Gallecia, quam repudiavit, Santinam siue Sanctiam, Garfiæ Enieci Nauarræ regis filiam. tandem Zamoræ rebus humanis sublatus, sepultus est Legione in ecclesia cathedrali.

898. Ordonii regnum Froila frater inuasit, eoque annum & menses duos potitus est. Hic ex vxore sua Muninadonia liberos sustulit Alfonso, Ordonium, Ranimirum, & alium ex concubina, cuius nomen silentio obliteratum est. Nihil hic laude dignum gessit. Filios Olmudi viri nobilis innocentes morte affectit, & fratrem eorum Fronimum, Legionensem episcopum, exilio in fontem multauit. Tandem lepra percussus vitam ingloriam finiuit, sepultus Legione, cuius morte Legionensis episcopus suæ sedi restitutus est. Hoc tempore Castellæ prouincia propter scelus Ordonii regis in Comites suos admissum, a fide regum Legionensium defecit, atque ex nobilitate sua duos iudices communi consensu creauit, quorum alter de rebus ciuilibus, alter de bellicis cognosceret. Si fuere Nunius Rasura, auus Ferdinandi Gundisalui, primi Castellæ Comitis, & Flauius Caluus, abauus Roderici Diaz à Biuar qui Cidus cognominatus est. Nunius Rasura Castellæ veteris fines Pisorgam siue Pisoricam fluuium posuit, qui eam à regno Legionensi determinaret. In codice quodam admodum vetusto reperi, hunc Ordonium regem duos episcopatus, Mindoniensem & Legionensem instituisse. Quod de Mindoniensi facile crediderim: sed Legionensem restituit, non instituit. Nam Legionensis episcopatus in antiquis conciliis plurima fit mentio.

899. Froila defuncto, quia filii Froilæ nondum per ætatem regno maturerant, regnum à proceribus aulae Alfonso quarto, Ordonii regis filio, delatum est. Quod quum per annos quinque & menses septem administrasset, leuitate magis quam pietate ductus vitam monasticam ad diui Facundi professus, regnum fratri Ranimiro cessit, postquam ex vxore Ximena, filia Sanctii regis Nauarræ, Ordonium Malum sustulisset. Verum post pœnitentia ductus, quum ad regnum amissum aspiraret, à Ranimiro perpetuo carceri mancipatus est. Alii tamen, inter quos Lucas Tudensis, Alfonso hunc & Ranimirum Froilæ filios fuisse affirmant. Quibus ego magis accederem, nisi iidem dicerent filios Froilæ, quia Alfonso fauebant, pariter cum illo excæcatos.

905. Ranimirus frater, Alfonso oculis orbato atque in carcerem recluso, regnauit annos vnde uiginti, menses duos. Hic pœnitentia ductus eorum quæ in fratrem & nepotes admiserat, monasterium Diuo Iuliano sacrum non procul Legione condidit, in quo illis quamdiu vixerunt, omnia necessaria benigne ac pie suppeditauit, vbi & sepulti sunt, simul cum regina Ximena, Alfonso quarti vxore. Principio regni, fines Toletanorum infesto agmine ingressus, Madritiũ cepit & muris nudauit, ac spoliis onustus cum magno captiuorum grege ad suos reuersus est. Qua re offensi Sarraceni, magnis copiis Castellam inuadunt. Quod quum Ferdinandus Gundisaluuus, magnus ille Castellæ Comes, qui tum forte Castellæ dominio cum titulo Comitis inauguratus fuerat, Ranimiro regi nuntiasset, ille nihil cunctatus Comiti se iunxit, ac iunctis exercitibus copias Arabum apud Oxomam ciuitatem fundunt fugantq; multis tamen illorum occisis. Hinc factũ dicit Tudensis, vt Castellani iterum se in fidem regum Legionensium dederint. Postea cõtra Casaraugustam diæti principes coniunctis copiis profecti, Regulum Abenaiam imperata facere coegerunt, & se suaque omnia in fidem & clienrelam Ranimiri dedere. Sed ille præfenti metu ac periculo liberatus, fidem violauit, & Abderamini Miramolino cui iam ante sacramento militari obstrictus erat, iunctus, cum illo ad vastandam Castellam venit. Sed ad Septimancas fusi, die festo sanctorum Iusti & Pastoris, qui est octauo Idus Augusti, cecidere Barbarorum, secundum Tudensem & Toletanum, octoginta: secundum Pet. Ant. Beuterum, triginta millia. In Toletano manu scripto ponuntur septuaginta millia. Abenaiam captus, Abderamen cum viginti tantum equitibus fuga sibi consuluit. Reliqui capti apud Alfondigam oppidum, quo se receperant. Hoc tempore fuit eclipsis solis per horam integram.

915. Sarraceni hortatu & fauore duorum magnatum Legionensium, Ferdinandi Gundisalui & Didaci Munionis, per ripam Thormis agrum Salmanticensem ingressi, omnia longe

longe lateque depopulati sunt. Quod Ranimirus indignissime tulit, non tam ob Barbarorum insultum, quam quod suorum clientum instinctu factum esset. Proinde Barbaros male multatos in fugam conuertit, nobiles vero carceri mancipauit, quos tamen paulo post metu seditionis soluit, sed prius iuratos, se constanter ac fideliter in amicitia & obsequio eius permanuros.

Hoc anno Abderaminem Miramolinum Hispaniæ, & Cordubæ Regem regnum in- 918.
 iisse aiunt, nimirum anno Arabum trecentesimo: verum hoc ratio historiæ non patitur. Nam iam aliquot ante annis res gessisse, præter alios omnes, etiam ipse Archiepiscopus Toletanus, ex quo hæc annotauimus, testatur: nisi velimus dicere, ipsum patris auspiciis ea gessisse. sed ne hoc quidem verisimile videtur, neque vllum eius rei testimonium in autoribus apparet. Regnavit quinquaginta annis.

Hoc anno, secundum historiam Compostellanam, fato concessit Sifnandus quartus 920.
 Compostellanus episcopus, cuius tanta fuit fama sanctitatis, vt Ioannes Papa, opinor, decimus (nam audiendi non sunt, qui decimum tertium fuisse dicunt) per literas & tabellarium proprium se precibus ipsius commendauerit. Mortuus est autem senio confectus. In cuius obitu, voces auditæ sunt angelorum canentium, Veni electe Dei, & intra in gaudium Domini tui. Hic ecclesiam S. Iacobi amplificauit, & duo monasteria Compostellæ condidit, quorum alterum etiam hodie D. Martini dicitur, eo consilio, vt si quis ecclesiæ seniorum sub regula ac disciplina D. Benedicti, criminum sordes pœnitentiæ lachrymis expiare vellet, opportunitate loci non destitueretur. Extruxit & prochodochium, vel potius gerontocomium, quod Louium S. Felicis appellatum est, quia in illo S. Felicis reliquiæ reconditæ erant: vt quicumque ex familia ecclesiæ Compostellanæ senio grauarentur, illuc se ad quietem tanquam emeriti conferrent, & ecclesiæ facultatibus alerentur. Præterea quotquot reperire potuit ex genere eorum qui sanctum episcopum & auunculum ipsius tam nefanda prodicione apud Regem detulerat, regio decreto & autoritate ecclesiæ Compostellanæ, ad obeunda seruilia ministeria in perpetuam seruitutem tradidit. Successit illi Gundesindus quintus Compostellanus præsul, & Comitis cuiusdam filius: sed hic dum mundo quam Deo magis deditus esset, vitam non satis pio sine clausisse dicitur. De qua re mater eius matrona pia, graui confecta dolore, & de anima filii vehementer sollicita, ante aram beatissimi Iacobi Apostoli diuinam misericordiam dies noctesque non destitit implorare, & fletibus, precationibus, ieiuniis, elemosynis sibi demereri, interposito diui Iacobi patrocinio, donec quadam nocte in templo eiusdem Apostoli, vocem hanc audiuit: Scias filium tuum hac nocte ad electorū societatem admissum fuisse. Ex historia Compostellana. Gundesindo subrogatus est Hermigildus sextus Compostellanus episcopus, de quo quæ in historia Compostellana legi, quia mihi non solum notatu digna, sed etiam ad exemplū pertinere visa sunt, ad verbum hic transcribenda duxi. Ea sunt huiusmodi. Hermigildus in episcopum electus, post electionem prauis desideriiis huius præsentis exilii deditus, dum vixit, iniquitatis dominio mentis colla submisit. Cum autem paulo ante diem sui exitus vehemēti ira commoueretur, cuidam viduæ vnam vaccam cuius lacte se filiosq; suos pascebat, auferri præcepit. Altera ergo die ei cum militibus suis inter epulas sedenti, dapifer suus vnum ex intestinis illius vaccæ, quod Galleco vocabulo Duplicia nuncupatur, in scutella argentea inter alia fercula apposuit. Ipse vero dapum diuersitate iam distentus, atq; nectaris liquore ingurgitatus, cum priori morfu appositæ dupliciæ quam comedere voluit, medio ventris, eis qui intererant videntibus, crepuit. Postquam autem sepultus fuit, monumentum eius combustum fuisse, à quamplurimis audiuius, & etiam ipsius combustionis signa propriis oculis ipsi conspeximus. Hæc ibi. In alio libro antiquo legi, quod œconomus huius episcopi, vaccam illam accepit à vidua octo filios habente. Quæ cum ad pedes Pontificis cum lachrymis se proiecisset, nullam consequi misericordiam potuerit. Reliqua respondent, sed illud adiicitur, quod Hermigildus iste præsul lumbos præcinctos non habuerit.

Ranimirus vltimo regni sui anno Talabricam in regno Toletano obsedit, cui dum 923.
 Sarraceni resistere conantur, ad duodecim fere millia cæsi, septem millia capti sunt. Confectis his bellis totus ad pietatis studia conuersus, monasteria aliquot condidit: primum Legionem iuxta Palatium regium, in quo Geloiram siue Eluiram filiam suam, ex regina Tarasia, Garfiæ Tremuli Nauarræ Regis sorore, Deo dicauit: alterum Diuo Andrea Apostolo, & Diuo Christophoro sacrum, ad fluuium Ceam: tertium in honorem sanctissimæ Virginis, in ripa Durii. quartum in valle Ornæ, quæ nunc dicitur Destriana, inquit Toletanus, Diuo Michaeli dicauit: Filium Ordonium Vrracæ, Ferdinandi Gundisalui Castellæ Comitis filia, matrimonio iunxit.

An. Dom.

924.

Ranimirus Ouetum orationis causa profectus, in morbum fatalem incidit. vnde Legionem delatus, & sacramentis ecclesiasticis pie communitus, abdicato quod à fratre susceperat regno, atque in hæc verba prorumpens cum lachrymis: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc: Dominus mihi adiutor, non timebo, quid faciat mihi homo: mox animam auctori suo reddidit. Sepultus Legionem ad Diui Saluatoris, quod monasterium filia suæ, vt diximus, construxerat. Patris defuncti regnum excepit Ordonius tertius, quem Sanctius frater auxilio Regis Nauarræ auunculi & Ferdinandi Gundisalu Castellæ Comitis fretus, regno deturbare conatus est. Sed consiliis non succedentibus, Ordonius rem tam indignam iniquo animo ferens, Vrracam vxorem Comitis filiam repudiauit, eique Eluiram superduxit, ex qua suscepit Veremundum Podagricum, regnavit annos quinque, menses sex. Mortuus est Zamoræ, sepultus Legionem ad Diui Saluatoris. Huius tempore Regis, Almanzor Sarracenorum dux bellicosus, & primariæ post Abderamenem autoritatis, cum exercitu numerofo contra Castellam venit, cui Ferdinandus Gundisaluus Comes, nihil animo fractus, obuiam ire constituit, & animatis suis qui numero tantum trecenti erant, dum cæteri ad expeditionem se comparant, ipse venatum profectus, atque aprum ardentius sequutus, ad monasteriolum Diui Petri, quod in ripa Aslantia fluminis vepribus ac dumetis oblitum latebat, forte delatus est. Quo cum peruenisset, religione motus loci, preces deuotas Deo cum lachrymis obtulit, patriam & se suosque omnes illi ex animo commendans. Mox à Pelagio monacho sancto ad pauperem cœnam inuitatus, totam noctem in precationibus & lachrymis traduxit. Postridie vero ab eodem Pelagio de foelici euentu prælii certus, alacrisque ad suos reuersus, magno animo in hostes ruens, tantam in illos cum tam exiguis copiis stragem dedit, vt vix Almanzor ipse cum paucis effugerit. Quo tam felici successu lætus, & spoliis diues reuersus ad suos, Pelagium monachum cum sodalitie suo multis magnisque beneficiis cumulauit. Hoc fere tempore Burgensem ciuitatem à Comite Didaco, cognomato Porcello, conditam aiunt: sed F. Alfonsus Venerus conditionem siue instaurationem illius multo antiquiorem facit, nempe anno octingentesimo septuagesimo quarto. Ordonius Comiti Castellæ reconciliatus, auxilia illi mittit, quibus Sarracenos in ripa Durii ad Diui Stephani oppidum fudit.

927.

Sanctius Auarca Rex Nauarræ fatali morte peremptus, siue (vt aliqui produnt) à Comite Castellæ in acie occisus, in quo conflictu & ipse Comes letali vulnere affectus fuerat, obiit multis rebus præclare gestis. Cui successit filius eius Garfias qui Tremulus cognominatus est, quod in primo congressu præliorum contremiscere, & toto corpore perhorrescere sit solitus, quum alioqui in ipso conflictu fortissimus esset, & omnium maxime intrepidus. Michael Ritius temulentum cognominat, nescio an ipse satis sobrius. Forte tremulenti vocabulum quod apud scriptores alios inuenit, quo & Raphael Volaterranus vitium vitiatum putauit. Hic omnibus virtutibus egregio Principe dignis cumulatus, maximas sæpe de Barbaris victorias consequutus est, & regnavit annis triginta quinque, tametsi Marinæus Siculus tantum viginti octo ponat. Vxorem duxit Constantiam, feminam primariæ nobilitatis ex Asturiis, ex qua Sanctium Maiorem fustulit, qui dictus est Imperator Hispaniæ, sepultus ad diui Ioannis à Pegna.

929.

Ordonio tertio successit Ordonius quartus, filius Alfonsi quarti, cui Ordonio malitia sua & cognomentum Mali indidit, & regnum pariter cum vita ademit. Siquidem à Sanctio Crasso prope Cordubam occisus dicitur. Huic nulli adscribuntur anni, quia neque legitimus regni successor, & alioqui tam malus, indignus iudicatus est qui in Regum catalogo poneretur. Sanctius qui à mole saginæ qua prægrauabatur, Crassus cognominatus est, filius Ranimiri, & frater Ordonii tertii, regnavit annis 12. Qui tantæ pinguedinis impatiens, quum ad eam leuandam nihil intentatum reliquisset, ex consilio Garfiaz Regis Nauarræ, ad Abderamenem Miramolimum & Cordubæ Regem facta cum eo pace profectus, atque honorifice susceptus, inter experimenta medicorum quorum erat apud Abderamenem magna turba, virtute cuiusdam herbæ curatus, atque ad maiorem deductus est. Postea reuersus, magna ab eodem auxilia accepit ad recuperandum regnum quod Ordonius Malus auxilio Comitis Castellæ inuaserat. Sed Ordonius audito aduentu Sanctii, vt erat animo degener, desperatis rebus ad Comitem socerum suum fugit. Nam Comes Castellæ, filiam suam Vrracam ab Ordonio tertio repudiatam, nuptum illi dederat: sed perspecta eius ignauia, simul & filiam ademit, & illum finibus suis exclusit.

931.

Almanzor memor acceptæ cladis, & maculam tantam abolere cupiens, non solum collecta in Hispania, sed ex ipsa vsque Africa euocata, tanquam pro communi asserenda reli-

religione, infinita Barbarorum multitudine, vastandam Castellam venit. At Ferdinandus Gundifalvus Comes cum quadringentis quinquaginta equitibus & quindecim millibus peditum obuiam profectus, maiori eos quam prius clade affecit. Continuum est per tres dies praelium, nisi quantum nox interualli reficiendis corporibus dedit. Postremo die diuus Iacobus in acie visus Christianis laborantibus opem ferre. Quod Pelagius monachus iam fato functus, in somnis Comiti futurum prædixerat. Nam Comes priusquam tam ancipiti praelio se committeret, ad monasterium Diui Petri, de quo iam diximus, Pelagii precibus se commendaturus accesserat. Quem ut cognouit mortem obisse, ægre animo affectus, ab eodem in somnis confirmatus est.

10 Tarasia Regina Legionensis, Sanctii Auaræ Regis Nauarræ filia, capitali odio in Comitem Castellæ incensa, quod patrem ipsius occidisset, cupida vindictæ, per speciem beneuolentiæ persuasit illi, ut Sanctiam Garfiæ Tremuli filiam, neptem ipsius ex fratre, vxorem duceret. Quod coniugium cum Comiti haud aspernandum videretur, illa fratrem Garfiam Nauarræ Regem clam per literas hortata est, ne occasione vlciscendæ mortis paternæ deesset, Comitem illuc ad petendam Sanctiam filiam eius ex pacto iturum, ne inimicum elabi è manibus inultum permitteret. Paruit consiliis sororis Garfiæ, & contra fidem datam Comitem in vinculis duriter habuit. Quod quum Sanctia Comiti sua causa contigisse cognouit, oblita sui sexus, oblita dignitatis, animo sumpto plusquam virili, acceptaque coniugii fide, Comitem carcere eductum in Castellam magno suo periculo sequuta, & matrimonio iuncta, memorabile in omne æuum amoris ac fidei coniugalis exemplum fuit.

Garfiæ Nauarræ Rex, tanquam ablatae filia vindicaturus iniuriam, infesto agmine in Castellam venit, sed commisso praelio captus, quod Comiti fecerat, vicissim passus est. Verum paucis post mensibus, vinculis filia precibus solutus, in regnum suum reuersus est. Cæterum de his rebus in historia Nauarræ nulla fit mentio.

Comes Castellæ à Legionensi Rege vocatus ad comitia, tametsi fraudem prælagiret, tamen potiore fidei quam salutis suæ rationem ducens, septem duntaxat comitatus equitibus, eo profectus est. Quo quum peruenisset, nihil sefellit euentus expectationem suam. Mox enim in vincula duci iussus est, atque in catenis adseruari, iuuidia stimulante. Quæ res cum male Castellanos haberet, Sanctia Comitis vxor per omnia sui similis, imo vero hac in re seipsa superior, maritum quoquo pacto liberandum duxit, & peregrinantis induta personam, Compostellam proficisci religionis ergo finxit, factoque per Legionem itinere, primum copiam videndi mariti sibi fieri postulauit, deinde petiit, ut ea saltem nocte sine catenis esset. Rex per omnia satisfaciendum voluntati tantæ matronæ duxit. At illa postridie antelucano, mutatis cum marito vestibus, vicaria captiuitate illum liberauit. Cumque Comitem iam esse in tuto arbitraretur, Regi nunciat se in carcere teneri, rogare, ut solueret, neque durius quicquam in fœminam regiam & cognatam suam confuleret. Rex vbi dolum sensit, primo stomachari, mox admirari constantiam ac virtutem Sanctiæ, postremo laudata illius in maritum pietate, cum honorifico comitatu iussit ad Comitem deduci. Ita bis maritum singulari pietate maximis periculis liberauit Sanctia, digna cuius laudes omnes libri personarent.

Hoc ferme tempore Sanctius Rex Castellam quam Ferdinandus Gundifalvus in feudum tenebat, ex fœdere liberam esse iussit, propter æs alienum cui ipse soluendo non erat. Per eisdem fere dies Rex Sanctius, renouato cum Abderamene fœdere, misit ad illum Vela scum episcopum Legionensem cum aliis legatis qui peterent ab illo corpus Pelagii martyris, de cuius glorioso martyrio superius diximus. Quod post mortem illius Legionem allatum, à filio Ranimiro maxima cum veneratione depositum est in theca argentea, in monasterio quodam quod Rex ea gratia construxerat.

F. Alfonsus Venerus memoriæ prodidit, hoc anno ignem è mari ortum, in diuersas Hispaniæ parteis Zamoram vsque diffusum, multa Hispaniæ oppida incendio consumpsisse. Huius tempore Regis, Sarraceni Legionem obsedisse dicuntur, sed magna virtute repulsi, re infecta inglorii decessisse.

Sanctius Gallecos rebelles domuit ad Darium vsque, cumque Comitem quendam Gundifaluum bello petiturus videretur, ille rebus suis timens, supplex ad Regem venit, seque & sua omnia illius fidei dedens, ad omnia imperata semper præsto se fore pollicitus. Sed aliud ore ac fronte præ se ferebat, aliud pectore celabat homo impurus. Nam postquam illi iam fides apud Regem erat synceræ veræque amicitia, omnis diuini atque humani iuris oblitus, venenum domino ac Regi suo in pomo miscuit. Quod vbi Sanctius hauisset, mortem imminere sentiens, Legionem properauit, sed tertio post die in

An. Dom.

itinere obiit, sepultus Legionē iuxta patrem, ad Diui Saluatoris. In libro quodam vetusto reperi, Sanctium Regem cum Portugallensis regionis Comitibus sub iurifurandi vinculo, firmæ pacis fœdus cōstituisse. In quo libro Gundifalvus qui venenum Regi suo miscuit, non Comes, sed Consul appellatur. Vbi quæ de Regis morte legi, tacenda non putauī. Fides penes autorem libri sit. Dicitur vero ibi Regina (Gudo appellatur, nisi mendosus est liber) maritum in itinere dum Legionem tēderet, defunctum in ripa Minii honorifice sepeliuisse, in monasterio de Castrelo (ita enim ibi legitur, sed mēdum suspicor) vbi cum ipsa Dei obsequio se cum aliis deuouisset, & sabbathis omnibus Deum pro Regis anima deprecaretur, Sanctium, maritum quondam suum, ante altare prostratæ apparuisse, duabus catenis vinctum, totidem diabolis hinc inde tenentibus, atque hortatum vt perseueraret orare pro eo: recte enim facere. Post quadraginta deinde dies quos ipsa in ieiunio & fletu & eleemosynis transegerat, rursus sabbato die oranti ante altare visum, albīs ornatum vestibibus, & pelle quam ipsa cuidam sacerdoti in eleemosynam pro anima Regis dederat, ac testatum iam se à dæmonum potestate liberum, & nonnulla de paradiso atque inferno loquutum disparuisse. Quem cum ipsa veller amplecti, nec posset, partem pellis tulit, quæ ad diui Stephani in ripa Sili delata, atque in pelle sacerdotis dcesse inuenta, miraculo fidem fecit abbati & cunctis monasterii monachis, qui rem oculata fide sunt experti. Huius tempore Regis, Abderamenem Miramolimum & Cordubæ Regem mortuum tradunt. Cuius mortem Toletanus in historia Arabum aliquot annis posteriorē facit, nempe anno Arabum 350. hoc est, anno Domini 968. nam superius priusimum annum illorum, anno Domini sexcentesimo decimo octauo posuimus. Sed suspicor Toletanum esse deprauatum. Regnavit post eum Halihatan filius 16. annis, mensibus duobus.

941. Defuncto patri successit in regno Legionis & Asturiarum Ranimirus tertius, quo positus est annis 25. Huius primo anno Normanni duce Gūderico Rege suo, classe centum nauium in Galleciam ingressi, totam regionem, præcipue circa Compostellam, misere depopulati sunt, omnia igni ac ferro deuastantes, etiam Sifnandum archiepiscopum Compostellanum occiderunt. Cumque iam præda & captiuis onusti, ad naues in patriam redituri properarent, à Comite Gundifaluo Sanctio præter opinionem oppressi, vna omnes cum Rege suo occisione cæsi, pœnas impietatis in Deum atque Apostolum eius diuum Iacobum dederunt: classis quoque eorum tota igni immisso conflagrauit. Sifnandus iste qui à Normannis occisus est, Hermigildi successor fuit, & septimus Compostellæ præfuit qui propter crebras Normannorum & aliarum gentium incurfiones, Compostellam mœnibus ac turribus cinxit, & vallo ac fossis communiuit. Sed cum nobilitate sua fretus (erat enim Menendi Comitibus filius & Gundefundi episcopi nepos) tyrannū verius quam episcopum ageret, & facultates ecclesiasticas parentibus & quibus libebat, immoderate largiretur: à Rege Sanctio in carcerem tenebrosū datus est, & Rodosindus Cellæ nouæ monachus illi suffectus, octauus Compostellanus episcopus. Sed mortuo Sanctio, Sifnandus vinculis solutus, armatus Compostellam festo natalis Domini est ingressus, atque in dormitorium vbi sanctus episcopus cum aliis senioribus & ecclesiasticis viris de more quiescebat, stricto in Rodosindum gladio caput illi dormienti præcidere voluit. Rodosindus ad tumultum expergefactus, nihil animo turbatus, hæc illi verba dixit: Qui mihi mortifero gladio Sifnande minaris, mortifero gladio violenter confodiaris. Mox episcopatu cedens, ad monasterium, tanquam ad portum tranquillitatis se recepit, vbi post aliquot annos vita sancte exacta, obdormiuit in Domino. Anno sequenti, Normannorum aduentu Dominica quadragesimæ nunciato, Sifnandus eos Fornellos vsque sequutus, & prælio adortus, sanctissimi Rodosindi maledictionis sagitta percussus, occisus est. Ex historia Compostellana, vbi dicitur hoc contigisse æra millesima decima sexta, hoc est, anno Domini 988. Sed numerus æræ procul dubio vitiatus est. Eodem anno hominem exiit Ferdinandus Gundifalvus, primus Comes Castellæ, atque eidem perpetuo honore celebrandus, sepultus ad diui Petri, quod monasterium ab Aslantia flumine cognominatum, ipse ædificiis & possessionibus amplificauit. Successit patri Garfias Ferdinandus, & ipse acerrimus religionis Christianæ & Castellæ vindex. Præfuit Castellæ annis plus minus vno & quinquaginta. Primum illius prælium fuit cum Barbaris, ad Gormatium oppidum. In quo prælio res notatu digna contigit. Nam Comes Garfias die quodam cum Sarracenis acie conflicturus, ad rem diuinam audiendam cum templum adiret, forte aderat Ferdinandus Antolinus, vir præter antiquam nobilitatem, veræ virtutis obseruanissimus, cui pro more erat nunquam egredi templo, donec finis officii diuinis imponeretur. Comes peracto sacro, cum suis ad ineundum prælium proficiscitur. Ferdinandus

Anto-

Antolinus orationi corpore pariter ac mente inhærens, nihil eorum quæ gerebantur, animaduertit, cum interim famuli qui cum equo & armis pro foribus astabant, ut est querulum famulorum genus, domini moram incusarent, ignauix non religioni adscribentes. Sed Deus Opt. Max. qui suos nunquam negligit, serui sui pietatem & innocentiam memorabili miraculo confirmauit. Nam dum ille precatiōni totus vacat, alius, nempe genius eius bonus, effigie in ipsius indutus, tam strenue res in eo conflictu gessit, ut omnes Ferdinando Antolino illius diei victoriam acceptam ferrent. Cumque finito prelio questus non inueniretur (nam ille & recognita, metu infamix se absconderat) apparuerunt in equo & armis illius omnia vulnerum vestigia, quæ ille ipsius personam indutus, in acie visus est accepisse. Quæ res & miraculum fecit insignius, & ipsius innocentiam ac pietatem magis illustrauit, nec vano documento demōstrauit, quanto plus aduersus hostium imperus sincera precatio & pura animi pietas, quam bellica virtus aut armorum strepitus possit. Quæ de vxore Garxiæ Argentina, alterius nuptias incesto adulterio sequuta, ad quam ipse vindicandam iniuriam peregrini habitu in Galliam profectus sit, quæque de Sanctia illius Argentinæ priuigna, cuius ope vxorem perfidam cum adultero occiderit, & eandem Sanctiam vxorem in Castellam duxerit, in historia quam vocant generalem, referuntur: fabulosa esse arbitror, vel ex eo, quod Frater Alfonsus Venerus, citans partem testamenti ipsius ex archiuis ciuitatis Burgensis, vxorem eius Oniam appellat. Præterea addunt, dum abesset hic Comes ad vindicandam eam iniuriam, Sarracenos cum numeroſo exercitu Castellam ingressos, territorium Burgense longe lateque depopulatos esse, & monasterium Diui Petri à Cardenia solo æquasse, occisis in eo ducentis monachis, simul cum Donno Sanctio abbate ex ordine atque instituto Diui Benedicti, quos Deo hostiam sanctam & acceptabilem obtulerunt. Horum tamen martyrium Frater Alfonsus Venerus anno octingentesimo trigesimo quarto fuisse affirmat. Ut ut est, illud constat, monasterium ab hoc Comite instauratum, quod præterea trium insignium virorum sepultura nobilitatum est, Flauii Calui Iudicis Castellæ, Garxiæ Ferdinandi Comitis, de quo nunc agimus, & Cidi Roderici Dias. Huius tempore Comitis nobilitas Castellæ aucta est. Nam quum tempore patris ipsius trecenti, ut plurimum, equites nobiles fuissent, regnante Garxiâ quingenti atque etiam sexcenti fuerunt.

Hoc anno Abderamen Halihan Rex Cordubæ mouit duodecimam persecutionem 950. in Christianos dictos Mozarabes, de cuius vocabuli ratione iam dictum est. Hæc persecutio tantum in Hispania facta est. Edixit vero Abderamen, ut quicumque Christiani uerent in ditioe Maurorum, vel abnegarent fidem Christi, vel morte pœnas luerent. Quo tempore pro fide Christi Cordubæ passi sunt Aurelius, Georgius, Felix, cum vxoribus Natalia, Crescentia, & Lilioſa, mense Augusto. In oppido Bosca prope Nageram pro asserenda fide Christi gladio percussæ sunt, mense Octobri, sorores germanæ Nunilio & Alodia, quarum corpora dicuntur in Italiam delata, adseruari Bononiæ. Breuiarium Hispalense dicit sequenti anno passas. Eodem tempore passus est consimile martyrium Beatus Victor, natus in oppido Cereso Burgensis diœceseos, qui precibus suis patriam a decennali Barbarorum obsidione liberauit, sacris suis concionibus multos apostatas & Sarracenos ad Christi fidem conuertit. Corpus eius in municipio Villorado cum maxima ueneratione colitur. In eadem persecutione martyrii coronam adepta est S. Eufrosia uirgo, cuius corpus colitur in Iacca, Aragoniæ ciuitate primaria. Sunt qui eodem tempore fuisse dicant martyrium ducentorum monachorum ordinis D. Benedicti, cum Abbate Sanctio, in monasterio Diui Petri à Cardenia, cuius martyrii paulo ante meminimus. Hanc persecutionem aliqui ponunt anno octingentesimo quinquagesimo primo, sed non recte, ut mihi quidem uidetur.

Hoc anno, aut circiter, quantum ex ordine historiæ colligere possum, mortuo Halihan Miramolino Rege Cordubæ, successit filius eius Hissen, & regnauit annis triginta tribus, mensibus quatuor.

Anno regni decimo quarto Ranimirus vxorem duxit Vrracam, & per ætatem (nam quinquennis erat, quum regno inauguratus est) insolentior factus, matris amitæque consiliis obsurdescens, Comites Galleciæ contra se exacerbauit. Qui impatientes iniuriæ, Veremundum Ordonii filium, Compostellæ, ubi educatus fuerat, Regem creauerunt. Itaque regnum in duos diuisum, bellis ciuilibus atque intestinis maximo malo publico exardere cœpit, quæ per biennium durauerunt. Semel collatis signis dimicatum, sed æquo Marte, neutro victoria inclinante, discessum est. Veremundus iram fratris fugiens, ad Almanzorem se contulit. Lucas Tudenſis autor est, multos ex utraque parte desideratos.

An. Dom.

962. Mortuo Garfia Tremulo successit Sanctius Maior, qui posterius dictus est Imperator Hispaniæ, de quo suo loco plura dicemus, regnavit annis 54. Eius exordium regni hoc anno posui, quamvis alii posterius ponant: quia privilegium citat Galbertus monachus hoc anno factum, in quo se Regem appellat.

963. Circa hæc tempora Pelagius, Comitis Roderici Velasquii filius, ex Lucensi factus est nonus Compostellanus episcopus, qui cum seculari potentia & natalium splendore fretus, multa gereret officio suo indigna, & maiores ac seniores honoribus moueret ac deprimeret, iuniores atque indignos sublimaret: à Veremundo quem Galleciæ proceres Ordonio infensi, Regem sibi constituerant, episcopatu pulsus est, atque in illius locum subrogatus Petrus de Monforio, abbas monasterii quod ante altaria vocabatur, à Beato Sifnando constitutum. Hic episcopus tanta vitæ sanctitate, tam religiosis moribus omnibus præluxit, ut Veremundus eius virtutibus commotus, Compostellanæ ecclesiæ, quicquid aliorum episcoporum temporibus amiserat, præceperit restitui. Interea Rodericus Velasquus & pater Pelagii episcopi cum cæteris Consulibus huius provinciæ, Sarracenos cum duce eorum Almanzore in Galleciam euocauerunt. Qui Compostellam profecti, maiorem partem parietis ecclesiæ S. Iacobi diruerunt, intacto tamen sacratissimo ipsius altari. Cæterum Apostolus, ne se tantum scelus inultum abstulisse gloriarentur, tanto eos dysentericæ morbo percussit, ut plurimis morbo consumptis, pauci in patriam reduces fuerint. Almanzor ubi tantam suorum cladem vidit, suos dicitur consuluisse, quisnam ille esset tantæ interneçionis autor. Qui responderunt, vnum ex discipulis filii Mariæ virginis ibi sepultum. Quo ille audito, pœnitentia rerum gestarum ductus, fugam quam maxime potuit, acceleravit. Sed in itinere repentino correptus morbo, apud Medinam Celi, ubi sepultus est, animam in sinum Mahometis infeliciter tradidit. Rex continuo pietate motus Compostellam venit, & ecclesiam Apostoli dirutam, Petro episcopo adiuvante, instauravit. Qua post instauracionem consecrata, Petrus episcopus obdormiuit in Domino. Successit illi Pelagius Didaci, qui propter superbiam, interueniente Dei iudicio, à principibus terræ ignominiose eiectus est. Huic Vimara frater successor fuit. Sed & hinc dum prætextu religionis non Deo, sed commodis suis seruiret, siue casu, siue prodicione, in Minio demersus est. Post quem rexit Compostellanam ecclesiam alius quidam ex familia Vimaræ, cuius nomen literis proditum non inueni. Hic à Veremundo Rege propter scelera sua vinculis traditus est. Hæc omnia ex historia Compostellana.

965. Ranimirus morbo correptus obiit Legionem, conditusque est in monasterio Destrinæ, cuius iam mentio facta est: decessit vero sine liberis. Proinde regni successio ad Veremundum Ordonii tertii filium lege rediit, qui regnavit annis septemdecim. Interea Alcoraxis Rex Hispalensis Portugalliam totam infesto agmine depopulatus est, atque in Galleciam transgressus, Compostellam usque peruenit, ac ciuitatem diruit. Propter quod piaculum simul omnes tam atroci infirmitate coelitus percussi sunt, ut nulli aut per pauci superstites in patriam reuersi fuerint. Veremundus Rex multas virtutes quibus præditus erat, hoc vitio deformavit, quod delatoribus plus nimio attentas aures accommodaret. Idem Veremundus duabus sororibus incesto concubitu se miscuit, ex quarum altera sustulit Ordonium, ex altera Eluiram. Postea duxit uxorem Velasquitam, ex qua Christianæ pater fuit, quæ nupta Ordonio Cæco, Ranimiri Regis filio, peperit Alfosum, Ordonium, Pelagium, Alfonsam. Alfonsa vero ex Pelagio diacono Froilæ filio enixa est Comitem Petrum Ordonium, Pelagium, Munionem, matrem Comitis Sueri ac fratris eius, & Tarasiam Comitem, qui Infantes Carrionis appellati sunt (Infantes appellant Hispani Regum filios & nepotes) quia mater eorum Carrionis domina erat, in qua urbe templum D. Pelagio ædificauit. Post repudiata Velasquita, Eluiram adulterino concubio sibi sociavit, ex qua Alfosum ac Tarasiam suscepit. His principis peccatis tam nefariis Deus infensus, acerrimum Christianis hostem excitauit, qui proprio nomine Mahometes Ibne Abēhamur dictus est. Sed quia Hissen Miramolino adhuc puero adiutor datus est, Alhagib appellatus fuit, quod perinde sonat, ac si proregē dicas. Penes hunc summum rerum erat: Hissen vero etiam adultus nomine ac titulo tenuis imperabat. Hic cum bellicosus esset, Almanzorē, hoc est defensorem se iussit appellari. Viginti sex annis imperium exercuit. Quo annorum spacio bis & quinquages Christianorum fines ingressus, & magna eos clade affecit, Legionem, Castellam, ac Nauarram formidabilis. Huius metu Christiani corpora sanctorum Pelagii, & Froilani episcopi, & Regum defunctorum, Legionem atque Asturiam in Asturias transtulerunt, præficientes id quod accidit, Almanzorem sequenti anno ad expugnandam Legionem venturum. Quam obsedit, & captam portis ac turribus nudavit. Quo tempore Gulielmi Gundisalui Comitis Galleciæ præfatis

animi virtus apparuit. Cui cum grauiter ægrotanti periculum vrbis nunciatum esset, le- *An. Dom.*
 ctica se ad eam partem, vbi maxime laborabatur, armatum deferri iussit, atque ex ea vr-
 bem per triduum fortissime defendit, neq; minus fortiter pro patria mortem appetiit.

Rodericus Velasquez, vir apprime nobilis genere, sed animo degener, instinctu Lam- 969
 bræ vxoris, in odium Gundifalvi Gustii leuiri sui & septem filiorum qui Infantes Laræ si-
 ue de Salas dicti sunt, inflammatus, patrem cum filiis Sarracenis prodidit. Pater nihil su-
 spicans mali, per speciem legationis cum epistola proditrice, Bellerophontis instar, ad Al-
 manzorem missus, quum iussus esset occidi, Almanzore tantam perfidiam detestante, in
 carcere seruatus Cordubæ, atque ibi liberaliter habitus est. Filii cum nutritio Nunio Sa-
 lido simulata expeditione, in Barbarorum insidias deducti, atque à Roderico auunculo,
 cuius hortatu eo profecti erant, destituti, quum viuos se dedere Sarracenis nollent, ma-
 gna in illos edita strage, fortiter omnes occubuerunt. Capita Cordubam delata, & patri
 in carcere ostensa, calamitatem eius geminarunt. Sed Almanzor misertus vicem Gundi-
 falvi Gustii, eum muneribus ornatum liberum ad suos remisit. Verum non inultum tam
 nefarium scelus fuit. Siquidem pater ex Maura quadam eius obsequio destinata, quæ cre-
 dita est Almanzoris soror, filium sustulit cui Mudarræ Gundifaluo nomen fuit. Hic adul-
 tus euasit in virum strenuum & patris iniuriam ac fratrum necem fortiter vltus est, occi-
 so Roderico Velasquez: postea Lambram post mortem Garfiæ Comitiss Castellæ, cui illa
 sanguine iuncta erat, viam combussit.

Almanzor, vastata Lusitania, populabundus in Galleciam transiit Compostellam vs- 975
 que, quam ciuitatem miserando deformauit incendio, ipsum quoque sanctissimi Apo-
 stoli venerabile sepulchrum violaturus, nisi fulmine repentino deterritus fuisset. Cam-
 panas minores in symbolum victoriæ abstulit, quæ in Mezquita Cordubensi pro lampa-
 dibus essent. Sed non inultum tam impium sacrilegium extiit. siquidem totus fere exer-
 citus dysenteria extinctus est, cui malo qui superfuere, peste perierunt. Almanzor victo-
 riam ingloriam & calamitosam domum retulit. De hac re & obitu Almanzoris paulo an-
 te diximus.

Almanzor collectis maioribus copiis, rursus ad vastandam Castellam venit, cui Re- 981
 ges Legionis & Nauarræ coniunctis viribus obuiam iuerunt, & cõmissio acri prælio quod
 noctis interuētū diremptum fuit, ad eas angustias Almanzorem redegerunt, vt turpi fu-
 ga sibi suisq; consulere coactus sit. Quæ res tam ægre illum habuit, vt paucis post diebus,
 tantæ ignominia impatiens, inedia vitam finierit. Successit illi in administratione rerum
 (nam Hissen Miramolius adhuc in viuis agebat) Abdemelic filius, qui superuixit patri
 annis sex, mensibus octo. Superius ex historia Compostellana diximus, Almanzorē, dum
 a templi Compostellani vastatione, suis fere omnibus dysenteria morbo amissis, fugeret,
 apud Medinam Celi vita defunctum. Alii hæc quæ modo diximus, referunt de morte
 ipsius. Sequatur prudens lector, quod magis arriserit. Illud tamen non tacebo, historiam
 Compostellanam multo antiquiorem Tudensi & Roderico Toletano, & apud me ma-
 ioris esse autoritatis. Quin & Lucas Tudensis autor est, Almanzorem dysenteria periisse,
 decimo tertio quam Christianos afflixerat anno, & addit illum ter & quinquages
 contra Christianos mouisse. Postea sibi non constans, hæc repetit quæ modo diximus, & di-
 cit apud Medinam Celi mortuum. Feri potest vt & alii eo tempore duces Arabum Al-
 manzores sint appellati, præsertim quum virtutis ac dignitatis cognomentum fuerit. Ab-
 demelic rursus cum exercitu Legionem venit, ad diruenda illa quæ pater intacta relique-
 rat: sed à Garfiæ Comite Castellæ magna virtutē repulsus, nunquam postea Christianos
 bello laceffere ausus fuit.

Hispania maxima siccitate & rei frumentaria angustia laborauit. Eius rei causa fuit, 982
 quod Rex falsis delationibus captus, Gudestem siue Gudestinum Ouetsensem episco-
 pum, sede sua exturbatum, in vinculis haberet. Quem vt solutum sedi suæ restituit, mox
 terra pluuiis irrigata, & magna omnium rerū vilitas sequuta est. Eodem anno Veremun-
 dus qui à podagra qua grauitur torquebatur, Podagricus appellatus est, extremum vitæ
 diem clausit, peccatis pœnitentia expiatis, in oppido Berizo, vbi sepultus, paulo post à fi-
 lio Legionem translatus, & communi cum vxore Eluira monumento conditus est.

Post patris obitum regno inauguratus est Alfonsus quintus, eoq; functus annis 27. & 983
 iam adultus vxorem duxit Geloiram siue Eluiram, filiam Menendi Gundifalvi Comitiss
 Galleciæ & vxoris eius Maioris, à quibus educatus fuerat: ex qua Veremundum regni he-
 redem, & Sanctiam Ferdinandi Magni vxorem, filios habuit, per quam morte fratris re-
 gnum Legionense regno Castellæ vnitum est. Hic Alfonsus sororem Tarasiam reniten-
 tem atq; inuitam, Abdaliæ Sarracenorum apud Toletum Regi nuptū dedit, pactus ab eo

An. Dom. auxilia contra Regem Cordubæ. Verum cum Abdalia virginis florem delibare veller, neque monentem, ne virginem Christo desponsatam vitaret, alioqui non inultum fore, audiret: repente grauissimo correptus morbo, quum de vita se periclitari sentiret, illam multis muneribus cumulatam, Legionem ad fratrem remisit. Quæ in parthenonem D. Pelagii se conferens, & inter monachas nomen professa, reliquum vitæ sanctissime traduxit.

987. In Chronico quodam perantiquo hæc verba reperi: Æra 1025. Almázor Iben Amer cepit Conimbricam tertio Calendas Iulii, & sicut à multis senibus audiimus, deserta fuit annis septem, postea reædificauerunt eam Ismahelitæ, & tenuerunt eam annis septuaginta. Hæc ibi. In Alcobacienfi quoq; codice hæc verba reperi: Almanzor cepit Colimbriam æra 1025. quarto Calendas Iulii. Quod quanquam non conueniat cum numero annorum quem sequuti sumus, tamen annotandum duxi. Diximus enim sequuti historias vulgatas, Lusitaniam ab eo vastatam anno 985. quin & alii triennio ante factum aiunt. Imo vero Rodericus Toletanus Archiepiscopus sibi ipsi non constat. Nam in historia Gothica ponit mortem Almanzoris, quo tempore nos posuimus: in Arabum historia, anno Arabum 367. qui cadit in annum Domini nongentesimum octogesimum quintum. Abdemelic rebus humanis sublato, successit in principatum Abderamen frater eius, qui ob malitiam & vitia quibus inquinatus erat, nondum exacto quinto mense, à suis occisus est. Hic autem erat trigésimus tertius annus imperii Hissen, quo anno multis ad imperium Arabum aspirantibus, ipse deturbatus est: Zulema vero auxilio Sanctii Comitis Castellæ, tandem regno potitus est, cum magna strage Barbarorum. Sed & ipse paucis interiectis mensibus, ab Abmohadi regno exutus est.

988. Diffidium inter Garsiam Castellæ Comitem & Sanctium filium exortum, magnam Barbaris sæuendi in Christianos fenestram aperuit. Quam occasione tam opportunam non negligentes, Abulam, Cluniam, ac Diui Stephani municipium occuparunt. Cuius rei indignitatem non ferens Garsias Comes, cum iis quos secum paucos habebat (nam Castellani in diuersa studia scissi erant) in hosteis ruit, quumque propter paucitatem suorum vincere non posset, fortiter pro patria pugnans captus est, & plurimis iisque letalibus affectus vulneribus, ex quibus paucis post diebus expirauit. F. Alfonsus Venerus ponit mortem eius anno 995. Successit in eius locum Sanctius filius, omnibus egregii principis dotibus ornatus, qui patris mortem grauer ferens, nihil sibi duxit antiquius, quàm vt eam primo quoq; tempore vlcisceretur. Proinde cõuocatis auxiliis Legionensium & Nauarorum, grauis expeditiones in Toletanos & Cordubenses ac maiores prædas egit, quæq; deprædari non poterat, ferro ac flammis depopulatus est. Corpus patris à Sarracenis redemptum, ad D. Petri Cardenienfis honorifice sepeliuit. Huic mater amore cuiusdam Principis Sarraceni flagrans, eiusq; nuptias ambiens, venenatum poculum parauit, ne quid obstaculi esset tam scelerato cõiugio. Quod quum ipse animaduertisset, matrem adegit, vt poculum quod filio miscuerat, ipsa hauriret. Sic ipsa suo nocens exemplo perit. Cuius rei pœnitentia ductus, Oniense monasterium condidit, atq; ab Onia matre sic cognominauit, eique monasterio filiam suam Tigridiam præfecit. In quo & ipse vita defunctus sepeliri voluit. Hoc monasterium ex parthenone, paulo post, monachorum diui Benedicti regulam profitentium habitaculum factum est.

1002. Apud Arabes multis imperium sibi vendicantibus, & aliis alio inclinantibus, intestina seditione grauer per hos annos laboratum est.

1003. Alfonsus Rex Legionensem ciuitatem instaurauit, & Regum defunctorum corpora quæ Arabum metu in Asturias asportata fuerant, Legionem referri iussit, atque ad Diui Ioannis Baptistæ, quam ecclesiam ipse condidit, sub altari Diui Martini reponi. Cordubæ post Hissen regnauit Zulema, post hunc rursus Hissen, quo iterum expulso, Hali, post Hali Cazin, simul cum Abderamene. Sed Abderamen à suis desertus, atq; in prælio contra Granatenfes occisus, soli Cazin imperium reliquit. Post hunc Hiaias, post Hiaiam Abderamen mense vno, diebus septendecim. Deinde Mahometes quidam anno vno, mensibus quatuor. Post hunc Hissen annis duobus, diebus quatuor, postea expulsus. Postremo quidam Humeia magna iuuenum caterua stipatus, regem se saluari iussit. Cumque sui monerent, vt tempori cederet, totam ciuitatem intestina seditione misceri, ac proinde vitæ periculum imminere: Hodie, inquit, me Regem agnoscite, & cras, si lubet, interficite. Quo non homines impellit ambitio! atq; hic regni Cordubensis finis fuit. Ab hoc enim tempore, vt quisq; Arabum potestate ac fauore plebis præstabat, ita imperium & regum titulum alibi atq; alibi vsurpabat.

1010. Alfonsus Rex dum Viseum in Portugallia obsidens, die quodam incautius sine armis

urbem circumlustrat, sagitta in scapulis letaliter ictus, vitam finiuit: vnde soluta obsidione Legionem delatus, iuxta patrem ac matrem sepultus est. Veremundus tertius patri successit, regnavitque annis decem, cuius præcipuum studium extitit in oppidis, ecclesiis, ac monasteriis quæ à Sarracenis diruta erant, instaurandis. Vxorem habuit Tarasiam, Sanctii Castellæ Comitis filiam, ex qua sustulit filium Alfonsum, qui puerili ætate decessit.

Mortuo Sanctio Comite Castellæ, filius Garfias paternum principatum excepit, vix dum natus annos tredecim. Qui dum ad Veremundum Regem proficisceretur, ducturus uxorem Sanctiam Veremundi sororem, Legionem secundum aliquos in porta ecclesiæ S. Saluatoris, à filii Comitis Velæ siue Vegilæ, quem Ferdinandus Gundifalvus Comes propter insolentias principatu suo exterminauerat, atque apud Barbaros exulare compulerat, per prodicionem occiditur. Qui letale vulnus dedit, Rodericus Vela, siue Vegila, susceptor Garfiæ ex sacro baptismi lauacro erat. Fuere vero tres tanti sceleris autores, Rodericus, Didacus, & Eniecus, quos Sanctius Maior Rex Nauarræ, diris exemplis apud Monzonem oppidum trucidauit. Idem Sanctiam Veremundi sororem ac Garfiæ Comitis sponsam, filio suo Ferdinando despondit, per quam regnum Legionis regno Castellæ iunctum est. Mortuo Garfia Comite, Sanctius Maior Rex Nauarræ, nomine uxoris suæ Eluiræ, vel secundum alios Maioris, quæ Sanctii Comitis filia erat, dominium Castellæ accepit, seque non Castellæ Comitem, sed Regem scripsit. Atque ex eo tempore non Comites, sed Reges Castellæ appellati sunt.

Sanctius Castella potitus magnas expeditiones in Mauros egit, quos Cordubam usque persequutus, magnis cladibus affecit: vnde gloriæ plenus & spoliis onustus domum triumphabundus reuersus est. Sed vt nihil est ab omni parte beatum, tanti triumphii lætitiæ domestica funestauit calamitas. Contigit enim vt Sanctius in militiam proficiscens, equum quem habebat vt præstantissimum, ita charissimum, Reginae sollicitè commendaret. Nam id temporis propter continuos bellorum motus, & nec opinatos Sarracenorum insultus, tam Reges quam nobiles, equos & arma eodem quo thalamum loco habebant, ne mora esset, quin audito classico, continuo in procinctu essent. Absente patre, filius Garfias è tribus natu maximus, pulchritudine illectus equi, copiam illius à Regina matre fieri sibi poposcit. Mater in petitionem filii prona concessit, sed monita mox à præfecto vel domus regiæ vel equorum, quem Petrum à Sesse nominatum ferunt, molestum id Sanctio fore: quem prius equum filio concesserat, negauit. Quare Garfias graui successus ira, suspensiones in matrem atrocissimas atque ab omni pietate alienissimas concepit, matrem alterius secretis monitis filii preces posthabuisse, non de nihilo esse, quod præfecto equorum, quam filio suo primogenito gratificari maluerit. Vnde hæc nisi ex clandestina cum illo consuetudine nasci? Deinde quæ tam nefarie suspicabatur, mox ira stimulante, vera sibi esse persuadet, & matrem cuius etiam fontis famam omni studio tueri debuerat, innocentem adulterii ream apud patrem, vbi primum reuenteretur, agere constituit. Et vt delationi fides constaret, Ferdinandum fratrem in societatem sceleris pellicere conatur. Sed Ferdinandus atrocitate rei perculsus, primo scelus adeo nefarium detestari, deinde fratrem à tam execrandis consiliis dehortari, quorum ipsa quoque recordatio esset horribilis: postremo cum surdo caneret, monere sua illa vt ita misceret, ne ipsum admisceret. Sed Garfias fratrem vrgere non destitit, donec iureiurando se astrinxit, saltem non proditurum scelus fraternum. His dolis instructus & furoris stimulis exagitatus, matrem nihil minus cogitantem, falsissimi criminis apud patrem accusat. Percussit res inopinata Regis animum, idque eo magis, quod Regina nullam vnquam sinitri rumoris in se fabulam dedisset. Cumque hinc Reginae celebrata pudicitia & integra semper fama crimini fidem detraheret, illinc filius non de nihilo matris nomen de adulterio delaturus videretur: Rex diu animo suspensus neutro satis inclinavit, donec rogatus ea de re Ferdinandus, magis non affirmauit, quam negauit. Tum vero Rex grauiori suspitione ac dolore commotus, Regina in vinculis diligenter adseruari iubet; ipsam omnem ad nobilium & magnatum concilium defert, & quid ea de re faciendum ipsis videatur, rogat. Omnium communi sententia statutum est, vt regina vel armis aut legibus se suamque pudicitiam tueatur, vel ignibus incesta tradatur. Sed quum nemo inueniretur qui vel armis vel iure contendere cum Regis filiis auderet. Ranimirus Sanctii Maioris (vt Aragonensium rerum scriptores contendunt) ex alia uxore (vt alii affirmant) ex concubina filius, misertus noueræ vicem, de cuius innocentia iam propemodum sibi constabat, causam illius defensorum se præter omnium opinionem profiteretur, & fratres ad singulare certamen prouocat. Cæterum dum causæ discutuntur, dum omnia ad duellum

An. Dom.

necessaria comparantur, forte monachus quidam, vir spectatæ virtutis, & magnæ apud
 omnes ob vitæ merita autoritatis, filios Regis clam aggreditur, ac proposito Dei formi-
 dando iudicio, & atrocitate rei ob oculos posita, declaravit, quam ab omni humanitate
 sit alienum, matrem falso accusare: quam certa atq; seuera Dei vindicta eos maneret, quâ
 cito sint perituri qui matris innocentia atrocissimi criminis labem asperferint, nisi ma-
 re resipiscant: hoc dedecus non ad Reginam tantum pertinere, sed ad ipsum etiam Re-
 gem, atque adeo ad Hispaniam totam, cuius statum iam profligatis hostibus quietum, tam
 nefando scelere perturbassent. His atque aliis rebus propositis, ita illos commouit, ut pec-
 catum suum multis cum lachrymis ac suspiriis sint confessi. Mox patris genibus aduolu-
 ti, veniam supplices deprecari sunt. Rex condonaturum se negavit, tamen per dum veniam
 à Regina matre, quam adeo crudeliter offenderant, impetrarent. Quin si ius suum ipsa
 persequi vellet, eodem illos affecturum supplicio, quod illi lege statutum erat. Porro Re-
 gina tum Regis & multorum nobilium, & præcipue monachi illius precibus mota, tum
 vero filiorum suorum lachrymis ac singulis, & animo materno victa, veniam hac lege
 dedit, ut Ranimirus Aragoniam cum titulo Regis virtutis suæ mercedem acciperet: Gar-
 sias tanti sceleris auctor, Castellæ, hoc est, regni materni hæres ne esset. Quod cum omni-
 bus, etiam filiis placeret, ipsa Ranimirus cui sæpe benedixit, filium ac legitimum hære-
 dem sibi adoptavit. Atque hoc regni Aragonum initium fuit. Sed sicut virtus Ranimiri
 præmio donata est, ita non inultum tantæ impietatis facinus exitit. Nam Garcias post-
 rius à fratre Ferdinando in prælio fuit occisus, ut latius suo loco declarabitur. Sanctius
 Maior certior factus quod virgines Deo dicatæ in monasterio Oniensi, non duceret vi-
 tam professione sua dignam, consilio suorum & autoritate summi Pontificis, monachus
 Diui Benedicti regulam seruantibus dedit, misso prius in Galliam Paterno sacerdote, vi-
 ro probatæ vitæ, cum aliis duodecim viris religiosis, ad monasterium Cluniacense, qui ri-
 tus omnes & disciplinam regulæ Diui Benedicti diligenter perdiscerent. Quibus reuer-
 sis monasterium Diui Ioannis à Pegna dedit. Monasterio vero Oniensi prius Garciæ quen-
 dam præfecit Abbatem, deinde fama sanctitatis B. Inachi motus, qui in montosis Arago-
 niæ locis vitam degebat ab omni mundano strepitu procul semotam, quum per nuncios
 nihil proficeret, ipse eo profectus inuitum ac reluctantem ad suscipiendum Oniensis mo-
 nasterii regimen abduxit. Quam prouinciam vir ille diuinus ea vitæ integritate ac sancti-
 monia exegit, ut inter sanctos merito relatus fuerit. Idem Rex Palentiam instauravit, atq;
 ibi ecclesiam cathedralem in honorem S. Antolini condidit, multisque possessionibus ac
 priuilegiis donauit, atque inter cætera, ut episcopus etiam Comes esset. Instaurandæ vero
 ciuitatis & ecclesiæ Palentinæ hanc fuisse occasionem ferunt. Cum Sanctius Rex vena-
 tioni operam daret, forte aprum ardentius insectatus, ad locum vsque persecutus est, ubi
 olim D. Antolini ecclesia fuerat. Sed Rex totus in aprum intentus, ac religionem loci non
 animaduertens, dum altari acclinantem traicere venabulo parat, brachium sibi dirigu-
 isse subito sensit. Mox cognito errore suo, ante altare prostratus, Dei misericordiam ac S.
 Antolini opem tantis cum lachrymis imploravit, ut confestim brachii usum receperit.
 Pro quo beneficio, simul & expiando delicto suo, ecclesiam Palentinam magnifice pro
 tempore extructam, dignitati pristina restituit, & Palentiam ipsam ex sylua ciuitatem fre-
 quentem fecit. Habuit hic Rex quatuor filios ex diuersis vxoribus, Garciam, Ferdinan-
 dum, Sanctium, Ranimirus. Quibus regna sua diuisit, & Garciæ quidem dedit regnum
 Nauarræ: Ferdinando, Castellæ: Sanctio, quem alii Gundisaluum appellant, Vasconia si-
 ue Suprarbrorum: Ranimiro, Aragoniæ, quæ ad id vsque tempus Comitatus, non regni
 titulo, sicut Castella, censebatur. Hic Sanctius Hispaniæ Imperator appellatus est, reda-
 ctis ad eius imperium omnibus Hispaniæ ditionibus, quæ Christiani nominis erant. Eum
 duas habuisse vxores lego: alteram Vrracam, ex qua fortasse Ranimiri pater fuit: alteram
 Eluiram siue Geloiram, Sanctii Castellæ Comitæ filiam, quam alii Maiorem appellant. Ex
 qua Castellana historie scriptores duos filios sustulisse scribunt, Garciam & Ferdinandum:
 Aragonenses tertium addunt, Sanctium. F. Galbertus Fabritius eum Caiam habuisse te-
 statur vxorem ex nobilitate Aragoniæ, ex qua suscepisse Ranimirus. Sed si hoc verum
 est, tres habuerit vxores necesse est, quum idem diploma huius Regis ponat, in quo Re-
 gina Vrraca subscribit. Sanctii Comitæ filiam, cum qua Castellam dotalem accepit, ne-
 mo scriptorum quos ego quidem vidisse meminerim, Vrracam appellat. Sanctii Maioris
 mortem alii anno 1016. alii 1017. alii 1018. alii 1020. ponunt: nobis in tanta autorum diuer-
 sitate nihil pro comperto affirmare licet.

Orta inter Regem Legionensium Veremundum & Ferdinandum Regem Castellæ

dis-

discordia de finibus regnorum, eo creuit, vt vtrinque ad arma ventum sit: collatisque signis ad Carrionem fluuium, Veremundus in acie ceciderit, atque eius morte Ferdinandus Rex Castellæ nomine vxoris Sanctiæ, quæ Veremundi vnica soror & hæres erat, Legionis accessione locupletatus sit.

Ioannes Vasaus candido Lectori S.

Hæc tunc priorem tomum prosequi visum est, in quo ne te offendant Lector charissime, quod in annorum subducendo calculo à vulgatis autoribus nonnihil variatum sit. neque enim sine vetustissimorum codicum autoritate factum est. Quamquam alioqui differentia hæc, vbi maxima, quatuor annorum, aliquando trium, nonnunquam duorum annorum, aut etiam vnus est. Eam ex eo natam arbitror, quod Pelagii regnum alii ab anno supra septingentesimum decimo sexto, alii decimo nono auspiciantur. Ego numerum quem primum in Isidoro Pacensi, vetustissimo earum rerum quæ circa excidium Hispania contigerunt, scriptore, deinde in aliis antiquissimis Chronicis reperi, perpetuo tenore sequutus sum. In rebus Nauaræ & Aragonum quia inexplicabilis annorum confusio erat, eum numerum seruauit, non qui verissimus esset, sed qui vero proximus videretur. Reliqua fere cum aliis consentiunt, nisi quod quedam quæ fabule plus habebant quam historia, consulto refeci. Præterea sicubi à receptis Chronicis dissentio, grauium virorum autoritate, quæ dico, confirmata sunt. Quem laborem meum qui certe maior fuit quam quisquam facile aestimare possit, si gratum tibi fuisse cognouero, sedulo curabo, vt reliquam Chronicis partem propediem habeas. Vale candido Lector, & fruere.

I D E M E I D E M.

Cum primum hoc opus excudi ceptum est, non ignarus, quam fallax & labilis sit humana memoria, quam multa soleant etiam intentissimos oculos & maximam hominis diligentiam fugere, præter alios amicos, etiam oravi virum grauissimum atque eruditissimum Didacum Neilam, canonicum Salmanticensem, vt totam hanc lucubrationem accuratius perlustraret, & deposita paulisper amici persona, censoriam virgulam sumeret, ac si quid erratum vel à me vel à Typographis, si quid obscure vel ambiguum dicitur, si quid denique quod scrupulum lectori quocunque modo facere queat, reperiret, id obelisco vel iugulareret, vel saltem notaret. Dedit vir humanissimus hanc operam amico non solum libenter, sed etiam bona fide atque accurato iudicio, & paucula quædam deprehendit, quæ te, lector amice, si non offendere, certe remorari posse videbantur. Ea in gratiam tuam subiectis annotatiunculis partim explicare, partim eliminare volui, ne non tibi per omnia videar satisfecisse. Vale & hanc quoque diligentiam meam bene consule. *Pag. 576. lin. 34. Gallia Togata erat non Italia*] Non ignoro Patavium Plinio in decima Italiae regione poni, & Italiam eidem à Varo fluuio incipere: sed veterum opinionem sequor, quibus Gallia Cisalpina prouincia erat extra Italiam, & Rubicon fluuius Gallia Cisalpinæ siue Togatæ atque Italiae terminus. Quod ex autoribus antiquis clarius est, quam vt probandum sit, ne ipso quidem Plinio refragante, Rubiconem quondam fuisse Italiae finem. Si cui tamen hoc non placebit, pro Italiae, legat, Latii. *Pag. 595. lin. 12. Calpen & Abylam*] Pomponius Mela ipsos montes columnas Herculis appellat, idque bis, nempe lib. 1. cap. 5. & lib. 2. cap. 6. Sed ego Diodorum Siculum sequutus sum, qui libro quinto scribit, Herculem peragrata maiori parte Africae, ad Oceanum qui est ad Gades, peruenisse, ibique positas ab vtraque continentis parte columnis, cum exercitu in Hispaniam transiisse. In qua opinione est & Pindari interpres Græcus, quamuis post vestigatos ibi Geryonis boues positas dicat, vt etiam annotauit in Chiliadibus Erasmus. Seruius quoque scribens in vndecimum librum Æneidos, columnas Herculis legi dicit in Ponto & in Hispania. Apud Strabonem longa de hac re disputatio est: sed tandem Diodori sententiæ magis accedit. Ptolemæus ambigue loquitur ad hunc modum, Calpe mons & columna. Quod tamen de veris columnis quosdam intellexisse, testis est prima Africae tabula, in qua ex vtraque freti Herculei parte columnæ appictæ sunt. Plinius ad Pomponii Melæ sententiam magis inclinare videtur. *Pag. 596. lin. 19. Palantia ac Palentia*] Palantiam ad Turia ripam non procul Valentia, & eius ruinas adhuc extare scribit Petrus Antonius Beuter. Sed & Ptolemæus illic, nempe in Edetanis, Palantiam fluuium ponit, sed oppidi non meminit. Alioqui Palantia censetur eruditis, quæ nunc Palentia. *Pag. 622. lin. 3.*] Huic annotationi videtur addendum Antonium Sabellicum locum dedisse illi errori. Nam subinde D. Dominicum Calagurritanum appellat. *Pag. eadem lin. 50. Dertosanus*] Dertosam, Ilerdam, Tarraconem in Aragonia posui, non quin fatear esse in Cataloniae principatu quem ab Aragonia regno Cinga fluuius, Lucano cognominatus rapax, ad

Fragæ oppidi pontem difterminat: sed cum videam eum etiam principatum ab auctoritate Gerundensis Episcopi, scriptoris non omnino pœnitendi, qui ait ad hunc modum: Cathedrales Aragoniæ Helna siue Helena, Gerundensis, Segobricensis, Maioricensis, Dertocensis, Vrgellensis, Ilerdensis, &c. Pag. 656. lin. 20. *Pompelonensis*] Non diffiteor hanc ciuitatem esse Hispaniæ, non Galliæ, quippe quæ metropolis est regni Nauaræ. Sed quia D. Hieronymus aperte Gallum affirmat, neque obscure Pompelone natum declarat, nihil mutare libuit. Nisi forte aliam Pompeius in Gallia urbem condidit, cuius rei nulla extat mentio. Pag. 666. lin. 19. *Tyrreni*] Ita Iornandes, qui non dubiũ, quin Tyrrenum ostium, quanquam improprie & nimis large sumpto vocabulo, appellat fretum Herculeum, scilicet vbi Tyrrenum mare exoneratur in Oceanum. Pag. 681. lin. 29. *Hoc anno Mahometem*] Ita de Mahomete memoriæ prodiderunt Hispanicarum rerum scriptores, inter quos Tudensis, & Resendius in vita S. Isidori quam in Eboresi breuiario posuit. Ex aliis vero scriptoribus non modo in Hispaniam, sed ne in Africam quidem venisse videtur, quam aliquanto post ab eius successoribus occupatam aiunt. Caterum quum hi tantum ea de Mahomete scribant, quæ potentiam nactus & opes gessit, fieri potest, vt priuatus adhuc in Hispaniam ad tentandam fortunæ aleam venerit, præsertim quum quos sequutus sum autores, initio prædicationis suæ hoc factum affirmant. Ego iudicium huius rei in medio relinquo. Præterea Sabellicus & alii autores, Calipham Mahometis successorem appellant. Pag. 676. lin. 20. *Cum patris suis*] Lege, cum reliquis hostibus. Alioqui si Chronica Regis Alfonsi sequimur, historia sibi ipsi repugnat, vt ex anno septingentesimo nonagesimo nono patet. Atq; hæc hæc haftenus.

CHRONICI IOANNIS VASÆI BRUGENSIS
ADPROBATIO, SIVE PUBLICVM DE
eo clarissimorum totius Hispaniæ & Lusitaniæ virorum
testimonium atq; iudicium.

Hoc opus prius in Portugallia iussu reuerendissimi Cardinalis & Serenissimi Principis D. Henricci Infantis Portugallia, & in omnibus regnis ac ditionibus Regis fratris sui, summi de fide Catholica iudicis, fuit examinatum Eboræ (vbi & lucubratur) ab admodum Reuerendo D. Emanueli Sancto, episcopo Targensi ac sacra Theologia Doctore grauissimo, & approbatum. Postea vero etiam Valladolidi mandato Serenissimi D. Maximiliani Boemia Regis, à viro undecunque doctissimo, Ioanne Genesio Sepulueda, oratore, philosopho, Theologo consummatissimo, & Caroli Quinti Imperatoris historiographo: qui non solum probauit, sed etiam multa in eo se reperisse scitu digna, & ad veram Hispaniæ laudem pertinentia, chirographo suo testatus est.

LECTORIS.

Exemplaria quibus vsi sumus, præsertim Granatensia, adeo deprauata erant, vt plerumque in locis intelligi non potuerint. Nos igitur, quod in hoc genere scriptorum tutius esse duximus, iis quæ typographica videbantur vitiis sublatis, in cæteris aut nihil, aut certe perpauca mutauimus: ac ea cuique pro suo iudicio corrigenda reliquimus. Quod quidem facile erit ei cui tempus & libri suppetuerint: nec id sine fructu fieret. Nam qui hodie nostros scriptores vel cum Diodoro, Ptolemæo, Strabone, Mela, Plinio, & cæteris quos citant autoribus, Gerundensem præsertim cum Liuius, Salustius atque Cæsar: vel ipsos inter sese, & præcipue cum Vasæo contulerit, maximam interdum diuersitatem, & errata fortassis nec pauca, nec leuia deprehendet: quæ tamen immutare nolimus, nec emere à nostris autoribus discessisse videremur. Sic, exempli gratia, pag. 17. versu 50. *Scalabis* legendum ex Ptolemæo: p. 28. versu 23. *Belonem* ex Mela & Plinio: p. 83. v. 26. *P. Iunius*, & ibid. versu 33. *Caius Catinius*, ex Liuius: pag. 126. v. 36. *Vllam*, & ibid. v. 43. *L. Iunius Patricum*, ex Hircio de bello Hispaniensi: Sic collato loco qui est pag. 19. v. 33. cum eo qui habetur pag. 325. versu 20. hunc illo longe emendatiorem comperies. Sic Toletanum pag. 788. versu 19. & 39. intelliges ex Vasæo pag. 688. v. 10. & 19. Idem in reliquis experiri poteris, vbi libuerit. Rursus, ex ipsa rerum serie numerum annos Domini denotantem sæpius emendaueris. Vt pag. 149. v. 3. rectius legeres *DCXXXV*. Nam ab hoc capite vsque ad trigesimum quintum vbique scribendum *DC*, & à trigesimo quinto vsque ad primum tertiæ partis, *DCC*. non *DCCC*. Sunt etiam aliqua, quæ licet à librariis commissa videantur, malimus tamen coniecturam nostram de iis tuo iudicio submittere, quam certum

verum quid pronuntiare. Pagina igitur 13. v. 20. *Tarraconensi* legendum videtur. pag. 27. v. 21. in *Asturiis*. pag. 32. v. 46. *vocavit, ad*. pag. 34. v. 43. *Rhodiis*. pag. 34. v. 41. *urbis*. pag. 36. v. 41. XII. p. 139. v. 8. *scivit*. p. 311. v. 35. *diuturnis*. p. 163. v. 10. *apud Ieremiam*. p. 609. v. 13. *admone-ri*. p. 623. v. 6. *aliquanto*. p. 679. v. 10. *confessum*. pag. 697. v. 1. *filiam, &c. actam*. Deponentia quoque pro passivis, activa pro deponentibus, nominativi absolute positi pro ablativis consequentiae, nominum & in primis priorum exoticorumve variae scripturae & inflexiones, adiectivorum comparationes, phrasae, aliaque eius generis inusitata, Lector, occurrent: sed quae tanta non sint, ut rebus ipsis quidpiam detrahant. Quae vero nostram diligentiam effugerunt, haec sunt. Pag. 53. v. 43. *lege considerare*. pag. 120. v. 3. *ere*. pag. 148. v. 30. 40 II. pag. 165. v. 55. *Et Palat*. p. 187. v. 19. *inuitis*. p. 612. v. 12. *Agrippa*. p. 633. v. 42. *concilia*. Porro Gothos & Gotthorum ab initio scripsimus, auctoritatem Suidae secuti: postmodum vero Gothos & Gotthorum, inducti maxime Athaulphi regis epitaphio, quod est apud Vaseum pag. 660. v. 41. vbi prima in Gotthorum corripitur. Sed parum interest, utro modo scribatur. Tu vale, & nobis bene precare.

LAURENTII VAL- LAE, PATRITII ROMANI, DE REBUS A FERDINANDO ARAGO- NIAE REGE GESTIS LIBRI TRES.

Prooemium.

*N*gravi diligentique historia rerum gestarum quanta sit vel scriptori difficultas, vel lectori utilitas, et si plerique conditores oratoria artis, quae historia mater est, atque historici ipsi librorum suorum principis testantur: tamen detrahunt nobis philosophi quidam, & ii permagni ac peructusti, cum multum in prima, tum plus in posteriore parte, anteferentes historico poetam, quod dicant illum propius ad philosophiam accedere, quia in generalibus versetur, & propositis factis exemplis in uniuersum praeceperit: ut Homerus, qui non tam superiorum virorum gesta narrat, quam quo modo futuri boni sapientesque efficiantur, instituit. Historicum enim tantum narrare qualis unus quispiam, aut alter fuerit, veluti Thucydides, qui gesta

Periclis, Lysandri, aliorumque nonnullorum sui temporis scribit. Ita primas partes tribuunt philosophis, secundas poetis, tertias postremasque historicis. Ego vero cum huic nequaquam opinioni assentiar, tamen poetis multo plus quam illi faciunt, tribuo, adeo ut eos aut comparem philosophis, aut anteponomam: sed non continuo historicis praeferam, ac ne fortasse quidem conferam. Decet enim opus quod aggredieris, libero ore defendere. Itaque primum poetas cum philosophis, deinde cum historicis, tum hos ipsos cum philosophis componam. Principio siquid momenti antiquitas habet, ut certe habet, poeta philosophis, imo sophis antiquiores fuisse reperientur. Siquidem Homerus atque Hesiodus non modo ante Pythagoram, qui primus philosophus, sed ante illos quoque septem qui sophi, id est sapientes, vocati sunt, extiterunt. Quod si in eadem materia & hi & illi versantur, profecto apparebit plus esse penes priores quam posteriores auctoritatis, laudis dignitatis. An non in eadem materia utriusque versantur? Quid enim habent hi qui se studiosos sapientiae vocant, quod poeta non tractet? nonne Empedocles, Aratus, Lucretius, Varro de naturalibus ac caelestibus disputarunt? non Vergilius de aruis, vineis, arbutis, animalibus, animisque etiam defunctorum, adiuncta physica ratione, cecinit? non multi de medicina versibus conscripserunt? Quid autem quod ad moralem pertinet, Satyri aliud quam disputando, praecipiendoque mores informant? ad quem ipsum finem Tragici, Comici, ceterique poetae, sed sub persona tendunt. Nam de Dialectica scribere versibus, quodammodo ineptum sit, utpote dura quadam scientia & aspera: quanquam non defuerunt, qui & de hac, & de ceteris liberalibus artibus poemata panxerint. Quare quisquis est, qui poetas, non dico in numero philosophantium non ponat: sed cur existimet minus iis qui se peculiariter philosophos appellant, hoc nomine dignos esse? qui etiam priores philosophari coeperunt, & vbi ab istis differunt, melius philosophantur. Habet enim institutio illa sapientiae sub persona miram quandam auctoritatem, & quasi maiestatem,

cum eximia modestia laude coniunctam: ut apud Homerum cum legimus quid egerunt dixeruntque, Nestor, Agamemnon, Priamus, Hector, Antenor, multo magis ad virtutem incendimur, quam ex illis philosophorum preceptis. Adeo ipsum quoque autorem tacita quadam caritate complectimur. Nam precipere aliis velle, fere odiosum est, quod arrogantiam & tumorem animi olet. Mens enim nostra sublimis ac superba, ut rectam preceptionem tanquam à sapientiore dedignatur accipere, sic eidem oblique per exempla & blande subeunti acquiescit: cum præsertim illa velut pictura personarum, & spem inducat animo, & stimulos emulationis incutiat. Ex quo Horatius non tantum suo iure, sed vere de Homero loquens, poetas uno eodemque in loco, non modo philosophis comparat, inquit,

Rursus quid virtus & quid sapientia possit,

Vtile proposuit nobis exemplar Vlysem. verum etiam antefert, cum inquit:

Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,

Plenius ac melius Chryippo & Crantore dicit.

Quod si vel pares vel potius superiores philosophis censendi sunt poeta: reliquum est, quare non sint historicis maiores, ne dicam pares, ostendant. In quo illud pro nostra in poetas benevolentia donamus, historicam non fuisse poetam priorem: etsi prior fuit. Nam ut apud Latinos priora sunt annalia quam poemata: sic apud Græcos, & Dares Phrygius, & Dictys Cretensis, si vere fuerunt, priores Homero extiterunt. Nec fieri potest ut poeta fragmenta sua, non in rerum gestarum veritate, veluti fundamentis adificet. Nam ne quid de antiquis historicis dicam, quorum est Trismegistus, quem Mercurium putant, certe Iupiter in columna aurea, ut esset monumentum posteris, gesta sua perscripsit. Sed hoc, ut dixi, donamus, satis habemus demonstrare, cum idem sit propositi historico quod poeta, ut proficit, etiam delectet, nimirum tanto robustiorem esse historiam quanto est verior. At non versatur circa vniuersalia. Imo vero versatur. nulla enim alia causa huius operis est, quam ut per exempla nos doceat. Vnde à Cicerone his verbis laudata est: Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoria, magistra vite, nuncia vetustatis. An est quisquam qui credat admirabiles illas in historiis orationes, utique veras fuisse, & non ab eloquenti ac sapienti opifice personis, temporibus, rebus accommodatas, quibus nos eloqui & sapere docerent? quid in eius natura personarum grauissima testimonia, quid laudes, quid vituperationes, quid multa alia doctrina atque sapientia plena: nonne in vniuersum precipiunt? Neque vero si solam, ut sic dicam, cutem rerum respiciamus, semper poesis tendit ad vniuersalia. Nam Pindarus, Simonides, Alcaeus, alique Lyrici singulorum laudes, & quidem viuientium, ne dicam mercede, cecinerunt. Elegiacos & eorum similes transeo, qui suos amores plerumque tractauerunt. Et contra Xenophon magis optimi Regis effinxit, quam veram Cyri exposuit vitam. Nam de AEsopo taceo, qui fabellas prosa oratione composuit. Pudor me tenet & reuerentia Homeri atque Vergilii, plura de hac re exequendi. Ideoque iam historiam comparabo cum istorum qui nobis litem intentant, philosophia, quorum nemo merus professorque philosophus comparandus est, neque Homero Græcus, neque Vergilio Latinus, imo ne Salustio quidem, ac Liuius, nonnullisque aliis historicis. Etenim quantum ego quidem iudicare possum, plus grauitatis, plus prudentia, plus ciuilibus sapientia in orationibus historici exhibent, quam in preceptis illi philosophi. Et si vera fateri non piget, ex historia fluxit plurima rerum naturalium cognitio, quam postea alii in precepta redegerunt, plurima morum, plurima omnis sapientia doctrina. Siquidem historicos philosophis priores fuisse docuimus. Et si diuinarum quoque hic facere mentionem volumus: & Moses historicus, quo nemo prior scriptor extat nec sapientior: & Euangelista, quibus nihil sapientius, nil aliud quam historici sunt appellandi. Verum ut contra gentiles gentilium documentis agamus, sicut superius fecimus, ita hic ad extremum, eam partem ubi quaestio est, Quintiliani testimonio confirmemus, qui ait: Neque ea solum quae talibus disciplinis continentur, sed magis etiam quae sunt tradita antiquitus, dicta & facta praeclare & nosse, & animo semper agitare conueniet. Quae profecto nusquam plura maioraque, quam in nostra ciuitatis monumentis reperiemus. An fortitudinem, fidem, iustitiam, continentiam, frugalitatem, contemptum doloris ac mortis, melius alii docebunt, quam Fabricii, Curii, Reguli, Decii, Mutii, alique innumera-biles? Quantum enim Græci preceptis valent, tantum Romani, quod est maius, exemplis. Vbi sunt qui utilitatem historiae cauillantur? quam maiorem quam in philosophia esse, & ratione & auctoritate conuincimus. Postquam de utilitate satis diximus, superest ut aliquid adhuc, quae pars prima à nobis proposita erat, de difficultate dicamus. Oportet in historico esse, praeter ipsam mirabilem quandam & multis sane dotibus exaggeratam scribendi scientiam, alia multa sine quibus non possit suum munus implere: primum in cognoscenda re, solertiam, acumen, iudicium. Nam quotus quisque gerundis rebus, qui scribit interfuit? Qui vero interfuerunt, ii non modo, si à diuersis partibus steterint, inter se dissentire solent, sed etiam si ab eisdem. Raro namque eadem res à pluribus eodem modo narratur, partim studio aut odio: partim vanitate, cum aliqua quae scire poterat, nesciens videri vult scire, vel non vult videri nescire: partim credulitate, cum aliis quibuscumque referentibus temere credidit. Vix enim fieri potest, ut vnus omnia quae in re gerenda contingunt, sensibus suis perceperit. Nonne igitur ad huiusmodi veritatem eruendam historico opus est non minori accuratatione ac sagacitate, quam aut iudici

in deprehendendo vero ac iusto, aut medico in prouidendo morbo atque curando? Deinde ubi non aliena, sed tua notitia niteris, tuumque ipsius testimonium profiteris, quanta cura ac diligentia est efficere, ne illi parti cum qua eras, ut Timagenes & Dicaearchus in historia Alexandri, ut Xenophon in historia Cyri iunioris, ut Oppianus Hirciusve in historia Caesaris, fauere videaris? Nam de his qui de suis ipsorum gestis scripserunt, non attinet dicere hoc tempore, neque de iis qui olim ab aliis scripseras historias re tractant tantum atque expoliunt: non veri, ut quibusdam placet, dicendi historici. Postremo quanta est opus ad hanc rem fide, atque constantia, ne quid malevolentia, ne quid inuidia, neque terrore: rursus ne quid gratia, ne quid spei, ne quid precibus, ne quid ambitioni, ne quid autoritati tribuas: utique cum de tua, aut de paulo superiore memoria scribas, & de his quibuscum uiuis, aut de eorum parentibus ac necessariis: In quo haud dubie & poetis & philosophis historici sunt anteposendi. Hac nos in uniuersum ad commendationem historiae historicis, satis est esse praefatos: de praesenti autem materia, aut de me priuatim dicere nihil sane visum est. Sed quoniam de Hispano rege locutus sum Ferdinando, qui primus e Castella regno Aragoniae potius est, aliquid de ipsa Hispania altius reperiatur.

LAURENTII VALLÆ DE REBUS A FERDINANDO ARAGONIAE REGE GESTIS LIBER I.

EUROPA tertiam orbis terrarum esse partem, fere traditum est: eamque Africa haud multo maiorem. Nonnulli fecere mediam, Africa illi subiecta, eorum qui tertiam volunt. Quidam non secundam magnitudine dicunt esse, sed primam. Nos vero receptam opinionem, & plurium auctoritatem de numero sequentes, sicut magnitudinis quaestionem in ambiguo relinquimus, quia parui refert hic de ea pluribus dicere: ita palmam Europae tribuimus in omni prope genere dignitatis. Quod nisi & planum esset, & aures Latinorum Graecorumque assentirentur, multis doctorum hominum testimoniis demonstrarem: nunc publica persuasione, communiq; consensu contentus sum. Ipsa autem Europa nusquam aptius cenuentiusque in partem sumere dicenda est, quam ubi primum se ab Africa dirimit, non flumine aut monte, ut alibi fit, sed freto Oceani & mediterranei maris, hoc est in Hispania: quam caput Europae, & si illa trium dignissima est, caput orbis terrarum fateri licet. Ex quo plerique in describendo orbe, ab Hispania veluti a capite inceperunt. Neque est, quod aliqui dicant mundi caput in oriente esse, pedes vero in occasu, ad quem vergit Hispania: plusque inesse dignitatis ubi lux oritur, quam ubi tenebrae. Nam si caeli cardinem, & ut Graeci dicunt, polum, consideremus, qui septentrio est: profecto non caput pedesque spectandi sunt, sed dextera, a qua occasum, & sinistra, a qua ortum constat esse. Neque idem dici de antarctico polo in contrarium potest. Si enim proprium rotae est circumagi in dextrum, nimirum arcticus caput erit, in cuius dextrum, non antarcticus, in cuius laeuum mundus rotatur. Verum sicut ad caelum Hispania, qua vergit in occasum, in dextra esse censenda est, ita ad ipsum orbem terrarum, quia certissimum est caput Europae, caput nominari potest, nihil obstante eo, quod de dignitate orientis opponitur. Nam nullius rei principium est suo fine praestantius. Neque alibi prius oriuntur tenebrae, quam ubi prius orta est lux. Et in oriente ut dies, ita nox prior est, ut ab eis etiam tenebrae venire videantur. Oriens videt primum solem quasi florentem, occidens postremum quasi fructiferum. illi dant lumen, nos accipimus: ab illorum hospio prodit, a nostro excipitur: de iis ad nos, de nobis ad eos comitat. Sed superuacuum est de hoc cum orientalibus contendere, qui nullum certum locum, ubi apud eos pars orbis tertia recte incipiat, possint ostendere, ut nos in Hispania facimus: quam iure meritoque caput debere dici Europae terrarumque, probauimus. Hanc Romani cum rerum potirentur, in duas diuisere prouincias, citeriorem, vltioremque: quarum vtraque suas regiones certis distinctas finibus ac vocabulis habebat, quae hodie pene mutata sunt, ut necesse habeam, cum praesentibus futurisque hominibus scribam, non priscis nominibus uti, sed nostro seculo ac iam longa aetate vstitatis, si ab omnibus legentibus intelligi velim, ut veteres quoque ipsos video factitasse. Nam & haec & caetera loca fere diuersis subinde vocibus appellata sunt. Et vetus sermo nihil aliud est, quam vetus loquendi consuetudo. Quis enim in Italia in qua sumus, pro his vocibus quibus utimur, intelligat nuncupantem Brutios, Lucanos, Samnites, Campanos, Volicos, Equos, Hernicos, Umbros, Etruscos, Gallos, Boios, Insubres: ut admirari soleam, vnde factum sit, quod regionum prope omnium sint immutata nomina, cum vrbibus

sua fere constant. Itaque in hac re non vetustatis auctoritatem sequar, sed nostrorum temporum consuetudini obsequar. Sed in hac ipsa consuetudine opus est iudicio. Nam ut Florentiam potius dixerim quam Fluentiam, & Ferrariam quam forum Arrii, & Papiam quam Ticinum, & urbem Castellum quam Tiferum, & alia multa: ita non Ianuam sed Genuam, non Cumas sed Comum (nam Cumæ iuxta Baias non extant) non Barcinam sed Barcelonam, non Siciliam nisi insulam, quam Homerus vocauit suo iure Trinacriam. In superioribus enim etsi auctoritatem ex libris repetere possumus, eam tamen consuetudine diuturna superauit: in posterioribus autem usus loquendi cum ipsa auctoritate ac veritate consentit. Igitur Hispania cuius partes regionesque magis quam vrbes alia sorte sunt nomina, non tam quinque in regna diuiditur, quam quinque regibus patet, Castella, Aragoniæ, Portugalliæ, Nauarræ, Granatæ. Multo omnium latissimum est Castellum, quod obuersum fere oceano, duobus veluti brachiis Portugalliam Granatamque complectitur, sinistro Granatam in mediterraneo mari, dextro Portugalliam, quod est multo longius. Nam Vascones Galliamque attingit, quæ nunc à Germaniæ quadam gente, Francia dicitur: res omnibus, nisi Hieronymus tradidisset, futura ignota. In Castella ex omnibus potentissima est Ispalis, quam vulgo Sibiliam dicunt: in Portugallia Olisippona. Quod nomen ab iis corrumpitur, qui velut ab Vlysse Vlyxbonam dicunt, nescientes Vlyssis illius viri nomen, sed sic à Latinis esse corruptum, præterea Vlysem illuc non nauigasse, postremo hanc vocem, si Græcam originem sectari libet, ab equis ductam. Ibi enim à multis est Græcorum Latinorumque traditum, equas Fauonio qui idem Zephyrus est, flanti obuersas tempore certo concipere, eumque partum esse perniciosissimum, licet triennium non excedat. Opinor Homerum secutos, qui iugales Achillis equos ad Oceanum Zephyro patre genitos tradit. In Granata vrbs eiusdem nominis, quæ regioni nomen dedit, olim vocata. Ab interno autem mari secundum Carthaginem incipit regnum: quæ ab vrbe Valentia, sicut de Granata diximus, nomen accipit, quia caput regni est, omnium Hispaniarum urbium, ut fertur, amœnissima, olim Romanorum colonia, postea non minima ex parte Cathalanorum. nam vtriusque gentis proprie eadem est lingua, finitimæ alioqui, iunctisque littoribus, quorum tractus parum differunt. Sed in mediterraneis multo plus possidet Cathalonia, cuius metropolis quidem est Terracon, celeberrima vero Ilerda, validissima autem atque pulcherrima Barcelona. Eius finis ex altero latere ad montes Pyrenæos extenditur, & ad Narbonensem vsque prouinciam quæ nunc vulgo tantum prouincia dicitur, licet non seruatis vsquequaque limitibus. A tergo autem harum duarum sedet Aragonia veluti maxima natu, & primigenia sororum, à qua proprie rex appellatur. Cuius metropolis est Cæsaraugusta, vbi reges ab eius archiepiscopo, qui primus regni dicitur, diadema accipiunt. Horum lingua similior est mediterraneis Castellanis, à quibus magna ex parte cinguntur, quam Cathalanis aut Valentinis. Et de origine quidem horum nominum, non putarem faciendum, ut redderem causam, nisi quædam de ea literis tradita scirem, quæ mihi non plane probantur: eam tamen iudicio aliorum relinquam. Atque ut de Cathalonia de qua vetustior est narratio, quam de Aragonia (nam de Valentia quæ nomen antiquum obtinet, nihil queritur) prius dicam: aiunt fuisse Rogerium quendam cui cognomen erat Cathalo, ad debellandas Hispanias à Carolo Magno missum cum magno exercitu ac flore Galliarum, eumque cum vix quidpiam Hispaniæ subegisset, breue intra tempus morbo extinctum, cum summa post eius obitum pernicie suorum. Unde parum verisimile est, ab hoc viro prouinciæ nomen impositum, quam non subegerit, & à qua quodammodo subactus sit. Non enim calamitatis acceptæ, sed partæ gloriæ testimonio debet nomen esse prouinciæ. Quapropter non me pœnitet eius sententiæ esse, ut hoc nomen non recens sit, sed admodum vetus, cum legamus certe apud Plutarchum in vita Sertorii, urbem quandam egregiam illic fuisse, nomine Cathalonem, & eius incolas, Cathalonios nuncupatos. Quod autem latius sit propagatum id nomen, non esse mirandum, nonnulla sunt exempla documento: ut ea ipsa quorum modo memini, Valentia, Granata, Francia. Et Aprutium apud veteres vna vrbs erat, quam vulgo Teranum vocant, vbi adhuc reliquæ antiquitatis extant, cum dicitur antistes Aprutinus. At nunc non urbem modo, sed ingentem quoque prouinciam complectitur. Et Campaniam à Capua dictam, multos auctores habemus. de veteri Campania loquor, quæ nunc terra laboris, id est cultura, dicitur, non de ea, quæ cur ita vocetur, non aliâ quam ignoracionem puto fuisse causam, quemadmodum illâ Italiæ partem quæ olim Græcia maior dicebatur, vocare Siciliam. Quid aliud longius querimus? ipsa Aragonia, de qua dicere secundo loco proposueram, si istis credimus, appellata est à fluuio quodam eius nominis, qui illic ortus Iberum influit. In cuius vicinaloca, Christiani vim hostium deuittantes fuga, se receperant. Ego ut de hac secunda satisfaci-

ciam, non satis implet apud me nominis fidem, aut tantulus fluuius, aut talis causa: ideoque malim dicere aliunde descendisse illam vocem, vel ex eo quod legimus apud Ptolemaum fuisse populos quos Iberus interfuit, nomine Aurigones, nempe vbi media Aragonia est. Nam confutare eos qui dicunt Terraconem, quasi terram agonū, & Vrgellum, quasi vrgens bellum, & Barcinonam, quasi barcam nonam, aliaque ridiculae etymologiae, Græca, Latinaque, ac Barbara miscentes, ineptum sit: satis superque falsitas se ipsa confutat. Quod genus sunt ea quæ de Hercule in Hispania narrantur, que ne longius reprehendam, sæc erit Plinium audire qui de naturali historia ait: Vniuersa autem quæ de Hercule, ac Pyrene, vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror: quæ iterum appellat portentosa Græciæ mendacia. Hæc nos tot verbis differuisse de iis regnis, in quibus nostra materia versatur, non fuit alienum. Superest quinta & minima pars, regnum Nauarræ, cuius præcipua vrbs est Pompelon, partim Hispanis aliis, partim Aufetanis, Vasconibus, Aquitanisque circumdatum: ideoque sicut Aragonia, nulla sui parte pertingit ad mare. Vbi non nihil mirandum est quod tam parua regio per se cum exiguis aliquot aliis populis, suam linguam habet adeo abhorrentem à cætera Hispania, vt non magis abhorreat Hebræa, vel Græca. Nam & Granatensium, quæ & ipsa discrepat, vt hæc lingua, non alia est, quam Syrorum, Afrorum, Maurorum, à quibus angusto traiectu diuisi sunt, & à quibus leges & instituta ceperunt. Reliqui enim Hispani, etsi differunt sermone, tamen ita, vt Itali inter se, vt Galli & Germani differunt. Cæterum horum quatuor Christianorum Regum, præter Portugallensem, alii ex eadem stirpe, id est, ab eodem auo progeniti sunt, qui fuit Rex Castellæ tantum, vt cæteri maiores, nomine Ioannes. Is duos filios ex vxore Helianora, Petri filia, sororeque etiam, ex matre, Ioannis & Martini, qui tres gradatim Reges Aragoniæ fuerunt, Henricum & Ferdinandum genuit, moriensque regnum Henrico primigenio per manus tradidit. Hic cum esset in omni virtutum genere cuiuscunque optimorum Regum par, in bellica laude maioribus respondere non potuit, incommoda semper ac prope perdita valetudine. Quo minus ei prosperitas corporis in fratre impigro iuvene, & generosi ac regii animi grata erat, minusque hominem ob id fraternæ tractabat. Quod ille moderate ferens, quantum licebat, se à regia frequentanda abstinebat, & quia in belli artibus celsioribusque virtutibus non dabatur, in his mediocribus suam indolem ostendebat, affabilitate, liberalitate, consiliis dandis, re familiari augenda, liberis erudiendis, corpore exercendo. Brutus auunculi odium, suspectas virtutes habentis, simulata deuicit infania. Maioris tamen operis est, illud aperta virtute deuicere, & odium pariter & inuidiam vincere. Augebat autem suspicionem Regis (nihil enim Regum animo suspicacius) quod videbat fauorem studiumque populorum propensum in fratrem, non modo quod optima valetudine, quod tanta animi indole erat, verum etiam quod proventu filiorum fœlix videbatur. Nam Rex aliquandiu prolem cum non sustulisset, tandem Mariam sustulit, quam certe tres quatuorue filii Ferdinandi, ætate antecedeant: Alfonso qui postea in regno Aragonum patri successit, Ioannes qui Nauarræ regnum adeptus est, Henricus qui magister sancti Iacobi, & Sanctius qui magister Calatrauæ fuerunt. Nam Petrus multo minor cæteris fuit, tanto iunior Maria, quanto maior Helianora sororibus, quarum altera fuit regina Castellæ, altera Portugalliæ. Iam Rex, aut orbis, aut vnicae pater, & fratris & populorum animum, tum sibi, tum filia pertimescebat. Ideoque proceres omnes ac ciuitates iureiurando adegit ad profitendam illam regni hæredem, futuramque Reginam. Hanc deinde adhuc intra infantia annos Alfonso, prout licebat per ætatem, despondit, adductus quidem, ne regnum paternum in externam familiam delaberetur, neue fratrem populosque irritaret, ascito sibi pro genere homine peregrino, sed tamen non ex minima parte propter mirificam in Alfonso puero (erat enim quam illa maior quinque annis) indolem & incredibilem gratiam, à Deo commodiorem filium sibi optare se non posse dicebat. Enimuero Alfonso non in ea modo ætate puerili vterque parens, sed quoad vixerunt, vnice certatimque dilexerunt, amarunt, complexi sunt: ita vt alii liberi (res enim erat minime obscura) etiam si excellenti omnes indole, tamen nihil essent ad Alfonso, non minus ob alia charum, quam quod filius foret. Ea erat in vsu & consuetudine benignitas, suauitas, probitas: ea in sermone prudentia, moderatio, iocunditas: is in rebus agendis vigor, ea magnitudo animi, is contemptus pecuniarum, appetitusque amicitiarum & gloriæ. Quæ omnia & decor oris, & membrorum concinnitas habilitaque condiebat. Ea denique in parentes pietas, obseruantia, credentes nihil cum magis studere, quam vt illis gratum facere posset. Hanc ipsam obseruatiam pietatemque in Regem quoque transfulerat. Ex quo per causam sponsæ familiaris eo Rex arctiusque quam patre utebatur, & vt generum Regis, imo & regni successorem,

præcedere volebat. Sed profecto raro respondent euenta propositis nostris, vt intelligere
 possimus, consilia humana vtiq; diuina ratione superari. Alter fratrum sperat se relicturum
 Mariam suam Castellæ Reginam, cū alter frater qui nō sperabat, suam Mariam relicturum
 esset. Ille putat se hos coniuges regni sui facturum hæredes, & hic qui non putabat, sui fa-
 cturus erat. Nam non ita multo post, Regina concepit, & filium edidit, cui Rex imposuit
 nomen quod fuerat patris. Huic puero etsi iure naturæ & paterna voluntate debebatur
 regnum, tamen filiam non aliter quam primigeniam, quod nomen proprium est eius cu-
 ius futura successio est, pater vocari præcepit, & testamento cavit, ne utiquam alium fi-
 lio, si orbus liberis decederet, quam sororem succedere. Verum nato regni hærede, etsi
 filia plurimum videbatur amisisse, plus tamen eius sponsus, cui iam desperandum erat
 non modo regnum, verumetiam sponsæ coniugium Rege defuncto. Nam quomodo
 Reginam collocaturam esse nuptum filiam priuato potius viro, quam vel alicui ex Bri-
 tannia quam nunc Angliam vocant, principi, vnde ipsa traheret originem? In quod post-
 ea periculum deuentum est, atque adeo de nuptiis actum erat, nisi puella alium virum se-
 quam Alfonso accepturam pernegasset. Et hoc iam declarato Aragoniæ Rege Ferdi-
 nando, nedum ideo adhuc priuatam vitam agente non metueretur, sed quemadmodum
 præter spem Alfonso regni successio obuenerat, iterumque præter opinionem de mari-
 bus exciderat: ita ad postremum præter spem opinionemque regnum aliud adeptus est,
 vt iam tunc à pueritia varietatem fortunæ, quam pleraque vita expertus est, auspicaretur.
 Sed de Alfonso posterius late dicendum erit, nunc ad patres reuertamur. Non fuisse au-
 tem abhorrentem ab re bellica Henrici Regis animum, vel ex eo patet, quod affecta va-
 letudine comparauit exercitum quem aduersus Granatenfes educeret, atq; eduxisset, ni-
 si grauante morbo celerius opinione hominum excessisset è vita. Hanc certe secum tulit
 laudem, quod pro religione bellum suscipere destinasset. Reliquit autem & filii & regni
 autores, tutoresq; secundum Reginam, treis sibi maxime spectatos: Sancium Rodericum
 Daualos, præfectum militiæ, quo sine controuersia nemo erat illa tempestate apud Re-
 gem, nec integrior, nec strenuitate præstantior: Petrum Valasci & Rogerium Lopizum
 Stuenigam. Ei defuncto vbi Ferdinandus cum omni cœtu procerum regio more iusta
 persoluit, reliquum erat, vt is qui futurus esset Rex, voce præfecti militiæ nuncuparetur.
 Quem autem is nūcupauerit, instituto patriæ pro Rege habetur, & eius vocem cæteri
 cum læto clamore excipiunt. Sed hic tunc quid ageret hæsitabat, etsi regnū puero datum
 volebat. Monebatur autem cum suo ipsius iudicio, tum procerum populorumq; fremitu.
 Non enim esse ex vsu regni expectare donec anniculus adoleuerit, si modo adolefcere,
 daretur, cum Ferdinandus iam adultus præsto sit: expectare qualis puer ille sit euasurus,
 cum assit is, qualis voto experendus esset: committere regni gubernacula regis sarellini-
 bus, & eū qui sit Rege, patre, fratre, regali animo clarus, excludi à paterno regno, ac subiti-
 ci cum tanta sobole regii generis libidini tutorum, vt per speciē administrationis in exi-
 lium agant, in carcerem coniciant, in necem cum omni stirpe præcipitent, quo ipsi im-
 punius tyrannidem occupent, vel fato vel fraude extincto pupillo, vt florētissima domus
 familia breui tempore omnis in nihilum recidat. Præstare igitur vt Ferdinandus succedat
 in regnum, illudq; postea Mariæ primigeniæ fratris, Alfonsoq; primigenio suo, quos prius
 iurauerant populi in se regnatos, per manus tradat, aut Ioanni, si dignior qui regnet vi-
 debitur. Hæc atq; huiuscemodi verba exaudiens præfectus, vt tenebat manu vexillum,
 stabatq; ante Ferdinandum atque omnem cœtum, vti se omni inuidia exolueret, Quem,
 inquit, me iubet filii Regis Ferdinandæ nūcupare Regem? te ne, an Alfonso; an Ioan-
 nem? Fecit hac interrogatione, quod ipse erat in aliena, illum in sua ipsius causa arbitrum.
 Hic responsum illud omnium seculorum memoria dignum, & vox æternis literis dedi-
 canda: ac nescio an nisi in fabulis simile factum, aut par inueniri queat, sacro quodam re-
 bus humanis exemplo, vt discerent homines plus pietatem officiumq; in suos esse quam
 regnum. Cuius tamen rei fama per omnes ferme terras, non minus quam pro merito est
 peruagata. Tot causis, tanta occasione, tanto hominum consensu, ad tantam spem voca-
 tus, non integritatem animi flexit, non consilium distulit, non vocem proferre dubitauit.
 Sed protinus, Ecquem, inquit, alium nūcupabis quam Ioannem? Quod si non audes, me
 imitare ipsum: assumpto in humero infantulo, sicut erat statura sublimi, ex loco superiore
 exclamauit: IOANNES EST REX. dicite omnes, REX IOANNES. Quam vocē admirati vni-
 uersi & ipsi subsecuti sunt clamantes identidem, REX IOANNES. Ita Ferdinandus hac
 consilii celeritate, non dato hominibus spacio deliberandi, rapuit eorum excussitq; iudi-
 cium. At tacite defuncto Regi exprobrauit inconsultam suspicionem, qui talem fratrem,
 se quoque meliorem, non belle tractasset: ac nequid de animo eius in dubium reuocari
 queat.

quæcat, omne reliquum vitæ tempus declarat Ferdinandum non aliter perseuerasse quam
 inceperat. Postea vero quam suæ fidei ac virtutis sub oculis omnium tale specimen dedit,
 insequentibus diebus cum videret apparatus belli solutum iri, quod nemo vnus ad eam
 rem administrandam satis idoneus putaretur, neq; proceres qui ex aliis nationibus, in ho-
 norem religionis ad id bellum conuenerant, decorum sibi ducerent, sub iis tribus aut eo-
 rum aliquo militare, se ducem pollicitus est. Atq; ita volentibus gaudentibusque cunctis,
 summa gerendi belli ei defertur. Cui se comitem iturum cum ingenti necessariorum ma-
 nu promisit Sanctius Rogeus episcopus Palentinus, non indecorum sibi existimans pro
 religione arma tractare, vir maximi animi, maiorisq; & consilii & fidei. Hoc communi a-
 10 mico nisi Ferdinandus ac regina inter se transigunt, vt dimidium regni, qua parte ad hos-
 tes obiectum est, velut fiduciarium ditioni ac procurationi Ferdinandi cedat, suumque
 munus sit rem bellicam administrare: cætera quæ extra periculum posita sunt, reginæ ob-
 temperent. Interea Rex barbarus qui contra se parari bellum acceperat, postquam de
 languore, mox de obitu regis certior factus est, defunctum se periculo existimans, incepe-
 rat iam non nihil de cura remittere. At vbi delectum Ferdinandum ducem comperit, vel
 magis timuisse dicitur, quod non per alium, vt rex fuerat, sed per se esset bella gesturus: il-
 loque ætatis ac virium flore ostentaturus virtutem, quoad posset per occasionem, vt se di-
 gnum auo, dignum patre, dignum fratre, dignum etiam regno, indicaret: annixurus quo-
 que vt sibi & autoritatē, & potentiam compararet. Igitur ad transmarinos reges mittit, vt
 20 primo quoque tempore traiciant auxilia, & omni humana ope iuuent Hispanam circun-
 cisionem aduersus incredibilem Christianorum multitudinem. In ea enim re positum
 decus generis religionisque, ne aut in seruitutem redigantur, aut sacra, ni trucidari ma-
 lint, mutare cogantur. Etenim hunc regem transmarini sacrosanctum & sentiunt, & no-
 minant, quod pro tutela religionis oppositus est contra vim Christianam, in ceruicibus
 suis imminentem. Ipse quammaximas potest, equitanis peditanisq; copias cogit, omnes
 aditus, qua venturos hostes suspicabatur, interceptit intercidit ve, præsidia disponit, oppi-
 da, castellaq; fossis, aggeribus, propugnaculis, turribus, stationibus munit, omniq; & tor-
 mentorum & telorum genere instruit. Nostro autem imperatori maiorē multo belli mo-
 lem fore, si transmarina mittantur auxilia, videnti, prima curarum fuit classem compara-
 30 re, atq; eam ad rationem temporis instructam habere. Itaque episcopum Palentinum, &
 Laurentium Zuarem, magistrum sancti Iacobi, & generum eius Garfiam Fernandum,
 secundum à magistro, quem magnum commendatorem vocant, cum maxima copiarum
 parte præmittit. Ipse Ispali ad maturandam classem aliquot dies consumit, quid faciendū
 sit, præfectum (is fuit Ioannes Henrix) docet. Summa hæc fuit, non minus pecuniam ad
 hostes, quam equos, arma, milites subuehi prohiberet. Nam his corpora aduersariorum
 armantur, viresq; adduntur: illa nostrorum animi plerunq; tentantur, & velut exarmantur,
 & nostræ rationes in discrimen perniciemque deducuntur, vt postea re ipsa comper-
 tum est. His confectis, Ferdinandus cum reliqua parte exercitus venit ad castra quæ erāt
 40 posita ad Setanillium, quod oppidum in media conualle, imminentibus vtrunque rupi-
 bus collibusque, despicitur. Ab vtroq; latere extra teli iactum, & licet in depresso loco se-
 deat, tamen in edita aliquantulum & circuncisa petra situm est: flumine cuius idem quod
 ipsius est nomen, petræ radices subluente pene circumfluū: deniq; & natura & opere e-
 gregie munitum, ad orientem Granatæ vergens. Et iam appetebat solstitium æstiuum.
 multum enim temporis exequiis apparandis, consiliis habendis, rebus componendis, ex-
 tractum erat. Ibi pro situ loci, quoniam cæteris tormentis parum profici videt Ferdinan-
 dus, turrim quæ muro admoueretur, excitare instituit: magnū opus & laboriosum, quif-
 pe ab eo loco expugnanda vrbs, qua tantum aditur, qui locus non minus celso muro ac
 turribus, quam reliquus ambitus amne tutus est. Interea cum turris, musculi, vineæ, cæ-
 50 teraq; machinæ, vt cuique datum negotium est, fiunt: Ferdinandus præter quotidianas
 expeditiones, cum eadem copiarum parte cum qua venerat, oppida duo, Prineam & Pe-
 gum, paucis diebus expugnat: erant enim parua. Tum oppidum Zaram aggressus, positus
 ante portam castris, asperrime oppugnat, magnoque cum periculo, multisq; cum vulne-
 ribus quotidie dimicabatur, & vtrunque nonnulli cadebant, cum nostri primum replere
 fossas, deinde arietibus muros subruere, postremo scalas admouere: illi contra his omni-
 bus nostros prohibere niterentur, nec nisi tormentis res atque omni genere missilium a-
 gebarur. Sed oppidani tinctis veneno sagittis vtentes, nostros ad vsū veneni vicissim
 compulerunt. Tandem hinc machinis discussa muri parte, illinc ariete subruente tur-
 rim, intra tricesimum diem, ex quo die obsidere cœptum est, deditionem facere cogun-

tur, vt cum binis vestibus demigrent. Erant autem ad tria millia permiscui sexus ætatisque. Vrbs militibus in pretium laboris & vulnerum diripienda conceditur: transcribiturque ibi incolæ, eisque ager Prineanus, Peganus, Zaranus, pro cuiusque conditione ac merito diuiditur: sed ita vt nemo Agarenam linguam teneret, pro colono admittetur, nequando sermonis commercio Christianis ac barbaris intercederet consuetudo, quippe ad prodicionem facilima occasio. Hos Granatam versus abeuntes, & propter virtutes, paruulosque liberos, ac senes, tardius iter facientes, Didacus, & propter virtus, comparata omni Almuganeorum manu, de quo genere hominum postea dicemus, profectus à castris Setanillis, quæ aberant decem millibus passuum, affectus est in angustis quibusdam, & ad vnum omnes occidit, siue odio gentis, siue prædæ spe, quod in crederet eos aurum ferre, siue vlciscendæ iniuriæ alicuius gratia, siue alterius persuasum in victoris inuidiam. Eum reuersus Ferdinandus cum ad pœnam deposceret ac primos sociorum, interponebant plerique preces, vt veniam daret, quorum aliqui eo impensius absolutum optabant, vt inuidiam in Ferdinandum conflarent, qui tantum captiuorum è manibus dimisisset. Hoc autem negante se veniam dare posse, nisi fama periclitari vellet, ac fidem datam rupisse, responsum est à multis partibus, non permittitur exercitum, sanguine Christianorum, canibus illis parentari, resque iam ad seditionem spectabat. Ferdinandus qui sciret multos adesse qui inuiderent, multos qui odissent, multos qui ob factiosam potentiam nõ possent à se, vtpote recenti duce, in officio teneri, pronuntiauit, Didacum sociosque se donare quidem capitis impunitate, sed non tamen crimine absoluere ac quantum in ipso esset, vnum Didacum ignominia notare, vt cum omnibus quæ peccauit hac leni multatione decidat. Iam tum apparebat contumaces nonnullorum esse animos, & gloriæ ducis aduersari. Sed huic eo tempore opus erat diffinitione & lenitate, non ira aut sæuitia. Dum hæc in mediterraneis aguntur, præfectus classis duas triremes dimittit, quæ si quas in traiectu barbarorum naues viderint, incipiant, vt quid apud hostes agitur, explorent. Illæ paucis diebus biremes duas Mauros, cursum in Hispaniam tenentes, nocte insequuntur: quarum altera quæ pergere ausa est, cum tota nocte elusisset, demum albente cœlo in potestatem triremium venit, & se cum socia missas dicit, nuntiatum quam ad diem præsidium expectaretur, percunctatumque vtrum semel rex Granatensis miti auxilia vellet, an quod tutius, per partes & furtim: altera vero conuersa velificatione, eo vnde venerat relata, nuntiat mare obsideri ab hostibus, quot autem nauibus inexploratum habere, duas se tantum Liburnicas obtulisse, cæteras putare in occulto esse, sociam non dubitare à duabus interceptam. Hæc vbi hostis accepit, non per partes, sed semel tota classe agendum ducit, & eo diligentius naues instruit ornatque, quod Hispanas iam in salo esse audiebat, quas fallere toties in traiectu non posset. At nostræ continuis postea diebus prænauigantes omnem illam Africæ oram, vt certius rem explorent, comprehensis aliquot nauicularis negotiatoribus, discunt accelerari nauium apparatus quæ in Hispaniam subsidio mittantur, ac duas & viginti triremes iusta magnitudine, ac iusto numero militum, quatuor eadem forma, sed grandiores cum sexagenis singulas electissimis equis. Hoc explorato nostræ confestim ad suum locum reuersæ, lembum iterum cum secundo nuncio ad præfectum mittunt, qui rem doceat. Præfectus non ita multis diebus cæteras naues in salum deducit, ad eundem forte quo hostiles erant numerum, paratisque iam antea rebus omnibus instruit armatque: ad hæc complures onerarias cum comœtu ampliore, nequando mittendum pro eo longius foret, cumque machinis, si qua ad mare oppida expugnanda essent. Comitabantur autem has quamplura nauigia minora. Nec diu postquam transitum obsidere cœperant, expectatum est. Nam vix sexto die, duæ Liburnicæ nostrarum quæ procul magis quam cæteræ à freto aberant, sub ipsum solis ortum conspiciuntur classem hostium non longius à se quam duodecim millibus passuum, nec à terra quam bis tantum. Datoque protinus quod conuenerat signo, socia venire festinant ad transitum, quia hostium proras tendere vident, occupant, leuatisque armamentis, ac suspensis remis, parati expectant, vt aut retro tendere, aut priusquam littori appellat, cœlere manus cogantur. Et iam erant dimidio fere, quam ab initio viciniores hostibus modo quiescentes, modo lente remigantes, atque interim, ita præfectus iusserat, circiter iam horam diei secundam cibum sumentes. At Maurus cum ad primum conspectum totius classis aliquantum vela demisisset, non nihil vel in deliberando, vel in præparando se ad bellum, cursum repressisset, nauigationem deflectit, eo consilio, vt triremes ab aliis seiungat quæ subsidio remorum carerent, ne cum tot pariter nauibus sibi sit dimicandum. Ita complicatis

velis in aduersum pene ventum, secundum terram remigare pergunt. Præfectus cognito dolo, alio inuicem dolo vtendum putat, confestimque & quam maxime poterat, furtim strenuissimum quenque ex aliis nauigiis in trireme accitum, iubet occulte quiescere, nauigiaque ipsa de industria segnius sequi, quasi subsequi nequeant: dehinc cæteris præcipit, cum signum dabitur, non nisi remiges, quo multitudo dissimuletur, exclament, veluti sumpto animo, quia illi fugere videantur. Vehementius autem à nostris qui assiqui cupiebant, quam ab illis remigabatur, qui & hostes fatigare volebant, nec ipsi cum triremibus pugnam detrectare, si aliter eo quo tenderent, peruenire non possent. Cum iam prope tribus stadiis nostri abessent, nisi sicut erat constitutum, clamorem tollunt. Illi ommissis remis vela faciunt, conuersisque proris Malacam petunt. Nostris quoque idem faciunt, breuique tempore à suis remotiores, quam ab hostili terra, hostem adipiscuntur. Tum ille, prout præceptum sibi erat, ne à latere, aut à tergo nostris nauium feriretur, quantum potest, obuersis proris aduersas proras excipit, imbre sagittarum ad ipsum incursum vtrinque in alteros emisso. Mox coniectis ab Hispano in quamcunque datur Africa-norum nauem, ferreis manibus, res non tam sagittis ac iaculis, quam pilis iaculisque gerebatur, vtrisque non modo pro gloria, imperio, libertate, vita, sed etiam pro religione annitentibus. Addebat non leues illis stimulos, quod in conspectu suorum, & de eorum quoque salute ac libertate pugnant, quos auxilia diu expectantes desertum iri nefas videbatur. Sed Hispani & robore, & numero, & religione superiores, magnam multitudinem barbarorum trucidant, plurimique in hostilem classem insilientes, passim cædunt, capiunt, mergunt, aquis late cruore infectis. Tandem aliquot nauibus expugnatis, cæteri effusa fuga terram petunt, arenisque proras impingunt, malentes vitæ quam classi famæque consulere. Ita victi atque exuti, quia victores atque instructi nequibant, Granatensibus auxilio venerunt. Hæ naues partim ab ipsis, ne à victoribus retraherentur, concrematae sunt, partim à nostris, quod eas extrahere non possent, cum ex turri Carbonaria, quæ est in littore Malacæ (illuc enim impactæ sunt) defenderentur. Decem ex omnibus, aut in pugna, aut in fuga, cum suis remigibus, nautis, militibus, atq; omni armatura captæ sunt: præterea duæ hippagines integris equis ornamentisque. Nam totidem ex omni classe, cum rem inclinare vidissent, occupatis aliis atque satagentibus, fugæ se mandauerant: quas postea classis Portugallensis cum Septam oppidum in angustiis freti positum inuasit, repertas in sicco, deduxit vacuas atque abduxit. Rex Granatensis vbi accepit ab auxiliariis, suis prælio nauali male pugnatum, quosdam non ex infimo loco viros ex nostris corrupit auro, quos sciebat animo alieno à duce esse. Abstinebo nominibus eorum. quos enim nemo pro certo peccasse conuicit, malignum sit à me veluti certi criminis cõdemnari, & quos dux ipse putauit subtricendos, ego quoque subtricebo. Verusne rumor an fictus fuerit, ii quos rumor tetigit, ipsi viderint: satis certe dedecoris sustinere ex ea infamia. Crediti enim sunt ita rotas axesque quibus turris innitebatur, per certos homines vitiasse, vt ad primum statim motum turris subsideret. Hoc satis ad impediendum atque eludendum illius anni conatum esse videbatur, ita vt in reliquum tempus inferre bellum Ferdinandus, aut non auderet, aut non posset, aut minus commode posset. Turrim autem reficere etiam si cordi esset, si perfidia sociorum non dissuaderet, si temporis spatium pateretur: tamen rem frumentariam qua maxime laborabat exercitus, non permissuram existimabant. Siquidem multo exilior expectatione hominum illa æstate messis fuerat, & exercitus ex dimidio erat maior quam pro commoditate, adeo multitudo ipsa nonnunquam, ne victoria potiamur, in causa est. Ferdinandus vt lætus ex nauali victoria, bonæque spei ac fiduciæ plenus, cum iam machinæ ad finem peruenissent, ita sollicitus ob penuriam rei frumentariæ, non prius de expugnatione oppidi, vbi non nihil dura proponebatur dimicatio, agendum constituit, quam milites animo ac corpore refecisset præda ingenti bouum atque iouium. nam subtractus militibus cibus, non modo, membris vires, sed etiam animæ quæ magis quam corpus pugnat, vis subtrahitur. Pascebatur autem ferme omnia pecua Granatensium in valle Cartanæ, triginta à Setanillio millibus passuum. Hanc omnem multitudinē si possit, aut quantam maximā possit (erat ad triginta millia capitum bouini pecoris, & quinquaginta ouium) vt abigat, negotiū dat Laurentio, & Garliæ, quos supra diximus. Illi cum quatuor millibus equitum leuiter armatorum, totidemq; peditum profecti, quinque & viginti milliaribus confectis, noctu in valle quadã altis coarctata montibus, silentio sede capta quiescunt, ac de quarta vigilia, recentibus equis, iter peragunt, relicto ad custodiendas montium fauces præsidio duum milliū peditum: non quia eadē via reuerti constituerent, sed vt ab hoste conspecti, ii qui montes insedisent, speciem præberent prædatoriarum manus illac reuersuræ, ignari tamen ipsi con-

filii ducis sui. Sed in difficili re domestici quoque celandi sunt, & perinde atque hostes fallendi: præclareque cum exercitu ac populo agitur, si dum maiori parti bene consultum sit, minori male consulitur. Quanquam non defuit ad eripiendos e periculo socios cura, postquam prius consilium fortuna approbarat. Facto ex improviso in greges armentaque Laurentius incursum, spatii satis ad cogendam prædam habuit, priusquam ingens manus hostium in apertis campis eum posset inhibere. Plurimi vel viso præsidio, vel ex aliorum voce cognito, esse ad introitum vallis qua prædones venissent, illac qua cuique proximum est recurrunt, ut reuertentem cum præda hostem intercludant, exuantque. Laurentius interea collocatis in medio armentis gregibusque, longiore via, sed tutiore, castra versus cursum intendit: oves quas sequi nequibant, præter paucas quas aut in equis, aut in humeris occisas discerptasque socii ferebant, omnes omisit, iubens suos illis parcere, tanquam aliquando commodius prædæ futuris. Ambo autem cum maiori equitatus parte curabant, in postremis Laurentius & Garfias, leuia cum insequentibus assidue certamina conferentes. Et cum aliquantulum processissent, ut ab se insequendo hostem cohiberent, confectis, sicut cenectura colligebant, aut circumfessis, aut circumfessendis suppetias irent: Garfias cum dimidio postremi equitatus redit, eos qui ad insequendum properabant, in via fundit fugatque, & ad socios admissis equis peruenit, iam fatigantes, & fraude locorum ab hostibus circumuentos. Sed conspecto equitatu qui iam subibat vallem, opinatus hostis adesse omnes cum præda, undique per decliues colles cum clamore decurrit, transitu prohibetur. Idem quoque nostri qui relictis fuerant, arbitrati, & a præsentis periculo non nihil relaxati, recepto animo & ipsi descendunt, breuique suis iunguntur. Hic in ea valle acie prælium surgit, illis quasi præda traducenda esset annitentibus, nostris angustias discrimenque sensim inter pugnandum euadentibus. Garfias dum in mediis telis versatur, sinistra ei veru transfoditur. Tandem multis acceptis utrinque vulneribus, aliquot ex nostris, multis ex altera parte interemptis, se in tutum recepit, siue quod hostis subsequi prædam putaret, quam recuperare malebat, quam cum istis abire volentibus periclitari fortunam belli, siue quod ad eos qui abigerent pecora, redire censeret magis ex usu esse. Sed iam illi quoque tuto abibant. Ita utriusque diuersis ex locis sub idem fere tempus, tertio quam profecti sunt die, qui fuit Iouis, in castra hora pomeridiana peruenerunt. Ea carne se exercitus illa nocte quam peruigilem comessando atque perporando traduxit, in præeritum pauit, reseruatis in duos insequentes dies iocinoribus, quod diceret iocinora apud eos pro carne non esse. Compluribus diebus ea sagina refecto exercitu, cum iam omnia in procinctu essent Ferdinandus primo die, productis musculis, fossam exteriorum repleri imperat, quo possit muris adiuuari turris. Sed maiore negotio secunda fossa altero die oppleta est, oppidanis non modo missilibus, ut priore die fecerant, impedire conantibus, verum etiam eruptione facta, securibus, ignibusque. Virtus tamen militis, & spes oblata diripiendæ urbis, omnia impedimenta vincebat. Tertio autem die cum omnes copiarum in armis essent, paratis machinis, aliis ad subruendos muros, cum hilari vociferatione turrim quam extruxerant, qui iussi erant, moliri ceperunt. Ea ad primum statim conatum succumbentibus axibus, mox rotis, tota subsedit, & cum magno metu periculoque eorum qui & desuper & prope erant, reddito sonitu pependit, acclamantibusque ad subsidium plerisque, ii qui inclusi erant prodire festinauerunt. Ad quem tam inopinatum utrique parti casum nostri stupere, dolere, pudere, inter se lamentari, detrimenti tantum quod accipiebant, dedecusque, ac queri proditorem, & munitate, quisnam autor proditoris fuisse. Exulcerabat quoque hanc indignationem lætitia obsessorum, qui ex tanto ac tam præsentis discrimine erepti, animos tollebant, ferociorefque, quasi vicissent, se ostentabant, Deum pro ipsorum causa pugnare iactantes. Nam numen adfuisse, non casum, aut fraudem intercessisse existimabant. Omnino nusquam magis impie atque inexpiablem proditio grassatur, quam in bello contra religionis hostes. Vbi quæ sibi successerunt prospera scelere nostrorum, ea diuinitus euenisse interpretantur, regente proditorem in posterum quoque tempus, eo qui ad prodendum nostros sollicitauit atque induxit. Ex quo fit, ut tam prompto illi animo in bellum ruant, cupidiores interdum inferendæ plagæ quam cauendæ, quod persuasum habent, se & occisores & occisos in bello magnam apud summum Deum mercedem adepturos. Percussus tanto casu Ferdinandus, adhibet in consilium fidelissimos quosque, & ad eos refert, quid consilii sit ineundum. Dura inibatur ex omni parte ratio. Inquireret fontes, quos magnos viros esse suspicabatur. At ne Adelittum quidem potuerat vlisci. Resiceret turrim. At magnum dispendium, & ut in fame magis ac magis inualecente, in dies militum contumacia

proponeretur. Rediret infecta re. At non aliorum culpa, sed ducis argueretur. Tunc Saneius episcopus, Ego, inquit, Ferdinande à sapientibus viris accepi, vbi necesse est aliquid fieri, aut contra, vbi quid fieri possibile non est, ibi nullum relinqui consultationi locum. Nos Seranillium obsidemus, fames nos obsidet, & quidem arctius. cum qua nisi quacunque ratione decidimus, vereor ne nos ante expugnet, quam à nobis oppidum expugnetur. Quod si quis morbus aut pestilentia in tuo exercitu contigisset, profecto de mutando loco, atq; recedendo non dubitarem. Nunc fame in nobis orta idem facere dubitamus: plus quam pestifero morbo, & quæ ad maiora scelera homines inducit quam vllus morbus. Deficit nos res frumentaria, nec suffici aliunde potest. Cedamus igitur necessitati, & quod effici nequit, non instemus efficere. Neque est quod istum discessum putes tibi deformem fore. Tu terra mariq; victor redis, tu breui tempore maiora multorum opinionione fecisti, tu quantum in te est oppidum hoc expugnasti: quod in manû tuam non venerit, id non tibi, sed temporibus, sed sterilitati, sed perfidiæ sociorû assignandum est. Prorecomperta habes dolum versatum esse in turri subruenda, & pro comperto habeas licet, neq; aliter in reliquum tempus expectes, non iam in turri, sed in tuo capite. An huc vsque progredi contentam sceleratorû audaciam censeres? Erras si minoris audaciæ putas hoc fecisse, quam tibi venenû dare. Viuo rege cum procul abesses à rebus agendis, tamẽ multos pariebaris inuidos, & qui te perditû vellent: quid eos nunc facturos suspicaris quos maiorem ipsorû spe potentiam gloriamq; adeptus offendis ac torques? In quos si inquirere cœperis, quamuis non tantû in his præsentibus crimen esse arbitror, seditionẽ in castris excitaueris, iocundûq; hostibus spectaculû præbueris, & extremum huius militiæ actû fecideris, plus habiturus apud populos detractionis ex asperitate vltionis, quam beneuolentiæ & laudis. Relinque itaque eos quite, qui nomẽ Hispanû, qui religionẽ læserunt, hominû iudicio rumoriq; puniendos. Quod si neq; penuria rei frumentariæ neq; sociorum perfidia nos manere permittit, & satis magna cum gloria redimus, quid agendû est, nisi vt te domû recipias, comparaturus in proximû annum, & fideliorẽ tibi, & commodiore numero manum? Hæc vbi Ferdinandus audiuit, iussit in quartû diem profectioẽ pronuntiare. Interea ne læta omnino profectio esset hostibus, circumiectos agros ferro igniq; vastati, quibus ob spem potiundi oppidi hætenus parcitû erat. Tertio die fumantibus quoquo versus ex incendio Seranillianis agris, profectus cum omnib. copiis Ferdinandus vbi in campum Mauri peruenit, vnde omnem exercitum subiicere oculis poterat, inuit numerum militum recensuitq; (quod in aduentu non fecerat) equitû ad triginta, peditum ad sex & octoginta millia. Quod vbi egit, partem missam fecit, partem ad certa loca hibernaturam dimisit. Atq; ita diuersis itineribus, vt cuiq; aut cõmodum, aut imperatum fuit, discessum est. Dimissis copiis Ferdinandus ad curanda opera pacis animum intẽdit, & vbi apud populos principesq; venerabilis magis atq; charus iustitia ac sapientia effectus est, bellum reparat, coactõ exercitu non ex potentissimis ducibus, magna quemq; manusequente, sed ex medio ordine hominum, probatos, nõ multos ducentium, cum minimo lixarum calonumq; numero. Nam hoc genus castra auget, non aciem. Ideoq; multo maior hic quam superior fuit exercitus: sed tanto vtilior, ad sedecim tantum millia equitum quadraginta peditum. Rei quoque frumentariæ (nam insequens annus fertilis sane fuit) ita prospexit, vt nulla in parte Hispaniæ minor quam in castris, aut penuria, aut caritas esset. Classis autem eo anno nulla in salo, præter duas naues speculatorias, fuit. Nam barbaro aliam reficiendi aut consilium non fuit, aut fiducia defuit. Verumtamen per omne interim tempus, Africani principes in Hispaniam clandestino traiectu militem atq; arma summisserant, prouidentes rei Hispaniæ, si rursus bellû à Ferdinando inferretur. Hic cum Ispali hyemasset, iam vere ineunte, edicit omnibus decurionibus, tribunis, præfectis copiarum, vt in diem certum præsto sibi essent ad Eisam, quod est oppidum finitimû hostibus. His interea diebus Helianora vxor, rarissimi exempli mulier, quotidie antelucana diligentia, nudis pedibus, duarum tantum familiarum comitatu, visebatur ire ad ædem diuæ Mariæ, cognomine custodientis: quia maiorum memoria delapso illic in puteum infantulo quodam, ad inuocationem matris mota matre Domini, succreuit ad oram vsque putei aqua, & incolumem filium matri restituit. Hanc in ipso digressu maiorem in modum anxiam Ferdinandus cohortans, Quid tu, inquit, vxor tantopere sollicitudine mei te afflicta? Deus quem semper religiose coluimus, & causa optima propter quam nunc in expeditionem eo, & apparatus belli, & fides sociorum promittunt me tibi cum victoria reuersurum. Ex quo te bono animo esse, & non demisso decet, ne maritum in hostes euntem infausto prosequi omine iudicare. Nam desiderium mei solabere aspectu colloquioque communium liberorû. Ex quibus Alfonso abs te, ne ægrotû animum exulcerem,

nolo abducere, fraudoque me ipsum voluptate, ut tu ea fruaris. Caueq; si me amas, ne liberi nostri ex tuo mœrore mœstitiã contrahant. Qualis enim aspectus est matrisfamilias, talis & totius familiæ est. In qua cohortanda, ac curanda, sustinebis etiam vires meas, & in hac te militia exercebis, cum ego pro religione, pro gloria domus, pro amplitudine vestra, in alia militia ago. Tu vero mi Alfonso, etsi iucundissimum mihi erat indulgere tibi cupienti tyrociniũ sub patre duce, tamen ne matrem sollicitudine tui maceres, apud eam manebis, donec rebus prospere ire incipientibus, illa te venire permittat. Interea perge, ut facis, dare operam virtutibus, & in primis affectum quem mihi præstabas, in matrem confer. Cito autem, ut spero & opto, te è castris accersam, quo particeps sis paternæ laudis. Hæc locutus, filios deinceps amplexus osculatusque, abiit cum flore copiarum vexillis præcedentibus, quorum primum habebat imaginem Domini nostri in cruce pendentis: alterum matris eius, cum angelo Gabriele conceptum Spiritus sancti annuntiante: tertium sancti Iacobi: quartum erat regni: deinde reliqua. Atque hoc ordine à cætero exercitu exceptus est, vbi cum pauculis diebus stativa habita essent, Anticheram versus quæ ad Aquilonem Granatæ vergit, castra mouit. Cumque in agrum hostilem peruentum est, magna vis ferarum excitata est ex consuetis locis propter diutinam, ut fit in bello, desuetudinẽ rusticorum ab agris. Quæ feræ ab agmine armatorum in quod inciderant, fugientes, cum in aliud & subinde aliud incurrerent, fugatæ atque exterritæ hominum vociferationibus, tandem conficiebantur, aut viæ præsertim defessæ fugitando, in potestatem multorum manusq; veniebant. Cum aues etiam multæ, tantis vndiq; vocibus inuicem ad capiendam venationem adhortantium confusæ attonitæque, ac toties reuolando defatigatæ, aut hastis in aere percutiebantur, aut manibus humi capiebantur. Hunc in modum milites ludibundi victoriam ob id prædamq; augurantes, ut est illa natio auguriis dedita, in conspectum Anticheræ venerunt. Est autem id oppidum ad radices collis accliuæ, cuius arx saxo extracta in decliui supercilio vrbi imminet, disclusa ab altiore colle qui perpetuis montibus ad iuga Granatæ excurrit. Mediam vallem proxima petra fluuius magnis gurgitibus erumpens secat, intra teli iactum vtrique colli vicinus, & muros, qua parte in plana se porrigunt, radens flexo alueo. Dicebatur aliquando à superiore colle venisse auxilia Anticherenſibus, cum obsiderentur, eoque non redactos in deditionem, cum cibus iam armisque defecti essent. Hunc locum cum imperator in primis occupandum duxisset, episcopus sibi id negotii desumpsit, eumq; fossa primũ, & vallo in sequentibus diebus, per otium muro, ac materia ad staturã hominis circundedit. Idem fecit in inferioribus Ferdinandus munitionibus, quantum dabatur mœnia concludens, crebra nunc huc nunc illuc oppidanorũ eruptione opus distinente. A tergo partim iuncti carri claudebãt, partim fossa & vallum. His confectis, aquatione & fluuiio oppidanos prohibere constituit. Nam intra muros, vnus puteus tantum esse non ignorabatur, & is amarioris aquæ, quales fore cæteros, si plures fodere oppidani tentassent, credibile erat. Quotidie autem acre prælium conferebatur, nec interdiu tantum, sed noctibus quoque, cum illi porta quæ ad flumen fert, egressi aquarentur. Et auertere quidem cursum fluminis imperator volebat, sed plurimus proponebatur labor, ac plurimorum dierũ: verũ malebat milites in alio exerceri opere. Itaq; de secunda vigilia, præparato cespite ac materia, ante portam, in citeriore ripa aggerẽ iaci iubet, ac stationẽ muniri, collocatisq; tormentis cum sagittariorum cohorte, egressu portæ oppidanos prohibuit. Qua ex re actũ de salute obsessorum erat, nisi magistra inuentionis necessitate à superiore aluei parte, suffossa tellure, aquam deriuassent, quæ cursum, ne res deprehenderetur, nõ perferret. At ne qua via furtum hostibus suboleret, totis noctibus de muro carrucis ad capita vectium confertis, quibus funes ad vasa alligati inerant, aquabant. Interea labore assiduo excitabatur machina, duo de viginti carris imposita, proceram scalam sustinens, pronam non nihil atq; pendentem, ut stante extra intimam fossam, machina procumbens, scala sese in muros, aut in turrim vsque porrigeret, lata ab imo ad summum decem pedes, ita sublimis ut in ea centum armati possent insistere. Subterque intra machinam, quasi in equo Troiano, totidẽ alii latebant, post illos priores, si turris obtenta esset, ascensuri cum ministris, rebusq; ad expugnationem, ad refectionem, ad curationẽ vulnerum plagarumq; necessariis. Duæ præterea minores vtrinq; machinæ, quasi comites, senis innixæ carris, ex vtraq; singulis surgentibus trabibus, instar naualium malorũ, quæ caueas in vertice, & ut nunc in nauibus fieri videmus, velut capita ferebãt, recepturas quaternos arcuballistarios, iã delectos, & inter omnes præcipue insignes, quorũ singuli ictus singulis aureis donabantur, ita ut bini tenderet per vices, bini sagittarent: ne quem in muris non modo consistere, sed ne membrũ quidem proferre permitterent. Fuit autem consilium ducis, non ad consummationem machi-

machinam perducere, sed animos hostium oculosque fallere facta in speciem machina,
 ut cum compendio temporis, tum incolumitati suorum consuleret alio genere expugna-
 tionis. Ideo enim ratio agendorum cuniculorum (hoc enim genus expugnationis insti-
 tuebat) & brevis & tuta habetur , quod hostis nullam ex aduerso oppugnationem præ-
 parat, & incautus, & nonnunquam dormiens opprimitur. Sed acri est opus diligentia, ne
 insidiæ deprehendantur, ut tunc diligenter prouisum erat. Siquidem ædificatio turris a-
 uocabat hostis animum ab omni alia defensione , & humus è cuniculis egesta post eam
 lignorum molem commode latebat, & sonus suffodientium ad strepitum fabrorum non
 exaudiebatur. Et cuniculi quidem à principio vni erant, mox in diuersa tendebant : vna
 10 via quæ ad turrim effodiendam, altera quæ intra mœnia euaderet, ut pariter succensa ac
 collapsa turri, & à cuniculis erumperetur, & ab exterioribus irrumperetur. Sed ut quoti-
 dianis deprehendimus experimentis , maximas plurimasque opportunitates corrumpi
 ac perdi vel minimis causis, ita ibi vsu venit. Nam quidam ex iis qui in statione ripæ excu-
 babant, forte totum diem in defodiendis cuniculis insumpsit, intempesta autem nocte
 cum ad vicem vigiliarum excitaretur à socio, & quia surgere volebat, increparetur, irato
 ac maiore sono vocis excusauit defoditionem, quia illo die solem non vidisset defessus,
 ac defodiens in sepulchro stans, non iacens, humatusque cum nondum homo desisset esse,
 & cum effodit cuniculos, ipse cuniculus factus esset. Ea vox à quodâ qui muros eregio-
 ne custodiebat, excepta est, ut sunt acrioribus auribus qui magis timent, statimque ad
 20 magistratus delata. Nec mora, cæteris omissis summa cura, nunquam intermisso opere,
 ad cuniculos tertia nocte, quo tempore à nostris cessabatur, peruenerunt, eosque quan-
 tum proxime caput ipsum poterant, obstruxerunt, & adhibitis custodiis, opus subterra-
 neum destitui coegerunt, & aliud ut sic dicam supramurale maiori studio peragi. Et iam
 peractum prope erat, cum barbarus rex dicitur propediem non modo se obsessos libera-
 turum iactasse, sed etiam obsidentes oppressurum. Sic enim fore, ut non modo quod è fi-
 de regis erga suos aqua, telis, & non nihil cibo defectos, sed etiam quod dignitate faceret,
 & venerat in spem hanc, propter immensam hominum quam præter aduersionem ex o-
 mni regno collegerat. Nam satis constat eam ad decem millia equitum, & centum & vi-
 ginti millia peditum fuisse, vix vllis impedimentis, vllisque calonibus ac lixis, compluri-
 30 um mulierum comitatu: quæ cum in via castrisque cibos, tum in prælio potum submini-
 strarent. A deo nemini virorū vacabat fere nisi pugnare. Addidit etiam facta superbiam
 barbarus: noluit ipse huic expeditioni præesse, quod diceret ab re esse, regem nisi aduer-
 sus regem exire in bellum. Quasi vero non sint non solum alii principes interdum maio-
 res regibus, ideoque regaliores, ut olim Romani imperatores. Sed certe qui obsidet alte-
 rius regnum, ipso rege obsesso non inferior censendus est. Ferdinandum enim Infantem
 esse Castellæ, ideo aduersus hunc duos Granatæ se mittere Infantes. Metu fortassis hoc
 fecit, quod videri voluit fecisse consilio. Semper enim vitia nostra honestatis aliquo ve-
 iamento prætegimus. Infantes autem in omni Hispania regis filii vocantur. Quem mo-
 rem, ut alia plurima, suspicari libet sumptum esse è vetusta Romanorum consuetudine,
 40 apud quos, ut Hieronymus prodidit, filii etiam grandes à parentibus infantes vocitaban-
 tur. Nisi forte referimus ad Græcos, quorum studia fuisse in Hispania reperio, qui indi-
 stincto vocabulo filios puerosque appellant *παῖδες*, sicut vxores quoque atque mulieres
γυναῖκες: quod fieri in pleraque Hispania agnoscimus. Hebræi quoque filios iam adultos &
 viros, ut Dauid Abfalonem, appellabant pueros. Et sane puer ab infante parum distat, cū
 infans etiam puer nominetur. Infantum igitur aduentu palam facto, per transfugas quos-
 dam Christianos perculsi sunt animi nostrorum, tum tanta multitudine, tum quasi fato
 datum esset, ut dum in eo esset, ut caperetur vrbs, tunc ipsi necesse haberent ab vrbe re-
 cedere. Quos imperator exhortandos existimans, aduocata concione, in huiusmodi
 verba habuit orationem. Quæ res vobis commilitones mei sollicitudinem ac metum in-
 50 cutit, eadem mihi gaudium, siquid mihi creditis, pariter & spem facit, spem inquam ce-
 lerioris maiorisque victoriæ. Gaudium quidem, quod video nihil subesse prodicionis in
 nostro exercitu. Non enim tentaret fortunam belli hostis, si sperasset se, ut superiore bel-
 lo, animos aliquorum posse corrumpere. Itaque & meæ felicitati & vestræ virtuti gratulo-
 lor, quod vestra pectora ne sollicitare quidem ausus est. Spem autem, quod deleta semel
 hostium acie, oppidum hoc continuo in manus veniet, cætera subsequenter, cursus vi-
 ctoriæ ad Granatâ vsque perueniet. Neque vero interest vestræ virtutis, quos ex omni mihi
 numero delegi, quosque aduersus Cyri, aut Darii, aut Xerxis exercitum educere auderem,
 extimescere hanc regis Granatenfis tumultuariam manum, & ex ignauissimis quibusque
 collectam, turbaque non viribus aut scientia militari fidentem, atque ex maxima parte iner-
 mem, neque tam ad pugnandum, quam ad terrendum, aut aliquid per occasionem faciendum

missam, cui ne rex quidem ipse credere se ausus est, sine comœatu, sine impedimentis, sine bellicis tormentis. Quæ si nos triduum intra castra contineamus, dissoluatur ac redire cogatur. Sed Deus prohibeat, ut illi nos in castris velut obsessos qui obsidemus cerent, & terrere videantur. Neque ego multis mihi, sed fortibus ac bene armatis copiis opus esse duxi, cum liceret multis vti. Mihi credite, si aliæ nunc domo nobis auxilio copiar adueniant, & meo & vestro nomine aduentum earum, dolorem ausum dicere, etiam missas facerem. Quæ enim laus est imperatori atque eius locis qui gloriæ studeant, si non arte bellica vincant ac virtute, sed numero? Potitur is quidem imperator atque exercitus in hunc modum præda, sed quæ generosis animis multo dulcior est, gloria caret. At ego vos non modo ad maiorem gloriam voco, sed ad maiorem etiam prædam. Sicut enim cum maior numerus vincit, nonnulli exortes lucri sunt, ita cum vincit minor, omnes afficiuntur emolumento. Nam quod quidam dicunt, se moueri, quasi fatale sit nobis, cum ad expugnandam urbem ventum sit, expugnationem ipsam impediri. Id vero inane & ridiculum est, quasi vero res semper eodem ordine eant, cum plerumque videamus ire diuerso. An non superiore bello expugnaui Zaram? non alia nonnulla oppida? Ergo non eadem illorum quæ Setanillii fortuna, ita neque erit istius. Ecquid simile in eo atque in hoc bello? in quo plurimi affuerunt qui nunc absunt, assunt plurimi qui tunc aberant. Ad hæc in illo fames, proditio, item naues vtrinque multæ, terrestris hostium exercitus nullus fuit: in hoc est affatim ita victus, fides procerum militumque, naues vtrinque nullæ, & vtrinque terrestres copiar. Quare siquid similitudo aut dissimilitudo facit, quoniam plurima hic atque illic dissimilia sunt, diuersum finem hunc ab illo fore credamus, confidamusque in eo sub cuius imagine in acie stabimus. Ideo Setanillii potendi spe nos frustratos esse, ut probata deo nostra constantia, adauctaque illorum superbia, aperto bello nobiscum congressos fundamus, cum summa & illorum calamitate, & nostra lætitia, vtilitate, gloria. Quæ cum ita sint, istum indignum virtute vestra merum, & istam superstitiosam opinionem deponite: nihilque aliud nisi de fortitudine, de laude, de victoria, de præda, & ante omnia de Deo cogitatis. Ego quod ad me attinet, dabo operam ne in duce vestro consilium atque industriam desideretis. Hæc vbi dixit, animosque omnium alacriores factos cognouit, iubet ut in posterum diem parati sint ad expeditionem, ne quis castris longius exeat, donec de itinere hostium compertum sit. Nam vulgabatur iam hostem mouisse. Sub vesperum exploratores quoque versum dimittit, qui renuncient, qua ex parte illum aduentare aut videant, aut audiant. Noctu nihil certi explorari potuit. Prima luce alii alibi quosdam equites se procul vidisse nunciant, & ipsos ut credebatur, vel ad explorandum, vel ad fallendum destinandumque missos. Ascendente iam die ac calescente, cum imperator cibum maturius capi præcepisset, vnus speculatorum, subditis calcaribus, anhelanti equo, & ipse anhelans castra intrat, & ut cuique obuius sit, nunciat hostes aduentare, non quidem à se visos, sed quos ex puluere venire intelligat, per buccam Afini (hoc nomen faucibus eius montis est) transituros. Ad quem nuncium imperator signa canere iubet, & omnes in armis esse, & in sua quemque statione, equitesque protinus ad vexilla cum equis præsto esse, simulque Petrum Pontium Marrefanum, sane strenuum decurionem dimittit ad certius explorandum, quantæ copiar, quo in loco castra posituræ, aut quid acturæ, & hæc renunciare episcopo, qui maxime obnoxius venturis hostibus videbatur, quique secundus à duce habebatur. Ipse suspicatus aliquas hostium turmas longius in ipso aduentu excursuras, gratia prædandi vel iumenta, vel pecora, vel homines, cum maiori equitatus parte circuit castra, ex idoneo loco illos aggressurus, interclusurusque, atque in tergis hæsurus. Sed tanta celeritas hostium fuit, ut priusquam hic eo quo intendebat euaderet, ad superiora castra peruenerint. Nam simul ac Petrum Pontium viderunt, siue continuato quem instituerant cursu, siue ob eum ipsum velut exploratorem magis moti, laxatis habenis virum insequuntur, aliique subinde atque alii, ut quisque maxime effuso cursu persequi poterat, ut ipsi pronuntiis essent: vsque adeo vix satis spatii Petro fuit ad se conueniendum in claustra portæ castrorum quæ petebat. Ibi pugna non iusta acie incipitur, decursantibus atque obequantibus munitiones barbaris, si qua transitum facere possent, assidue aliis super alios applicantibus. Episcopus cum sua manu pro munitionibus acri animo pugnans, non sinebat quempiam egredi equitum suorum, donec imperator aduenisset, aut iussisset. Sed cum aliquandiu nihil auxiliorum, neque à duce, neque ab inferioribus castris mitteretur, nihilque ei præciperetur, sibi per se præcipiendum putauit, sumptoque è re præsentis consilio, antequam hostium & numerus & audacia incretceret, conscensis equis, receptoque in medium peditatu, vtraque porta cum clamore erumpit, incautosque ac dispersos inuadit.

dit, & impetu ipso atq; impressione loco non nihil mouet, mox etiam propellit: ibiq; paulum prælium hæsit, & iam prope a quo Marte dimicabatur, nec diu res Christianorum errat futura superior, nisi qui in inferiorib. castris erant equites, cognito prælio, cum quinque cohortibus superuenissent, credentes & imperatorem ipsum versari in pugna. Barbaris quoque non modo equites subinde auxilio veniebant, sed iam pedites aderant, & vterq; Infans adesse videbatur, alter peditum adhortator: collatoque pede copiarum pedestres manus conferebant, & contempta Christianorum paucitate, Maometam se in manibus habere victoriam, alacri vociferatione testabantur. Interim accepto & clamore & nuncio, imperator iubet nuuciari iis qui ad castra sunt, relicto quod satis ad præsidium esset, cæteros citissime ferre suppetias superioribus castris. Ipse eodem quo constituerat itinere, sed maiore occasione quam sperauerat, quasi ex occulto in barbaros equites, renouato clamore è latere incurrit, aciemq; ipso impetu auertit, & labentibus ab equo plurimis in fugam conuertit. Nostri qui modo laborabant, addito animo instant cedentibus, missi sq; à duce ad pedites auxilio equitibus, eadem illic fortuna pedestris certaminis fuit. Proculcabantur iam pedites, non a nostrorum modo equis, sed etiam à suorum, cum in latus magis quam retro propulsi essent primo incurfu. Iam omnis ex inferioribus castris exercitus se proiecerat, & alibi effusa, alibi confusa fuga, petentem tuta hostem inuenit. Hic vndiq; barbarorum ingens cædes, passim arma abiicientium, siue vt leuius fugerent, siue veminus ad cædendum prouocarent victorē. Ita arma quæ & ad protegendum dominū, & ad feriendum hostem inuenta sunt, in contrarium vsum mutabantur, quod neque dominos protegebant, & vt illi ab hoste ferirentur, nisi abiecta faciebant. Iam nemo aliorum de inferenda aliis morte, sed de sua vitanda cogitabat. Ipsi quoq; Infantes vt Ferdinandū, omittis aliis, instare cum delecta equitum ala sibi solis cognouerant, eximia pernicitate eorum vti sunt in quam maxime vtili re poterant, non in quam maxime speciosa, salute laudi prælata, tanto turpius inter suorum fugam, anhelitum, lamentationes euntes, quanto splendidius paulo ante aduenerant. Erat opere pretium videre in tanta hominum multitudine, quæ terga dabat, aut prosternebatur, non vnum armorum colorem, sed vnū vestimentorum, aut duos. Siquidem non alia veste amicti erant, quam rubra venetae, aut ex ambobus discolorē. Multi de rupibus vel à turba arctante deiciebantur, vel ipsi se deieciiebant, quorum alii nuda humo diffracti, alii cotibus lacerati, alii vepribus confixi inuicemq; viscebantur. Multi se ferarum ritu in dumos abdebant, & cum manus hominū viderant, eo se immergunt, vnde sine hominum subsidio emergere non possint. Nullus in feritatem acceptus, nulli pepercit ferrum, nisi mulieribus quæ cum in via, tum vero in castris, & vltra castra captæ sunt. Nam ipso victoriæ cursu, castra nondum munitionib. cincta, capta direptaq; sunt, licet parū plena essent. Nec longius illinc processum est, & quod angustia quædam subeundæ erant, & quod plurimi in colligendis spoliis ferendisq; captiuis equis substiterant, & quod parum iam ante noctem profici poterat, & laborē extrahi in noctem multam, in media hostium terra, parum tutum videbatur. Nam sæpe occasio rei bene gerendæ victos ad spem victoriæ inuitat, & extrema victoriæ negligētius admistrata, calamitatem victoriæ afferunt. Id potius quod supererat temporis, visum est expugnationi dandum Coccia oppidi, quod in faucibus ipsis buccæ Alini situm est. Oppidani quibus denunciātū erat, nisi se dederent, extrema passuros: si dederent, cum omnibus que quisq; ferre posset, abituros: primū se imperata facturos negauerunt, deinde vbi tantam manum circumfundi viderunt, se obtemperaturos dixerunt. Quibus responderi iuberet imperator, quandoquidē non statim paruerunt, se non relinquere eis nisi vestimenta: sin punctum temporis in pertinacia perstiterint, ne libertatem quidē relicturum, nec de nece etiam fore securos. Hoc terrore permoti sese dediderunt, oppidum vero militib. ad direptionem concessum. Tunc semel data vitæ venia hostibus, & quia multum funiculi apud captiuas repertum erat, quoscunq; iam barbarorum capiebant, præsertim aut latitantem, aut asperitate veprium circumuentum colligabant, poscentiū misericordiam, & vltro manus in habitum eorum qui vincuntur, componentium. Res mira dictu, quibus vinculis alligatum hostem se tradituros suis sceminis promiserant, iis vinculis ipsis instantibus eidem sceminis alligati sunt. Ideoq; iuste videbantur, vt vincerentur, non trucidarentur, orare: quod etiam impetrauerūt, posteaquā iustitia suæ causæ innotuit. Dux prodigato barbaro exercitu, oppido recepto, præsidio imposito, illinc primis tenebris rediit, ac præeuntibus cereis & latera viæ passim incendit, vt qui vagi palantesque persequendis hostibus abierant longius, vestigia nanciscerentur, in castra peruenit. Capta sunt signa militaria ad duo millia, candida ferme omnia. Vnum præterea Granata, cuius in medio pictum erat granatum (ita enim malum punicum vulgo vocant) hians &

phœnicea grana exerens. Numerus autem captiuorum cæſorumque magis à ſuis quam à noſtris initus eſt, deſiderataque ſunt, vt eorum confeſſione compertum eſt, ad triginta millia virorum, quingentaſque mulieres, quæ ob contumeliam quæ illi ſexui fit, magis illis doluere, quam totidem viri ex noſtris. Nonnulli ex caſtris epiſcopi, vix plures ex aliis, nec ſane multi vulnerati. Cuius victoriæ cum magnam laudem epiſcopus, magnam fortitudo militum retulit, tum multo maiorem ipſe imperator, qui & ante rem militem animaffet, & in re nihil ad ſuperandum hoſtem reliqui feciſſet. Ipſe tamen ſœlicitati ſuæ fuorumque, hoc eſt fauori diuino, victoriam ſe debere præcipue dicebat. Paucis poſtea diebus, cum odor cadauerum æſtuo calore adiutus, infeſtaret caſtra, non modo præſenti ſaſtidio, ſed etiam periculo impoſterum peſtilentiæ, dux præcepit, vt tracta vnco & in acervos collecta ſuccenderentur. Ex quo intellectum eſt, quod diuturna deſuetudine dediceramus, non plurimis lignis opus eſſe ad cremanda humana cadauera, præſertim vt tum erant ſolibus incocta, & adipibus qui deſluebant, non nihil alimenti flammæ præbentibus. Oſſa tamen promiſcua atque inhumata manſerunt, ne rogi ſimilem priſcis hominibus fortirentur. Quorum ideo cremabantur corpora, vt oſſa cum cineribus legerentur ad ſepeliendum. Horum vero is exitus fuit, vt primum vita, deinde veſtitu qui deformitatem operit, tum carne, poſtremo ſepultura, etiam apud inferos quiete viduerentur. Sed per eodem dies quibus hæc ad Anticheram geruntur, dux aliæ pugnæ diuerſis in locis eodem prope modo geſtæ ſunt, ſed hoc diuerſo, quod ſicut hic caſtra noſtra hoſtes, ita illic aliena oppida noſtri adorti ſunt, infelici & ipſi euentu, niſi fortuna af-
 fuiſſet. Sed quod aliquanto prius fuit, prius narrabimus. Quatuor oppida ſunt finitima Anticheræ, quorum nomina ſunt, Humeda, Baieza, Graen, Cheſada. Horum incola circiter ad tria millia, ex ſexta parte equeſtres, cum fama exiſſet, non modo bellatores, ſed omnes qui per ætatem arma ferre poſſent, etiam ſœminas Granatenſes iſſe in expeditionem, conſtituunt in illorum agrum facere incurſionem, & à muris vſque prædas abigere: nunquam enim ſe tantam occaſionem, nec habuiſſe, nec habituros: itaque lætialacrefque proficiſcuntur. Res primo proſpere ire, neminem prædatoribus obuiam cum armis ſe ferre vident, paſtores & eos raros ad primum incurſum diffugere, pecora relinquere, vnum ſalutis ſuæ auxilium ponere in arduis murisque ſubeundis. Sic heſterna calamitas (nam pridie proſtigati fuerant) omnes perterrefecerat. ita ſecurius ingen-
 tem prædam cogunt, abiguntque retro qua venerant. Re autem palam facta in vrbe per eos qui euaserant, & ipſi Granatenſes è turribus proſpiciunt prædones, & quia in diuerſam a caſtris viam abibant, non eſſe de numero victorum coniectura colligunt, ſed finitimos per occaſionem ad prædandum ſolicitados. Igitur ne finitimis quoque ludibrio eſſent, raptim armis ſumptis, ad quinque millia peditum, quingentosque equites, hoſtem veſtigiis inſequuntur, feſſosque & ad radicem montis ſtratos, partimque dormientes ſub noctem nanciſcuntur, incautos aggrediuntur, non paucos trucidant. Cæteri ſemiſomni, qua cuique proximum eſt, diffugiunt, fere duo millia in montem aſcendunt, à quo nuſquam niſi eadem via deſcenſus eſſet. Hoſtes quia & ipſi, & equi de via feſſi erant, cum illuc curſu veniſſent, ſatius putarunt differre per noctis tempus, expu-
 gnare eos qui iugum montis aſcenderant, cum præſertim ſine pugna ſeſe dedituros crederent: aut ſi hos vellent omittere, greges abactos non ſinere per noctem paſcere, ſed defatigatos ad nouum laborem impellere, non erat ratio. Sicque diſpoſitis qui obſeſſos, & qui pecora in paſcuſis diſtributa cuſtodiant, cibum quem poterant, deinde quietem capiunt, lucemque expectant, tunc quid conſilii iucundum ſit, deliberaturi. Tubicines autem cum fremitus hoſtium ac tumultus ab altera parte miſceri cœpiſſet, & cum iis multi alii ad trecentos numero infrenatis protinus equis fugam intenderunt, beneficio noctis elapſi ſunt, ſed alioſum quam in patriam verſus. Verum cum equos inedia ac labore confeſtos, & præſertim nocturno ignotoque itinere adigere vix poſſent, delituerunt in colle quodam, equis in prato vt quieſcerent paſcerentque alligatis. qui-
 bus de tertia vigilia receptis conſenſiſque, vbi longo ambitu montem circuiſſent, obuium habent quendam, nomine Petrum Mendociam, adoleſcentem, maioris quam pro ætate, & animi & conſilii & roboris, vt ipſe declarat exitus. Hunc alii ſeu quod parcerent, ſeu quod diffiderent ætati, ſecum educere recuſauerant. eam contumeliam non tolerans adoleſcens, atque ira plenus, in ſequenti nocte, adhuc intempeſta, cum aliquotequitibus prædatum domo egreſſus eſt, affirmans ſe facturum periculum an illa in ætate vir eſſet. Qui cum ad montem vbi ciues obſidebantur, appropinquaret, iam iam pro prædatore futurus præda, deo amico obuius fit trecentis illis, cognitaque ex aſpectu eorum fortuna, paucis rem geſtam docetur: hortantes eodem vt ſecum feſtinato redi-
 ret,

ret, ipse è contrario vt secum potius irent, huiusmodi oratione persuasit. Audite quæso amici pauca. nam rem vobis honestam, vt spero, atque vtilem proponam, quam eligatis licet, si placuerit sociis. Ac ciuibus nostris nihil reliqui est, vt audio, quin aut fame absumantur, aut hosti se dedant. hoc detrimentum quantum sit, ipsi videris. Quibus si opem non ferimus, cum liceat, mortis eorum aut seruitutis: sin ferimus, vitæ libertatisve autores erimus. At quomodo ferre opem licet? eodem quo patrem meum simili in casu sociis tulisse, ex ipso sæpe audiui, quod referre temporis angustia non sinunt: tamen similitudinem ex meo consilio cognoscetis. Circueamus hunc collem, vnde à sociis videri, ab hostibus non videri possimus, & dum vicini erimus, ab ea parte quæ ad castra fert, tubæ atque cornua bellicum canent, sine vlllo nostro clamore, ne paucitas fortasse prodatur. nostri intellecto dolo & ipsi auxilium ab imperatore missum venire simulantes, quippe necessitas cogit omnia audere, præcipiti cursu ferentur. Qua noua audacia fidem faciente has tubas esse aduenientium sociorum, illi vt spero terga dabunt, aut certe nostros abire permittent, retro se recipientes in tutum. Neque vero strenuos viros esse hos existimare debetis, etsi vos fugauerunt. Cuius rei hæc documenta habeo: quod soli omnium, tanquam minime strenui, in vrbe relictis sunt: quod nisi noctu vos, nisi incautos dormientesque inuadere ausi non sint. At certe reliquæ sunt profligati exercitus. Namque heri propius solis occasum, rumor de victoria imperatoris domi maximus erat, quod iam istos, si de numero illorum non sunt, rescisse oportet. Vtrouis tamen modo tales sunt, quibus paruus terror maximum metum incutiat. quod si tantum ad descensum nostrorum summouebuntur, ciues nostros è pernicie eripuerimus, nullo nostro cum periculo, & ingenti cum gloria. Si, quod magis & opto & spero, percussu metu atque exanimati, longius fugam capeissent, aut in prima fuga opprimentur, cum maiori gloria & gratia erimus socii prædarum participesque victoriae. Quare agite, quod bene vertat, & meum consilium, & me ducem sequamini. Hæc locutus pergit: alii, credentes non inuitatos, sed imperatos, vno omnes animo sequuntur. Ille antecedebat, fungens speculatoris officio, atque illis qui erant in iugo se ostendens. Non enim ea nocte præ solitudine illi somnum ceperant, mirabantur tamen quid rei futurum esset, & iam diluculum erat. cum ad exitum supinæ vallis quæ ad hostes ferebat, cernentibus sociis, circiter duo stadia ab hostibus, ventum est. Ibi tubæ cornuaque cecinere bellicum. Et socii iandudum dolo percepto, omnes strictis gladiis, reddito clamore, decurrunt, semisomnos attonitosque inuadunt. Illi duplici clamore & clangore circumuenti, prius quo fugiant, quam quo tela sumant, circumspiciunt, fugientium terga Christiani cædunt, simulque Mendocia ex vociferatione fugientium insequentiumque, quo in statu res sit coniectans, in apertum prodire festinat, magis ac magis tubis concrepantibus. vbi conspicatus fugientes, cum comitatu pariter insequitur. Tandemque multis mortibus trucidatis, multis captis, maiorem calamitatem reddunt quam acceperunt, & prædam non modo desperatam, sed multo etiam spe ac voto maiorem reportant. Ita hominis quem vt necdum virum in societatem admittere noluerant, virtute liberati sunt, & victi victoriam consecuti. Nec vero maligni in agnoscendo beneficio fuerunt, facta illi potestate, quæcunque vellet eligendi, aut si mallet, omnia sumendi: qua tamen vt noluit, nisi prædam ad arbitrium suum partiendi. Ex qua tertiam partem sibi tubicinibusque ac sociis quos reuocauerat, distribuendam adiudicauit: reliquas virilibus partibus inter se diuidendas censuit, quoniam par periculum, labor, audacia extitisset. Atque in hunc modum gnare acta opera, pleni prædarum, ac læti, præterquam quod aliquot è suis amiserant, reuertuntur. Sed tantus fuit propriæ salutis metus, ea recuperata, vt minor de aliena morte dolor sentiretur. At centum numero desiderati sunt, cæteri aut ad victoriam suorum è latebris prodierunt, aut, quæ minima pars fuit, per dumos, colles elapsi, tristem nuncium domum reportauerant, ita vt iam pro deploratis omnes essent. Quo magis & lætus & admirandus eorum reditus cum præda fuit, vnum Mendociam in cælum tollentium, quasi singularem ducem, quem domi pridie pro non idoneo adhuc milite reliquissent ac respussent Altera pugna non ab oppidanis, sed à castrensibus viris incepta est. Erat in castris eques quidam nomine Ioannes Mars Sceretenis, quondam Agarenæ superstitionis, impiger iuuenis, viribus animo respondentibus. Hic hortatus sodales suos, vt in agrum Malacanum incurrentes, agerent prædas, ad centum homines quos paupertas audaces faciebat, coegit. Profecti cum iam octo millibus passuum ab vrbe abessent, sub lucem trecentos, vt colligi poterat, equites ex aduerso se ferentes conspiciunt, moxque

conspiciuntur inuicem, parua iam utrosque dirimente intercapedine. Cæteros, quod lo-
 deprehensos arbitrarentur, fugere volentes, Ioannes oratione retinuit, & ut hostem quo-
 que inuaderent, induxit. Socii, ut ipse vestri aduentus, & ut fors tulit, vestri periculi autor-
 sum: sic meum est, vestri reditus ac vestræ salutis curam habere, non solum meæ. Si locus
 hic ubi sumus satis apertus ad fugam esset, si satis etiam distantia ab hostibus, nimirum
 non tam ferox temerariusque sum, ut pugnam moramue suaderem. Nunc cum & locum
 ceperimus angustum, quo veniremus occultius, & hostis non absit longius quadringen-
 tis passibus, ut opinor recentioribus quam nos equis, quam spem salutis tantam poni-
 metiendum est. Quos isti incompositos ac dissipatos insecuti, ut quemque primum alle-
 quentur, trucidabunt, & ut eorum habeo animum, usque ad vnum. Non enim firmio-
 res nostri equi, aut, ut dixi, recentiores sunt ad perferendum cursum. Modo tres quatu-
 orue illorum qui plures nobis sunt, si perniciousis equis insideant, instabunt fugientibus,
 terga cædent, & aut morari compellent, aut ritu ouium caprarumque macTABANT sin-
 guli plurimos. Ut renouemus in nobis ea quæ de Rolando Arnaldo in hac regione gesta
 memorantur, qualia fuisse Hectoris, Æneæ, Achillis, aliorumque prisorum, frequenter
 audiui. Ex quo non mortem defugiemus, sed honestam mortem refugerimus. Est autem
 honesta mors in pugna, non in fuga, ad quam mortem fortior vos hortari ausum, si nihil
 aliud sit reliqui: nunc etiam spes salutis ac victoriæ ostenditur, si fortunam belli tente-
 mus. Sæpe enim pauciores vel consilio, vel virtute, vel quod maximum est, necessitate,
 ac desperatione vicerunt. Magna res est proponere animo, aut vincendum, aut mortem
 dedecusque atque omnia extrema patienda. Sæpe infirmiores feræ quæ in aperto singu-
 las robustiorum ferarum fugissent, cum se inclusas viderunt, contracta rabie, aduersus
 plures insurgunt, & nonnunquam eiulare & fugere compellunt. Ego vidi vulpem vnam,
 vulneratis plerisque canibus, euasisse. Nos ergo tot vulpes cum rem nostram in angusto
 videamus positam, paulo plures canes extimescemus inuadere, si incolumes & cum lau-
 de volumus euadere? quid, quod nostrum adiuuat fortuna consilium? si inuadimus, spe-
 ciam præbebimus, nos partem insidiatorum esse, non totam manum. Neque enim com-
 pertum habent numerum nostrum. videtis ut lente cunctanterque veniunt, ut duos lon-
 gius præmiserunt explorandi causa, & ipsos hæsitantes & circumspicientes. Audendum
 igitur antequam certum explorent, & tanquam fiducia sociorum qui lateant, feroces si-
 mus, ferociter irruamus. Victoria imperatoris nostri omnia facit eis formidolosa, nobis
 audenda. Vnde aut victores cum præda & gloria redibimus, aut certe honestissimam
 mortem oppetemus. Quam nefas est appellare mortem, fruituros apud parentem vitæ
 vita æterna. Speroque in Iesu Christo qui me de pristina mortalitate ad spem æternitatis
 reuocauit, cum hanc meam spem non frustraturum, atque eius inuocato nomine, feror in
 suos hostes. Hoc dicens adactō equo, in duos antecursores, & iam proximi erant, infesta
 hasta dirigit cursum. Illi prope terga dant, cæteri Christiani insequuntur. At barbari
 qui ad responsum exploratorum suspensi erant, visa eorum subita fuga hostiumque in-
 cursu turbantur, & inter pugnae fugæque consilium commiscuntur, & aliis terga danti-
 bus, alii perterrentur, atque ita iam omnibus in fugam versis Christiani irruunt. Sed po-
 stremiti non tam cito vertentes terga, quippe qui rem non videbant, ut in locis non ad-
 modum latis, impedimento erant prioribus fugere volentibus. Sic data facultas est Ioan-
 ni sociisque cædendi, sternendi, capiendi, quanquam nulli feræ curæ erat capere, nisi pri-
 us bene multos ex maiore turba quam ipsi essent interemissent. Nec destiterunt insequi,
 donec & propius urbem erant, & plus dimidium hominum conciderant. Paucisque ca-
 ptiuis, sed plerisque equis captis, ad castra reuertuntur, equis qui aut faucii aut afflicti
 subsequi nequibant, ne hosti profuturi essent, subneruatis. Ad horum ingressum admi-
 rabantur omnium oculi, vnde tot sine vectoribus equos, tot eorum strata. Nam multi
 terna quaternaque strata atque ephippia gestabant. Quærebant nonnulli, vel ioco, vel
 serio, an socios cum equis amississent. Respondit quidam, immo interrogate equos ipsos,
 & ornamenta ac vestes, quosnam socios amiserunt. Ioannes etiam facetius, ut sumus in
 victoria faceti & dicaces: Nos vero in nemore sumus venati, & quot animalia nostras
 manus effugerunt, non perdidimus, perdidimus quot non effugerunt: hæc sola nec effu-
 gerunt, nec perdidimus. Et hæc quidem nostrorum in oppida hostium incursiones, toti-
 dem sunt illorum circa castra munitionesque nostrorum aliquanto posteriores, quasi &
 ipsi audendum sibi eodem genere existimarent. Sed mirum profecto fit mihi cogitanti,
 omnem quæ per id tempus tentata est incursionem, fuisse non minus infaustam quam
 temerariam. Sed temeritatem Christianorum in bonum, Maometanorum vero in ma-
 lum

lum deduxit Deus. Prior autem ad eos pertinet, de quibus me promisi dicturum, Adeltos, Almoganenofq; ita hos appellat ea Hispaniæ pars, vbi hæc sciētia, si ita appellanda est, viget: quorum alteri sunt duces ac velut magistri, alteri comites ac discipuli. Horum ars ac peritia est, ex volatu auium, ex voce, ex ferarum occurſu aliarumq; rerum plurimarum, ariolari quid boni malique ſit euenturū: deq; auguriis omnibus prognosticis habent libros diligentissime ſcriptos, horum vt dixi magistri. quæ opinio vsque ab Homero vtique iam superioribus nata temporibus, apud plerofq; poetas, historicos, philosophos, ſibi fidem vendicauit, multique de ea ſcripserunt, partim qui aſſerent, partim, quorum de numero ego ſum, qui improbarent atq; reſellerent. Est alia horum peritia quam compertiſſimā probat experientia, inueſtigare tranſitus, non equorum modo iumentorumque, ſed hominum quoq; per veſtitam, per nudam, per duram humum, per lapides, per ſaxa, per cotes, vt nec numerus eorum qui tranſierunt, vnquam fere eos fallat. Ideoq; non ſegniter accorde, ſed vt venaticos canes dicas, quibus ſi Latine ſit nomen dandum, nullum decentius dari queat, quam inueſtigatores, cum in veſtigiis veſtigandis exercentur. Quos ſi mihi permittam ita appellari potius, quam eo prope ruſtico nomine, non ſim intolerantiæ accuſandus. Habenda enim ratio eſt decoris in loquendo, cum vtique accurate ſcribimus. Quod ſi hoc conceditur, illud multo magis conſeſſum iri neceſſe eſt, quos vulgo Caballerios vocant Græci (de his quoque nunc pariter mihi dicendum eſt) eos vocare equerios, ne eorum ſequamur errorem qui verba Vlpiani ſcribentis de iure ciuili, male accipientes, vocant milites. quod nomen eorum proprium eſt qui militāt, præſertim ſacramento illo militiæ obligati. Nec id poſſet aliæ rei adaptari ſine maxima perturbatione librorum qui & ſcripti ſunt, & ſcribentur. Ideoq; eruditiores in hanc ſignificationem eo nomine non vtuntur, quod tamen cum emendare conantur, in ſimile vitium incurrunt. Qui quia caballerius à caballo dicitur, quaſi ruſticitatem hanc ſoni reformidantes, pro eo equitem ſubſtituunt. Sed cum eques habeat ſuam ſignificationem apud omnes autores, ſicut miles in eandem quam modo diximus, ſi aliter accipimus, quam fert conſuetudo librorum, incidemus in perturbationē. Quare quis non videt rebus nouis eſſe accōmodanda noua nomina? vt veteres, à quibus præcepta habemus, & exempla ſumimus, factitarunt. Nec nos non minimum operæpretium eſt eſſe præfatos: nunc equerios ſine reprehentionis metu dicemus. Hi numero centum fuerunt, inter primos eius ordinis, nonnulli aduenæ ex Africa, cæteri indigenæ, qui ſe apud regem deuouerant, nunquam reuerſuros ad cōſpectum illius, niſi præclarum aliquod aduerſus Chriſtianos facinus edidiſſent: incitati, vt colligi poteſt, non modo regis charitate, ſed æmulatione gloriæ quorundā ex Chriſtianiſ, qui decem millibus paſſuum à caſtris ſtationē tuebantur, tum ne quis tranſeuntem comœatum interciperet poſſet, tum ne quis domum ſe reciperet, trecēti numero iureiurando adacti, ſe locum nullo terrore deſerturos: & quia in mentibus militū, & ferre omnium plus valet pœnæ metus quam religio, pœna addita, vt ſi eques deſereret, armis equoq; exueretur: ſin pedes, certo plagarū numero inſpectantibus ſociis cæderetur. Hos barbari equerii cum viribus freti, tum improuiſo aduentu, ſperabant ſe oppreſſuros, in terrepraque re frumentaria, ſtationem retenturos, donec aut rex auxilia miſiſſet, aut ſibi alias manere conducibile viſum eſſet. Obſeruato itaq; tempore, per occultos tranſuerſoque tramites, vno tantum contento qui cibum ferret mulione, veniebant. Cum inueſtigatores eorum iter numerumque odorati, mittunt breuiori via ad ſtationarios nuntium, docentq; quid acturi ſint: ipſi coacto raptim ſuorum globo, veſtigia inſequi inſtant, & vbi ſub oculis fuit hoſtis, quam occultiſſime poterant ſubſequuntur, vt lateant credentem ſelare alios, fallantque cum fallit. Iamque ad torrētem equerii peruenerant, cum pauci in ſtatione quæ ſupra vteriore ripam poſita erat, interlucerent. Hic ex composito ab iis qui à tergo & à fronte erant, velut in deprehenſos, ſimul exclamatum eſt. Quo ancipiti terrore conſternati equerii, quia conuertere retro curſum difficile erat, & plures ſequi equites, quam in ſtatione equeſtres eſſe vident, ire pergunt, & in alueum ſe demittunt, tanquam per aduerſam ripam cum aliquantum proceſſiſſent, viam inuenturi. quæ multum eos ſefellit opinio. Nam vbi paulo plus quam iactum ſagittæ per glaream procurrifſent, offendunt rupem, ex qua torrentis curſum quoties habet, in præceps cadit. Ibi ſubſiſtentes equerii circunſpectant attoniti, & conſilii inopes, à fronte rupe, à tergo ponte qui inflato torrenti imponi ſolebat, per ſtationarios deiecto, ab vtroque latere ripis, & eas hoſte præmēte intercluſi, & vt ſe dederent, niſi perire mallēt, vndique exaudientes, & infeſta ac ſuſpenſa tela cernentes, dixerunt ſe dedere: iuſſique non deſcendere ab equis, ſed ſe longa cunctos ſerie colligare fune quem victores deiecerant. Ita iuncti ex alueo proceſſerunt, ſcutis ex corio factis, qualibus Mauri ſemper atque Afri ſunt uſi, ad ſiniſtram partē

ephippiorum appensis, lancea subter dextrum femur iacente. Atque ita cum inauratis
 calcaribus, aliisque equeriorum insignibus, cum magna exultatione ducentium, quod
 hoc sua arte potuissent, ad imperatorem perducuntur. Quo ille spectaculo ita magnos ri-
 fus excitasse fertur, ut vix unquam sit visus risisse hilarius, dixisseque circumfusis inuesti-
 gatoribus, ac præ victoria gloriabundis, quoniam puderet captiuos in illo cultu conspici,
 exuerent, & cum sibi haberent: significans per lusum, illorum spolia se dare dono iis qui
 cepissent. Venio nunc ad postremam barbarorum incurSIONEM. Domuerat per eos dies
 imperator circumferendo arma, partim terrore, Cozam, Sebar, Alzanam, Maram, alia-
 que nonnulla oppida. Hostes ob id timentes Antidonæ, quæ abest ab Antichera milli-
 bus passuum decem, & ut illi loquuntur duabus leugis, magno cum comitatu militum
 illuc rem frumentariam supportauerant. Nec eo contenti, fiducia vicini receptus allecti
 sunt ad tentandam excursionem, si quid prædæ abigere possent, fortasse quod audie-
 rant viderantve multa iumenta pascere aliquot stadiis longe à castris. Pascebant autem
 illa, quod aut macriora, aut quod minus valida, aut quod minus necessaria dominis es-
 sent, aut releuandi sumptus, ut sit, gratia in loco herbido ad præterfluentem amnem no-
 mine Gorzam. In hæc illi, & in custodes, si quos nacti sunt, impetum faciunt. Sed eos ut
 primum contendere in castra versus prospexit noster speculator, signum fumo fecit quo
 nostri excitati, armis repente sumptis, prouolant. Insidebat speculator in petra, inter v-
 tranque urbem pari interuallo, nomine Pegna amatorum, hoc est Petra amantium. Hu-
 ius nominis causam, quia non iniucunda auditu est, satius est perstringere quam omite- 20
 re. Iuuenis quispiam (nomen non traditur, nec patria, sed tantum natio, quod esset Hi-
 spanus) seu bello, seu latrocinio captiuus, Granatæ duobus tribusve annis seruitutem ser-
 uauit, utente domino sua opera in rebus vrbis atque domesticis. Filia capta tum forma,
 tum lepore linguæ, tum liberalibus moribus adulescentis, hominem illexit, & ipsum mu-
 tuo flagrantem specie puellæ & elegantia. idem cum viderent, nec in præsentiarum liberam
 sibi esse consuetudinem, nec diu futuram, cum alter seruus esset, altera nobilis: præterea
 periculosam utriusque rem atque capitalem: constituerant per occasionem ambo fugere. Sed
 adulescens honestius, quod ipse ad suos, à suis illa abibat, nisi religionis ratio constitit,
 quod ne credam, sequentia inducunt. Profecti cum ad petram peruenissent, fessaque mu-
 lier requiesceret: ecce pater cum aliquot comitibus, omnes equis vecti, citato cursu in se- 30
 quebantur. Amantes quod unum ad tempus erat præsidium, per petrae cautes rependo in-
 cacumen euadunt. Pater puellæ cum applicuit, frendens atque terribilis, imperiosis, con-
 tumeliosisque verbis, iubere ut confestim descendant, non descendantibus minitari, ex-
 trema se in illos exempla editurum. Cæteri admonere, hortari, cum virum, tum præcipue
 puellam, ut ad pedes domini, patrisque se abiicerent, misericordiam magis quam ultionem
 experturos, ne iratum magis exacerbarent. Illis nec imperata, nec admonita faciendis, de-
 lapsi omnes ab equis, in petram alius alia parte, non minus manibus quam pedibus enite-
 bantur. Iuuenis contra è superno obmoliens saxa, & omnia arma aduocans, euulsis glebis
 stipitibusque, nunc huc, nunc illuc ab ascendendo deterrebat. Eo metu ab incepto desisten-
 tibus, pater exæstuans mittit unum ex comitibus ad accersenda ex vicino vico auxilia, ma- 40
 ximeque sagittarios. Quibus continuo accurrentibus, videntes obsessi se captum iri, hoc est
 omnia suppliciorum contumeliarumque genera passuros: quid verborum lachrymarumque
 ediderint ignotum est. Certe arcto inuicem complexu, & ut credibile est, osculantes, se-
 se deiecerunt ab ea parte quæ ad patrem familias spectabat, atque in eo complexu perlaci
 extinctique sunt. Fertur omnes qui aderant, præter senem illum, & qui mox audierunt, v-
 triusque fortunam fuisse miseratos, nonnullos etiam iacentibus amplexisque illachryma-
 tos, quos non prius amor quam vita defecisset, ut defuncti quoque voluntario illo comple-
 xu inter se adhuc amare testarentur. Ibi senem inuito, ambo, sicut erant vestiti constri-
 ctique, sepulti sunt, & petrae ob eam rem nomen inditum. Huius euentus etsi non nihil me quoque
 miseratio subit, tamen misericordia indignos ob id fuisse apud Deum existimo, quod & 50
 puella amores suos videtur, non religionem secuta, & iuuenis audacior fuisse cum rapi-
 na ad se vendicandum in libertatem, quam prius sine rapina, quæ causa, ut iter sibi tardius,
 & persecutores acriores, & minorem spem veniæ pararet, extitit. Præterea neuter in ex-
 tremis suis rebus bene de Dei bonitate sensit. Ab hoc loco prædam agentes barbaros, no-
 stri quicquid in medio spaciis & cursu emensi, premere incipiunt, urgentque illos, sentim
 sese in tuta recipientes. Tandem non procul à muris, vndique aggressi fundunt, cadunt-
 que ad duo millia hominum, ac multis captis, receptaque præda, ita incolumes reuertun-
 tur, ut duo modo desiderati sint, pauci vulnerati. Paucis post hæc diebus turris deambu-
 latoria perfecta est: in qua eo plus temporis consumptum est, ut ne quid vlla ex parte, qua-
 lea

le alias contigit, accidere posset. Oppidani qui iam pridem muros ciliciis, storiis, centonibus, stragulis, culcitrīs ad medium vsque contexerant aduersus sagittas bombardasque nunc etiam propugnacula contabulant, & omni humana ope verticem suæ turris muniunt, & contra aduentum nostræ hinc atque hinc tormenta disponunt. Sed aduersus quidem hæc, utpote cum cernerentur, à nostris prouideri poterat. Verum non plus inaptis præfidiis spei ponentes oppidani quam in occultis, hunc in modum constituerunt fallere contignationem: quæ media in turri sua erat, diruunt, ac totum id quod vacui erat, sparto, stupa, cannabo, & aliis quæ facile ignis corripit, explent ac referciunt, relicto foramine instar fenestellæ paulo infra turris coronam, vnde erumpens incendium scalam nostram sese porrigentem comprehenderet. Et successit astutia, si succedere est ad modicum tempus fauere fortunam, quo grauius rursus affligat. Imperator primum iubet, quanta erat latitudo machinarum, in fossam quæ castris proxima est (nam tres erant) suum aggerem deuolui lignibus, bidentibus, marris. Mox mediam lignis minutioribus ad oras vsque compleri. Ea oppidani noctu egressi incendunt. In sequenti die, puluere ac ruderibus, non sine certamine locus idem cætero solo æquatus, productisq; musculis, multum de aggeribus tertiæ fossæ in ipsam deiectum, non propter machinæ commoditatem, quæ hanc fossam non erat transitura, sed quo pedites procurrere ad succendendas portas possent. Tertio quam hoc factum est die, imperator sub exortum auroræ signa canere imperat, & omnes in armis esse, ut die incipiente urbem, quo cuique loco præceptum est, corona cingant. Qua hora ipse equo vectus, apparatus telorum instrumentorumque ad implendas iungendasque pontibus fossas, scalas, dolabras, aliaque huiusmodi recognoscit, milites nunc omnes, nunc nominatim aliquos adhortatur admonetque virtutis. Hos cum obambulasset, iubet omnes, antequam machinæ promoueantur, bombardas ictus emittere, ne siquid propugnaculorum discusserint, hosti spatium sit ad reficiendum. Sub hæc machinæ promotæ sunt vsque ad laborem tertiæ fossæ, & dum scala iam iam, demisso ponte, ractura cacumen hostilis turris esset; oppidani ignem turri suæ immittunt, cæteraque spiracula obstruunt, ut omne incendium per vnum illud foramen erumperet. quod incendium angusto exitu iaculatum, globosque flammaram longe, lateque, ac sursum spargens, in scalam pontemque turbinem suum fert, & eos qui insiscebant, non modo ardore vexat, sed etiam superantibus flammis, prospectu priuat. Ibi triste spectaculum cum lymphathi milites præsentī ardore amburerentur, & ne scala cremata, deorsum ruerent, timerent, & nec satis consilii ad redeundum esset. Ad hæc oppidani præter cætera missilia, lapides bombardarum nostrarum quos ex omni vrbe collectos in turrim subueherant, deuoluebant, cum magna strage eorum qui in scala insiscebant. Sed protinus cognito periculo machina retracta est, & cum pons à turri cui admotus erat, recedit, iam semiuultulatus excussus est, atque altera parte sese deflexit, nonnullosque incendium ac lapides armis non ruinam deuitantes, deiecit, cum magno inspectantium suorum gemitu. Quorum corpora nisi reciperentur, non se cibum imperator gustaturum iurauit. Sic nostri magno ardore inter tela ac saxa sub muris cadauera receperunt, eaque cum cæteris honorifice sepulta sunt, ipso duce comitante funeris pompam. Erant enim viri tum alias præstantes, tum vero eo tempore ob insignem animi magnitudinem delecti. Quod si post hanc acceptam calamitatem, copiæ illæ non antea subsidio vrbs venissent, haud scio an dux suos à suscepta persuasione reuocare potuisset, non esse fatale, Anticheram ut Setanillium expugnabilem nostris esse: frustra tentata aquæ subtractione, cuniculis, turri, qualis fortuna aut peior in acie contra tot barbarorum copias timeretur. Nunc victoriæ superiorum dierum eos succumbere animo non sinebant, & vltro quidam alios timidius sentientes increpabant. Ad hæc honos ab imperatore defunctis habitus, & exhortatio, ac præmiorum pollicitatio erigebat. Paucos intra dies scala resecta est, & aduersus incendium tabulata, quibus scala substructa erat coriis crassioribus, amphimalisq; aceto maceratis intecta, atque asseribus latera munita, interque scalam ac pontem, in modum cataractæ interposita ianua, quæ in tempore posset aperiri, claudique contra saxa, quæ superne deiecta per scalam deuoluerentur. Octauo die cum iterum producenda machina foret, hora diei tertia, dum iam cibum iussi cepissent milites, Ferdinandus his verbis est adhortatus. Quod superioribus diebus impedimento fuit cōmilitones, id emendatum satis est, ut ipsi videtis. Quod reliquum est, non nisi in vestra manu positum est. Neque vero tantum in turri spem ponimus, quanquam in ea maximam, aliter non nisi qui per hanc ascensuri sunt, alloquerer. Sed ab omni parte vrbs capi potest, cum vndiq; oppugnatur, dum cæteri scalas muris admouebunt, dum portas aliumve locum subruent, si illuc recurret hostis, minus negotii iis qui in machinis sunt, exhibebi-

tur, si aduersus hos vehementius pugnabitur, facilius aliis ad ingrediendam urbem erit occasio. Sic vniuersi mutuo auxilio eritis, & forte qua minime speramus, ut aliquando scimus euenisse, expugnatio incipiet. Raro eodem euentu res sequitur, ad quem consilia direximus. Ideo omnia in ipsa rerum administratione sunt exploranda, ut siquid in quo fidebamus spem destituat, id comperisset aliud, in quo minus fidebamus, ut venator facit, qui dispositis per diuersa loca retibus, interdum plus prædæ nanciscitur vbi minus opinabatur, vbi magis sperabat, ibi aut minorem spe, aut nullam venationem nactus. Vobis verò nunc minime præcipites fossæ sunt, iam semioppletæ superioribus diebus, multaque in locis pontibus strata, iam prope ad ipsos muros iter est. Vindicate ergo acceptam nuper turpitudinem, reddite hostibus vicem, vlciscimini socios quos incendium, saxa, ruina extinxit. Docete nullo in genere pugnae vos inferiores istis esse. Pauciores multo cum essetis, non dolo adorti, non noctu, non magna belli arte, tantum hostium exercitum qui vos adoriebatur, sola virtute superastis, nunc pauciores eorundem superare nequibitis? Hic videbitur ille vester ardor, quem multis in certaminibus iam ostendistis, hic operam suam is nauabit, cui dux, cui nomen Hispanum, cui laus, cui religio curæ erit. Non tanta res hic, quanta in acie nuper agebatur, agitur: sed ob famam, ob vindictam sociorum, ob satisfactionem iracundiæ prope dixerim maior. alio bello ad expugnandum Setanillium venimus, infecto negotio recessimus: nunc ad expugnandam Anticheram venimus, quam ô si, quod horret animus, & lingua vix auderem fari, non expugnauerimus, quidni infecto negotio victi non victores discedemus? Aufferite igitur tantum dedecus à vobis, à patria, à me, & quod præcipuum esse debet, à nomine Christiano. Nam si nullo periculo ac nullo sanguine nobis mors constaret, quid tandem meriti apud Deum compararem? Itaque quia nonnulli ex nostris perierunt, siue quis periturus est, non est quod deterreamini. Si enim isti in sua superflitione nixi, si cæteris in bellis homines mercede conducti, propositis periculis non conterentur, eo deformius erit vos, tot aliis accedentibus causis, deterri. Vos vero qui scalam ascensuri estis, sigillatim hortari habeo, à quibus maximus terror hosti est, & vnde principium victoriæ nasci debet, ne lapides obsint, ianua interposita obstat: ne incendium lædat, coriis, centonibus, asseribus prouisum est. Nunc vestrum est strenuitate ac celeritate vti, ut cum nostra machina superet hostium turrim, vos eos pro turri pugnantes superetis, facto in eam protinus impetu, ne illis vestra mora & animum addatis, & spatium detis ad tela in vos ingerenda. Tu Didace Ferdinandi Dechines cape hoc vexillum regium, quod tibi in manus trado, facitoque ut memor sis hoc à me suspiciendum esse, aut super hostilem turrim sublime, & ventilante aura vibrans, aut à turri eadem pronò vertice suspensum, quorum alterò nihil speciosius nobis, alterò nihil deformius accidere potest. Hac oratione habita, omnes ad munia sua diuisit, dispositisque mox vniuersis, machina processit, & cum tempus affuit, deiecta cataraeta, multos eorum qui pro turri stabant, ruina sua compressit, eodemque temporis puncto prorumpens flammaram è foramine procella (repleuerant enim eadem materia turrim) in scalam fertur, nec vulgari igni, sed incendiario agebatur, cui aqua resisti non potest. Is ignis coria ac cætera madentia adeptus, siue ipso humore aleretur, siue repelleretur, cum horisono strepitu in cælum quo sagittæ mitti nequeant, assidue ferebatur, conuoluens flammæ pilas, humano capite maiores. Interea Didacus vix bene delapsa cataraeta, inauratum longeque refulgentem clypeum sinistra præferens, dextraque vexillum sustinens, crepitantibus toto corpore missilibus, in turrim primus desilit, vel fortior quam octauo die alii fuerant, vel felicior. Hunc alii à tergo insequuntur, strictisque telis in reliquos inuadunt. Illi tum casu suorum, tum nostrorum audacia terri, breui certamine edito per ligneum pontem qui turrim muro iungebat (nam lapideum diruerant) prope delabuntur, eumque vbi transire, funibus suspensum soluunt, qui partim decidit, partim ad parietem turre hæres pependit, ne victores in muros, atque inde in urbem possent descendere. Sic interclusis, nec hostem lædere, nec sociorum multos in angustum locum recipere dabatur, etsi assidue succedebant. Cæteri qui sequebantur, non cum viris, sed cum flammis pugnabant, quas præparato ad hunc casum aceto cohibere nitebantur, subinde coria, cilicia, ligna perfundentes. Videres alios cum vasis plenis ascendere, alios cum inanibus descendere, alios implere, alios porrigere, vbiq; festinari, vrgere, hortari vocibus clamoribusq; ut sit in domorum incendio, cuncta misceri, cæteris prope ad tale spectaculum euentumq; intentis. Nec hos, ii qui in muris erant, magnopere infestabant, à nostris sagittariis prohibiti, adeo totus labor ad machinam erat, nec de urbe, sed de machina expugnanda res esse videbatur. & qui obsidebant obsessi, & qui obsidebantur obsidere, & qui

expugnabantur, expugnatores suos expugnare. Et iam nonnihil timebatur, ne durante incendio scala labeficeret. Iam etiam qui in turrim euaserant, sibi metuebant, ne calore solutus fornix decideret, utique ruina pontis concussus, & multitudine grauis eorum qui ascenderant, nescii nullum esse in muros à turri descensum, & reuerti per scalam flagitiosum sane existimabant, & in eos vndique ab oppidanis sagittabatur. Hoc vnum interim præstabant, ne prope turrim in muris hostis consisteret, ut non tantopere socii ab accessu portæ arcerentur: ne tamen clandestino aditu alimenta ignibus ferrentur, impedire non poterant. Imperator ob id anxius circuire muros, & hortari omnes, ut qua cuique proximum esset, ad mœnia succederent, quo certamen à machina turrique aliquantum auerteretur. Sed cum obequitat, animaduertit foramen quoddam in imo muro, paululum supra solum, quo ex foramine, ad magnitudinem pene hominis capacem, aquæ pluuiæ ex vrbe profluere solerent. Percontatus ex quodam qui in vrbe diu fuerat diuersatus, fit rei certior. Ergo impigris viris negotium dat, ut foramen refringant, ac subeant. Ipse in diuersum ab illo locum, quo hostem falleret, omnem transfert molem belli, & se de industria adhortatorem militum ostendit. Illi interim patefacto latius muro subeunt, aliosque furrim atque alios admittunt, donec conflato ingenti globo, per urbem ad portam turris procurrunt, multos trucidant, fores refringunt, qui foris sunt & ipsi adiuuant. Sed vndique concurrentibus oppidanis, acerrimum intra muros prælium oritur, & dum de possessione vrbis certatur, muri deseruntur ab illis, à nostris occupantur. Tandemque reuulsis portarum foribus, victores Christiani infunduntur, atque vndique barbaros aggressi, in medio interimunt, domos diripiunt, easque dominorum sanguine aspergunt, nulli ex puberibus vita reseruata est, multi in templum, multi in arcem confugerunt. Sed multo magis præses arcis, quam Deus præses templi implorantibus opem tulit. Nam & audius nostri rapinæ gratia ad templum properarunt, & locum illum magis consentaneum talibus victimis existimauerunt. Natabat omne humano cruore pauimentum, & gemitu morientium templum mugiebat, & à morientibus mortuisque vestitus detrahebantur. Multi nec opinantes domi sunt oppressi. Horum vnus etiam texens, qui cum audisset urbem expugnatam, non obserauit fores, non fugit, non etiam surrexit, sed tanquam fieri non posset, texere perseuerauit, atque ita sedens telam suam, antequam detexta esset, sanguine suo tinxit. Qui vero in turri stabant, ne expertes præliæ essent, accepto fune sese demiserunt. Imperator quoque simul atque patefactam portam vidit, cum prætoria cohorte infestis signis intrauit, adhuc durante prælio, cuius conspectu, siquid adhuc in oppidanis erat animi ad pugnandum, cecidit, nonnullique dum victorem fugiunt, ad pedes eius procumbentes vita donati sunt. Mulieres etiam complures cum paruulis liberis accurrentes, quod vitæ suæ timerent, certis hominibus commendatæ sunt: imperatumque præconi, ut cum tumultus direptionis resedisset, ediceret, nulli mulieri vim afferri, quæ Christianam se fore polliceretur. Quæcunque autem talis fuerit, daturum se operam, ne impudicam esse necesse esset. Sic itanti in media platea Ferdinando, obuiam venit Didacus Ferdinandi, scuto ita confosso, sagittisque hirsuto, atque ita lacerato, ut vix nouæ plagæ locus foret, longeque grauiore pondere quam ab initio fuisset. Hic vltro porrigenti gratulabundam dextram imperatori, nominatimque compellanti: Ego, inquit, imperator, imperii tui memor, turrim occupavi, hostem deiecti, vexillum statui. Sed profecto mira res accidit, infestam hostibus turrim conscendimus, ea potiti descendere nequiuimus. Quod difficilimum factu putabamus, facile fecimus: quod autem facile ac pronum, ad id hæsimus, & interrupto, velut in fluuio, ponte, cursus victoriæ substitit. Verum ut hinc ex inopinato fortuna tibi aduersata est, ita alia ex parte præter opinionem propitia fuit, volens omnem hanc victoriæ laudem penes te vnum esse. Cui respondens imperator, Equidem victoriam hanc, ut decet nos sentire, refero Deo acceptam, & secundum Deum tibi, qui quantum abs te expectaui, abunde præstitisti. Ideoque tuum præmium suo in loco est. Direpta vrbe caduceatorem ad eos qui in arce sunt, mittit, habere illos in oculis exemplum, qualia, ni se dedant, passuri sint. Eisdem petentibus triginta dierum inducias, & nisi intra eos rex auxilia misisset, dedituros arcem spondentibus, incolumi tamen libertate ac fortunis, non plus quam bis septem dierum induciæ impetratæ sunt. Ad quam diem cum nihil auxiliorum ab rege summissum esset, arcem dederunt, fortunaque priuatas capere permitti sunt, facta etiam eis potestas eundi quo vellent. Qui Granatam abiire, iis ducentorum equitum præsidium ad certum locum deducendis præfecit: si qui in Castellam mallent, iis non defuturam commodam conditionem promisit. Atque ita pars ad sinistram per medium equitum qui deducturi erant, Granatam versus

abiit, pars in exercitu remansit, humane ab omnibus & benigne tractata. Antiche-
 ra incepta obsideri, oppugnata, expugnataque, & arx dedita, atque omnia egregia faci-
 nora gesta sunt ab imperatore Martis die, quod eum diem existimaret, Marti, hoc est bel-
 lo, dedicatum, non exactissima quidem ille ac plane sapienti ratione, sed tamen ut rebus
 Martii excusata. Oppidum à Christianis sacerdotibus expiatum est, & nouis incolis qui
 modo Agarenam linguam nescirent, cum agro diuisum: datumque negotium ut muri
 refarcirentur, qui multo magis intrinsecus quassati, ad assiduos bombardarum ictus,
 quam foris visebantur, sexto quam domo profectum est mense. Ibiq; certior fit de re-
 bus Aragoniæ. Nam antea de morte Martini regis nuntium acceperat, eamque rem se-
 dulo suppresserat, ne quid aut hostibus spei, aut suis curæ iniiceret. Alfonso quoque fi-
 lium post victoriam de Granatensibus, quotidie literis orantem ut se in castra accerferet,
 iussit expectare propediem aduentum patris, cum quo in Aragoniam iturus esset. Igitur
 ex nuntiis intelligens res Aragoniæ, nisi eam propius accederet, non recte habituras, eo
 proficisci constituit, aduocatoque procerum consilio, in hæc verba disseruit. Re bene ac
 feliciter gesta proceres, exacta iam æstate, appetit autumnus, ut quicquid ante hyemem
 agi posset, id non magni sane momenti esse censendum sit. At maximi momenti est cu-
 ram in res Aragoniæ me intendere, meo pariter & publico nomine. Iam primum plærof-
 que vestrum audisse reor, auunculum meum Martinum regem diem suum obiisse, anno
 vertente post mortem Martini filii, quem ego cum classe venturum ad hoc bellum, sicut
 vterque promiserat, sperabam. Ex quo primum præsidio, deinde consobrino, tum auun-
 culo priuatus sum, duobus regibus, nulli principum nostra memoria secundis. Horum
 morte regnum Aragoniæ ad me, tanquam cæteris proximior, pertinet, ut semper à
 consultis viris accepi. Sed id mea absentia ne vi occupetur, summopere verendum est,
 & ut ad me perfertur, non via iudiciorum aut iuris, sed factionibus, potentia, armis a-
 gitur. Quod si pro iustitia sua annitentes qui litigant, tamen ægre obtinent quod po-
 stulant: quid futurum de non annitente putandum est, inter tot competitores? & in a-
 liis litibus plærumque satis est habere bonam causam, bonumque iudicem: & in lite
 de regno contra improbitatem aduersariorum, male nobiscum agitur, si in sola & cau-
 sâ & iudicis bonitate spem ponimus. Armis ac potentia contra hostem armatum po-
 tentemque opus est. Itaque siquid apud vos gratia mea valet, quæso mihi vestro con-
 silio vires huius belli aliqua ex parte illuc transferre liceat, ut populos ad recte iudi-
 candum nostra authoritate inducamus: cum præsertim hæc res non modo ad beneuo-
 lentiam mei, ad honoremque iustitiæ spectet, sed etiam ad amplitudinem regni, ad
 gloriam Hispaniæ, ad incrementum religionis. Etenim si alius quam ego rex Arago-
 num creetur, inter quem ac regem Castellæ, ut memoria patrum scimus accidisse,
 discordia ex qua bella oriuntur, incidat: an speramus occupatos nos duplici Marte,
 ex vtrisque hostibus victoriam reportaturos? Hoc ego, ne si occulta quidem fuerint
 odia, nedum si aperta, sperauerim futurum. Quid si non simultas, sed inuidia suberit
 quæ nonnunquam magis ad nocendum valet, quam vllus affectus: & odia conciliatio-
 nem recipiunt, inuidia nullo pacto conciliari potest: & hoc peius nocere solet, quoma-
 gis ex occulto grassatur. Quid si metus? an aliquid est, quod maiores aut crebriores cau-
 sas habeat ad male cogitandum? Castellæ regnum in omni Hispania maximum est: hoc
 cætera ne dicam oderunt, inuidentque, certe metuunt, & ab eo sicut infirmiores qua-
 drupedes volucresve à leone aut ab aquila cauent. Nam rex Aragonum etsi præpotens
 est, ac maris, ut aiunt, dominus, tamen eius vires multo minores fama sunt. Quode-
 nim Sardinia regnum male pacatum, ac prope nominis Catalani inimicum, adiuuaret
 Aragoniæ regem bella gerentem cum rege Castellæ? Quid Sicilia? quæ vix didicit iu-
 gum ferre alienigenarum, quæque, ut audio, iam nunc non satis quieta est. Omnis igitur
 vis atque omne robur regis illius residet in Hispania: quæ Hispania cum nostra ne-
 quaquam est comparanda. ex quo necesse est humana imbecillitate metuat potentior.
 Ideoque inter eos reges fere conuenit, veluti conspiratos, & inter se ament, regem Ca-
 stellæ vel destructum, vel diminutum vellent. Quid si accedat auaritia, omnium vitiorum
 magistra & parens? an si affulserit spes Aragoniæ regi aliquo portu oppidove regni Gra-
 natensis pro mercede potiendi, speratis fore, ut non inueniat causas, cur ab hoste contra
 nos ster in bello? Quid? si hæc omnia, aut certe plura subsint, odium, inuidia, metus, spes:
 quo tandē tempore existimatis regnum hoc in nostram potestatem esse venturum? Quod
 nostra ætate hoc incommodi vsu non venit, propinquitas regum Aragoniæ cum nostra
 domo, in causa fuit. Ea iam extincta, in pristinum dissidium primo quoque tempore redibi-
 tur: ne autem redeatur, vna ratione effici potest, ut hæc duo regna sanguine cohæreant,
 h. e.

hoc est, ut ego rex illius regni declaret. Quod commodum nimirum tanto plus erit, quam fuit rege Martino, Ioanne, ac Petro, quanto ego coniunctior sum huic gēti, quam illi fuerunt. Vnde confociatis viribus vtriusque regni, nullo negotio barbarum perdomabimus, ut breui tempore duo regna alia nostræ genti subsint, quod nunquam fando est cognitum, nec de reliquis quoque duobus sit desperandum. Ita quod in primis opto, & quo nihil mihi videre est longius, omnis Hispania Christianis principibus obtemperabit. Quare vestrum est probare sententiam meam, ac causæ fauere, quicumque publice quidem amplitudinem laudemque & religionis & patriæ amatis, priuatim vero dignitatem meam, potentiam, gloriam iustitia & industria quæsitam, non sine aliqua ratione vestrorum commodorum, qui de me estis benemeriti, quos multo prolixius remunerare ac magnificentius potero rex quam priuatus. Nullum enim ex omni mea felicitate vberiorē fructum percipere me arbitror, quam dum iis quibus debeo gratiam, & quidem cumulatissimam, referam. Hęc Ferdinandus. Cæteri pro se quisque approbare consilium & laudare. Tum Sancius Palentinus episcopus: Ego imperator adeo non aduersor sententiæ tuæ, ut nisi tu occupasses, istud ipse pro mea in te fide & beneuolentia, tibi consilium daturus fuerim. Age igitur Deo bene iuuante, regnum quod, ut ego quidem sentio, tuum est, capesse. Castellanus multis ad te deferentibus, quia tuum non putasti, capessere veritus es. Nam ut nulla quantauis occasione ad præripiendum alterius regnum debemus alligi, ita nullo labore nulloque periculo abstinere à nostro asserendo. Nec quicumquam abiectius est homine qui paruo accedit animo ad vendicandum hæreditarium regnum. Quod siquid ob id laboris, difficultatis, sumptus, periculi subeundum sit, non obtinenti certe contendisse turpe non erit; obtinenti autem eo gloriosius, quod pene sua industria comparasse regnum iudicabitur. Et sane præstabilius est regem se facere, quam ab alio fieri, nec alteri fortunam suam, sed sibi debere: & cum paternum nominas regnū, nominare etiam regnum tuum, quod non per manus traditum sit, sed manu patrum ac receptum. Quare si tuis vis esse similis, caue committas, ut nullum tēpus interponas, quin regnum quod & successione, & quod in rege primum duco, virtute tuum est, ab iniustis hæredibus ac regnare indignis eripias, & tibi quātū humana ratio valet, asseras. Ad quod vires meas quantulæcunq; sunt, meam operam, sedulitatē, studium, industriam, officium polliceor ac defero. Deniq; nunquam te ab isto proposito, dum de iure iudicatum sit, reuocare tentabo. Huius orationem aliis maiorem in modum laudantibus, & se ad similia præstanda singulis pollicentibus, magis confirmatus Ferdinandus, discessum in diem tertium edicit. Quo die cum iam milites præsidio vrbs imposuisset, vna cum armorum cibariorumque copia, plenus gaudii ob victoriam, ac spei ob futurum regnum, ex Antichera recessit, tertiisque castris cum parte copiarum Ispalim domumque peruenit, cum quibus copiis propius Aragoniam iret, cæteras in sua domicilia redire iussit. Quæ autem posthac consecuta sunt, ne subnectamus facit, quod multa, ut tempore priora sunt sic ordine præuertenda, quæ hætenus non attigimus, ne seriem rerum cohærentium quæ eodem in loco gestæ sunt, interromperemus, duo quodammodo historiarum corpora confundentes, idque sæpius, si suis quæque temporibus acta redderentur. Nunc peractis illius Hispaniæ gestis, ad alterius Hispaniæ narrationem animum conuertimus, & de Granata per Castellam, velut pedibus, in Aragoniam Cataloniamque transimus, nouam materiam principiumque sumpturi, non repetito temporis cursu, supra hunc ipsam, de quo nunc scriptum est, annum, sed annum non eiusdem nominis. Quippe is de quo proxime locuti sumus, est post millesimum quadringentesimum ab ortu domini decimus, à quo vero nunc ordiemur, nonus.

LAURENTII VALLÆ DE
REBUS A FERDINANDO ARAGO-
NIÆ REGE GESTIS LIBER II.

Hoc anno Martinus Sicilię rex, Martini Aragonię regis filius, apud Calarim, post ingentem de Sardis victoriam, receptaque complura oppida, paucis diebus febris extinguitur: febris non contracta ex æstivo tempore, quo in omni Sardinia graue cœlum est, quia nondum media æstas erat: non aquarum noxio halitu, quia Calaris à stagnis quę multa sunt in ea insula, non admodum infestatur: non ex interperie cœli, aut contagione, quia nemo suorum ægrotauit. Quo magis inopinata mors eius tum sibi tum sociis fuit, eoq; luctuosior, vtique in illo & virtutis flore & ætatis. Tertium enim & tricesimum annum agebat, æqualis Ferdinando, aut anno maior, infœlici quodam omine, siquid omina sunt, ante patrem factus rex, quasi ante patrem vita defuncturus. Nec magis nomine suo lugendus, quam patris, cui vnicus erat iam senescenti: neque tam ætate, vnum nanque & quinquaginta annos natus erat, quam habitu corporis, obesi nimium ac præpinguis, & veterno grauescentis. Accedebat his & ætatis & corporis incommodis quaterna: malum in primis gaudio lætitiq; curandum. Sic affecto nuntius de morte filii affertur, ex quo quantus patrem mœror dolorq;, quanta item perturbatio populos peruaferit, sibi quisq; natura & experimento duce subiicere potest. Omnium tamen cogitatio ac sermo erat, quisnam regi futurus hæres destinaretur. At ii qui apud regē amplissimi erant, partim illius beneuolētia, partim vt suę ipsorum potētia cōfulerent, quo tales apud filiū, quales apud patrē forent, & forsitan tutores relinquerentur, non ita multo post exequias, suadēt vt primo quoq; tempore capiat vxorē. nam olim iam regina decesserat, quę fuerat Comes Iurię. Consulendū enim regnō, consulendū regio generi, consulendum etiā reliquę ætati, quam cum vxore liberisq; traduceret iucundiorē. Rex autem etsi multis rationib. aduersabatur, quod senescens, quod inutili corpore, quod ægrotus esset: tamen vt potissimum obiiciebat, non esse opus coniugio, cū nepotem haberet Fœdericum iam infantiaę annos egressum, qui maturior ad successionem, quam qui postea nascerentur, foret, qui sibi non alio quam filii loco esset. Sed cum illi præferret filium nepoti, legitimum illegitimo, plures vni, certum in multis liberis, quam incertum in vno, tandem acquieuit: nec præcepit, vt ab aliis vxor prospiceretur sibi, sed ipse per se, inter duas adulescentulas quę sub vxore domi creuerant, aliquandiu hæsitauit, ambas forma insignes, & summo loco natas: Cæciliam Iacobi Comitis Vrgellensis sororem, & Margaritam neptem Ioannis Comitis Pratenfis. nam Petrus pater mortem obierat. Sed vt erat prudentissimus rex, si cepisset vxorem Cæciliam, vidit fore, vt frater illius se viuo quidem regem agere vellet, ita animo regnū conceperat: mortuo autē, per fas perq; nefas ad se populos contraheret. Præterea, nequid in auiū nepotemque machinaretur. His rationibus vel solis, vel summis adductus, Margaritam præligendam putauit, non sola formę præstantia, vt quidam nimis iuuenili animo & quasi amatorio opinantur, nec vt simulatum est, quod medici magis hanc ad conceptus idoneam iudicarent. Vix mensis à nuptiarum die intercesserat, cum legati ab rege Ludouico venerunt. Ludouicum etsi nonnulli regem fuisse negant, tamen regem appellabo, quia multi fuisse regem affirmant cum quibus quam cum illis excusatus atque humanius est peccare, nescientem ab vtra parte peccetur. Hi legati ab rege Franciæ quoque venisse dicuntur, quo maior legationi adesset autoritas. Eorum primus fuit episcopus Conferranensis, qui orationem habuit, illa tempestate inter suos omnis iuris diuini humanique consultissimus, denique eloquentissimus. Nam ita constat inter eos qui affuerunt, nullum se literate loquentem, eloquentiorem, nec ante nec postea audisse. Quam tamen orationem, nemo eorum qui laudant, memoria tenet ad verbum, sed sententias aliquas & præcipua capita, quę commodius in oratione regis, ne bis dicantur, à me ponentur. Hic cum cerneret regem subinde orationi suę, vt putabat, indormientem, oculis conuiuentibus, capiteq; demisso sterneret, interstitebat. Rex contra, cognoscens cur interquiesceret, iubebat eum pergere: non enim se dormire, etsi clausis oculis sterneret, aut si corpus præ morbo dormiret, non tamen dormire animum. Atque hoc sæpius facienti, inquit: an tuę orationi indormierim, an inuigilauerim, & ex meā responsione intelligas licet. Itaque vbi loquendi finem fecit episco-

piscopus, *Quinque*, ait, capita continet tua oratio, quorum singulis eodem ordine re-
 spondebo. Primum quod me salutasti verbis Ludouici regis tui, mihi affinis, agnosco e-
 gregiam erga me illius beneuolentiam, quod profecto mutuum fit, nec minus eum mihi
 fateor esse cordi propter sua in me officia, fidem, amorem, quam propter affinitatem.
 Quod autem secundo loco nunciandam mihi duxit victoriam suam qua potitus est ad-
 uersus Ladislaum, in hoc quoque fecit amice, cum sciret me non mediocrem de suis
 prosperis voluptatem esse capturum, quam & illi & mihi propriam perpetuamque opto.
 Nec minus in eo quod tertium fuit, amorem suum erga nos declarauit, quod quemad-
 modum me victoria sua gauisurum sperauit, ita se meam cladem dolere ostendit, misso
 ad me sapientissimo viro qui consolaretur, quæ profecto consolatio talis est, vt quemuis
 paternum inœrorem mitigare posset, qui modo tantus non esset, quantus hic meus, qui
 filium, & virum, & vnicum, & regem, & cum omni virtute, tum in patrem charitate præ-
 ditum, & orbem liberis, amisi. Vt cunque tamen & miseratio amici grata est, & consola-
 tio sapientis non nihil molestiæ leuauit. Precarique habeo cœlestem regem, vt regem a-
 micum hoc vulnus quo ego faucibus confectusque sum, non sinat experiri. Nam quod
 quarto loco posuisti, longa oratione executus, successionem, si sine liberis decessero, ad
 vxorem eius filiumue pertinere: istud vero mihi non constat: tu quoque velut in dubia
 re, multa verba fecisti. Ideoque non est, vt accipiam puerum ac matrem eius, sicut postu-
 lasti, cum & ipse verbis euangelicis respondere possim, Quod iustum fuerit dabo vobis.
 Ais ideo mihi accersendum Ludouicum puerum, vt iam nunc in nostra regia, & inter
 populos velut futurus rex, assuescat, percepturus mores, linguam, discrimina persona-
 rum, ingenia regionum, ne postea cum res poscet, rudis ad gubernacula regni accedat.
 Hoc ego multis de causis, ne agam, deducor. Primum quia huiusmodi præiudicio non
 faciam iniuriam aliis qui vobis in successionis iure non cedunt. Si enim vobis acquiescã,
 quid aliud quam vobiscum ius hoc facere pronuntiem? Deinde si quis alius in iure suc-
 cedendi, aut sit, aut fiat, aut nascatur potior vobis, qui tandem honor istum puerum con-
 sequetur quem à vobis honoratum vultis, si ab adita atque administrata regni possessio-
 ne dimittatur, & velut expellatur? Non enim deest qui se potiozem vobis putet, non de-
 est qui fieri possit, non deest mihi spes suscipiendæ sobolis, confidoque clementiæ Dei,
 quod sicut afflixi me, faciens de patre orbem, ita vulnere meo medicabitur, de orbo fa-
 ciens patrem, ex hac dilectissima mihi coniuge (assidebat enim ei regina) & certe vterq;
 quantum in nobis est, enitemur vt parentes simus (ad quod verbum cum ambo surrise-
 runt, tum vero cæteri arriserunt) Medici quoque spem faciunt qui aiunt facilius ex ho-
 mine prouectioris ætatis, ac puella, quam ex vtroq; adolescente filios gigni. Et nihilomi-
 nus quod gaudium oculorum huius meorumq; erit, si in hac auaritate atq; in hac spe tol-
 lendæ prolis, videmus domi versari alienum puerum, quasi nostri versari regni, id est no-
 stræ orbitatis hæredem, haud dubie infaustum omen & acerbum augurium. In quo non
 parum miror affinem meum, eiusq; subrequiro prudentiam, qui sub ipsis pene nuptiarum
 auspiciis de successore meo agendum putauit, nec de successore tantum, sed de adoptiuo
 quasi nec duxissem vxorem, nec vellem ducere, aut ex ducta liberos (quod omen Deus
 auertat) non essem sublaturus. Quod tamen si non continget, alienusq; mihi successurus
 est hæres, quid mea magis refert, aut quid prius antiquiusue debet videri, quam prospice-
 re regem proceribus ac populis meis, ex quo iustum imperium, firmum præsidium,
 perpetuam pacem nanciscantur: proceribus inquã meis ac populis, quorum sanguine par-
 tim in Sicilia, partim in Sardinia recipienda, ego & filii vsi sumus. Quorum pleriq;, aut li-
 beros, aut parêtes, aut fratres, aut alio modo propinquos desiderat, pro domus meæ am-
 plitudine amissos. Neq; enim minus regiũ puto, populos suos, & præsertim de principe o-
 ptime meritos, post obitum suum recte gubernandos curare, quã viuentem recte gubernare.
 Ex quo testificatum relinquam apud omnes iudiciũ meum, vt si domesticus mihi hæres nõ
 fuerit, ii ad quos pertinebit, sequantur meã defuncti vel rationẽ vel autoritatẽ. Neq; vero
 quod vltimo loco posuisti, abnuo vestrã postulationẽ, vt permittã causam de successione
 iam nunc quq; agitari. Non enim ita delicato animo ac parum forti sum in obeũda morte,
 vt de successore meo disputari, etiã tam receter à nuptiis, pati æquis auribus nequeam. Fi-
 lius meus facit, vt hæc pati possim & mortem non multo plus timeam causã mea, quam
 optem. Nihilque est quod magis vitam meam oblectet, quam futuræ prolis solatia, siue
 mas siue fœmina futura est. Nam vt tu vis, quod facile passus sum te dicere, in paterno
 regno si mas filius defecerit, fœmina potest succedere, & quidem ante omnes mares
 qui regem coniunctissimo gradu non attingant. Idque tu ita præsentis constantique
 animo affirmasti, vt præsentius atque constantius affirmasse viderim neminem.

Siquidem de fortunis omnibus atque capite vis dimicare, si quis naturali iure vel scripto demonstraret, hoc introductum in Aragoniam esse, foeminam in regnum non posse succedere. Istam ego te sponſionem facere non sinam, militaribus magis viris decoram, quam literatis, ne dicam pontificibus. Placet itaque in commune referri ad consultos, de iure competitorum, quidnam de successione regni mei diuinum ius humanumque decernat. Ipse quoque dum per occupationes licebit, praesidebo huic causa. Multo enim praestat me viuo sospiteque, ac disceptatore, discuti litem iudiciis ac verbis, quam me vel defuncto, vel morbo aetateque affecto, vi & armis. Haec locuto rege, discessum est. Mox cum in cubiculum rex introisset, multusque de his rebus, ab iis qui circumfistebat, dum sermo haberetur, Vtinam, inquit Guilielmus Moncada, rex ex te prolem siue marem, siue foeminam primo quoque tempore videamus, quae & viventi patri, ac diu sit iucunditati, & defuncto succedat. Ceterum si (quod absit) aliter Deo cordi sit, non video quin Ludouicus puer in succedendo primas habeat partes, qui nepos sit ex filia regis Ioannis fratris tui, hoc est, quin ipsa Iolans eius mater, regnum quod fuit patris assequatur. Non vereor enim loqui de iure competitorum apud te, non tanquam regem, sed tanquam disceptatorem ac iudicem, vt te ipse fecisti. Nam qui debent regis esse potius haeredes quam liberi? Atqui filia ex liberis est, & cum sola fuerit, locum liberorum implet. Haec nisi tu frater extitisses, regnum paternum adipisci debebat. quod siquid sexus impedimento est, etsi nihil hoc impedire volunt, en filium pro se tibi nobisque offert, ex matre Catalanum, cui ius suum haereditarium cedit. Atque dicenti, plerique qui intermisso strepitu colloquendi, silentium tenuerant, assentiebantur. Tum Bernardus Centellias: Immo vero iustius multo debetur successio Iacobo Comiti Vrgellensi. Nam ista foemina cum alleget nobis puerum, plane fatetur ad se regnum peruenire non posse, eadem ratione qua nec patris potuit esse haeres, cum sola superstes extitisset. Quod ergo ius ipsa non habet, id profecto alteri tradere non potest. Itaque exclusis foeminis, inter mares est disquirendum, quis regi sit proximus. Is sine controuersia erit Comes Vrgellensis, cuius pater qui proxime est mortuus, eodem auro, quo tu progenitus es patre Ioanne, qui successurus Alfonso regi erat, nisi Petrus pater tuus maior natu fuisset. Nunc (quod tamen Deus non sinat) deficiente Petri sanguine, ad fratrem seu fratris liberos redeat regnum, sicut ad te rediit paternum regnum, fratre defuncto. Quod si quid momenti habet foemineus sexus, adest vxor Comitis, filia patris tui, vel patri successura vel fratri, quae certe tibi coniunctior est, quam fratris filia. Itaque quod sexus adimit, id ex viro, cui & ipsi ius est, in successione supplebitur, atque ita ambo coniuges, mutuo auxilio innixi, iustitiam omnem haereditatis implebunt. Tum Bernardus Villalicus, Recte, inquit, Bernardus Centellias locutus esset, si in eodem pares non haberet, atque vt ego sentio, superiores. Nam si placet ad priores patrum redire, certe prior est Alfonso Dux Gandiae, & frater eius profocer tuus rex, Comes Pratenſis, patre Petro, auro Ioanne Rege, qui fuit tuus proauus patruo Alfonso, auro tuo. Ita eodem te illi contingunt gradu, quo tu Comitem Vrgellensem: sed tanto venerabiliores quam ille, quanto propius accedunt ad tuos maiores, tantoque digniores qui succedant, quanto proximiores iis regibus sunt, vnde quasi ex fonte regni origo emanauit. Eo quidem magis quod hi succedent Ioanni auro, ille vero Alfonso proauo. Nam quod ais de vxore, tantum tibi respondeo, eam non modo ex non regina, sed etiam ex nondum vxore genitam esse. Sibyllam enim qualis antequam regina fuerit, omnes scimus. Feret autem haec rex me dicentem, vel quia, vt inquit Bernardus Centellias, in hac causa iudex est, vel quia loquor ea quae grata debent esse nostrae reginae, cum ob alia, tum vero ob hoc quod ago causam aui sui, vel fratris aui. Haec dicenti Villalico, nemo audientium nec assensus est, nec contradixit. Tum Rex, Equidem, inquit, si locus hic iudicandi est, iudicarem aliquid inter hos quorum causas egistis. Sed quid attinet de his pronuntiare, cum sit adhuc alius competitor, qui vereor ne istos omnes excludat. Ferdinandus Infans Castellae, natus ex Helianora mea sorore, non dico natu maiore quam haec est ex Sibylla nata, sed ex eadem matre, qua ego sum genita. Dux autem Gandiae, & profocer meus, ac Vrgelli Comes, mares illi quidem sunt, sed eos in eadem pono conditione, qua foeminas. Nemo enim sic in regno, aut vlla in haereditate succedit, quod de progenie sit illius a quo primum haereditas profecta est. Nam hoc modo ad eos deferretur haereditas regni, qui ex vetustis priscisque regibus oriundi sunt: sed non ita est. Verum sicut intercisiva fontis vena, atque alio deriuata, totus prioris cursus alueus aqua priuatur, ita tota progenies eius, qui semel a successione paterni fontis exclusus est, in perpetuum exarescit, nec nisi aliquo flexu redeuntem e latere aquam recipere potest, hoc est, dum

cursus iterum interruptus, in proximum canalem deriuatur. Id fit, dum rex aut quicumque rerum dominus sine liberis decedit, eius regnum ac bona lege naturæ ad proximum quenque defertur. Nam cum res sint vltimi domini, non autem superiorum, qui suum ius in alterum transmiserunt: nimirum vt quisque maxime coniunctus huic erit, ita plurimum iuris in succedendo sibi vendicabit. Quod cum ita sit, non quis proximus sit superioribus regibus Alfonso, Petro, Ioanni quaerendum est, sed quis mihi cuius regnum est, & in cuius alueo postremus defluit regni riuus. Proximior autem mihi nemo est ea quæ ex iisdem parentibus genita est, & eius filius præponendus est mihi fratris mei nepoti, ceterisque qui me longiore propinquitate contingunt. Nam quod dicitur, fœminas non succedere, id intelligitur, quando & mares proximi sunt. Dux autem Gandiæ, & Comes Vrgelli, tot à me gradibus remoti, non sunt mihi proximi: & Iolante fratris filia, ac Isabella sorore, Helianora est mihi proximior. Ego illud vobis affirmare possum, nullum eorum quem cupitis, regem magis ex vsu regni fore, quam Ferdinandum. Sed vos studia partium trahunt: quid autem conducibile vobis sit, non peruidetis. Habetis igitur testificatum iudicium meum, si quid forte de me aliud factum sit, prius quam res disponantur. Verum magis quam pro vale tudine corporis, hodie & audiendo, & loquendo laboraui. Et hoc quidem grauissimi ac sincerissimi regis testimonium fuit, quod non modo per urbem Barcello nam, in cuius suburbano prædio hæc gesta sunt, sed per omnes nationes eius ac prouincias demanauit, magnamque Ferdinando auctoritatem comparauit. Ceterum rex etsi hæc & sentiebat & dixerat, tamen omni diligentia, cura, auctoritate, gratia, precibus, pollicitationibus, nepoti suo studebat. Nam delectis iudicibus, per omne cognoscendæ causæ tempus nihil reliquit, quin ius successionis Fœderici esse declararetur, & eo quotidie impensius, quod assidue magis ac magis liberos se gignere posse desperabat. Sunt enim qui dicant, nullo pacto, nec medicorum arte, nec multifariis machinis, potuisse eum vel concumbere cum muliere, vel puellæ virginitatem demerere: licet mater aliæque nonnullæ fœminæ velut ministræ puellæ adessent, licet viri quoque aliquot auxilio regi essent, qui ventre quasi appensum per fascias à lacunari pendentibus, quibus tumor proni ventris cohiberetur, demitterent eum sensim in gremium puellæ, ac sustinerent. Sed hæc verecundius forsitan in silentio reponuntur. Commendabat igitur Fœdericum memoria patris, studium aui: sed hæc omnia vitium natalium apud iudices corrumpebat. Ideoque longe fauorabiliores erant Ludouicus & Comes Vrgelli. Illum commendabat nomen patris, amicitiaque cum Rege Aragonum, & mutua hospitia vtriusque gentis. Ad hæc respectus matris, quæ proximi regis filia in oculis & consuetudine virorum mulierumque Cataloniæ adoleuerat, aui cum regina Iolans, quæ præsens modo veteres amicos, pro filia, pro nepote, modo veteres amicos clientelæque mariti obsecrabat, vt memores essent defuncti regis beneficiorum. Hunc gratiosum faciebat, quod ex virili stirpe regiæ domus, quod iuuenis, quod eximia specie corporis, quod præsens, ipse non pro alio, sed pro sese singulos præsentabat, orabat, donis promissisque implebat. Itaque apud iudices, non minus ambitione quam disceptatione agebatur. Quod Ferdinandus vbi per suos comperit, legatos ad regem mittit, orans ne permitteret in iudicio suffragiis potius, quam legibus agi. Rex illum recte dicere, & æqua postulare, respondit, seque daturum operam, vt res ordine irent. Verum hoc præstare non poterat, quia ipse in primis eo vitio laborabat, si vitium appellandum est, & non pietas, pro vnica spe familiæ suæ anniti, vt nepos in regno succederet. Qui postquam animaduertit nihil sibi spei fore in iudicio (nam hoc ei iudices confitebantur) iussit illos extrahere tempus, nec quicquam de iure competitorum palam facere, donec ipse alia ratione mentes populorum conciliaret. Alfonso rege præsidente lata lex fuerat, ne quis illegitimus in regno succederet, ita nunc se præsidente, per populos præsentibus, quibus idem liceat quod superioribus, exceptionem vnus obtinere, non vi aut imperio aut auctoritate, sed cum mirabili aspectu, vt pote collocato ad gremium orbi regis populo, tum summissa oratione, darent hoc senectuti suæ, darent orbitati, darent precibus ac lachrymis, sine rent se cum hac lætitia diem suum obire, quod relinquat nepotem hæredem, ne exulceretur hoc quoque dolore altero vulnere, quo non minus affligeretur, quam ex illo quod filium perdidit. Illo enim amisisse filium, hoc amissurum esse regnum. Darent meritis suis qui Siculum regnum Aragonico adiecisset, darent meritis filii qui Sardiniam amissam Cataloniæ non parua ex parte restituisset, darent vnico duorum regum filio: iuuenis, qui mortuus est: senis, qui nisi impetrat, cito comes illi futurus sit. Non enim præponi illegitimum legitimis se postulare, sed cum pro legitimo esse. Qui cum alii nulli potiores sint, nulli iniuriam facturus est, neque plane esse illegitimū ex patre cœlibe,

ac matre innupta genitum. Hoc si in priuatis semper valuit, multo magis debere valere in regionibus agentes, vt vxores habeant fieri non potest: neque exclusos à successione fuisse filios ancillarum Iacob, neque eandem causam Salomoni obstitisse, quo minus ad regnum tolleretur, cum tamen non modo non solus, qualis Fœdericus, sed ne primus quidem ex Dauid liberis esset, & alia plurima omnibus ex gentibus huius generis exempla. Atque quo facilius honestiusque peruinceret, vt est ingeniosa charitas, vidit operæpretium fore, natales nepotis emendari per summum pontificem. Neque enim id difficile factu, & hoc effecto non ausuros, etiam si qui minus vellent, populos aduersari regi roganti pro eo qui iam illegitimus non esset. Erat autem summus apud eos pontifex, affinis pueri, matrisque consanguineus, Petrus de Luna, nomine Benedictus. Ad hunc rex Dertusæ agentem scribit, rogans vt Barcellonam, captato tempore, quasi per causam alterius negotii, ne res patefieret, se conferret. Interea Comes Vrgellenis è diuerso non minus & ipse laborabat, vel ob hoc sollicitior quam rex, quod ille alteri, hic sibi consultum volebat. Et cum Cataloniam iam suarum partium existimaret, quod in ea natales, domum, potentiam, clientelas suas ac patris auique haberet: Valentiam quoque multis officiis, largitionibus, studiis deuinctam sibi reddidisset, vt vix constaret, ab vtris magis obseruaretur, Villaragutis, atque Centelliis, quæ sunt duæ illic summæ atque diuersæ inter se factiones. Tamen nihil actum esse cœnuit, nisi idem in Aragonia, vbi caput rerum est, effecisset. Sunt autem in Aragonia nomina factionum, Luna, & Vrræa. Lunam iam sibi conciliauerat, ascito sibi Antonio Luna, qui tunc principatum factionis obtinebat: diuersam vero factionem non modo ob odia partium infensam habebat, sed etiam quia studeret Ludouico competitori in regno, autore ac duce Garfia Heredia archiepiscopo Cæsaraugustano (erat enim is beneficiarius domus Franciæ. hoc profecto pessimum est in petitione regni, quod nemo iuri, omnes amicitia fauent) secundum hunc propinquo eius Egidio Roizæ, Aragoniæ gubernatore: cuius filius Ioannes in Herediam familiam fuerat adoptatus. Ex quo fauor Ludouici propter summos magistratus in Aragonia plus pollebat. Hos Comes vbi blanditiis promissisque pellicere se posse desperauit, excogitauit quo modo illorum diminueret potetiam, suorum adaugeret, simul se dominum causæ constitueret. Postulat ab rege vt in Aragoniam gubernator delegeretur, qui magistratus soli regis primigenio tribui solet: contendit cum alia quædam esse ex vsu prouinciæ, tum vero illud ex vsu regii fisci, si rationes iam compluribus annis repetantur rerum administratarum. Rex etsi nihil minus volebat, quam Aragoniam velut arcem regnorum, ab hoc regnum affectante occupari, & quasi eum adoptasset hoc magistratu, exire famam, simulque sine causâ sincerissimum ac prudentissimum virum à magistratu amouere: tamen admonito Comite, caueret quid ageret, postulata concessit, neque id magnopere inuitus, tum sperans illo absente, commodius cum Papa confectum iri negotium nepotis, tum volens conciliari maiora in Aragonia homini odia, quæ minus temeritas prospera esset. Dat itaque ad gubernatorem atque archiepiscopum clandestinas literas, vt aduersus Comitem iure suo vtantur, nullam tamen de literis ipsis, vt saluus sit pudor regni sinceritatis, mentionem habeant. Comes diuulgato rumore, se iam pro indubitato haberi successore ab rege, cum magistratus qui soli primigenio regis indulgeatur, sibi indultus sit, cum magno apparatu Cæsaraugustam venit, stipatus omni factione Lunensi, postulatque se admitti in possessionem. Ei gubernator prætorque quem iustitiam vocant, atque archiepiscopus, cum cæteris suæ factionis intercedunt, negantque illi ex lege præsidem licere esse, nec regem velle reuocare legem quam non possit, sed impudicitia Comitis non ausum refragari, ne hominem odisse diceretur, ita tamen id concessisse, quatenus ratum lege esset, ac populi admitterent, nunc nec legem admittere, nec populos. Hic multa altercatio, mox seditio, dehinc res ad manum vocatur, quotidieque leuia prælia, prope ciuilia conferuntur. Ex quo sunt qui dicant, à quo homine primum excitatum est, & iis regionibus bellum intestinum, in eius domo sabuertenda, tandem esse restinctum. Pauculis diebus superuenit Ioannes Ferrandis auxilio patri, auunculo, partibusque, cum magna armatorum manu: urbemque ingressus, ante pugnam commissam, Comitem è foro domum fugat, dumque expugnare domum aggreditur, ille per posticum quod ad flumen fert, cum cæteris abiit. Sunt qui habitu dissimulato, ac sine comite, nec equo sed pedibus fugisse dicant, quod falsum esse compertum habeo. Illud quoque non minus falso dici, ab rege præceptum illis literis, vt Comitem interficiendum curarent, quod non modo abhorret à vero, sed etiam à regis ingenio mitissimi ac iustissimi, & qui sæpe dixerit, nolle se regni ius auferre ei cuius foret, nec si centum alia sibi regna adeptum iri

existimaret, meminisse se Christianum esse, cuius æternum regnum foret, si recte egisset: rursusque æternum supplicium, si prauè. Si cito relicturus esset hoc regnum, petiturusque illud, cur insolito scelere commacularet manus pro alio quem vellet hæredem, cum ne pro se quidem commaculaturus esset? Regnum sibi eripi non posse, post sua fata, eius fore cui Deus destinasset: prophetare tamen audere, qui non via iuris, sed factionibus dolisque regnum affectaret, eum ad regnum non esse peruenturum, Comitem significans. hæc respondit iis qui suadebant: non enim deerant, qui suaderent vt Comitem tollerent. Ille ex Cæsaraugusta fugatus Aragoniaque, in Cataloniam Ballegerium domum suam sese receperat, non reuersus Barcellonam: siue ob euentus indignationem pudoremque: siue quod vitaret urbem nonnihil pestilentem, quam rex quoque deuitauerat, primum habitans in prædio suo cui nomen Pulcher Aspectus, de quo supra dixi, deinde in habitaculis monasterii in Valle Donzellæ, non procul à muris: siue ne interesset pompæ legitimisationis Fœderici, nam & ab iis qui cum papa Barcellonæ erant, susurrabatur, & Siculorum legati præ se ferebant, qui omnibus precibus obsecrantes regem, vt eis regem præficeret Fœdericum, ex Siculo rege, & de Siculis optime merito, & ex matre Sicula, & in insula ipsa genitum, confessionem ab eo expresserant voluntatis, qua erat auus in nepotem: siue vt vitaret suspicionem sceleris quod ab eo per vxorem & matrem creditur admissum. Referam non omnibus rem notam, nec passim diuulgatam ob Comitis, vt creditur, tanquam futuri regis vel metum vel gratiam: sed tamen inter domesticos, à quibus ego accepi, viris bonis & grauibus, agitatam, & prope compertam. Dicitur Comes pro deplorata habuisse spem suam, si legitimatio fieret per summum pontificem, deinde per Aragonenses, exceptio vnus Fœderici in lege quæ est contra illegitimos lata. Ad quod ipsum quasi de publico consensu venisse gubernatorem, proxime audierat. Omnium enim rerum certior quotidie fiebat per vxorem & matrem, quæ per causam propinquitatis ne pedem quidem ab regina discedebant: quam etiam studiosam causæ Comitis reddiderant, & ab ea Centelliam familiam vnde ipsa materno genere erat, conciliatam habebant. Hæc mulieres die Iouis, ante diem Dominicum solennibus legitimisationis destinatum, quæ erant futuræ Calendæ Iunii, vesperi dicuntur anserem saginatum quem opipare concinnarant, assum regiis ministris porrexisse, per speciem demerendæ reginæ, vt regem & adipibus & quartana torpidum ad Venerem procreationis gratia excitarent. De quo anserè vbi comedit rex, statim vehementi dolore stomachi conflictari cœpit ac lamentari, moxque ardentissima febrè infecuta, signaque & maculæ quædam in defuncti corpore (secundo autem die defunctus est) apparuerunt: quanquã potuerunt esse signa pestilentiæ. Nam quod dubium est in tanta re, id ego nolo fieri mea asseueratione certum. Omnes enim fere ex eadem domo, post regem vel peste vel febrè extincti sunt, quales etiam plurimi ex ciuitate. Potest & id in causa regis fuisse, non malitia, sed simplicitas mulierum atque stultitia, quæ quotidie citra medicorum conscientiam, cibariis ad Venerem quam ad salutem aptioribus inferciebant virum, vnguentisque oblinebant. Siquidem defuncto rege, & domo, vt fit, à fœminis subito derelicta, est inuenta cellula his cibariis vnguentisque diffusa. Vt cunque res administrata sit, certe Comes in morte regis præter cætera hanc spem secutus dicitur, quod gubernatoris munus inuitis inimicis administrare posset, cum id per legem defuncto rege non prohiberetur: aut saltem impunius archiepiscopum cæterosque de medio tollere, vt nihil sibi posthac superesset impedimenti. Cui rei euentus ipse testimonium dedit. Vt autem ad rem redeam, vbi totam illam noctem rex per æstus atque cruciatus insomnè duxisset, cum illuxit, legati Barcellonæ multique proceres lectulū circumsteterunt, multi mortiferam sentientes, & inter se confusurantes, sed in horas magis ac magis ad extrema vitæ spiritus properare videbatur. Cum interea mater Comitis atque vxor regem adeunt, rogantque vt nunc saltem in ipso extremo vitæ tempore Comitem declararet regni successorem. Non respondenti, atque vt solebat, sed alio somno subdormitanti, apprehendit matrona vestem à pectore, atque inquit, filii mei est regni successio, filii mei, quem tu succedere veras contra fas iusque. Ad quam ille inspiciens, Ego, inquit, ignoro istud, & ita esse non credo. Simulque Guilielmus Moncada, & vnus legatorum, retracta manu à brachio fœminæ, admonuerunt, vt reuerentius tangeret regem. Postridie deplorata iam eius salute, ne maturius præfocaretur, constituunt in sella amictum tenui tantum amictulo, ac dispectoratum. erant enim soles æstui. Illuc eum complures adierunt, & iam quasi defunctum lamentabantur, & in primis Siculi legati, Fœdericum sibi regem dari, cum fletu lachrymisque poscebant. Quibus rex ingemiscens, verbis ac vultu quantum poterat, commendauit. Tum legati Barcellonenses nequid responsum regis fortasse scrupuli moueret imposterū adhibitis tabellionibus in-

terrogarunt, iuberetne eius regna esse cui iure deberentur: ita se iubere respondit. Præclarum profecto responsum, vel quod mulieribus, vel quod Siculis, vel quod Barcello-
 nensibus reddidit. Primum quidem liberum, ingenuum, ac præfractum, sed sine bile atq;
 indignatione: alterum vero molle atque affectus plenum, sed ita ut iustitiæ magis quam
 affectui se parere ostenderet: vltimum autem simplex ac solidum, ut nihil petendum sibi
 existimaret, nullo competitorum in succedendo populis proceribusq; commendato. Iam
 omnis familia per domum præpmodum lymphata ferebatur, iam cubicula illa quæ nu-
 per ornamentis, mulierum symphoniis, atque omni iucunditatum genere exultauerant,
 deferuntur, denudantur, & velut ad hostium aduentum, aut si Erynnis inuasisset, lugu-
 bria videntur ac feralia, cunctis partim occultius, partim apertius emigrantibus. Quorū
 vnus fuit Egidius Aragoniæ gubernator, qui intelligens quam infestos haberet inimicos,
 per causam dormiendi, meridie cubiculū suum intrauit, & mutato habitu cum regio cō-
 fessore Barcellonam abiit, rumorq; fuit, conatos esse quosdam in domo regis vincula ei
 iniicere. credo hanc opinionem ex eo ortam, quod Comes certis hominibus negotium
 dederat, ut ei vincula iniicerent, captumque ducerent, aut necarent. Nam Barcellona,
 cum eo venit gubernator, plena armatorū erat, ex maxima parte eorum qui Comiti stu-
 debant, & intrantes urbem, perque viam euntes, ciuitas sciscitabatur, an rex adhuc spiraret,
 an ibi gubernator Aragoniæ adesset? Quo maturius ille tantopere se quæri ab inimi-
 cis cognoscens, sibi delitescendum putauit. Atque ea nocte, cum secus atq; consuetudo
 ferebat, clausæ forent portæ, audiebat è domo in qua latebat, in propinqua vbi multi ver-
 sabantur armati, colloquentes, admirantes, quærentes, vbi est gubernator? quid de eo fa-
 ctum est? quo abiit? Hic autem vbi multa iam die apertæ iam portæ essent, non equum,
 sed nauigium conscendit, Paniscolamque quæ sibi amica erat, se contulit. Hæc retuli, ut
 quam violento ad affectationem regni fuerit animo Comes Vrgellensis, appareat. Nunc
 referam id, quod an veneni, an pestis, an alterius rei signum sit, medici viderint. Quod i-
 pse qui vidit, quid fuerit se scire negat, idemque regem veneno periisse non credit. Is est
 Borra scurrarum eximius, quatuor & octoginta hodie natus annos, necdum à scurrando
 vacans. De quo nequis miretur me facere mentionem, in tanta fuit apud complures sem-
 per reges dignitate dicam, an opinione, an beneuolentia, ut cum in libris meis fastidire
 non debeam, quem reges nullo quamlibet serio in negotio fastidierunt: cum præsertim,
 quod apud vulgi opinionem valet, plurimum diues sit, adeo ut ad centum millia aureorū
 profiteri possit. Vir profecto natus ad exprobandum literarum scientiæque ac sapientiæ
 studiosis, qui doctrinam non veri contemplatione, non summi boni fine, non ipsa virtu-
 tum laude, sed pecunia, & vmbatili populorum honore metiuntur. Ad hos quotidianum
 Borræ conuitium pertinet dicentis, plus se & pecuniæ & honoris comparasse, dum stul-
 tum agit, quam qui literarum & sapientiæ studiosi vocantur. Quod cum audiunt pleriq;
 literati, ornatumque hominis regalem vident, & erubescunt, & dolent, & si vera fateri
 volunt, etiam inuident: nimirum infra omnes scurras, histriones, mimosque detrudendi,
 male meriti de liberalibus artibus, quibus inuidiosam volunt esse vitam scurrilem. Hic
 gigitur Borra de numero erat eorum qui suis rebus, non sibi timerent, in quibus absportan-
 dis cum aliquot horis districtus fuisset, tandem ad conspectum rediit regis. Cui ille vix
 suppetente voce, Vnde, inquit, domine Borra, qui tandiū abfuiisti? Hic simul ut rem dis-
 simulareret, simul ut regem cupidum suauis alloqui, si posset, hilaritate afficeret: Ego vero,
 inquit, è vicina vinea redeo, vbi nescio qui hinnulū meum per caudam ad ficum suspen-
 derant, quasi ficos furto edisset, qui nondum maturi sunt. Ad hanc facetam vocem rex
 cum arrisisset, mox animam celerius agere cœpit. Borra, ut erat ex aduerso, videbat vm-
 bram quandam breue loci spatium occupantem, paulatim à medio ventre ascendentem,
 prout anima cōtinenter inferiora relinquebat. Id viderit ne, an videre visus sit, an cōuexi-
 tas aliqua corporis obumbrauerit, fides penes oculos eius sit. Vbi ad guttur euasit, & ipsa
 euauit, & rex animam efflauit. Ita Martinus rex, vel diutinæ quartanæ languore, vel
 tunc grassante morbo, vel incommoda habitudine corporis, vel infando veneno, vel in-
 consultis vxoris medicamentis, vel mœrore amissi filii, vel horum plarisque excessit è vi-
 ta, omnium Aragoniæ regum & potentissimus (nam nullus ante eum Siciliam tenuerat) &
 vltimus ex familia Comitis Barcellonæ, in quem regnum Aragoniæ trānsierat, filia regis
 quæ patri successerat, in matrimonium accepta. Ex quo mirari habeo, quid in mentē ve-
 nerit illi regi atq; Aragonensibus populis, velle non licere in regnum succedere foeminae,
 cum ex hac regina & vir Catalanus in regiam dignitatē conscenderit: quæ res etiā natio-
 ni gloriosa est, & Aragonia maiorem in modum maiestatem suam propagauerit, adiecta ei
 quasi appendice Catalonia, quæ viribus ad illam sesquialtera est. Siquidem cum rex A-

ragoniæ nuncupatur, Catalonia quoq; princeps subintelligitur, hoc est quod ambarum vnus idemq; rex, sed ab vna quæ sit dignior, nuncupatur. Quare haud dubitem dicere regem illum, suæq; ætatis homines qui contra fœminam decreuerunt, fecisse quod sui maiores non faciendum existimauerunt. Mortis Martini nonnullæ res, vt creduntur, prænuntiæ fuerunt. Eodem mensē fuit eclipsis lunæ toto sydere obductæ, circiter horæ spatium: item terræ motus semel, cum mane surgeret, iterum cum poculum à pincernæ manu accepturus esset. Cumq; dixisset, Mors magni alicuius viri terræ motu significatur: inquit ex intimis quidam, Nunc nostræ timeo parti: ad eum rex, Ego non sum magnus, vbi adest maior? maior me papa est, de illo igitur terræ motus loquitur, non de me. Erat autem tunc Benedictus Barcellonæ, ipse vero eodem in prædio suburbano. Itaque visus est minus soluisse audientibus quæstionem terræ motus, quam innodasse. Ex quo animi suorum magis anxii esse cœperunt. Nam in tota Hispania non modo Benedictus qui sub vmbra regis latebat, sed nemo alius cum Martino erat comparandus. Corpus defuncti à medicis curatum, & ad tricesimum vsque diem in publico reseruatam est, vt ex omnibus regnis homines conuenientes agnoscerent. Sed maiore cura reginam Comes asseruandam curauit, vt vix miseræ cubiculo pedem liceret efferre: verbo quidem, quod diceret dubium esse, an grauida è rege foret: re autē, quod vereretur, ne ex altero postea concipiens, è rege se concepisse mentiretur. Siquidem & apud iuris consultos, & apud physicos recepta opinio est, incertum tempus esse pariendi, & in vndecimum vsque, & interdū in tertiumdecimum mensē extrahi partum posse: & hæc quidem domestica sunt. Publice autem post defunctum sepultumq; regem patefacta est magis apertis studiis ianua, & omissio iudiciorum ordine, pro se quisque impensius quotidie parare arma, clientes contrahere, concire cuiusq; generis homines, suas partes augere, consultare cum suis, nec domestica tantū, sed externa etiam auxilia accersere, donare, polliceri, nihil remittere: magisq; ac magis in dies ad vim spectare res videbatur, & regnū eius fore qui plurimum posset. Poterat autē plurimum tunc Comes Vrgellensis, Fœderico morte aui prope destituito, & per ætatem magis adhortando, quam adhortante, Duce Gandiæ non per se, sed per alios auxilia rogante, Ludouico & Ferdinando extra regnum proculq; agentibus: vt Comes ex quatuor competitoribus, duorū qui aderant iam victor esset, duorū qui aberant, alterum non timeret, quem nemo fere priuatū defenderet, alterius cuius adiutrix factio Vrrea esset, propediem victor videretur. Adeo iam de capiendis regiis insignibus, appellandoq; se rege deliberabat. Quod vbi resciuere Catalonia vrbes, summopere dissuasērunt, amissurum ea via illum omne suum ius, omne hominum studium, nec à Catalonia sed ab Aragonia incipiendum esse. Cataloniam quidē studiosam eius semper fore, verum tantam labem minime subituram esse, vt regem ipsa & prima & sola faciat, contra suas & quidem maiores natu sorores. expectaret quid eligendi iudices pronuntiarent. Iam concilium, quod illi parlamentū vocant, cogi ex omnibus prouinciis in Calatauibio. Sed hoc illi molestum erat, quod res in Aragonia, quod archiepiscopo autore, quasi nauis gubernatore, administrarentur. Quid enim sperandū sibi de brachio ecclesiastico (quatuor enim brachia in Aragonia faciunt) cuius caput sit archiepiscopus, competitoris studiosus, sui inimicus, cum quo Benedictus papa faciat, vt omnia communi abbatorū consilio geri videantur? Quid de nobilium equestrumq; cum gubernator prætorq; tam sibi infensi, quam archiepiscopo obnoxii sint, cum alter affinis, alter gener illi esset? Quid de brachio ciuitatum, quod vocant regale, quorum plerique superiorum vel autoritatē vel gratiam sequuntur? Eo quidem magis, quod dabat operam archiepiscopus, vt concilium Cæsar-Augustam transferretur: idque recte ac iure fieri per suos papa asseuerabat. Quod si fieret, multo meliores fore partes Ludouici intelligens Comes, vtriq; minatus est: archiepiscopo se pro pileo pontificali impositurum cassidem ignitam: papæ rasurum esse verticē non aqua, sicut fieri solet, ante perfusum. Interea quotidie cædes seditionesque per prouincias fiebant, nec cuiusquā autoritas aut potestas ire obuiam poterat: nemo satis alteri credere, nemo obtemperare, ipsa capita inter se dissidere, ac digladiari. Vsq; adeo iam in contemptum venerant exteris. Siquidē in Sicilia, de quo postea dicemus, Bernardus Caprera res nouas moliebatur, & insulæ regnum affectabat. Cuius non minor metus incessit animos eorum qui bonum publicū & gloriam Aragoniæ curam habebant, quam quis Aragoniæ rex esset, cum plus damni fieret, alienata Sicilia, quam quolibet competitorū rege facta. Igitur omnia plena motus, timoris, turbationum, ac periculorum, & velut in tempestate multorum ventorū, cum inter nautas non modo litigatur de gubernando, sed etiam pugnatur. Huc accedebat, quod Ludouicus suasu archiepiscopi, quo maior causæ successet & autoritas & gratia, miserat ad fines Catalonia copias militū, nuntiosq; ad conciliū,

qui hortarentur ad iustitiam, nihil metueret, præsto esse copias aduersus perturbatores ordinis iudiciorum & iuris, nec defuturas pecunias. Idem facit Ferdinandus, non ignorans à Ludouico non minus illa in fauorem fieri iuris priuati quam publici, & contra Comitum factionibus armisq; cælum ac terras miscentem, autoritate armorum esse agendum. Ferdinandum quantum fauor in aduersarios propensus lædebat, tantum recens gloria rerum gestarum commendabat, quod mari terraque victor redisset, quod imperium Castellæ ampliasset, quod pro re Christiana fortissime ac fœlicissime dimicasset, quod nisi ad expediendam litem de successione venisset, prope iam regem barbarum debellasset: & de eo quotidie magis ac magis homines fauorabiliter & sentiebant & loquebantur. Ex quo animaduertens Comes, iam duos externos competitores in dies maiorem sibi autoritatem comparare, idque archiepiscopi opera, facinus exequi festinat, & quod minatus fuerat, perpetrare. Itaque Antonio Lunæ negotium dat, vt hominem per speciem colloquii euocatum obruncet. Erat autem Antonius etsi diuersæ factionis, tamen per familiaris archiepiscopo, ac pene cliens. Nam annuis quasi stipendiis ab eo donabatur, & eodẽ mense septingentos aureos Aragonicos acceperat. Id dicitur fecisse archiepiscopus, quod cum fuisset tutor Ioannis Ferrandis, fraudarat pupillũ dimidiata hæreditate, eamque in Blasum qui gentilis atque agnatus suus erat, transfulerat, indignũ existimans tantam generis sui hæreditatem, totam in alienum deferri, nulla ei qui ex ipsa domo esset relicta portione. Is cum postea cerneret Ioannem erecto ac sublimi animo virum, Blasum vero segniori ac longe imparem, vidit fore, vt se defuncto, ac nedum quidem defuncto, Ioannes Blasum hæreditariis bonis exueret. Ea re præsidium homini infirmiori aduersus potentiorẽ in diuersa factione comparauit, propinquum suum in contraria acie ponens, ducem hostium intra sua castra versari patiens ac volens, vnde mortis suæ origo defluxit. Et postea cum rerũ merita nesciamus, iudicia diuina mirari solemus. Enimvero hanc quam retuli causam, paucissimi notam habent. Neq; ego nunc de iudicio Dei in vniuersum pronunciaſſe intelligat. Scio equidem iustos sæpe multatos infortunio fuisse, & iniquos secundissima fortuna vsos. Sed nonnunquam sapientissimi non longẽ absunt à coniectanda Dei voluntate, cum patrem ille aut dominum agere videtur. Archiepiscopum è Calatauibio reuertentẽ, atq; in oppido Almuma agentẽ, Antonius ait se adire velle colloquii gratia. Etenim sæpe eum pro familiaritate interuisebat, collocatisque ad insidias in proximo nemore ducentis equitibus hastatis, & ex parte magna lorica-tis, ipse cum paucis armatis procedit. Nam armati tum omnes fere qui ex factionibus professi erant, incedebant, ac præmittit è vicino ad archiepiscopum, qui dicat se ad colloquium venire. Eo hic nuntio lætatus, tanquam aliquid quo gauderet ab amico auditurus, conscenso mulo, obuiam egressus est, decẽ duodecimve comitibus: Nam festinantia plures vndique conuenire non sciuerat. Ille tardius de industria iter faciens, plus duobus stadiis procul à muris archiepiscopum excepit. Cumque se mutuo salutassent, hic illum filii, ille hunc patris nomine: Ecquid, inquit Antonius, eritne rex Comes Vrgellie? Nõ me viuo respondit. Ego, inquit, aut te capto, aut mactato. Mactato respondit fortasse, captiuo nequaquam. Atque hæc dicenti frenosq; flectenti Antonius colaphum in medio ore incussit, arreptoq; protinus gladio, caput ferit, refugientem cæteri vulnerant, subinde caput muli, vt ab instituto cursu auerterent, percutientes. inter eos Antonii armiger, qui vnus lanceam gerebat, ea subtus brachium adducta, incurrens præcipitavit è mulo, atq; ita iacentem contrucidarunt, manumque inter cætera vulnera amputarunt. Ita is qui diadema imponere regis debebat, imperio eius qui diadema sperabat, teterrima morte est affectus, vltiores angelos relinquens, ne vnquam in sellam regiam illi daretur ascendere, per quem summi in regno antistitis corpus fœdissime confossum laceratumque iacuiſſet. Ideoque statim diuinum, si recte æstimemus, numen apparuit. Nam si tantum animi ad inuadendam urbem illis, quantum ad aggrediendum facinus fuisset, haud dubie sublata lis erat, & oppressa factione Vrrea, Comes regiam dignitatem vel extorsisset, vel impetrasset. Nunc sceleris, non voti, compos effectus est, dum hostem debilitatum mancumque magis de fuga, quam de vltione cogitaturũ putat, tam procul posito Ludouico, à quo peterentur auxilia: nec in mentem venit ei, plæriscq; animalibus auctiora arma in fuga esse, & ingenium ex necessitatibus crescere. Dato hunc in modũ spatio inimicis ad sibi consulendum, illi tamen illatæ iniuriæ dolore, tum inferendæ metu, ad proximum ac magis validum Ferdinandi, de cuius iure bene quoq; sentiebant, præsidium confugiunt, longe decepta aduersariorum spe, qui à semel suscepta causa in aliam descituros hostes nõ suspicabantur: ignari plus posse odium quam benevolentiam, & dolorem quam gratiam, & cupiditatẽ se ab atroci iniuria vlciscendi, quam alieno honori inseruendi. Blasus quoq;

qui ingresso Antonio opem tulisset, nunc ingressus cum potētia aliis opem ferre, nisi sceleratissimus videri vellent, & à bonis cadere, coactus est. Ferdinandus intelligens ex vna re tria sibi commoda fore, quod partes suæ roborarentur, quod competitorum qui validissimi erant, alter debilitaretur, alter hostes supra caput acerrimos habiturus esset, non grauate auxilia misit. Periit autem archiepiscopus anno circumacto, ab obitu regis eodem mense. Cuius morte solum concilium est Calatauibii, & postmodum conuentus prouinciales agi incepti, ab Aragonensibus in Alcamitio, à Valentinis in Tragera, à Catalanis Dertusæ, quod hæc oppida finitima sunt aliis duabus prouinciis. Quo difficilius fuit, inter distractos conuentus, mature deliberari, cum præsertim quotidie maiora confere-
¹⁰ rentur in Aragonia certamina, gubernatore volente prouinciã in officio tenere ac quiete, Comite, accersitis è Vasconia & trans montes copiis, annitente reliquias aduersæ factionis euertere & suam rebus gerendis præficere. Tandem post aliquot menses, per conuentus vniuersos, hoc est, per terna brachia, Valentis & Catalonia, ecclesiastica, patritia, plebeia, vltra quatuor illa Aragoniæ quæ diximus, locus delectus est in Aragonia, oppidum Capsa, mandatumque gubernatori vt dispositis præfidiis armatorum, curaret nequid respublica detrimenti caperet, quoad interregnum duraret. Ibi cum alia multa, tum vero de iudiciis deligendis tractabatur. Interea Comes non eadem qua in Aragonia, sed non multum dissimili iniustitia, par propemodum sui fauoris ac partium naufragium fecit, Valentis primum ab alienatis à se Centelliis, deinde suæ factionis propugnatoribus
²⁰ Villaragutis profligatis. Materies calamitatis hinc ortum accepit. Ioannes Balliera præses quem & ipsum gubernatorem vocant, ita infesto ferebatur animo pro Villaragutis contra Centellias, vt non gubernatoris sed carnificis munus se crederet accepisse, nullum opportunius vel vltioni vel iniuriæ tempus ratus quam illud interregni demens atque insipiens, qui non intelligeret neminem vehementius delinquere magistratum, quam qui personam præfidis gerit, & quod multo magis est, etiam regis qui vita excessit: tunc etiam præses nulla ex parte suus, sed totus ciuium, totus reip. est, & quasi canis in ouili sine custode, cum magis vigilandum latrandumque pro grege est. At iste insito partium odio pro cane lupus effectus, aut peior lupo canis, absente pastore partem gregis, qui colorem et si Centellianum habebat, non tantum fugabat, sed trucidabat quoque, ad quadraginta numero, & eo amplius. constat honestos homines per fas perque nefas, vel suspendisse, vel securi percussisse. Ad hæc vicis oppidaque Centelliarum, asperitate iudiciorum exhaurienda curauerat. Hæc cum ad Comitem deferret Bernardus Centellia, qui princeps familiæ erat, quotidieque comploraret: ille negligentius lentiusque ferre videbatur, nec curare, et si videri volebat iniuriam propulsandam, videlicet quod vereretur præsidem cui addicta plebs erat, offendere: atque eo remissius agebat, quod Villaraguti Lunis, & Centellis Vreis in Aragonia responderet. Sic expressa necessitas Centelliis, ab eodem implorare auxiliũ, à quo implorasse atque impetrasse Vreas videbant: eo facilius quod regina Margarita, conciliatrix fauoris, aliena à Comite erat, vel ob contumeliam acceptam, vel ob suspicionem regis extincti. Simulque indignum ducebant, cum de iure competitorum ambiguum esset, Comiti contra alios adesse. Missis itaque ad Ferdinandum, item ad Vreas
⁴⁰ nuntiis qui auxilia implerent, Gilbertus Centellia Bernardi frater, cum bene magna clientum manu in agrum Valentinum incursionem facit, & ad sex milium capitum promiscui pecoris, quæ erant Ioannis Villaraguti subgubernatoris, abigit, dicens illum per corruptelam iudiciorum, cum ex aliis, tum vero ex Centellianis vicis, eum pecorum questum fecisse. Ad hunc coercendum Valentini magistratus tum publico tum priuato nomine equitatum, quo ipsi non multo utebantur, à Comite accersunt. Ille confestim quadringentos equites Vasconum mittit, Raimundo Perelioso præfecto, inter primos Catalanorum procerum, forti ac strenuo. Sed ii fere sub idem tempus applicuerunt ad oppidum, cui nomen est Castellioni, ad flumen Borrianam, quo Ioannes Ferrandis applicuit,
⁶⁰ cum septingentis equitibus Saguntum, quod nunc vocant Murum veterem, quam urbem Centellis suæ factionis studiosam tenebant, pene mediam inter Castellionem atque Valentiam, hinc quatuor, illinc sex leugis distantem, atque vtrinque transitu prohibentem. Nam à dextro latere perpetui montes ad mediterraneam Hispaniã porrecti, nisi plurimum dierum circuitu Valentiam ire vetant: à sinistro oppidum Puteoli, & alia loca natura atque opere munita, facile transitu intersepunt. Ad hæc inter Saguntum Valentiamque interioris paludes, utique hybernis auctibus laxiores, vt tum erant: vix tamen intercapedinem litoris ad transitum relinquebant. Quas angustias maris ac paludis obsidere aduersus Valentinos transituros, vt colligi coniectura poterat, constituerant. Horum vtrorumque aduentu percepto, præses Valentinus fremere ac furere, quod auxilia hostibus venissent, sua

peruenire non possent, & quod inimicis non modo impune esset læsisse, sed etiam ad vltiorem iniuriam animus facultasque accessisset, & quod gubernator Aragoniæ in alienam prouinciam aduersus alterum gubernatorem per contemptum arma misisset. Totigitur irritatis causis, iubet in posterum diem omnes qui per ætatem valetudinemque possent, qui arma haberent, præsto sibi essent in foro armati: vt primum socios ad Castellionem reciperent: deinde vicos ac prædia Centelliarum atque sociorum igne ferroque vastarent. Eadem nocte ad Ioannem Ferrandis atque Castellanos qui cum eo erant equites, citatissimo cursu superuenit Comes Caltri cum cohorte fortissimorum iuuenum a Ferdinando missus, ne quid factio atque arma Comitum Vrgellenfis in Valentiniæ finibus perturbaret. Vbi illuxit, populus Valentinus sub armis, ad duodeviginti millia peditum ac ducentos equites, ad locum præsto fuit, maxima ex parte inuitus, quod & bellum ciuile detestaretur, & quod Centellianæ factionis plerique studiosi essent, quos præses præcipue arma sumere imperauerat, tum vt experiretur quam obedienter imperata facerent, animaduersurus in contumaces (nam capitale edixerat, si quis eorum non adesset) tum ne urbem diuersæ factionis hominibus relinqueret, si tantum suos eduxisset. Hæc est conditio tyrannorum, aut tyrannis similibus, vt suis ciuibus nec absentibus nec præsentibus satis confidant, etsi confidere necesse habent: ideoque plerumque cum res in periculum vocatur, ab alterutris cladem accipiunt, vt nunc videmus contigisse. Nam cum iis copiis gubernator sub signis vbi ad angustias venit, videt procul instructos ex aduerso hostes, magis illos quidem ad intercludendum iter paratos, quam inuadendum. Erant enim pauci, ac pene nulli ad tantam multitudinem, sed spes seditionis hostilis, & fiducia equitatus, & victoriæ pretium excitabat animos. Bernardus, iussis subsistere suis, progressus in medium, iubet aliquos è diuerso in colloquium mitti. His missis, ait: Nihil minus se cupere, quam aduersus patriam bellum gerere. Ideo nulla dum arma intulisse, vltum priuatas iniurias esse, etsi non satis indignitate vltum, vlturumque si inimici iniurias facere pergant, cohibere vim, non afferre, velle rogare illos, vt à lædendo temperent, satis habentes quod ciuitatem arbitrio suo moderentur, parumper expectent dum rex declaretur. nolit esse ciuile belli causa, in quo vtrauis pars vincat, vtrisque si patriam amant, esse doliturum, se agnoscere ciues suos, amicos, propinquos. Denique cogitaret præses non tam hostili animo omnes qui secum essent, pugnuros contra nomen Centellianum quam Castellanos, atque Aragonenses contra Bellerianum, se quidem cum paucis domesticis esse, & sociis qui plures sunt ac pugnantissimi, vt è cæde reuocare non possit: illum vero cum multis etiam inuitis, quibus bello commisso, vt pugnent, imperare nequeat. Hæc vbi magistratus audiere, signum timoris interpretati sunt, ob idque ferociores effecti, non pactationibus agendum esse respondent, aduersus exules & patriæ proditores, sed gladiis. Se regem esse, quoad regni controuersia est, proinde aut se permittat ei qui pro rege est, aut pugnam capestant. Ille tum magna voce exclamat, ne interpretarentur se diffidentia virium illa loqui, sed patriæ charitate, prouiderent prius quam gladii stringerentur, ne tristem eum diem & infaustum patriæ redderent. Et cum nonnulli à magistratu iussi obstreperet ac conuiciarentur, tamquam tempus terenti: Deum (inquit) qui ex alto intuetur, testor, & vos homines qui adestis, & te bello, vt mihi publicus testis sis, inuitum me ac coactum ad pugnandum descendere cum ciuibus meis. Vos tamen amici, quos istic mihi plurimos esse scio, quaeso ne committatis, vt amici vestri aut vos feriant, aut feriantur à vobis. Sunt qui opinentur illum dolo ad colloquium venisse, vt fereret inter hostes discordiam, plurimique à pugna se vel abstererent, vel subducerent, prout factum est, sed ipsorum malo. Ego sicut doli incertus sum, ita illud certum habeo sacerdotum testimonio, Bernardum maluisse & amicis consultum esse, & patriæ, quam dimicatum. Post hæc verba ad suos regressus, renuntiat quid vltro citroque dictum sit. Socii concepta ira atque spe venientibus occurrunt, & qua in parte volitare præsidem cernunt, cum robore equitum impressionem faciunt. Locus angustus pauciores adiuuat, aliquandiu acerrime, & præcipue inter equites dimicatur. Ibi duo ex primoribus Castellanorum equitum cadunt cum aliquot sociorum, sed eo acrius cæteri ingerunt, & præsidem ob regalia vestis insignia conspicuum circumstant, atque obruncant, plurimosque comitum adiiciunt, cæteri in fugam vertuntur: pedites quoque qui circa ducem pugnabant, quia hostem à tergo adoriri non poterant, & ab alia equitum manu confertisque peditibus distinebantur, aliquantū sustinere certamen, sed minus acri animo, quod multos sociorum non periculo, sed spectaculo adesse cernebant, quasi pugnandi eis propter angustias copia non esset. At vbi ducem cum multis obruncatum, cæterosque equites fugientes cognouerunt, & ipsi in fugam vertuntur, miscenturque cum aliis qui manus non conferuerant. Sed Castellani qui Centellianos & Villaragutos non

internoscerent, vt in quemque incidebant, promiscue sine discrimine feriebant. Illi qui cum fociis stante acie ferrum non strinxerant, non profligatis fociis stringere cogebantur. Sed quis aut vincientium ferociam, aut fugientium ignauiam, reprimere potest? Cadunt igitur Valentini ex omni genere ac sternuntur, versisque in fugam omnibus terga caduntur, nec fuga eis saluti erat, cum equitatum hærentem tergis euitare non possent. Videres itaque hos in altum mare, illos in limosam paludem, velut in castra penetrantes, & dum tutiora ab accessu equorum petunt, in voragine ac depressa labentes, nec fere præ armorum pondere emergentes. noua vbique facies, insolitus tumultus ac clamor. eodem tempore terrestre prælium tam angusto in loco gerebatur, ac cædes fiebat, mari palude, ac interiecta inter hæc terra, tribus diuersis locis continenter cruore imbutis. Nec omnes gladio mors absu-me-bat, sed etiam aqua multos, & vtroque genere. Quod nisi Bernardus & Ferrandis intercessissent, hinc ferrum suorum compescentes, hinc Valentinis iter fugamque patefacientes ac præeuntes, insignis inter paucas calamitas eo die Valentinis accepta esset. Perierunt tamen ex iis illo prælio, & postea ex vulneribus ad quatuor millia virorum. Cæteri quos neque mare, neque palus, neque gladius hausit, fuga se in urbem receperunt, & ni duo ii quos dixi obstiterent, veriti urbem direptum iri, victores cum victis in portas irrupissent, & quod incredibile videatur, tanta ciuitas ac tam frequens à tantulis copiis direpta fuisset atque euersa: eoque missis in urbem Bernardus aliquot ex suo numero principibus amicorum, ipse Saguntum se recepit, cum paucis captiuis aduersæ factionis. Cæterum neque hanc humanitatem in ciues suos, neque superiorem pugnae deprecationem, tantæ laudi tribuo Bernardo, quanto dedecori illam immanitatem atque sæuitiam, quod reuertens iussit amputari caput præsidis, ac præfixum hastæ tradi filio puero quem ceperat, in urbem vsque gestandum, vt in altissimo postmodum trabe suffixum pro trophæo statueret. Neque enim sic crudelitas inimici vl-ciscenda est, vt crudelior ipse iudicaris. A deo minus immane facturum fuerat filium super paternum cruorem iugulasse, quam religiosum illud patris ac filii pignus polluisse, ac ludibrio habuisse. In sequentibus diebus à populo Valentino acciti Centelliæ, magistratus ex corpore suo creant, remque publicam ad se omnem transferunt: mox Castellanos accersunt, ire ad ciuitatem vt suspicabantur iratam formidantes. Sed ii ciues necesse habebant aliis veniam dare, qui sibi ipsis ab eisdem victoribus veniam precarentur. Raimundus audita pugna fertur dixisse, se agnoscere fortunam Comitum, cuius ducum alterius tardum ac timidum consilium in Aragonia fuisset, alterius repentinum ac præferox Valentini. Nam si diem horamque certaminis cum Raimundo præses communicasset, in eam cladem ventum non esset. Sed videlicet nimia fiducia, quæ frequenter potentiores partes euertit, præsidem in ruinam impulit, & priuatam & publicam. Itaque Raimundus vnum præsidem incusans ac detestans, infecto negotio rediit. Porro victoria hæc longe plurimum, non dico momenti, sed autoritatis contulit causæ Ferdinandi, coegitque iudicia maturari, antequam omni ex parte intestinis bellis prouinciæ vexarentur. Delecti itaque sunt nouem iudices, ex singulis prouinciis terni. Imparem enim numerum ad finiendas vel lites, vel consultationes, Hispani multo commodiorem existimant: & id temporis non poterat sententia pro aliquo competitorum ferri, nisi à sesqui altera parte iudicum, immo singularum prouinciarum: quippe cum necesse esset, duos ex singulis prouinciis iudices conuenire. Prouincias appello parum proprie, quæ sunt tantum gentes à populo Romano victæ, sed ego vsitatum vulgo morem sequor, quia tria regna, vt mallet, dicere non possum propter Catalonia, quæ regnum non est, par tamen duobus regnis. Non ab re fuerit, & nomina iudicum & qualitates referre, vt posteritas sciat, quos viros tantæ rei præficiendos ex suo quoque corpore consilia tanta existimauerint. Ex Aragonia quidem delecti sunt, Dominicus Ramus episcopus Oscensis, quem postea Ilerdensem, ad extremum archiepiscopum Terraconensem, eundemque cardinalem scimus nuper diem suum obiisse, post omnes collegas illius iudicii, in quo ipse sedebat primus: de cuius scientia, vita, autoritate dicere, parum attinet, cum iudicia hominum, hoc est, honores habiti, testimonium dicant. Franciscus Aranda, vestitu ac barba horridiore, quod videlicet renuntiasset rebus humanis, alioqui ita accommodatus ad domos principum quibus diu præfuerat, moderandas, vt nusquam non & in consultandis, & in administrandis rebus ac maturandis, primas obtinuerit partes, idque sola naturæ bonitate atque ingenii dotibus, citra vllam scientiam, ac citra vllas propemodum literas, vt appareat ex homine natiuis bonis excellenti formari potius præcepta sapientiæ, quam ex præceptis sapientiæ formari hominem excellentem. In quo illud præcipue admirabantur, cum quasi pater esset,

vt quasi tutor potentissimi cuiusque, tam modico exiguoque contentus foret : ideoque libertatis miræ, ac nemini obnoxius erat. Berengarius Bardesinus, quo neminem neque illius neque huius temporis iuriconsultum in Hispania senes meminerunt maioris auctoritatis fuisse, & perinde ad tantas opes peruenisse. Ex Valentia, Ferrarius dominus Cartusiarum, non tam scientia (erat enim in iure civili perdoctus) quam conscientia optima, prudentiaque, ac grauitate singulari insignis. Vincentius Ferrarius eius frater, ordinis prædicatorum, cuius admirabilis in concionando laus ad exterarum usque nationes est peruagata, princeps haud dubie sui temporis oratorum duntaxat illiterate loquentium, & si vera memorantur, miraculis clarus, & ante & post obitam mortem. Petrus Bernardus, iuris ita peritus, vt Valentiarum nemini postferretur, vita quoque casta & integra. Ex Catalonia, Franciscus Sagarriga Terraconensis archiepiscopus, cum doctus sane in ciuili ac pontificio iure, tum vero ita facundus, vt ei primæ partes in eloquentia tribuerentur, & qui non minora ornamenta naturæ ad facunde pronuntiandum: quam episcopus Conseranenensis cum in contentionem venissent, iudicatus est habere. Bernardus Vallis sicæ, quem non tanti faciebant, quod in iure ciuili nulli suorum foret secundus, & in dicendo sane admodum valeret, quanti quod pleræque causas gratis defendebat: neque ex patrociniis potentiorum fauores, neque ex humiliorum gloriam captabat. Guilielmus Gnaspes vir, vt in Hispania literis satis eruditus ac cultus, atque ex omni Barcellona, cum prudentissimus tum sincerissimus iudicatus. Hi iudices quo primo die ingressuri iudicium erant, corpus domini inspectante populo communiter acceperunt. Deinde continuos triginta dies, præter feriatos, partium aduocatos audierunt, quoties & quantum cuique libuit dicere. Libellos, disputationes, cæteraque in scriptis probationum genera seorsum singula accipiebant. Reliquam diei partem in consultando soli consumebant. Postea vero quam nihil cuiquam libitum est verborum ac scriptorum proferre, conclusi sunt in oppidi arce, hac lege vt illinc prodire fas non esset, nisi rege declarato. Qui sermones ab his inter se habiti, vel ante quam includerentur, vel vbi inclusi sunt, an multum an parum, nihil ne dubitatum dissensumque sit, incompertum mihi est: quia nec aliquis deprehendit, & ipsi nihil intercessisse dissensionis significauerunt, siue quod ita fuerit, siue quod suæ grauitatis censuerint esse consiliorum arcana reticere, siue quod morem Hispanum custodierint, quo nefas habetur, post euitam à senatu sententiam mentionem de his facere qui ab ea sententia quæ superata est, steterint, & nihilo minus parui interest scire quid intus quæsitum sit, cum sciamus quid propalam declaratum est. Octauo die quam se concluderant, qui fuit profestus diei qui celebratur in honorem principis apostolorum mense Iunio, conuocatis partibus ad sententiam audiendam, iudices in loco edito ante valuas templi confederunt. Gradus autem templi qui multi sunt, & statim plateam ac tecta omnia, vnde prospici iudicium poterat, omnis ætas sexusque repleuerat, clausisque portis armati muros ac vicos, nequid turbæ fieret, tuebantur. Tum Vincentius à cætu collegarum surrexit, suggestumque pro gradibus positum, & ad populos obuersum conscendit, atque oratiunculam habuit quæ dignitatem quandam sententiæ compararet, tum instrumentum in quo scripta erat sententia, capit aperitque. Pendebant ab vno omnium ora, mentesque inter spem metumque sollicitæ. Non sic ad expectationem pugnæ suspensi sunt animi eorum qui de turribus domibusque populares suos cum hostibus decertantes prospectant. Nunquam post hominum memoriam tanta causa in iudiciis versata fuerat. Nemo non illuc suos affectus tulerat, nihil sane quisquam suspicabatur, nihil de futuro diuinare poterat, omnia prospera cupiditas, omnia improspere timor subiiciebat. Ipse quoque pronuntiator cum partem primam sententiæ recitasset, & ad nomen regis aduentaret, subinde magis expectationem hominum suspendebat, interloquens: Ecquem putatis iam Regem vestrum esse? quo maxime gaudebitis, qui maxime optandus est. Et cum aliquoties inter factus ardentem attentionem magis incendisset: Infantem Castellæ Ferdinandum recitauit Regem declaratum. Ad quod nomen tantus exultantis turbæ clamor excitatus est, plerisque assurgentibus ac discursantibus, vt reliqua recitationis pars non fuerit exaudita, præsertim militaribus vndique vocibus tubisque ac cornibus, præterea bombardis obstrepentibus. Dicta sententia, ad tres conuentus nuntii cum literis quæ rem docerent, missi sunt, ad Calatauibium, ad Tregeriam, Dertusamque. Qui simul vbi re cognouerunt Ferdinandum esse Regem, Accipe dixerunt, literasque passim per vrbes dimisere, legatosque ad excipiendum Regem à Castellâ Aragoniam ingressurum delegere. Postridie quam Rex declaratus est, cum audiret Vincentius, ad eumque referrentur voces nonnullorum causantium, non indigenam Regem, qualis Comes Vrgelli futurus erat, sed alienigenam factum, eodem in loco oratio-

tionem habuit, dicens: vbi de iure successione quæsitum sit, ibi non esse causam, cur de persona mentio haberetur. Nam Comes Vrgelli cuius vicem nonnulli dolerent, tantum abesse vt comparandus fuerit cum Ferdinando, vt iureiurando interposito & teste conscientia collegarum iudicatus sit à duce Gandiæ in succedendo superari. Quod autem ad personam pertinet, esse Ferdinandum matre Catalanum, Comitem Vrgelli Lombardum, illum patre Rege ex eadem natione, qua Reges Aragoniæ, dignitate vultus ac corporis tanta, vt sit nulli secundus, & quasi ad regnandum natus. Animo autem ac virtute, siue inter suos, siue inter hostes, vt si morem prudentium quorundam populorum sequi liceret, non minus eligendus ad regnum fuerit, quam per iudicium successione declarandus, quæ laus nequaquam vlla ex parte in Comite agnosceretur. Quare non modo æquo sed etiam libenti animo, Regem sibi diuinitus datum expectarent atque exciperent. Et alia in hanc sententiam plura, quæ tamen insitos atque impressos diu affectus, & ab iis natam opinionem non potuerunt omnino excutere. Per vniuersas tamen vrbes tam libentibus auribus nuntius declarati Regis exceptus est, vt omnes fere sibi hunc inter competitorum Regem optatum speratumque fuisse videri vellent. Valentia quoque vix bene obductis cicatricibus, vniuersi clausis tabernis officinisque lætitiæ tot diebus celebrant, vt iubendi fuerint per magistratum, omissis feriis ad opera reuerti. Ferdināus primum per publicas literas certior factus se Regem declaratum, deinde legatos ad excipiendum ingredientem regnum suum delectos, & ad se iter habentes Aragoniam versus contendit. Cumque ad fines regni aduenteret, legati Aragoniæ Valentiaque introgressi nonnihil Castellam obuiam Regi, ex equis delapsi sunt ac manum deosculati: Catalonia vero intra fines substiterunt, neque ingrediente Aragoniam Rege ex equis descendunt, quorum ego neutros neque reprehendere, neque alteris præponere ausim. Nam priores illi officiosum existimarunt non excipere Regem suum, velut ex limine domus, sed prodire in viam, & obuiam progressos introducere, habito maiore honore, quam qui paribus haberi solet. Pares enim ex equis sibi dextras porrigunt. Posteriores vero magis consentaneum putarunt, non egredi in alienum, sed ex solo patrio Regem in possessionem regni admittere, neque descendere ab equis nouo exemplo, quod superioribus rebus sciebant non fuisse factitatum. Sunt enim varii mores hominum variaque sententia, suis quæque defensoribus tutæ atque honestæ. Rex tamen horum nulli manum porrexit, sub humero sinistro admouit, præterquam Francisco Clementi episcopo Barcello-nensi, qui fuerat patriarcha Hierosolymitanus, quem quia nouerat suæ partis cupidissimum fuisse, suauitatus est. Atque ita communiter legati cum ingenti ex omnibus regnis manu procerum Calatauibium, mox CæsarAugustam deduxerunt. Vbi non multos dies est commoratus, dum pacificaret interposita sua autoritate dissidentes, neque regis existimauit munus esse, meminisse iniuriarum quas priuatus acceperat, & odiorum quæ aduersus se nonnulli gessissent. Nam qui priuato hostes extitissent, postea regi non hostes sed clientes esse, & quibus prius ipse infensus fuisset, post regium nomen, patronum, tutorem, patrem esse debere, nec præterita sed sequentia delicta cognoscere. His in concordiam reuocatis, idem de Valentinis, qui ibidem aderant, etsi nonnulli saluum sibi ius esse quo semper illa natio vsa est, inter se belligerandi postulabant, effecit. Nemo enim gerere inimicitias æquum sibi censebat, cum videret regem suas deposuisse, & in neutros se propensiosem ostendere, paratum & passos & inferentes iniuriam vlcersi. Est quidem hic apud illius gentis proceres mos, siue æqua siue iniqua ratione introductus, impune inter se certamina conferendi, quo pugnaciores reddantur, si belli terror à duobus potentissimis regibus ingruat, vtrunque latus prementibus Franciæ, atque Castellæ. Sed regni potestatis fulgor quoties audet, ac iusta causa subest, gliscentia hæc simultatum certamina quasi nebula repellit & discutit. Forte iis diebus dum hæc geruntur, Alfonsus Regis primigenius, vix adolescentiam ingressus, cum isset venatum, nactus est eximia magnitudine aprum, quem, vt velocissimo equo vehebatur, præcipue vrgebat, cupiens aut solus occidere, aut primus ferire. nec procul aberat Iberus longe maximum Hispaniæ flumen, CæsarAugustæ muros præterfluens. Huc aper seu casu, seu vti in locum iam sibi antea notum, cursam intendit, perque ripas atque inuia se demittens, aquas ingreditur. Alfonsus à tergo instans, ac iam iam feriens, eadem ripa & femita consequitur, ac ne tam insignem prædam, hoc est tam insignem cum laude victoriam, quam in manibus habebat, amitteret, & ipse adacto equo flumen intrat, immemor quantum periculi adiret, natantemque feram natanti equo infesta vrget hasta, quasi illam posset in tam rapido fluuio capere. Hoc spectaculo Bernardus Centellia (eius cura commissus adolescentulus erat) exanimatus, reuocare pergentem clamoribus

cum non posset, ipse quoque cum aliis nonnullis aquas ineunt, magis verentes infamiam destituti filii regis, quam vitæ periculum. Ille inter natandum quo ad poterat, ferire conatus, in vltiorem ripam euasit, atque illinc aliquandiu persecutus, strenue occidit, & maximi apri, & maximi fluminis victor. Rex vbi rescivit, inter cogitationem periculi, & admirationem facti, nec indignationem nec lætitiã ostendit, nolens neque strenuitatem reprehendere, neque audaciam nimiam adiuuare. Hac ex indole Alfonso futura magnanimitatis specimen dedit, sicut patientiæ ac mansuetudinis ex eo quod egit post ea diebus. Concesserat rex venatum, non tam ex more, quam vt Petrum ex filiis minimum circiter nouem annos natum, venationibus, vt sic dicam, initiaret. Atque vbi bonæ diei parte, & suos & filiorum oculos animosque multifaria venatione paut, iussit filium ad tenerum adhuc aprum, canis morsu retentum, fauciumque accedere, atque illum hasta ex equo ferire, vt tanquam præda à se capta lætus vigorem animo præsumeret. Cum in hoc occupatus est puer, & multi cum risu hilaritateque exhortantes, vt sit, circumfunduntur, & vt spectaculo intersint immiscentur, indignissima res contigit. Equus cui infidebat Bernardus Centellia, Alfonso, vt diximus, datus custos, tanquam Achilli Phoenix, calcem magna vi incussit adolescenti in exteriori parte genu sinistri. nesciebat ille calcitrosus esse equum, quippe quem commodato forte eo die accepisset. Ad eum ictum Alfonso non exclamans, neque ingemiscens (pudebat enim à dolore vinci) tantum ad plagam apposuit manum, & represso gemitu, dissimulare magnitudinem mali conabatur: sed pallor infecutus & rigor, & quod iam iam collapsurus videbatur, dolorem ingentem periculosamque plagam indicabant. Tum inter amplexus multorum qui accurrant, ex equo humi depositus cum esset, pro loci opportunitate vulnus obligabatur, multisque in extremo adolescentulum esse mussitantibus, aliis circumfremetibus, aliis nuntiatum regi qui non nihil aberat, euntibus: fuerunt qui Bernardo suaderent vt fugam capesseret, ne aduenientis iram Regis opperiretur: solus frater ne faceret, dissuasit. Fore enim vt velut noxium ac sceleris conscius, multi sequerentur etiam Regis iniussu. Nam quisquis fugit, alios quodammodo inuitat ad insequendum, à quibus vel retrahendus esset cum dedecore, vel puniendus in fuga, ob facti vltionem. Siquidem impune est peccasse iis, qui vt Regi gratificarentur, alios offenderunt. Rex audita re cum attonitus accurrisset, fremensque diceret, Vbi est qui primigenium meum mihi peremit? ille reluctans dolori, vultu ac voce erectiore quam pro viribus, Nihil est, inquit, periculi pater, nihil mali erit, solent huiusmodi contingere, equus me non homo percussit. Hæc verba velut pro amico timentis, extenuarunt & apud patrem & apud cæteros culpæ atrocitatem. Quanta autem hæc fuerit animi præstantia fortitudoque declarat quod aliquot diebus per extremos dolores sine vlla recreatione iactatus est, desperantibus iam medicis quin plagam sacer ignis corripere, nisi superuenisset chirurgicus quidam Ferdinandus Alfonsi, vir dignus, vel hac vna curatione, qui literis memoriæque mandetur. Recepta salubritate filii, Rex Dertusa, vbi se tenebat papa, deinde Ilerda studiorum nutricula, Barcellona peruenit, ibique concilium generale prouinciæ Cataloniæ indicit. Necdum se Regem Siciliæ appellari volebat, priusquam illius possessionem recepisset. affectabat enim regnum Bernardus Caprera, nomen ac spiritus aui referens, qui ornatissimam Genuensium classem bello vicit & cepit. Huic quidem spem faciebat, quod per mortem Martini Aragonia intestinis bellis laborabat, quod in Sicilia neminem neque potentiæ, neque factionis, neque autoritatis maioris sciebat, adhæc quod erat prætor insulæ, quem magistratum iustitiarum vocant. Nam Blancam Regis Nauarrensis filiam, quæ fuerat vxor Regis Martini filii, vt sceminam contemnebat, eamque vt spoliaret ac se aueret, autoritate priua tam videri volebat. quod defuncto Rege cuius partibusungebatur, exauctorata esset. Se autem cum antea, tum vero nunc esse summum magistratum, & ad quæ spectet mode rari prouinciam. Neque vero ob id modo aduersabatur regiæ, vt primus ipse ac solus magistratus esset, quo facilius regnum occuparet, sed vt illam quoque in matrimonium acciperet, quo maiorem sibi autoritatem compararet, ad regium nomen assumendum. Faciebat præterea spem vicinitas Ladislai, autoritasque alterius summi pontificis, si plures eodem tempore possunt summi pontifices esse. Nam tunc de pontificatu contendebant, Benedictus, Gregorius, Ioannes. Colorem autem iuris præbebat, quod defuncta sine liberis Maria Siciliæ regina, regnum ad Martinum eius virum non poterat peruenire, nec deinde ad Martinum patrem, eoque illum Regem esse debere quem sibi Siculi ipsi delegissent. Cogitabat & aliam apud se ipsum causam, quod si Blancam in matrimonium accepisset, vendicaret sibi ob hoc quoque regnum, quod Blanca Mariæ, vt propinquæ succederet. Siquidem Maria proneptis fuerat Regis Nauarræ ex filia, quæ fuit

fuit prima vxor Regis Petri, vnde vxor Regis Fœderici mater eius genita erat. Ex quo intelligi licet, quod præpostere Bernardus ageret, veluti alienam à regno Siciliae Blancam insequeretur, cuius hæreditario iure regnum sibi destinabat asserere. Hac cogitatione qua fallere alios volebat, vt mea fert opinio, tam callidus, tam vaser vir non fallebatur. Neque enim eum fugiebat, multo proximiorẽ Mariæ fuisse Martinum patrem, vtpote auunculum, vti modo ostendi, pariter & consobrino, cuius mater, soror Fœderici Regis fuisset, vtroque ex parente. Quod ius propinquitatis erat in Helianora regina Castellæ, cuius filius Ferdinandus eodem gradu propinquitatis contingebat hanc, quo Martinus, qui fuit vir suus vere Rex Siciliae non modo viua vxore, sed etiam mortua, cum præsertim Siculi Regem, & ante mortem vxoris, & ea mortua agnouissent. Sed Bernardo si regno reginaque vxore potitus esset, quantulumcunque ius satis sibi fore videbatur. Hoc in loco mihi consideranti Mariam, quæ patri in regno successit, Martinum vel alterum, vel vtrunque, qui in ius fœminæ successor fuit, Bernardum qui tenui hæreditarii regni apud fœminam filo, velut anchora nauem spei suæ firmabat: subit admiratio de Aragonensibus, qui nolebant propinquos Regis ex fœmina in suo regno succedere, cum velint suos hoc eodem iure succedere in alieno. Itaque sic, ne alia repetantur, Ferdinandus in regno Aragoniæ potuit succedere, quo modo Martinus in Siculo. In hoc, sicut dixi, Bernardus non fallebatur, fallebatur in eo quod multo maioris haberi debet & erroris & detrimenti. Erat ei in optatis eximia singularisque Reginæ pulchritudo, & in tam dubiis rebus atque arduis amare vacabat, aut vacare videbatur: cum potius optandum foret, illam minus speciosam esse, hoc est minus superbam ac fastidiosam, vtique viro nec iuueni nec formoso. Ea propter si propalam in matrimonium peteret, extimescebat ne respueretur, neue factum suum non satis idoneo colore tegere posset: quippe qui credi volebat, velle insulam in officio tenere, donec in Aragonia inter regnum. Constituit itaque dolo atque insidiis rem tractare, si id parum procederet, blanditiis ac promissis, ad extremum adhibere terrorem atque vim. Tenebat se per id tempus Regina in vrbe Catina, vbi arx inter primas tuta, & mari vicina est, sed diuersabatur fere in propinquo monasterio cum sanctimonialibus, quod nullarum esset quam illarum consuetudo, vel aptior viduæ fœminæ, vel ad famam honestior. Hoc in loco Bernardus eam comprehendere cum parasset, illa seu admonita à suspicantibus, seu certior facta à scientibus, in arcem furtim concessit. Quare Bernardus maiorem in modum dolens, non modo quod deceptus spe foret, verum etiam quod vehementi conflagraret inuidia, qui dolo in Reginam vteretur: misit ad eam qui de colloquio agerent. cupere enim se purgare inuidiam & suspicionem ab illius animo adimere. Nec abnuuit Regina. Verum quia parum fidei vterque alteri haberet, conuentum est, vt illa de puppi triremis, hic de ponte, quo littori nauis iungitur, sermonem faceret. Ille post multa verba quæ ad purgationem facti attinebant, dicitur intulisse coniugii mentionem, & ad ea turbato vultu Regina subiecisse, Hui senex scabide, nec plura his, auertensque se iussisse Raimundum Torres (is erat dominus triremis, solusque aderat) retraheret longius à terra triremim. Is protinus imperans remigibus in altum referre nauim, coegit Capreram conantem excusare præsentem orationem, cum præterita facta male purgasset, propere desilire de ponte, ne in mare cum ipso ponte decideret. Hic vero pernegabat postea se de coniugio appellasse Reginam, ideoque nec eam fastidiose respondiisse: sed hanc sibi contumeliam ab inimico impositam, qui magis vt incommodaret ei quem oderat, illic triremim habuisset, quam vt Reginæ gratificaretur. Quæ dicenti non defuissent, qui crederent, etsi sciebant nauem adhuc stante eo in ponte reductam fuisse, nisi quæ insecuta sunt indicassent, non modo affectasse vxorem, quo facilius honestiusque regno potiretur, sed etiam corpus adamasse. Erat enim vir alioqui in primis mulierosus, vt nescires Martem ne magis an Venerem coleret. Lapsus hac iterum spe, & per contumeliam elusus abiit indignans ac minabundus, se monstraturum illi quæ inconsulte ageret, quæ recusaret cum summo magistratu consilia in publicam salutem agitare, potiusque cum aliis priuatis hominibus consultaret, & seorsum haberet conciliabula, cum iam priuata esset. Itaque comparatis copiis, partim vi, partim minis, partim auctoritate ciuitates plurimas ab illius ditione ad suam transfert. Idem propediẽ facturum de Syraculis videbatur. Quæ urbem nõ vt regiã, sed vt peculiarẽ, traditamq; sibi pro vitæ dignitate, Regina cordi habes magisq; quæ cæteras amittere verita, illuc se cõfert, accersitq; Sanciu Doris Egidii, de quo supra diximus, filiu præfectumq; classiariu, quẽ vulgo Almiraciu vocant, quod sciebat simultates gerere cum Bernardo Caprera, vt rationem iniret, qua tam violẽto viro queat obistere. Is cum ad eã vna cum subpræfecto in arcẽ venisset,

Bernardus se ratus, vt dicebat, matrem cum pullis vna capturum esse, eodem accurrens cum septingentis equitibus, ac mille peditibus, arcemque prætergressus urbem inuadit, ac nemine repugnante, tum propter metum, tum propter gratiam ac factionem recipit: comitibus Sancii qua potuerunt fuga elapsis, quos Sancius in arcem admittere noluit: quod re cibaria admodum tenui utebantur. Vix recepta vrbe, Bernardus arcem obfide-
 re atque oppugnare instituit, præterdicens urbem quidem redigere se voluisse in suam po-
 testatem, quo teneret in officio, donec de iure Regis in Aragonia disquireretur: arcem
 vero obfideri, non tam ob Reginam quæ non nihil ab officio recederet, quam ob Sancii-
 um capitalissimum suum, qui cum semper alias in se male cogitauit, tum maxime id tem-
 poris post reconciliatam gratiam arma contra se sumpsit, & aduersus præsidem consilia
 cum primoribus de administrando bello agit. Est autem arx, Marchettum vocant, in iis
 angustiis, quæ porthmos Græce dicuntur, quasi limite quodam inter continentem, vt sic
 dicam, & urbem pene insulam, & sic olim vocabatur, cum non vrbs, sed tertia pars vrbs
 esset. Has angustias duo portus coarctant, maior minorque. supra maiorem arx posita est,
 breui muro cum porta arcem portumque iungente, ab altera parte longiore muro, & si-
 ne porta, ad minorem portum producto. Ita nemo terrestri itinere urbem aut ingredi aut
 egredi potest, nisi per portam arci subiectam. Eam portam cum repentino aduentu Ber-
 nardus occupasset, custodiri iusserat, dum urbem vel cepisset, vel desperasset, neue for-
 tassis re infecta, confecta hostes commodam fugam nanciscerentur. Vtraque itaque frõ-
 te terræ occupata, arcem & ab vrbe, & à continente munitionibus cingit, stationes ex-
 truit, præsidia disponit, oppidanis seu voluntariis seu inuitis nunquam intermisso labore
 adiuuantibus, ac nequa nauis à portu maiori (nam id à minori propter angustum aditum
 non timebatur) subuenire posset, vtraque castra ducto super aquas ponte committit, ma-
 chinisque erectis ac tormentis saxa iaculantibus, obsessos quotidie oppugnat, ne nocti-
 bus quidem ad quietem datis, & quod minime decebat amatorem (honus sit auribus) si-
 mum ac peiora fimo, quæ teterrimum odorem remittunt, sæpius quam saxa in arcis tecta
 iaciebat, nolens deesse fortunæ, vt dictitabat, votis suis aspiranti. Et si paucorum dierum
 cibos esse obsessis ei compertum erat, tamen nihil longius videbatur, quam vt Reginam
 quam cupiebat vxorem, ac tantopere amabat, & Admiracum quem nec minus oderat,
 & suis consiliis aduersum præcipue timebat, redigeret in suam potestatem, id est, ante-
 quam Rex in Aragonia constitueretur, ipse se Regem in Sicilia faceret. Huic tantæ rei
 conficiendæ & liuor & perfidia, si ei credimus, impedimento fuerunt: si cæteris, auaritia:
 & vt ipse arbitror, irreligio. Siquidem laudes eius hæc duo præcipue vitia scædabant, sa-
 crorum contemptus, ac tenacitas. Quorum alterum numinibus, alterum hominibus in-
 primis inuisum est. Quanquam in eo non fuerunt illæ virtutes quæ amabilem reddunt,
 humanitas, affabilitas, comitas, clementia, largitas, magnificentia: sed quæ venerabilem,
 atque interdum horrendum, seueritas, austeritas, tolerantia laborum, inedia, alboris, æ-
 stus, vigiliarum, multatio fontium ac negligentium segniumque, & his similia. Erat in eis-
 dem castris Ioannes Moncada, frater Antonii Comitum Darnonis, cui postea in paterna
 hæreditate successit. Hic cæteris quidem in rebus Bernardi partes fouebat, sed in oppu-
 gnanda Regina dissentiens, cum verbis hominem à sententia reuocare non posset, clam
 armatis sociis, salutato duce, ac retinere conante, erupit è castris, nonnullis qui cæteros
 quoscumque possent ad similiter agendum suaderent relictis. Ad eum se in tutiora insulæ
 loca recipientem, Sanciani confluunt, itemque alii qui melius de re Catalana sentiebant,
 & rebus nouis Bernardi infensi erant; atque paucis diebus ex composito sub exortum au-
 roræ Raimundus cum sua triremi ante portum Syracusanum præsto fuit, & Ioannes
 Moncada cum trecentis equitibus, totidemque peditibus ligones dolabraque ferenti-
 bus, castra inuadit, fossas implet, vallum rescindit, præsidium deiicit, atque in ipsa castra
 irrupit. Cumque vndique ad arma conclamatur ac discurretur, & vt quisque primum
 tela ceperat, ad periculum properat: Ioannes obuios quosque ipso imperu propellens ac
 sternens, ad pontem peruenerat, triremi ad tumultum excitata, atque ad constitutum lo-
 cum festinante. Sed ii qui in vltioribus castris erant, raptim sumptis armis, cum auxili-
 um alteris castris ferunt, in ipso ponte Ioanni occurrunt. Ibi pugna oritur, paucis ad pro-
 hibendum transitum sufficientibus: & nox, & angustia loci, & suspensa super aquas ma-
 china, pedestribus quam equestribus aptior, ancipitem magis atque horribiliorem pu-
 gniam reddebat. Ad hæc à tergo magis ac magis atrox certamen accendebatur. Cum in-
 terim Bernardus in medio suorum volitans, alios vt arma capiant, alios vt dimicent ex-
 hortans, multos castigans atque increpans, nulli satis fidens, atque vbique insidias suspi-
 cans, omnia ipse munera obibat. Ioannes è diuerso, nunc ad primos, nunc ad medios
 nunc,

nunc ad postremos recurrebat, iam eos qui ad vltiorem partem pontis obstiterāt, sum-
mouerat, ac multi suorum peruaferāt: nec magno distabant inter se ipsi duces spatio, cum
Ioannes Bernardum agnoscit. erat enim sine galea, & linteum, sicut è cubili surrexerat,
circundatum capiti gerebat. Tunc Ioannes exclamat ad socios, vt eum solum peterent,
cuius caput linteo cernerent obuolutum. Atque ita à plurimis Bernardus petebatur, &
forrasse summum discrimen adiisset, nisi cognita re linteum abiecisset, paulumque donec
galeam caperet, declinasset atque latuisset. Ibi reuersus ad pontem prælium maiore manu
suorum iam senescens ac languidum redintegrat: & cum omnis moles belli in pontem
contrahitur, pons ipse soluitur, multosque mortales maiori quidem cum metu quam
cum noxa in mare exposuit, sed maiori dolore damnoque Reginæ, quam eorum qui de-
ciderunt. Quippe eo ipso tempore quo trepida illa ad descendendum in pontem, & in-
de in triremim accingitur, pons interruptus est, atque ea præcipue parte qua descenden-
dum erat. Sic enim tabulata ac trabes disiectæ atque euersæ sunt, vt quasi dedita opera ex-
itum ad euadendum in triremim interseperint. Sed patefacta porta muri ab auxiliariis
qui in vltiora transierant, vtique adiuuantibus nauticis, & iis qui in arce erant, cæteri
per portam non fugiendo, sed se recipiendo ingressi, potiuntur vltioribus castris, in vr-
bem aut quocumque poterant plerisque Capreranis militibus qui in iis castris fuerant, fu-
ga tendentibus. Cæteri aut capti sunt, aut ad veniam petendam, priusquam caperentur, se
contulerunt. Simulque Syracusani superueniunt: qui vt Bernardum iuuisent, si vincen-
tem reperissent (nam superiores in bello adiuuare tutius est) sic meliorem naçti Reginæ
conditionem, se illi (nec mentiebantur) auxilio venisse dixerunt. Atque ita soluta obsi-
dio, recuperata vrbs, & regina sine trepidatione in nauem imposita est: Sanciusque ne
quam ansam præberet Bernardo ad reginam propter ipsorum similtates offendendam,
cum Ioanne sociisque abiit ad suam & reginæ iniuriam vlciscendam. Et dum hic atque
ille ad roborandas pro se quisque vires elaborant, legati interim è Catalonia Drepanum
appulsi sunt, missi ad reconciliandum Bernardum cum regina & Sancio, consulendum.
que regno, nequid tale in Sicilia, quale apud eos, aut deterius accideret. Venerat autem
regina iam Panormum, tenebatque se in domo regia, quæ dicitur illorum lingua Hoste-
rium, posita super littus maris, à fronte vero ad caput ingentis plateæ & fori, qua ad mare
exitur, quòdam aperto prospectu, nunc quantum ipsum forum ac campus est, fornicibus
in speciem muri prospectum intersepientibus, in quorum pene extremo porta est, quæ
nonnunquam vehementi Aquilone vndis alluitur. Hac in domo, tantaque in vrbe, qua
nulla populis in ea insula frequentior est, nihil sibi timebat regina, præcipue post aduen-
tum legatorum. Atqui Bernardo ea vrbs maxime opportuna insidiis, quod illic nihil ca-
ueretur, videbatur: nec domus inopportuna, quod remota à frequentia vicinorum es-
set, & legatorum aduentus securiorem & magis indiligentem redderet, & alioqui ma-
turandum erat, antequam quod suspicabatur, à legatis iuberetur. Itaque compositis in-
sidiis, omnia itinera obsidet, nequis reginam admonere, aut legati se prius adire possent.
Nulli illo triduo ab oppidis Bernardi quæ illic multa possidebat, iter Panormum versus
paruit: eoque Petrum Martini, qui postea fuit scriba portionis, nuntium legatorum iuben-
tium triremim quæ ad Panormum esset, primo quoque die ad se venire, duobus diebus
& dimidiato apud se retinuit in oppido Alcamo. Sed nimirum fraudis ac sceleris plærun-
que comes est aduersa fortuna. Si nuntio per eum licuisset eodem die Panormum perue-
nire, proxima nocte triremis dominus è statione soluisset: nunc ea triremis prædam è fau-
cibus lupi hiantis ac iamiam rapientis eripuit. Enimvero tertia die sub meridiem profe-
ctus, intempesta nocte Panormum furtiuo aditu ingressus est, nec ramentum ciuitatem fefel-
lit. Nam ad eius aduentum, vt insolito tempore, strepitus tumultuantium excitatus est, &
clamor aliorum alios inclamantium, & vbi erat plus timoris, vociferatio aut trepidan-
tium, aut adhortantium, & necesse est maiorem videri sonum in silentio noctis. Multi
nomen Capreræ compellabant, non ex suis, sed ex aliis qui hominis milites agnoscebāt.
Ita notitia rei ad reginam peruenit. Illa se magis, quam vrbem inuadi intelligens, exa-
nimata è cubili profilit, domus multo magis quam vrbs muliebri metu ac lamentatio-
ne confunditur, ne spatium quidem illis vestiendi datur, cum pro sua, tum vero pro do-
minæ pudore sollicitis. Timor ipse ac festinatio satagentibus ad celeritatem impedinen-
to est. Seminudæ igitur atque neglecto capillo è cubiculis erumpunt, & inter primas regi-
na, quod consilium ineant, quo se conferant, ignorant: & cum mature factu opus est, in i-
psa calamitatis impendentis fuga hæsitant. Iamque inter deliberationem ac festinantiam, vel-
ut ex incendio per gradus lymphatæ, in viam se proiecerant, cum in mentem venit vicinæ
triemis. Nam arcium altera quam longa vrbs est, distabat, altera mari adibat. Ibi capto

consilio, & iam magis ac magis in vrbe tumultuari audiebār, succincte & repressa lamentatione, cursum capessunt, & campum quanta nunquam celeritate, & prope vno spiritu transmittunt, perque portam egressæ, inter quas velocissimam aiunt fuisse reginam, vti quæ maxime timebat, aquas ingrediuntur, subductis supra genua vestibus, nec reformidantes, aut vadi altitudinem, aut humoris algorem, cum tempus anni adhuc hybernum esset, sed vt quæque prima veniebat, secunda maris & frigoris intrabat. Etenim fuga ipsa tam effusa, maiorem illis imaginationem hostis, velut in tergis earum hærentis, impresserat. Dignum profecto risu spectaculū, si cui ridere in tali casu vacaret, & alienum periculum turpitudinemque spectare voluptati foret. Mulieres crinibus pene passis, nocturna tantum veste indutæ, aut altera quoque circumuolutæ magis quam amictæ, & inter eas regina vt dignitate, sic celeritate præcipua, quasi pro corona currentes in stadio, diuincatæque ad femora irrupere in mare pene glaciatum. Sed huius timoris, turpitudinis, risus, frigoris, & cuius audis erat captiuitatis, Bernardus postea pœnas vicemque persoluit. Ibant per mare non ausæ vocare nauarchum, ne ab hoste exaudirentur: pauci famuli quibus regina nonnullæque aliæ innitebantur, vocatum nauarchum orabant, vt periclitantibus adesset. Statimque ille à vigilibus qui rem videbant, admonitus, obuoluta veste, è cubiculo stupefactus exiit, iussitque remigibus admouere triremim, & deiecta scapha reginam cæterasque tanquam è naufragio attonitas exanguesque excepit. Cum hæc triremim, Bernardus in domum ingreditur, compertaque ad nauem fuga reginæ, execratus diem, En, inquit, tertio manus meas effugit: atque ita indignabundus ad cubiculum reginæ perrexit, intrauitque. Vbi cernens cubile turbatum, quale solet ad subitum timorem relinqui: Perdicem, ait, perdidisti, sed nidum teneo: protinusque depositis vestibus, vt adhuc erat tepidum subit, ac per totum se volutans, & subinde spiritum per nares trahens, significabat more venatici canis ad lustrum feræ, ipso se odore delectari. Tanta ei fuit inter maximarum rerum conatus cura amoris, tanta etiam intemperantia, vt quod in primis dissimulatum oportuit, & quod antea pernegauerat, id nunc detegeret atque fateretur. Sed opinor posteaquam prope iam deprensus esset, fauorabile sibi apud eam ducebat, si amator videretur. Illa sequentibus diebus ad Soloentum deuecta est, oppidum in dextro litore Panormi positum, decem millibus passuum remotum. Legati interim, quia triremis tardius opinione veniebat, terrestri itinere Panormum veniunt: quos Bernardus quotidie inani spe pascens, reginam nunc blanditiis, nunc terroribus adoriebatur, adeo vt arce Panormitana, quæ palatium dicitur, castris circumdata, Soloentum se conferret, ostentans se reginæ vti strenuum in equitando, & amari dignum: cum tamen, vt constat, robustius equitaret quam decentius. Iam nemini pro ambiguo erat, eum & reginam coniugem, & regnum petere. Legati quoque, cauere quid ageret, monebant. Sed ille contumaces rebellesque coercere, è dignitate sui magistratus esse respondebat, esse ex suis hostibus qui cum principibus Italiæ foedus inierint. Ita quod suum crimen erat, quo magis abesse ab eo videretur, vt sunt peruersorum hominum artes, alteri prior obiebat. Verum tunc animus regni affectator apparuit, vbi declarato rege Ferdinando, ab incepto non destitit. Tandem Antonius Moncada cum suis, tum vero copiis Sanctii, sed vt dicebat, auspiciis reginæ, tanquam summi in insula magistratus, obuiam venit, ac per nuntios agit, vt à Panormitanæ arcis obsidione discedat, quas vrbes, quæque oppida recepit, restituat, eam superiorem agnoscat. Ille se responsurum per se ipsum, renuntiare iubet, legatosque subsequutus, cum maiore copiarum parte occurrit, cumque aliquamdiu instructa acie vterque stetit, neutri incipere certamen, cum ambo in loco tuto essent, visum est. Paucis diebus, siue prodicione Vasconis cuiusdam, vt sui dicunt, siue calliditate hostis, dum partem valli qui extra muros est, circuit, ac stationes recognoscit, improviso hostium aduentu circumuentus est, & cum aliquantisper gladio se in orbem tutatus esset, captus. Itaque qui capere reginam conabatur, qui coniugio, qui amori, qui regno acquirendo operam dabat, iam tantum de amittendis bonis, de seruitute sua, de morte cogitabat. Traditus enim in manus Sanctii, ductusque in castellum cui nomen Mota, atque ibi ab inimico in cisternam vacuam demissus est. Nec ita multo post ad immensam pluuiam laxatis cadurcis, tanquam fortuito id accidisset, cum ex imperio factū esset, riui in cisternam defluebant, eamque replebant. Bernardo identidē vociferante, auxiliumque implorante, nemo ei domesticorum respondebat, tanquam obstrepente eorum auribus pluuiam, ne audirent, & ad alium quendam locū quo imber penetraret, occupati essent, donec innatante iam lectulo, non procul à vitæ periculo erat. Tunc quidam veluti tunc primū audisset, ab ore cisternæ respondet, ac festinabundus domino nuntiat, qui miseranti similis. prope succurri imperauit. Educitur è profundo

fundo lacu, obscuraque testudine Bernardus, modo Siciliae regulus, veste, capillo, toto corpore madenti, & hoc, ut vix credibile videatur, ex pluuia. Atque hic fuit horren-
 10 ceris exitus, sed in locum transitus omni carcere grauiorem, etsi non grauior esse videba-
 tur, ita res ei abominanda contigit. Aliquot adulatus diebus homini à quo custodiebatur,
 ubi sibi factum esse familiarem beneuolumque existimat, tentat pretio corrumpere, da-
 turum se, si liberetur opera illius (ut solent qui vita periclitantur) montes aureos, in præ-
 sentia antequam illinc pedes efferat, mille aureos. Custos respōdet, se ea nocte deliberare
 velle, idque spatium dari impetrat. Rem confestim ad Sancium defert, iubetur ut mane
 petenti annuat, pecuniamque in manum tradi sibi curet, cæteraque quæ agenda sint do-
 20 cetur. Mane deliberatum sibi esse ut adiuuaret calamitosum, iurat se, ut Bernardus exco-
 gitarat, è fenestra turris eū per funes demissurum. Eo die pecunia per amicos clanculum
 affertur, pernumeraturq;. Proxima nocte, de tertia vigilia summissio fune caligis cōplica-
 tis, nulla amictus tunica demittitur, custode, ut validius conturbaret miseri consilium,
 urgente ad descendendum, tanquam anxius esset, ne in fuga deprehenderetur. Ille noctis
 pariter & timoris tenebris confusus, dum celerius quam manus ferunt, lubrico fune de-
 labitur, adaptatis ad id retibus induitur, & ritu feræ cassibus captæ, hæsit: ita ut nec sese de-
 icere, etsi præceps casus erat, posset, nec receptus in fenestram ullus daretur. Si ferrum ad
 manum fuisset, mortem fortassis sibi ipsi conscisset, sed mors id loci pudenda quoque e-
 30 rat, atque inimico iucunda, & auiditas iniuriæ aliquando vlciscendæ, contumacem vi-
 tam ad perpetiendam dedecora faciebat. Nocturnum frigus, & postea solem adurentem
 corpus nō sensit, cum animum magis dolor vreret. Non tam è tenebris cisternæ produci
 in lucem optauerat, quam nunc è luce reduci in tenebras. Ita totum diem retibus inuolu-
 tus, ac plane irretitus, tanquam Mars in adulterio Veneris, ridiculum simul, ac miserandū
 plurimis spectaculum fuit. Cuius turpitudini hic quoq; cumulus accessit, ut cum ad trans-
 40 itum notorum atq; honestorum virorum faciem vellet auertere, prohiberetur, ne illis po-
 steriora ostenderet: nec quod cibo ac potu caruerit eo die doluit, sed quod ea quæ nisi re-
 motis arbitris decore non fiunt, præsentibus arbitris facere non licuit. Receptus vesperi
 eodem vnde fugerat, si fugisse est è carcere in laqueum incidere, aliis quoq; ludibriis non
 caruit: donec rege Ferdinando poscente per legatum suum vinctus productus est, ac le-
 50 gato traditus, à quo solutus ad regem protinus in Cataloniam Barcelonamq; se contulit,
 & in pristino apud illum honore habitus est. Hunc exitum habuit conatus occupandæ
 Siciliae Bernardi Capreræ. Cui si res prospere cessisset, haud minus inter Hispanos Itali-
 cosq; bellū excitasset, quam olim pro eadem insula inter Pœnos atq; Romanos, aut Athe-
 nienses Lacedæmoniosq; exarsit. Recepta itaq; insula, rex Ferdinandus Siciliae quoque
 regem se nominari voluit. quod antea noluisse, haud in postrema equidem magnanimi-
 tatis parte posuerim. Nam quas res nec possidemus, nec possidere contendimus, eas non
 belle, nec generose titulotenus vendicamus. Quas ubi adipisci contingit, tunc erectus at-
 que sublimis animus, facti sui & apud se & apud alios percipit vberimum fructum.

 40 LAURENTII VALLÆ DE

 REBUS A FERDINANDO ARAGO-
 NIÆ REGE GESTIS LIBER III.

INTER competitores Caprera etsi non fuit numeratus, tamen nume-
 rari potest in vno duntaxat regno. Non enim minus est petere regnū
 bello, quam iudicio. In quo fortunam Ferdinando, sicut in cæteris,
 fuisse propitiam cognoscimus, quod Caprera victus, non victor fuit:
 haud tamen ex competitoribus aut primus aut postremus fuit, quem
 Ferdinandus ad genua sua procumbentem viderit, sed secundus. Si-
 quidem primas partes, ut vir integer ac paci consulens, cum summa
 omnium laudatione præsumperat Dux Gandiæ. Nam quod Comes exemplum Ducis
 non imitaretur, amici excusabant morbum, in quem incidisse credibile erat, tum propter
 mœrorem frustratæ spei, tum quod se, quasi lucem inuisam haberet, assidue intra cubicu-
 lum tenebat, ubi per speciem mœroris ac morbi consilia coquebat. Quod Catalani suspi-
 cantes, veriti nequid ille rerum nouarum moliretur, consulendum & publicæ quieti &
 60 p̄ciuatæ hominis dignitati ac saluti putauerunt. Cuius vicem alioqui dolebant, quod

infinitos sumptus fecisset, nec pro dignitate in posterum posset viuere, nisi ad dissoluen-
 dum æs alienum, & ad repigneranda oppida adiuuaretur. Hanc æquam atque humanam
 causam existimantes, ex communi Catalanorum voluntate primores Barcellonensium
 regem adeunt, orantque vt olim competitoris sui conditionis misereatur, non eum con-
 tra regem, sed pro se omni conatu pugnassee, esse regis munificentis nobilissimum vi-
 rum, quem non culpa, sed casus, aut potius virtus afflixerit, & pecunia subleuare, & ho-
 nore augere, & alia in hanc sententiam. In quibus faciliores aures regis quam Comitibus,
 vt contumax in agnoscendo rege non esset, habuerunt. Miserant enim ad eum quoque
 legatos. Tandem grauib; amicorum consiliis obtemperans, dimisit ad regem treis
 legatos, Raimundum Perillos, Franciscum è Villanoua, & Dalmaum Cicereram, qui
 pro absente iusiurandum offerrent de fide regi præstanda. Quibus vicissim rex spon-
 dit, se habiturum in eo honore Comitem, vt medius inter regios filios sederet, primi-
 genio ac secundo præcedentibus, magistro sancti Iacobi, & magistro Calatrauz, Petro-
 que eum sequentibus: indulta quam in primis poposcerat licentia, vt si nunquam in con-
 spectum regis veniret, fraudi non esset. Ad hæc luiturum æs alienum quod ille contra-
 xerat, & oppida quæ oppignerauerat, adiecturumque in compensationem sumptuum
 quos fecisset, sexaginta millia aureorum, necnon alia & ornamenta & adiumenta. Pa-
 rum constat, an integra fide Comes Ferdinandum regem agnouerit, promissaque ad-
 mouerit, an tempus extrahi voluerit, dum rei agendæ adesset occasio. Nam neque vl-
 lus honos satis se dignus videbatur, qui regnum animo conceperat, & hæc pecunia nihil
 esse ad illam quam erogauerat, quæ tanta fuit, vt eam nemo vnquam putasset tam cito
 faciendis sumptibus fuisse perituram. Habuerat ille à patre relicta scrinia aureis argen-
 teisque pro regionum diuersitate numismatis referta: & quod sanè vix cognitum est,
 malleo cuneata, idque non auaritiæ modo, sed lusus ac contumeliæ gratia. Hospites e-
 nim qui permulti ad eum familiariter diuertebant, sciscitabatur cuiusnam generis pecu-
 nia indigerent. Respondentes eius generis, vt in quam quisque prouinciam iter haberet,
 adducebat ad scrinia, & quantum vellent, capere iubebat, frustra que conantes capere
 deridebat, & hos sibi de amicis iocos comparabat, nouo genere dissimulandæ auaritiæ,
 iactandarumque opum: quod haud ab re diuinitus esset castigandum. Successitque fi-
 lius qui breui exinanitis scriniis obæratu; viueret, & ex iis nihil sibi nisi curas mœroref-
 que contraxerit, & ad extremam quoque perniciem. Verum dum ita transactum esset in-
 ter regem & Comitem, iamq; concilium fieri cœptum, Fœdericus puer qui & ipse fuerat
 cōpetitor, idemq; Comes Lunæ, vrbē ingressus est, eo apparatu, vt vix elegantiori Mar-
 tinum patrem, aut Marrinum auum fuerit aditurus. Trecentos enim equites ad nume-
 rum arcium quibus singulos præfecerat, ducebat, & quod inuidiosius est, vexillum per-
 mixtis Aragoniæ ac Siciliæ signis, & ad regii vexilli magnitudinem, sericis quoque fim-
 briis Valentino artificio adornantibus. Hunc in modum per mediam vrbem splendido
 velatus sagulo, lente ac triumphantis ritu equis euntibus ferebatur, quacunq; transi-
 bat maribus ei fœminisque bona precantibus: nonnullis illachrymantibus, vltroque mi-
 serantibus desiderio parentum regum, nonnullis etiam dicentibus: Hic erat, hic esse
 debebat, hic vtinam foret rex. Ille apparatus pompæ apud mentes eorum, atque illa æ-
 tas puerilis fauorem conciliabat. Res leuis atque inanis, perinde atque illa facerent ad
 prometendam regiam dignitatem. Sed vulgus vt ex imperitis atque inconsultis plærifque
 constat, sic imperite plærunque iudicat & inconsulte, vt desinamus mirari, siquid quod
 diuinitus accidat, mirandum est, quod sæpe nos Deus plectit nescientes quid petamus.
 Præsentibus nunquam contenti sumus, absentia ducimus potiora, eisdem vbi potiti su-
 mus, diuersa desideramus. Hunc si auus instituisset hæredē, causarentur se pro rege pue-
 rum sortitos, vt tutorum plurium non principis vnus arbitrio seruiendum sit, eumq; re-
 sciissis legibus illegitimum, matre Sicula, nec ea regis concubina, sed vulgatissimo scorto,
 ne incredibile sit esse suppositum. Nec intelligebant se constare his vocibus inuidiam
 puero, sua alioqui sponte sibi inuidiam constanti, eo fastu apud regem, cui vt in recenti
 regno, necesse erat omnia esse suspecta. Verum non puerū (quid enim delinquere puer po-
 test?) seuerus censor castiget, sed magistrōs atque autores, qui dum populis ostentare re-
 gii pueri excellentiam volunt, principi prodiderūt, cui nihil æque inuisum est, ac munus
 suum honoremq; ab altero vlla ratione vsurpari. Neque id ad leniendam insolentiã satis
 fuit, quod filius regis defuncti fuisset, quod præsentis propinquus esset, quod summo
 quoque pontifici affinis & charus. Nemo enim sic alieno honore gaudet, vt illo iacturam
 sui facere velit. Ideoq; melius cum puero actum esset, si cætera sic summissee gestisset, vt i-
 psam regis adorationē. Nam vbi ad ianuã regis peruenit, ex equo delapsus, ante ipsam ia-
 nuam

nuam genu posuit, iterum ad aulæ hostium, tertio ad fores conclavis in quo rex eum excepturus sedebat, postremo ad pedes regis. Cui rex assurgens dexteram porrexit, eumque amplexatum exosculatumque ori suo admouit, osculumque mutuum dedit. Deinde percunctatur, quid ita sero venisset. Ille, quod in apparando comitatu tēpus triuisset, respondet. Nec multis verbis vltro citroque habitis, iubet vt apud primigenium cœnaturus maneat. Ille inuitatum à propinquis scœminis in domum aui se esse, ac promississe ait: cum idem postridie excusasset, tertio die apud primigenium laute acceptus est. Cumque secundum prandium omnes pueri regi præsto fuissent, rex sermonem intulit de sumptu domestico, quæ fuitque à puero, quid ita magnos sumptus faceret in tanto comitatu alendo. Ille vt puer respondet, nullum ob id se facere sumptum, sed eos pro se vnumquemque, cum sit singularum artium magistratus. tot enim, inquit, habeo oppida castellaque. Admiratus rex tum tantam pueri potentiam, tum suas, vt regis, tenues opes: Tu vero, inquit, scœliciter, honeste, atque ipso rege regalius, cæterique tui ordinis quibus sua iura constant, quorum nemo non ex suis oppidis plus multo percipit quam rex proportione ex suis, vt haud dubie vectigalia nostra ad nihilum redacta sint, idque tum negligentia regum, tum fraude ac perfidia subditorum. Olim Comes Barcellonæ percipiebat ex Catalonia librarum quadringena millia, nunc piget ac pudet, quantum percipimus, dicere, pene precario regnamus. Nec mihi in dubio est nostram autoritatem apud alios reges non satis amplam haberi, & quodammodo contemni, cum auxilia bellorum aliarumque rerum magnarum à populis nostris corrogare habeamus, deque eorum arbitrio pendeamus. Certe cum paternum regnum, & hoc inuicem considero, illic regnum videtur, hic procuratio esse: & postea aiunt præter cæteras gentes, Catalani se fideles esse in regem. Equidē nolim quicquam detractum de laude meorum populorum, sed vtinam verius quam gloriosius dicerent. Nam si recte æstimemus, sibi fideliores esse quam regi, reperientur. non dico quia non est causa cur rebellent, vt sit apud illos qui onera ab regibus imposita ferre nequeunt, veluti decem tribus Israel quæ à Salomone descuerunt, & alii multi, & hodie in Italia præcipue, sed quia regem suum patrimonio exuunt, quod nulli alii populi faciunt, vt in hoc sint, pace Catalanorum dictum sit, fideliores appellandi. Atque si qui rebellent, ideo rebellant, vt ius suum retineant: hi vero idcirco à rebellando abstinent, vt ius regium præripiant. At enim aiunt se ab regibus illa coemisse: taceo quantum fraude interceptum est. Quis ignorat nunquam reges ea vendituros fuisse, nisi pecunia ad necessitates indiguissent, nec aliter à populis auxilia impetrare potuissent. En fides in principem admiranda. non habent aurum quo illius necessitates subleuent, habent quo dignitatem exhauriant. Et ego de bonitate atque humanitate populorum loquor, qui non vetiti sed sponte autoritatem regiam nec imminuerent, nec paterentur imminui. Nunc etiam vetantur lege, inquam iurauerunt, qua sancitum est, nequid regiliceat de patrimonio alienare, & si quis ab eo quippiam vel emerit, vel pignori acceperit, eum continuo præditionis crimē incurrere, vocarique apud Aragonenses traditorem, apud Catalanos baram. Verum nisi propositum animi mei præripiat mors, regni decus profligatum pessundatumque instaurabatur que restituum: nec desinam dum ostendam, absit inuidia dicto, non minorem regio nomeni per me quam mihi per regium nomen obuuisse dignitatem. Quid enim attinet externa comparare, si interna non reparas: & alios redigere in seruitutem, si domum tuam non asseras in libertatem? Ego pro ampliando filii fratris regno bella gessi, pro asserendo meo ipsius segnior ero? Sed nondum rescindendi vlcis tempus est, vt nuper Cæsar Augustæ cognoscere licuit, cum in vectigali aduectitii vini tam acres, vt aiunt, publicæ libertatis exhibuere se defensores. Experiar aperitius vbi eorum tam celebrata in regem fides, vbi bonitas, vbi iustitia? Est quidem optandum, vt quod postulamus, non grauentur: sin minus, & asperis & mollibus medicamentis vtetur. Certūque est mihi, si ius meum neque extorquere, neque impetrare potero, paterni regni pecunia redimere, vt nō imbecillior sim ego regni propugnator, quam cæteri oppugnatores. Hæc inter domesticos atque intimos locutus, vbi in alios sermones diuertisset, iubet Fœdericum, vt vexillum illud quod tulerat, afferri mandet. Nam cupere alterum simile fieri sibi, quod exquisito quodam modo elaboratum esset. Ille protinus læte atque hilariter afferri imperat, nihil vitii subesse suspicans. Allatum rex contemplans, laudare artificium, laudare materiam, dicere non aliud sibi velle. Denique accersito vexillario qui simile conficeret, impetrat à puero facili ac volente accommodari ad exemplar imitandum. Opifex vt erat iussus, eo exemplo vexillum fecit, sed transversa fascia coloris Veneti, quæ indicaret, consueto apud magnas familias more, illegitimos natales. Rex id ad se postea perlatum, tradi Fœderico præcepit, & quidē cum elogio, quod illud Ferdinando, hoc Fœderico dignum esset. Sed edoctus puer

à suis, fasciam illam ignominiae esse argumentum, nunquam postea nisi album gessit, & reue vexillum: haud clam testatus, ægro se ferre animo, regis castigationem & contumaciam aduersus summum imperium, vel præsumens vel detegens. quasi vero tolerandum id regi fuerit, quempiam sibi regios honores vindicare, & eum præsertim qui videri poterat hoc facto testari, ad se regni spectare successionem. Cæca omnino res est ambitio, & præposteris vtitur plerumque consiliis. Nostram dignitatem anxie tuemur, retinereque ad vnguem, vt dicitur, volumus: alios, ne dicam tanto superiores, suam retinere non patimur, atque dedignamur. Ego Ferdinandum sicubi vnquam, in hoc certe loco regem egisse confirmo, magistris pueri qui peruerse docerent, magis quam puero reprehensis. Qui si sapuissent, non vltiori contumacia iram regis irritassent, nec animum tenerum atq; obnoxium vanis opinionibus imbuissent. Ergo qui ex nimio fastu populi studia plaususque captauerat, ab ipso censore plausibus studiisque spoliatus est, nemoq; non, præcipue prudentum ac bonorum, censuram probauit atq; laudauit. Paucis diebus dum hæc gesta sunt, alia censura rex vsus est aduersus Comitem Vrgellensem, quam nonnulli asperiores aliquanto fuisse volunt. Sed vt ita sit, profecto tantula res non impulisset animum ad rebellionem, nisi ægrotum atque corruptum. Habebat hic odio capitali Ioannem Raimundum Comitem Cardonæ: occulte quidem, quod cum iureiurando se deuouisset, neminem alium se habiturum pro rege quam Comitem Vrgellensem, tamen iusiurandum rescidisset: propalam autem cum alia multa, tum quod castella nonnulla occupasset, quæ Comitis Vrgellensis essent. Ea de re fecialem, quem Araldum vocant, Barcelonam mittit, indutum veste, pictas conscriptasque habente prodiones inimici, qui vniuersam urbem perequitans passim, vt quosq; honestissimos haberet obuios percunctaretur, nunquid Ioannem Raimundum Cardonæ Comitem nossent. Respondentibusq; se nosse, oraret primum inspicerent, perlegerentque quæ ipse ferret, deinde renuntiarent homini, se vocari verbis Iacobi Comitis Vrgelli ad singulare certamen, rege cum cæteris principibus certamini præsessuris, & alia huiusmodi ludibria. Quæ cum fecialis exequeretur, fremere multi, alii gaudere, alii dolere, prout quisque animo affectus erat, tota deniq; ciuitas mota rei nouitate, omnis sexus ætatis, cõditionis, nihil aliud loqui ac querere, & regis expectare iudicium. Ille vbi rem rescieuit, iubet Araldũ comprehendi, denudariq; & quacunq; transfisset pictus inscriptusq;, eadem vrbs parte, virgis cædi, ipsum corpus pro veste pingentibus atq; scribentibus, talemq; remitti ad herum, siue rei indignitate motus quod se præsentem tantum licentiæ temeritati daretur, pessimo in posterum exemplo, siue quod iniuriam Comitis Cardonæ mallet vltam poena leuissimi hominis, quam bellũ inter duos proceres excitari, siue nollet, si forte ad certamen venirent, præsidere, cum eo quod hunc prodicionis, id est iurisiurandi non seruati arguere videri poterat adhuc resistere regis spiritus in pectore arguentis. Id ego etsi rei militaris periti quidam negæt fuisse fas regi facere, quia iure gentium sancti sunt feciales, tamen iure riteq; fecisse existimo. Non fecialium numero hi homines habendi sunt, qui pudore neglecto & alieno & suo, non certamen indicunt, sed ignominia afficiunt propter quam iure certamina cõmittuntur. Verecunda debet actio esse iure prouocantis, vel ob hoc, ne iniuria prouocare videatur. Hanc contumeliam sui nuntii plus quã ægro animo tulisse dicitur Iacobus, non æstimans quanto ægrius ferēda fuit ea quam ipse faciebat. Sed in affecto corpore atq; languido, exigua offensa magno momento est ad letiferum languorē. Quanquam haud scio, an hunc colorem apud homines quæsierit ad rebellandum. Enimvero faciebat ei animos Henricus regis Angliæ filius, vir iam tum bello singularis, qui nuper in Galliam intestino bello laborantem transferat, auxilio futurus partib. Comitis Aureliani. Itaq; seu iam antea cum illo composuerat, seu nunc primum composuit, Ilerdam duodecim millibus passuũ à Ballagerio distantē, improviso aduentu cõstituit noctu occupare, corruptis è plebe quibusdam, qui portam adulterinis clauibus aperirent. Fert autem ea porta ad Ballagerium, ab eoq;, vt mos in plærifq; vrbsibus est, nomen accepit. Dabat etiam prodicioni opportunitatē, quod ea pars vrbs ædificiis sane infrequens est. Neque vero magna in potiēda re dimicatio proponebatur, cum plurimas clientelas, multos ex nobilitate beneficiarios, non paucos è plebe obæratos haberet. Itaque constituta nocte cum duobus millibus peditum ex dimidio leuiter armatorum aduenit, certos hortos, vt sunt ibi fere parietibus horti circumdati, adulterinis quoque clauibus apertos intrat, illinc missis qui proditores in muris stantes aduentus sui certiores faciant. Porta referatur ac longo ordine succeditur, & iam quadringentorum numerum, qui ingressi fuerunt, expleuerant: cum interim res incredibilis mirandæque nouitatis contigit, & quæ numen aduersum intercessisse testetur. Qualia quoties olim cõtingebant, Deum ipsum è cælo delapsum esse poetæ

frangebant. Tubicen quidam qui haud procul ab ea porta habitabat, loco parum celebri, quo licentius caneret, forte ea ipsa hora surrexerat eius rei gratia: qua solent qui saepius bibunt, quod genus est in primis tibicinum. Vtque sunt leues atque improbi, per noctem inflare tubam cœpit, ita vt erat nudus (nam messis iam instabat) & socium qui in arce excubabat prouocare. Ille nihil moratus, ne probior sodale foret, prouocanti respondet. Dumque ad huius cantum prouocator subinde requiescit, sentit è vicino tumultuari, & discursare armatos. Enimuero extimuerant qui erant introgressi, ne res deprehensa esset, & inconsulte atque cum strepitu ad portam se recipiebant, volentes propius à suis quam ab oppidanis abesse. Nox, & sceleris conscientia, & timor si agnoscerentur, & fortuna vt videbatur aduersa, debilitabat animos. Re noua perturbatur tubicē, in locum vnde commodius prospici poterat porta, conuolat, cernitque armatos, non tantum audit, & luna pernox erat. Animaduertens itaque urbem suam, nisi iam iam succurratur, ab hoste captum iri, ac fortasse direptum: non ad ensē, lanceam, clypeumque, sed ad vtiliora, vt in illo casu, arma, tubam recurrit, atque eum sonum quo populus exercitusve ad arma conclamatur, inflauit, eo quidem audacius quod sciret socium, eumque ex magis celebri loco ciuitatem excitaturum, prout factum est. Ad horum amborum terribilem sonitum ciues conclamant, punctoque temporis in vias procurrunt. Dalmaus quoque Murus citato agmine scholasticorum, cum multis luminibus de vertice vrbs in forum venit, ciuibusq; se iungit, & facto cuncti globo ad portam feruntur, sonum clangentis sine intermissione tubæ sequentes. Nemo fere llerdensium est, ac pene in omni Catalonia, quin propter intestinas etiam priuatorum discordias, arma domi habeat, saltem gladium, lanceam, pugionem, clypeum: nec domi modo, sed ad latus fere, atque in manu. Si quidem in concilia de communi re consulturis, & in templa oraturis, arma portare vitio non datur. Horum impetum non ausi sustinere qui introierant, repelluntur, cum interim Comes audito tumultu, raptò cætero agmine aduolat, & quia dolus improspere cesserat, vi conatur irrupere, cumque aliquandiu tentasset, frustra fuit. Tandem oratione blanda amicam ciuitatem appellans, ac merita commemorans, & plura pollicens, responsum accepit, se nihil nisi vt ab llerdensibus capi possit, loquendo manendove proficere. Sic ille vetitus abiit, atque præ impotenti ira messes llerdensium ferro ignique corruptit, ex quo acerbissimum in se ciuitatis illius odium concitauit, credique meruit idem in vrbe si potitus esset, fuisse facturum. De proditoribus autem conuictis confessisque supplicium sumptum est. Proditione infeliciter tentata Comes eo frequentiores nuntios missitare ad principes confederatos, vt quamprimum auxilia mittantur, occupandum esse, antequam Rex comparet exercitum. Etiam hæc res animos omnium non modo Catalanorum, verum etiam finitimorum erexerat. Erant enim & ipsi finitimi sua sponte cupidi rerum nouarum, & ingentibus promissis à Comite pellecti. Et confitendum certe est, plurimum in hac re egisse fortunam, quæ & Comitum imprudentiam, & Regis virtutem redderet insigniorem. Per idem enim tempus defuncto Angliæ Rege, filius ad capeffendum regnum in patriam nauigauit, relictis quibusdam præfectis qui magis promitterent magnum quam mediocre in præsentia auxilium ferrent. Ea de re finitimorum principum ardor atque audacia refrixit, præsertim cum tantam è diuerso diligentiam Regis, tantum consilium, tantas vires animaduertent. Iam primum Rex comperta defectione Comitum, bellum cæteris rebus præuertendum sibi existimauit, sed non ita vt concilium tanta cura coactum dissolu eret, aut suspensum teneret. Verum cum & belli administratio, & pacis consultatio præsentiam suam desiderarent, maluit bellum sibi desumere, vbi non cū suis, sed cum hoste res esset, consultationi, vbi minus periculi versabatur, vicarium præficere Alfonso filium. Huic adolescentulo ad rãtam rem magis deerat autoritas dignitatis, quam animi prudentia. Ideoq; Ioanne Ferrandis, & Guilielmo Moncada ad conciliū referentibus, vniuersi Alfonso, quibus solennib. petierat, pro primogenio acceperunt, id quod nunquã Catalani alteri Regis filio dũtaxat vniuersi & publico consilio præstiterant. Rex interea dum maiores copias parat, Franciscum Herillũ cum mediocri manu ad coercendos Comitum conatus præire iubet, simulque ad extrema regni, qua transituros hostes suspicabatur, expeditos milites dimittit, finitimos principes monet ac territat, ne quibus peregrinis copiis in regnum suum præbeant transitum. Tanta autem fuit diligentia in mittendis nuntiis, quo cuncta explorata, prouisa, cauta forent, vt eodem die responsa acciperet ab his qui longius sexaginta millibus passuum abessent, non ignarus antiquius esse atque præstantius arcere bella, quam gerere. Postquam de transitu hostium intercludendo, retinendisque in officio finitimis, curam egit, post mediam aestatem, iam cæteris oppidis quæ Comitum erant, vel in fidem acceptis, vel in deditionem

redactis, Ballagerium, vbi se hostis tenebat, castra mouit, oppidum situ & opere & arce
tutissimum, præter oppidanos defensum mille & quingentis peditibus, trecentisque e-
quitibus. Qui quotidie nunc hac nunc illa porta egressi, cum obsidentibus, vel castrame-
tantibus, vel castrametatis, certamina conferebant. Erant Regis copiae ex Castellanis Ca-
talanisque promiscuae, ad octo millia peditum, quatuor equitum. Sed acrius certamen
erat machinarum, præcipueque bombardarum, quæ vtrinque prorumpabant: plurimum
tamen è castris ac maiorum, quarum nonnullæ erant, & vastitate & violentia mirabiles.
Atque quo crepitus horribilior, & ictus perniciosior foret, omnes non eodem momen-
to, sed pene puncto temporis laxabantur, ad quarum impulsum puluereus ex discussis
parietibus fumus diu in arce visebatur. Sunt qui vxorem Comitis per nuntium orasse
Regem affirmant, prægnanti parceret: nam fœtum ex matris pauore ad sonum percussio-
rum parietum atque tectorum in vtero subuerti, cum amborum vitæ periculo: Regem-
que respondisse, eligeret quam vellet arcis partem, in ea tuto mansuram, prohibitis illuc
tendere ictus, qui machinas temperarent, sed ea lege, ne cum viro communiter vter-
etur: nec illam voluisse accipere huiusmodi conditionem, velut impiam ac turpem, sibi
omni periculo acerbiorem. Non enim in periculis modo, sed in morte quoque viri nollo
ab eo separari, nec quicquam sibi iucundum, nisi cum illo commune, cuius incolumita-
tem cuperet sua calamitate depacisci. Sunt qui dicant eos qui in muris erant, quotidie
probra iecisse in Ferdinandum, nec eum, sed Iacobum Regem appellasse. Sunt qui velint
per quosdam induciarum dies, in Regem transeuntem è muris multa missilia coniecta,
duobusque confossum telis, cui insidebat equum concidisse, Rege supra collapso, illos-
que quasi victores exclamasse, extinctum Ferdinandum, Regemque Iacobum regnatu-
rum, nec vllis præterea verborum abstinuisset contumeliis. Ob quod tantum periculum,
tantamque iniuriam, simulque ob violatam fidem, iurasse Regem, Iacobum non impu-
ne esse laturum: statimque cunctas incendi machinas iussisse, vt ne nocturnæ quidem
quieti parceretur, licet purgante Comite per vxorem: quippe hæc ad Regem commea-
re & tractare inter vtrosque cœperat. Nam postquam Comes ex multis qui ab Anglicis
præfectis mittebantur internunciis, vnum aut alterum ægre peruenisse ad se cognouit,
eosque fortius quam tutius hortantes, non putauit extremum sibi tempus, etsi pene ex-
tremum erat, expectandum, ne nullus relinqueretur apud hostem veniæ locus: cum præ-
fertim in dies singulos, per causam dimicandi, sui milites ad Regem transfirent, tum eo-
dem metu commoti, quo Comes ipse, tum quia stipendia, quod primum apud militum
animos est, sponsonibus ac precibus magis quam rebus soluerentur. Multum etiam spei
in vxore, quod matertera Regis esset, ponebat: multum in proceribus, & inter primos in
duce Gandiæ, qui in castris aderat, apud Regem summæ & autoritatis & gratiæ, qui pro
amico & propinquo, & nobilissimo viro officiosè laborabat, ac mutua mandata perfere-
bat. Sed Rex intelligebat illum frustratum omni spe ad deditionem descendere, & ali-
quantum in alienis precibus, nihil in sua causa confidere, quod vrbem nocturnis insidiis
occupare voluisset, quod finitimos principes ad arma sollicitasset, quod externos Reges,
quantum in ipso esset, in Cataloniam adduxisset, quod denique se Regem facere, eiecto
que Ferdinando, constituisset, præter ea quæ ex Ballagerio, vel factis, vel dictis iniuriose
fecisset. Nec immerito iram Regis summopere verebatur, maioremque esse culpam,
quam quæ facilem veniam, aut leuem pœnam mereretur. Impetratum tamen est, vt ni-
hil in vita, membrorumque iacturæ pateretur, cætera & ipsum conspectum, & ipsam di-
em impetraturum amici assueverant. Sunt qui addant, Regem promississe materteræ,
proceribusque orantibus, nec diutinam captiuitatem fore, nec extra regnum. id magis
vulgatum est, quam constat, & ab Rege magis non denegatum poscentibus, quam pro-
missum. Progreditur igitur Iacobus è natali oppido, suaque domo, sed iam non sua, qui
suus iam ipsius non esset, equo sedens, mæsto magis quam demisso vultu, coma ac barba
flaua, gladio, qualis heroum mos fuit, pendenti ex humero, oculis omnium in eum intē-
tis ac fortunam miserantibus. Cui iam portam egredienti obuiam fit miles quidam, non-
dum obducta ingentis cicatrice vulneris quod pro illo pugnans in capite acceperat: & vt
erat ipso corporis habitu miserabilis, opem orat, ne militem suum plagæ morbo, fami,
nuditati, tanquam immanibus feris conficiendum, relinquat. Huic Comes, Tu quidem
recte, sed ego te miserabilior, qui nō modo nihil quod dem, sed ne me quidem metipsum
habeo. Quid loquor? agedum miles, habeo quod dem. gerebat loricam hamis contextā,
non consertam, non paruæ pecuniæ, eam protinus sibi detractam militi dedit, cūctis qui
aderant, talem fortunam in tanta virtute prope desolentibus. Vbi ad conspectū Regis ve-
nit, in angusta sedentis sella, extra iactum lapidis ex equo descendit, genuq; posuit, pau-
lumq;

hūm̄q; progressus, iterum adorauit, tertio non procul ab Rege cum adorasset, nec Rex af-
 surgeret, nullumq; dum signum clementiæ in vultu ostenderet, erumpebant omnib. la-
 chrymæ gemitusque ac singultus, cogitantibus, quæ è spe, & in quam recidisset, cui genua
 submittentī ad pedes sedentis in regia sella paulo ante competitoris, in tanto procerum a-
 micorum cœtu, ne salutationem quidem aut clemētem vultum impetrare fas esset: cum
 præsertim regis Petri filia, eademque matertera ad pedes sororis filii aduoluta, muliebri-
 bus precibus veniam marito precaretur. Rex commotos assistentium ac flentes vultus in-
 tuens, Prospexisset sibi, inquit, mature, & non ad vltimum obstinationis peruenisset, nūc
 postquam venenum in nos omne consumpsit, ad clementiam venit, voluntas tamen eadē
 10 perstat quæ fuit. Cui detur iterum grassandi materia, iam denuo de nostra pernicie cogi-
 tabit. Necessitas hoc ab eo officium expressit. Volūtati igitur quæ nulla neq; erga nos, ne-
 que ad bonum & æquum est, nihil debemus: necessitati, quæ promissimus, abūde præsta-
 bimus. Vlteriorib. autem beneficiis nos ita subito in eum vti, mores sui dissuadent, ne no-
 bis iterum officiat bene fecisse, & anguē gelu enectum nostro lare refocillasse. Meis tamē
 morib. quam istius potius vtor, & mihi quam ipsi ero similior. Tu vero Aluare ducito te-
 cum hūc in aliquod pro sua dignitate tentoriū. Hic finis conatuū Iacobi Aragonii fuit, vt
 minus deformis quam Bernardi Capreræ, ita multo miserabilior: quippe ex tanta regni
 assequendi spe, ex maximis opib. ex ingenti populariū atq; optimatum fauore, vulgata iā
 fama velut Regis futuri, in perpetuū carcerē ergastulumve cōiecti. cuius calamitatis hæc
 20 quoq; accessio fuit, vt quem adire nunquā, etiā si ab eo cum summo honore excipiendus
 esset, cōstituerat, Regem videre nō sustinens, eum victus captiuusq;, & quod extremum
 malorum est, omnis spei vacuus adorauerit. Tertio mense quā obsideri Ballagerium cœ-
 ptū est, & oppidum & dominus in deditionē venerunt. Finisq; bellis atq; certaminib. in
 omnibus quæ Regi Aragonum parent regionib. impositus est. Eadem in castra maiorum
 in Italia rerum allatus est nunciū: Ladislaum Regem Neapoli vel febrī, vel veneno pau-
 cis dieb. quā illuc lāguens applicuerat, demortuum esse. Is simul ac Ferdinādum audierat
 declaratum Regē, legatos miserat, qui gratularentur: præterea de fœderatione cōtra Lu-
 douicum cōmunem amborum hostem agerēt. Ferdinādus vbi gratias egit, quod legatos
 ad gratulādum ille misisset, quod ad fœderationem attinet, amicitia, inquit, Ladislai cha-
 30 rā quidem sibi esse & expetendā, fœderationem vero aduersus Ludouicum inire, non esse
 se suæ æquitatis. Filium illius cōpetitorem suum fuisse, hostem eum nunquā: nunc sublata
 æmulatione, agnoscere se vtrumq; & amicum & propinquum. Quorum pater consobri-
 næ vir esset, filius ex consobrina eadem natus, promptioremq; se esse ad amicitiam inter
 ambos Reges conciliandam, quam ad inimicitiam fouendam. Suadere vtriusq; ne toties
 in fortunarum vitæq; veniant aleam, ne vrbes suas absūmi euertiq; velint potius, quam a-
 liquantulum de suo iure decedere. Nihil pace iucūdius, nihil bello esse tristius. Quod au-
 tem ad se ac regnum suum pertineat, magis è commodo suo fore, vtrumq; Regem, aut v-
 trumq; habere aut facere sibi amicum, neutri fauēdo, hoc ipso, vt neuter offendatur, quā
 alteri fauendo, alterum inimicum. De Ladislai virtutibus vitiisque dicerem, nisi res lo-
 40 gius à proposito nos retraheret. Huic successit Ioanna fato quodam intra breue spatium,
 tot regnis ad fœminas recidentibus, quemadmodum paulo post contigit de regno Na-
 uarræ, quod postea Ioannes Ferdinandi secundus ab Alfonso filius, matrimonii iure for-
 titus est, cum Neapolitanum sperauisset. Nam de coniugio cum Ioanna regina conuen-
 rat, ad quam cum se deferret maritus, in ipso itinere vxorem nupsisse accepit Iacobo Co-
 miti Marcix, viro in primis strenuo, & qui sub Ferdinando in vtraq; expeditione aduer-
 sus Granatenfes militauerat. Huius facti culpam nescio an ipsi adscribā, aut suatoribus qui
 in Gallicanam quam in Hispanam gentem propensiores, Gallicum virum præeligere co-
 egerunt, in fausto atque infelici euentu, tum ipsis coniugibus, tum reip. Neapolitanorum.
 Hunc semper exitum habent quæ ab infandis illicitisque inceperunt. Verum id me ma-
 50 xime angit atque afficit, quod iram diuinam aut non intelligunt homines, aut post inter-
 iectum aliquod tempus obliuiscuntur. Vti nunc reginæ sui ciues suaserunt, moxque dis-
 suaserunt, vt Ioannem Regis filium virum acciperet, sic iterum Alfonso vt adoptaret fi-
 lium, deinde abdicaret. Magna tamen criminis portio penes ipsam quoque fuit, nullo-
 rum minus amantem, quam maritorum, aut filiorum, in alterum fratrum fallacem vxor-
 em, in alterum pessimam matrem. De qua cum multa in sequentibus libris dicenda sint
 hæc pauca attigisse sit satis, ad significandam temporum memoriam. Nunc eodem vnde
 discessimus reuertamur. Confecto bello, Rex ex Ballagerio digressus, specie prope trium-
 phantis in Aragoniā, Cæsaraugustāq; versus iter intrēdit, diadema accepturus, maior etiā
 ac venerabilior quam abierat. Nam prius populi sui strenuitatem eius tantum audierāt,

nunc etiam præfentes cognouerant. Exoratus ab Ilerdensibus qui maxime victoria ea exultabant, vt illac transfiret, non transfuit solum, sed etiam apud eos mansit complufculos dies. Vbi Alfonso peractis iam conuentibus, patri occurrit, atque ita Cæfaraugustam peruenerunt. Conuocati autem ad solennia coronationis sunt, veneruntque ex omni ferme Hispania proceres. Portugallenses soli, præter Granatenses, non affuerunt, quod alieno à Castellanis animo essent: quorum Rex alioqui haud dubie, sicut Rex Nauarræ, regalibus festis ceremoniisque affuisset. Constat inter omnes qui illi festo vel præfuerunt, vel interfuerunt, nec vidisse nec audisse celebriores splendidiorefque pompas atque ceremonias. Ideoque de ea satius est tacere, quam parum dicere, ne aut longiores simus, aut non pro dignitate perstringamus. Augebant autem iucunditatem solennitatis, quod quinque filii circa patrem visabantur, quorum medius inspectante omni cætu, patrem, priusquam regali chrismate tingeretur, cinxit ense equeriatu, utpote præditus illa dignitate, quod magister equeriarum sancti Iacobi esset. Nondum enim Rex equerius erat, quales alii multi, quorum & Rex Petrus auus eius, fuerunt, & talem prius quam Regem necesse est esse. Sed aiunt eum qui creatus est Rex, posse sibi suapte autoritate tribuere illam autoritatem. Hæc est recepta hominum opinio, hæc militarium virorum vel sanctio, quasi quisquam sibi ipsi queat esse autor, ac se ornare dignitate, aut si habet, eam prærogatiua Regii culminis opus sit ab altero quoque accipere, aut sacrosancta maiestas quæ ritu sacerdotum vngitur, vnde Christi vocantur, necesse habeat post hæc titulo equerii decorari, exili, friuolo, & ex ignorantia nato ausim dicere, quod pace cum aliorum, tum præcipue regum dictum sit, contumeliam regis maiestati faciunt, qui hanc dignitatem, si hoc nomen meretur, suscipiunt: non secus atque si supra diadema fertum exrosis floribusque suspenderent. Postquam Rex ab episcopo Oscensi, quia Cæfaraugustana sedes vacabat, archiepiscopi partibus fungente, vnctus coronatusque est, deducitur ab omni illa celebritate è templo per urbem sub vexillis, primum in domum regiam, deinde in idem templum, in quo noctem illam peruigil armatusque iuxta vexilla, accensa ingenti vi cereorum, venerabunde religiofque permanfit. Postridie Alfonso primigenium Gerundæ principem creat, quæ est peculiaris dignitas eius filii qui patri in regnum est successurus. Hic quoque die quidem cum mirifica pompa per populos suo diademate coronatus obequitauit: nocte vero iuxta vexilla peruigilium egit. Cæteraque haud admodum magna, nec ita digna memoratu, satius est omitti. Eodem anno legati à Sigismundo qui concilio Constantiensi præerat, vt Romanorum imperator, venerunt, postulantes vellent certum locum & tempus constituere, in quo possent vterque de republica Christianorum, quæ ad summum pontificatum pertinent, communicare. Eadem mandata habebant ad Benedictum, itemque ad Regem Castellæ. Rex animaduertens totum pondus hoc suis humeris incumbere, non modo quod vtriusque regni vnus ipse gubernaculum teneret, sed etiam quod Benedictum ad vnitatem ecclesiæ solus adhortari posset, & prope impellere, legatum ad imperatorem misit, quem habuit honoratissimum Ioannem Isfceri dominum, ex vetusta regum stirpe, & in literis humanitatis ex omni Hispania nulli secundum: idque quod mirabile sit, sine præceptore. ea est vehementis ingenii, & immortalis memoriæ felicitas. neminem ne ex iis quidem qui omnem operam atque omne tempus in studiis ponunt, videre mihi contigit, in quotidiano sermone abundantiorum veterum testimoniis præceptisque referendis. Auget etiam admirationem, quod corpus athleticum, decorque vultus ab omni eum studio reuocare debuisset, nisi ab ineunte adolescentia, non excellere literis puduisset, quem nemo nec genere, nec opibus, nec corporis atque animi dotibus, ex sua gente antecelleret. Huic mandatum est, non modo vt locum tempusque atque alia imperatori nota faceret, sed etiam vt eum eximio comitatu deduceret Perpiniatum. Hunc namque locum delegerat, vbi certior factus esset, papam Regemque illo se contulisse. Vbi legati imperatoris functi legatione apud Benedictum, in Castellam iter intenderant, Rex à papa per nuntios petit, quem ad locum diemque libeat in colloquium vtrunque conuenire. Responfo accepto, Moreliam, id nomen est loco, sed anticipato die venit, quasi officii gratia papam excepturus. Enimvero modestioris animi habetur præstolari nos eum qui par maior ve sit nobis, quam velle vt ille nos præstoleatur. Id papa iniquo sane animo tulit, interpretatus se tanquam ad superiorem videri venisse, cum Rex ad papam vt inferior venire debuisset, nec excusationem vel officii, vel ignorantia volebat accipere, vsque adeo vt vicario eius qui dixit, Discite à me qui mitis sum & humilis corde, professa dominatur ambitio. Multæ sunt latebræ in pectoribus humanis, atque abditi recessus. Id ipsum fortassis obtendebat papa, vt aliqua ratione postularis Regis non acquiesceret: itaque re infecta digressi sunt. Iterum post dies complures, cum

papa in oppido cui nomen est sancto Matthæo ageret, illuc eum adiit, persuasitq; ut Perpinianum vna se conferrent, ne causam suam absentia, veluti diffidentia damnare videretur. Contendebant autem de papatu in tria membra lacerato, ac tria capita diducto: Benedictus, qui Clementi: Gregorius, qui Innocentio: Ioannes, qui Alexandro successerat. Sed cum prius celebrare nuptias primigenii decreuisset, impetrat ab eodem, ut Valentiam ad sanctificandos coniuges proficiscatur. Extructoque mirifico apparatu atq; omnifaria pompa quæ cum die coronationis certaret, aduenit Sancius episcopus Palentinus ducens sponsam, pronubus & velut parens puellæ, cum Henrico Infante qui pro Rege Castellæ Perpinianum pergebat, cumq; omni nobilitate Castellana, eam benedicens & suo & matris, a qua vices acceperat, nomine, sponso tradidit. Quos ambos dehinc summus pontifex ut moris est sacerdotum, in templo multis cum ceremoniis sanctificauit atq; deduxit. Exornauit autem lætitiâ nuptialem, tum anni tempus (sub extremum enim veris erat) tum natia soli cœliq; temperies, pene ad nuptias contrahendas nata. Siquidem liquet nusquam in omni Hispania vrbs situm esse clementiorem. Quod indicant cum alia multa, tum vero horti non tantum citris confiti, sed etiam citreis parietibus viuentem materia conclusi: ut dubites horti ne sint, an ædes. Nam cum nihil aliud insit quam arbores frugiferæ atq; felices manu positæ, institutæ, digestæ, quid nisi horti dicendi sunt? Rursus cum audis extrinsecus esse parietes, intus autem aulam, conclauia, curiâ: item sacella, altaria, sedilia canonicorum, thronum episcopi, & cætera huiusmodi, non aliud quam ædes esse succurrit. Sunt enim parietes ex truncis citriorum confecti, & tamen frondibus vestiti, ut perspicui introrsum nequeant, ne dum intrari. Ita cum rami adulescunt intorquetur atq; inflectuntur, ita insiti atq; inferti, confiti atq; conferti coalescunt, ut omnes rimæ expleantur, ut nihil vacui relinquatur, ut pariter firmitatis ex truncis, & decoris ex frondibus ratio constet. Eodem pacto introrsum quæ enumerari composita sunt, clericis per se, laicisq; deseruientia. Pavimentum laterculo quadrato, vitreatoque ac picto constratum est: ut non alias apud Elysium sedes beatorum, in nemoribus lucisque poetæ sint imaginati: nec aliæ quodammodo in paradiso terrestri innocentium hominum futuræ fuerint. Hi horti intra muros Valentiam sunt: proxime eis amœnitate sunt, alteri extra pomerium, secundum regiam domum quæ pons fluum amplectens, vbi pene coniungit. Celebratio hæc per quindecim circiter dies extracta est. Post totidem ferme dies, nequa gaudia sine calamitate aliqua traducantur, sicut raro tristitia sine aliquo solatio sunt (sic enim nos Deus admonet subinde, & nostræ fragilitatis, & suæ clementiæ) accidit ut Rex sicut sedebat cum domesticis colloquens, subita defectione corporis delaberetur, & inter assistentium succurrentes manus aliquandiu intermoreretur, rumorq; in vniuersa non solum domo, sed vrbe quoq; vulgaretur, repentina morte subtractum. Medici, ut in extremo casu opitularentur, acciti, dicuntur se occultasse præ metu, ne in præteritum negligentia, ne in præsens inscientiæ poenas luarent. Laborauerat quidem Rex ex renibus, vir alioqui prospera ac vegeta valetudine. Subitum autem morbum pituitæ volunt incurrisse ex assidua mansionem sub dio per noctem: ad hæc frequentiore edulio cucumeris cuiusdam, quem vocant malignanum. Accitis tamem indigenis medicis, fomenta adhibita sunt aliæq; curationes: atque ita reuixit. Postero die post acceptam potionem cum melius haberet, gratulabantur ei nonnulli, quod hunc in modum vaticinio defunctus esset. Etenim fertur quidam siue ex prægnosticis corporis prælagiens, siue oraculo aliquo instinctus (nam astrologiæ prædicere mortes non tribuo) dissipasse famam, nondum exacto quadriennio Regem vita defuncturum. Rex tamem neque prophetanti plane crediderat, neq; nunc magnopere consolantibus acquiescebat: plus suæ conscientiæ de valetudine sui corporis fidei habebat, quam in vtramq; partem aliorum verbis. Vbi aliquantulum conuuluisse visus est, hærebat in dubio, an appetente atq; instante tempore Perpinianum se conferret: an Alfonsum pro se mitteret. Atque ut ipse ambigebat, ita diuersæ erant suadentium sententiæ, vel potius voluntates. Pauci namque in consulendo quod sentiunt, plerique quod cupiunt, loquuntur: ut non sine causa Regis prudentia præstare cæteris debeat, cui non satis sit displicere quæ dicantur, nisi etiam quo animo dicantur. Nam frequenter consilium quod alioqui optimum videbatur, deprehensa consulentis obliqua voluntate, auctoritatem perdit, ac velut inane contemnitur. Non attinet affectus causasque omnium qui consulebant, ac mysteria proferre: tantum quid suaderent, & quibus rationibus adduci se dicerent, satis est attigisse. Alii hortabantur ad constitutum locum ire, ne imperatorem, ne summum pontificem, ne concilium senatumque Christianorum, ne gloriam suam contemptui haberet. Alii rursus adhortabantur, nunc rogantes nequid salutis suæ anteferreret, parceret domui quæ ex sua vnius vita penderet: nunc admonentes nihil transigi, nisi incolumi salute posse, nemini magis

quam pro viribus esse præstandum, excusare licere suam cuique incommodam valetudinem, cum præsertim id per alios recte administrari possit. Rex verecundia tactus, ne in tanto theatro vbi papa & imperator digladiaturi essent, incusaretur, quod filium adolescentem quam se interesse maluisset, honestatem saluti præposuit, si salus honeste negligi potest. Facto igitur profectiois suæ papa certiore per complures antea dies, ne rursus quod in Morelia contigit, vsu veniret, cum omni familia mare ascendit. Nam neque reginæ tam affecta valetudine virum non comitari fas erat, & cum præterea per Alfonso in patris vicem administranda essent, inhumanum videbatur vxorem puellulam nuper ductam, domi solam in vrbe peregrina relinquere. Profectæ autem sunt eodem alia duæ reginæ Iolanta & Margarita Giores, humanæ conditionis exemplum. Nullæ enim feminæ infelicis viris orbantur quam reginæ sine communibus liberis. Iunior grandiori comes iit veluti matri, cum Sigismundo acturæ de concilianda amicitia, incundoque federe inter generum & Ferdinandum, ad recuperandum illi regnum Neapolitanum. Rex prope omnem suæ ditionis oram quam longa est emensus, pluribus diebus aduersa tempestate vsus est, & cum altum tenere nollet, sed quo minus iactaretur, terram legeret, co diutius iactatus est. Transierat autem iam æquinoctium autumnale, atque ita vexatus, vt per omne tempus quo fuit Perpiniani, decubuerit, nec vnquam equo vectus sit, ægreque aduenienti imperatori obuiam processerit. Nam papa (vt diximus) anteuertat. Quod si Ferdinandus officiose & ex sua Cæsarisque dignitate egit, vt certe egit, quod illum præuenit, prudentium relinquo iudicio, an idem sit de illa Moreliana antecessione sentien-¹⁰ dum. Quantum autem certaminis fuerit Perpiniani inter multos canes ac vetulam vulpem, & prælongum est relatu, & à nostro non nihil opere alienum. Cuius viri quantus animo vigor, quanta viuacitas fuerit, hinc fides documentumque accipi potest, quod iam ab omnibus fere destitutus quos sibi affuturos sperauerat, die quodam septem horis disputationem extraxit. Defatigatisque audiendo omnibus, ac plarisque iam abeuntibus, dicere perseverauit citra signum vllum defatigationis, cum maior esset septem & septuaginta annis. Nitebatur autem probare tum verum se papam esse, tum si renunciandum ob commune commodum foret, in se vno nonnullisque Romanis canonicis quos ipse nuncupasset, consistere summi pontificis electionem. Nam se vnum omnium esse indubitatum cardinalem, ab indubitato creatum papa: cum cæteri qui se eodem nomine appellarent, creati essent tempore schismatis, vt incertum sit, an veri sint cardinales, & ob id an rite deligere summum pontificem possint. Aduersus hanc orationem multis iam annis commentatam meditatamque, cum Rex eodem recideret (quid enim intererat an nulla ratione vellet abdicare se papatu, an vlla) horrabatur Rex vt concordia ecclesiæ, vt saluti animarum, vt conscientia consulere: commonefaciebat Alfonso (nam is quam pater ad eum frequentius ventitabat) vt trepidationem animi, vt corporis periculum, vt præsentem & apud posteros futuram infamiam deuitaret: minabatur imperator suam vniuersalisque concilii censuram: obsecrabant amici ac familiares, vt certa commoda, quamuis minora, quam incerta quantumlibet magna, si qua modo magna supersint, præponeret. Non deesse spem recuperandæ dignitatis: quippe in tanta virtute ac literatura, qua non modo præstaret iis qui de papatu secum contenderent, sed prope nemini cederet. certe summum cardinalem, & secundum à papa futurum, si alius fieret. Post quem defunctum aliam spem fore, habiturum legationes perpetuas, quibus pene par summo pontifici esset. Afferebatur ab omnibus exemplum Gregorii ac Ioannis, quorum vterque pontificatu se abdicare vel spondebat, vel cogendus esse dicebatur. At ille qui annum papatum mallet, quam longissimam vitam priuatus viuere, quique iam dediscere non posset alium quam papam agere, cætera neglexit præ vmbra illius nominis. Itaque infecto negotio, ac principibus legationibusque desertis, Colibrium abiit, ibique mare descendit, ac Paniscolam petiit. Hoc loco Rex insignem atque maiorem multo quam videatur rem fecit, quod illum pro conuicto pronuntiarum præcepit, neminemque ex suis & Regis Castellæ prouinciis ad Petrum Lunam, sed concilium Constantiense rerum sacerdotium gratia pergere. Nam se autorem ille cogendi concilii de Rege declarando, se deligendorum iudicum principem, se iudicii maturandi ducem, se vt iudices ita sentirent atque auderent, effectorem fuisse, dicebat. Nec id omnino falso prædicabar. Qua spe fretus non existimauit fore, vt ab eo Rege desereretur, de quo tam meritis esset. Sed is qui neglecta valetudine ad diem venisset, vt de iure papatus disquireretur, non potuit animum inducere post cognitam huius vel iniustitiam vel obstinationem, vt criminis tanti particeps ei esset: voluitque hominem huiusmodi veluti sectione aut aduisione sanare, ne totus interiret. Duo quoque familiarissimi illius atque eloquentissimi viri, Vincentius

Ferrarius, & Philippus Malia: alter Perpiniani decretum regis aduersus Petrū quondam Benedictum, notum populis fecit: alter pro legato Constantiam missus est. Quare ausim affirmare, Ferdinandum regem ad vnitatem ecclesiæ plus quam ceteros principes, etiam quam ipsum Sigismundū contulisse. Ille vt concilium in sua vrbe ad finē perduceretur, vehementer annexus est: hic (vt cætera transeam) pontificatū ex vrbibus suis exemit, amicissimum ac de se optime meritū virum à sede domoq; sua eiecit, & omnem prope Hispaniam concilio & ignoto summo pontifici donauit. Quarto demum mense ab omnib. Perpiniano discessum est. Quā in vrbe omni eo tempore victum gratuitū imperatori legatiffique præbitū, & cuncta non carius mercatos fuisse homines, quam prius cōsueuerant, minora sunt, quam vt in tantis rebus memoranda sint. Reuersus illinc Ferdinandus rex itinere terrestri ob tædium maris, nondum defæuiente hyeme, Barcelloam peruenit, extenuato corporis habitu præ diutino morbo, cuius ortum ignota causa attulit, incrementū nauigatio, accessionē cura laborq; rerum cum imperatore ac papa componendarū, mœror quoq; ex discessu tam obstinato amici, & necessitate sua, qui primus eum quodāmodo ferire gladio regio coactus est. Addita sunt ad extremum ex ira atq; indignatione ægritudini alimenta, & morti calcaria. Orta est ira atq; indignatio ex re quam animo quidē iam pridem præuiderat, sed asperiorē opinione sua expertus est. Et alioqui ægroti hominis, vt corpus, ita animū grauius afficit omnis offensa. Paucis diebus quam Barcelloam venit, cum se nihil sane ex morbo conualescere animaduertit, dixit inter domesticos se in animo habere Castellam petere: primum vt in cælo ac solo natali maturius ad bonam valetudinem rediret: deinde vt negotia regis pueri recognosceret, atq; ordinaret: tum vt Granatēse bellū necessitate intermissum instauraret, cum propter superiores causas, tum vero vt eo parto, atq; in manus Ioannis regis tradito, vicissim ab eodē grandi pecunia adiuuaretur ad luendum regni sui patrimoniū. Sed multo magis esse è sua tū dignitate tū vtilitate, si citra alterius opem, & mutuo acceptam pecuniam, sola autoritate a suis populis quod suum esset recuperaret. Itaq; aptius tempus esse ad rem tentandā, priusquam in Castellam iret, ne res ipsa diuturnitate obduresceret, neve pecuniam hanc nisi ea indigeret, cogendam curaret. Quæ cum cogi commode nisi se præseente non posset, necessarium erat eodem iterum se redire, si obstinatos ad restituendū gratis patrimonium regium populos suos intellexisset. Nam quod se absente per alium isti ad hoc ipsum adducerentur, non erat sperandum. Voluit igitur à minimis tentare Barcelloensium animos. Siquidem vt minimū est, si pretium æstimes, regem vectigal pendere ciuib. suis: ita maximū, si rei indignitatem, præcipue in emundis obsoniis, cuius vectigalis immunes sunt clerici, atque olim nobiles erāt. Quæ res adhuc in controuersia est. Et contigit forte prima pugna cum Iuliano, à quo regius dispensator obsonium mercatus, in soluendo pretio cum portione illam vectigalis non connumeraret, primum lis, mox clamor, postremo atrox tumultus exoritur. Res hinc ad regem, illinc ad senatum magistratusq; defertur. Omnia vtrobiq; ira, sollicitudine, querimoniis, minis implentur. Rex iubet accersi principē magistratum senatorumve, quos consiliarios vocant, numero quinque. Quorum princeps est, qui sæpius cæteris eum magistratū gessit: vocaturque consilii caput. Is erat Ioannes Ceuillierius, qui veluti ad mortem vocatus, cum detrectare non posset, inito concilio inter primores ciuitatis, iussus est bene sperare: si periret ipse, se parentaturos ei sanguine omnium qui apud regē essent. Neminem, si moriendum sit, honestius vnquam aut mortuum, aut vindicatū esse, præstaret patriæ generosam animi indolem, redderet cæteros suo exemplo ad capefendam virtutem alacriores. Nullum veterum Romanorū præclarius fuisse facinus: hoc quoq; æternæ memoriæ literisq; mandandū. Hæc tametsi excitabant animum, tamē magis ad non pereundum confirmabat, quod clausis tabernis videbat magnam partem populi in armis esse, & magistratibus operam suam polliceri. Disposita itaq; re familiari, cōditoq; testamento, oclulis hostiis ac fenestris domus, extincto igni, sedentibus in pavimento vxore atq; filiabus, prosequentibus aliquantulū collegis, ac cæteris veluti damnatum destinatumq; inspectantibus ac miserantibus, ad regiam pergit. Iam magis ac magis tumultus inualescebat, iam vulgus passim fremere audiebatur, & se inuicē acuebant, nec exhortatores ex primoribus vsquam deerant. Ipsi etiam magistratus palam consiliariorū regis culpam hanc esse dicebant, ideoq; si male cōsultum sit in principem consilii publici, neminem ex his qui cum rege sunt, cædem vitaturum, præter vxorem ac primogenitum. Nam hæ tres personæ apud eos sacrosanctæ habentur: Rex, regina, atq; successor in regno: quanquam ille Gerundæ per eos dies agebat. Vbi peruenit Ceuillierius ad ianuam cōclauis, vbi ab rege expectabatur, pulsat ianuam. nam ministros in prima aula (vt moris est) reliquerat. Ianitor semiaperto hostio, quis esset interrogat, an Ioannes Ceuillierius.

Hic aliquid fauoris ex nomine magistratus acquirere volēs, cōsiliarius, inquit, sum ciuitatis. an Ceuillerius? ciuitatis inquā cōsiliarius. Respōde an Ceuillerius. Respōdeo quod cōsiliarius. Responde quod rogo: nam alium quā Ceuilleriū intromittere iussus nō sum. An me intromitas, an excludas, in tua est manu: ego cōsiliarius vnus, sed pro omnib. sum. Ideoq; parui refert interrogare de nomine. Hæc cum ille ad regē detulisset: Aperi, inquit, Ceuillerio. Ex pertinacia enim se Ceuillerium esse confitetur, & contumaciam qua mecum vsurus est, in istis verbis quæ dixit hætenus, præfert. Cum ingressus est hic, & regem adorauit. Quo mihi, rex inquit, istam adorationem tanquam regi, quem cogis veluti subditum pendere vectigal, & quidem subditum tibi tuisq; collegis? Nam cui tributum vectigalq; penditur, nisi his qui pendi cogunt? Vos ergo me ad hanc seruitutem cogere potestis? vos regem vestrum tributarium vectigalemq; facere vultis? vos regiam maiestatem vestro, si nomen meretur, magistratui obnoxia addictamq; videri non erubescitis? Quod (ni vos reges, nō ego, aut superiores rege estis) monstri profecto ac prodigii simile, regem ciuibus suis pendere vectigalia. Episcopus, abbates, priores, canonici, & quicumq; sunt ordinis clericalis, immunitate hac fruuntur. Nobiles pro eadem recuperanda litigant: nam olim fruebantur. Nos reges infra nobiles, infra humilimos quosq; clericorum, quatenus ad immunitatem huius vectigalis pertinet, erimus? Non afferam è regno patris mei, non ex aliis huius ætatis exempla. Certe Lacedæmonii apud quos bini reges erant, & magis perpetui consules quam reges, ita parum in vrbe, multum in bello poterant: voluerunt illos huius contumeliæ exortes esse. Taceo gentilia. Quis vnquam Hebræorum regum aliquando vectigal audiuit pependisse, & non potius regi vectigalia esse pensitata? Non id nunc postulo, vt mihi illa pensitentur, quanquam & possem, sed vt regiæ dignitatis ratio constet. Neq; enim de pecunia res est, de qua si certaretur, pudendum vobis erat tantulū sumptum regi vestro non gratificari: sed de pudore meo, de autoritate huius sedis, de fama apud exterarum nationes. Quibus rebus cum vos tantopere aduersemini, quid aliud nisi cupidos esse significatis nostræ turpitudinis, dedecoris, infamiæ, sine vlla vestra, si saperitis, laude ac dignitate? Et cum decorum vobis pulchrumq; ducatis regem vestrum afficere contumeliis, tamen de vestra in regem fide atq; charitate apud nos aliasque nationes gloriamini. Dedecus potius vestrum ac contumaciam perfidiamq; confiteamini. Licet & vobis persuasistis, hæc indigna mihi toleranda esse. Ego regnum filii fratris propagavi, ego statum clericalē, quantum per vnum regem præstari poterat, direxi, schismate ex Hispania exploso, meum ipsius ius negligam? ac maiestatem regiam ab improbis, ne vi magis videar vos quam ratione velle coercere. Nec ignoro id vnum quod responsuri sitis: sed istud commodius vbi ab te prolatum fuerit (vt spero) confutabitur. Quare datur tibi potestas pro te respondendi tuisq; collegis. Tum Ceuillerius, Recte tu quidem rex, quod ais vnum esse quod responsurus sum, & id quod opinor diuinas. Sed hoc ipsum vni magni sane momenti, & quod in te cōformidasti attingere. Scis enim te iure iurando ad aduū promississe conferuaturum nostra priuilegia, nec aliquod eorum rescindere conaturū. Idem superiores reges vt promiserunt sic excoluerunt. Quos cur nolis imitari rex, sed potius damnare, iusiurandumq; tuum polluere, ac promissa tua facere irrita, magnopere miramur, & tua pariter ac nostra causa dolemus: tua, qui (cum bona venia dictum sit) iniuste facis: nostra, quibus iniuria fit. Ex quo pariter optamus tuam honestatem & nostram utilitatem incolumem esse. Neq; indignum duxeris rex clarissime, te pro nostra in principē nostrum obseruantia à nobis vel admoneri vel rogari, vt & pudori tuo & quieti tuorum populorum cōsulas. Sed ego plus quam vnum pergo dicere, nec de iure tantum loqui videor, sed etiam (quod absit) consilium dare. Quare id vnum quod inceperam dicere, pro nostro iure dictum sit, vectigalia reip. esse, non tua, eaq; cōditione nos te regem accepisse, teq; iure iurando interposito rata nobis hæc fore recepisse: ideoq; nos sanctius (iterū pace tua dictum sit) certare quam te. Verum quid ad tuam honestatem pertineat, ipse videris. Id tamen quod meum est, ac meorum collegarū, testatum apud te volumus, vt quantum coneris, intelligas, citius nos vitam quam istam libertatem tibi concessuros. Neq; enim honestior ac gloriosior nobis obitus contingere potest quam pro libertate, pro ornamentis, pro amplitudine patriæ. Nec minus nos defunctos celebrabunt ciues nostri quam suos celebrant Athenienses atq; Romani: tamen si, quod maximū est, merces nostra apud Deū veluti martyriū (martyres enim sunt qui veritati ac iustitiæ assunt) nobis proponitur. Quo magis, vt bonos & Christianos decet, quod facere volebam, admonere te habeo. Prospicito quo progrediaris, neve innocentia tuæ ciuitatis ac tuorū saluti male consulas. Non enim moriemur, si moriemur, inulti. Cum hæc rex audisset, conuerso ad assistentes vultu, Quanta versatur, inquit, in pectoribus humanis vesania: qui sub vmbra iustitiæ nō intelligunt

gunt patrocinium se auaritiæ vanitatique præstare, & si pro ea pereant, non temerarie ac furiose perire, sed fortiter. Refers mihi non modo Athenienses Romanosque, sed etiam martyres: quasi tu pro honesto, pro vero, pro religione contendas, qui ne pro patria quidem verba facis, sed pro scelere, perfidia, superbia. Quo de periculo nunc agitur? & propter quod tantas rerum verborumque procellas cietis? Credo templa spoliantur, innoxii homines ad necem suppliciumque rapiuntur, ærarium denique, ne dicam grauiora, compilatur: pro quo conseruando tantum concitari tumultum deformissimum erat. Vectigal carnis similibusque ne rex pendat ciuibus suis, id vos tantopere commouet? in hoc salus & amplitudo patriæ vertitur? pro hoc tibi mortem oppetere honestissimum ac gloriosissimum est? hoc te Atheniensibus, hoc te Romanis, hoc martyribus similem faciet? O rem inauditam, regem suum in seruitutem ciuium suorum redigi velle! Id vero pulchrum, laudabile, & immortali gloria dignum est? An non hæc abiectissimorum hominum contumacia est, atque ambitio, & Luciferi arrogantia? qui dicit, Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis altissimo. Iam posuistis vobis sedem ad Aquilonem, iam similes mihi estis, & nisi fallor etiam maiores. At enim iureiurando adacti sumus ad promittendum. Vos adegistis? an mihi erat integrum nolle iurare ac promittere, cui proponebatur conditio? Si regni possessionem vellem, iurandum pariter ac promittendum. Quid si non promittam? Rex non ero. Videtis quonam modo promittere cogitis, ac iurare, immo peierare. Peierare enim est, non ex animi sententia iurare. Cuius tamen rei penes vos culpa est, nulla penes me. Ego enim id me præstiturum promisi (neque aliter licebat) quatenus iustum sit. Nunc regni leges quas iuravi de cõseruando patrimonio regis, hoc me præstare prohibent. Quas infringere, quam istud iusiurandum, maius crimen est. Nam de superioribus regibus quorum culpa aut necessitate in hoc deuertum est, nolo dicere. Non enim regum nomina, sed egregia facinora habent autoritatem. Illi nauem hanc ad suum iudicium moderati sunt: ego qui nunc eius clauum teneo, non exemplum, sed rationem sequar. Iuravi: si recte, seruandum est: si secus, corrigendum. Neque enim iusiurandum est quod nec ius, nec iurandum est. Sed quid ego aduersus hunc disputo qui non modo rationibus, sed minis mecum agere ausus est, & tumultum ciuitatis & cædem meorum ostendere? Hoc plus est quam vectigalis iura defendere. Secede paulisper in conclaue illud interius. Ille ubi introiit, vt postea retulit, circumferebat oculos, si quem laqueum, si quem gladium, si quem humorem ubi præfocaretur, si quam fenestram qua præcipitaretur, videret. Omnia imaginabatur, omnia timebat, omnem sonum strepitumque horrebat, tanquam nex sibi iam iam inferretur: & verba regis apud se voluētē aduentus sui pœnitere inceperat. Interea rex cum cæteris consultabat. Omnes obsecrabant, præcipue Garaus Ceruelliõ præses Cataloniæ, Guilielmus Raimundus Moncada, Bernardus Caprera, ne quid in consiliarium ciuitatis male consuleret, neve præsentem furorem plebis imperitiæ magis irritaret. daret rei spatium, nondum adesse maturitatem. Quod nunc negat, id vltro postea delaturos. Motum plebis esse torrenti similem, qui ad breue tempus inflatus perennibus aquis concitatus fertur, mox æstum ac feruorem perditurus. cogitaret quod ipse perspicere poterat. necdum tantum beneuolentiæ contractum esse inter se & gentem Catalanã, vt onus hoc libentibus animis possent accipere. Eius rei causam esse, quod aliter quam fert eorum consuetudo, parum se familiarem præbuerit, ob ingentes fortasse curas atque occupationes tot regnorum. Additum quoque est, non esse tentandum quid facere audeant, qui primigenio dicere ausi sunt die quodam in dissensione de supplicio fontis cuiusdam, nondum exiccatum esse atramentum, quo exarata sunt instrumenta declarationis de successione, & præter leges moreisque iam fieri. Ignorabat id rei ipse rex. Namque eo in tempore in castris agebat. Qua audita vehementer commotus iussit euocari Ceuillerium, ad certam se mortem euocari opinantem. Atque ei prope exanguis, & timorem ipso vultus habitu atque incessu declaranti, inquit: Quid ita mortis metu apud te ipsum non videris esse, qui tibi pulchram ac gloriosam contra regem tuum mortem ducis? Ne timeto, viue, vt collegis tuis atque ciuibus respondeas, vectigalia vestra vobis incolumia esse, meque cedentē ab hac pugna penes vos quidē esse victoriam, sed non tamen de me triumphaturos. His dictis Ceuillerius abiit, veluti qui de mediis hostium telis ægre elapsus est. Quem timorem magna apud ciues gloria compensauit. Et sane si pro patria contendisse dicendus est, eximiam magnanimitatis meruit laudē. Hunc subsecuti sunt, Garaus præses, & Guilielmus Moncada, vectigalque ex suo p̄numerauerunt, ne regē illi qui sibi solui vtique volebant, soluere coegisse viderentur. Postero die rex, nullis præter domesticos præmonitis, ex vrbe excessit, lectica vectus. Id cum palam factum est in ciuitate, partim lætabantur quod tanta tempestas sedata esset: partim vicem regiæ dignitatis

dolebant, quod tali à suis ciuibus contumelia afficeretur, succensebantque superbiæ atque auaritiæ magistratum: partim, & hi plerique omnes, dolebant vicem suam, qui permagnis quæstibus ex regis absentia fraudarentur. Enimuero quemadmodum in præfenti certamine ciues fauebant causæ ciuitatis, ita puostquam resedit feruor animorum, ad repentinum turbati regis discessum, æquam fuisse causam eius affirmabāt. Mittunt ergo qui orent, ne discedat ab eorum solo, neve hunc in modum declarat infenso se in suam ciuitatē animo esse, futuros se in officio, pensaturos obsequiis aliis, si quid offendisset. Hic cum regē circiter sex millia passuum extra murum nacti essent, breui responsione remissi sunt. Sunt qui dicant eum respondisse, si rediret, vt petebant, illorum malo rediturum, & si viueret, Barcelonam castigaturum. Sed nō perinde compertum est, vt pro vero queat affirmari. Et si dictum est, non nisi inter intimos dictum, vt aliquo potius familiarium vicem regis indignantium dictum est, atque ab aliis exceptum: ideo non ita pro magno habitum. Vbi ad Aqualatam venit, quod oppidum Barcelona abest paulo plus itinere diei, grauius egrotare cœpit. Quem ad locum accurrit Alfonso filius, nam Petrus aderat: duo, secundus ac tertius, in Castella cum patruale degebant: Sancius paucis antea diebus, sed pater ignorabat, calculo decesserat paterno morbo. Hunc Deus ita præmisit, vt mortuum patrem in alio seculo exciperet, iucundus ac gratus post mortem, qui moriens nullum illi doloris vulnus infixisset. Magnum itaque patri morienti solatium fuit, nescisse Sancium defunctum: sed maius, affuisse Alfonso. In huius ore, in huius alloquio, in huius pietate acquiescebat, huius se præsentia existimabat diutius viuere, huic illud mirabile, quod non ab omnibus æque ac magnum est ponderatur, testimonium reddidit: Ex septem liberis nulli magis obitum suum doliturum esse, quam Alfonso qui defuncto patre foret regnaturus, ideoque si non primigenius extitisset Alfonso, huic quantum in se esset, regnum relinqueret. Extracta est valetudo duos circiter menses, eoq; omnis nobilitas suorum regnorum atque Castellæ non ad id modo oppidum confluxerat, sed ad vicina quoque. Nam cuncti sedulitatem atque officium suum declarare studebant, non tantum regi, sed filio. Ibi testamentum condidit. Legata plurima reliquit, religiosa plæraque, ita vt non suppetere pecuniæ quas relinquebat. Ante se mortuum stipendiorum quæ domesticis atque officialibus quocunque ex tempore debebantur, pernumerari voluit, & ab illis ipsis certior fieri an pernumerata essent. Hæc atque cætera quæ ad animæ salutem, ad domus incolumitatem, ad regni stabilitatem pertinebant, vbi prouidit, inter suorum colloquia atque amplexus ad extremum vsque halitum plane loquens, velut in soporem solueretur, animam efflauit, quarto nonas Aprilis anni sextidecimi post millesimum quadringentesimumque. Cuius obitu præmaturo magnam non solum Hispania illa, verum etiam nomen Christianū iacturam fecit. Nemo enim regum Ferdinando maturius Granatam, ne dicamus Africam, subegisset. Siquidem constituerat non magis numero quam delectu militum Aragoniæ atq; Castellæ Granatam urbem obsidere, binis è regione positis castris, vnus Aragonum, alteris Castellanorum, vt certatim pro gloria gentis vel religionis dimicarent. Sed nonnunquam optimi principes culpa populorum ab æterno iudice subtrahuntur. Nam magis subditorum quam sua cum viuere intererat. Cuius fere vita, sicut in plerisque licet, ex iucundis sane fuit tristibusq; permixta. Etenim Ferdinandus rege patre ortus fuit, sed illum ante tempus amisit. Ornamenta fortitus est animi corporisq; sed ea apud fratrem minus fauorabilia fuerunt. Felix fuit prouentu liberorum, sed ob hoc liuore proximorū perstrictus. Vidit filium regis generū, sed ne spe laboretur extimuit. Rursus, vt à malis incipientes in bonis desinamus, in administratione regni ac belli à fratre præteritus est, sed amicorum præsidio sua virtus non est destituta. Proditus ad Setanillium, sed aliis victoriis cladē compensauit. Ad Anticheram sæpe frustratus, ad extremum voti compos effectus est. Rursusq; regnum hæreditarium sperauit, sed multis difficultatibus est iactatus. Adeptus est possessionem regni, sed rebelles cum magno status sui periculo compescere necesse habuit. Diadema cum tanto pompæ splendore accepit, nuptiasq; celeberrimas filii vidit, sed subito morbo decubuit. Aspexit Cæsarem in domo sua & papam, regiam opem auxiliumq; deprecantem, sed contumacia suorū exulceratus est. Ita quicquid ex iusto vitæ spatio supererat, vt multa læta, sic multa fortassis tristitia fuisset expertus: veluti illud quod ex quinque filiis, quasi dexteræ digitis, vnū iam se perdidisse rescisset. Quod si quemadmodum à sapientibus dictum est, acerbiora sunt aduersa, quam iucundiora prospera, dicamus præclare cum Ferdinando esse actum, quod viridis adhuc & in media ætate excessit è vita: cum præsertim hoc secum gaudiū tulerit, quod tribus regibus proximis denegatum erat, vt filio regnū per manus traderet, ne dicam tali filio, quæli nemo vnquā meliore gloriatus est. Fuit autē Ferdinandus natura sane sublimi, ab omni

tamen remota fastu: animo fidenti atque intrepido, sed aduersus iustitiam veritatemque demisso ac pusillo. In contumaces nocentesque vehemens, sed erga eos qui allegarent necessitudines, paupertatē, morbum, ætatem, aliasque misericordiæ causas clementissimus. Amator bellicæ gloriæ, sed ita ut pacē præoptaret. Liberalis inter primos, sed non nisi religionis ac meriti causa. in admittendis ad intima domus turbis procerū, & exercenda familiariter cum plurimis cōsuetudinē non ita facilis, ut reges superiores extiterant, sed qui nunquam claudifores voluerit his qui se indigerent, & in cœtu aut in itinere faciendo, si quem non facile posse accedere videbat, iuberet homini viam aperiri, & ad loquendum hortaretur, comiterque & audiret & responderet. Ab obscenitate non factorū modo, sed etiam dictorum ita abhorrens, ut pene nimius putaretur. Cibi viniq; nullo paratu ad gulam, sed ob dignitatem personæ magnifico ac splendido. Veneris incredibili temperantia, & ut affirmabant, intra matrimonii sanctitatē. Nam ut incertū est, cum alia eum fœmina post coniugium habuisse vsus, ita nulla non nocte cum vxore cubasse compertū est. Neminem domesticorū patiebatur scortum in domum ducere, licet cuncta ut resciret flagitia domestica, fieri non poterat. Si resciebat, præsentī pœna plectebat. Forte die quodam cum apud eum inter familiares controuersia foret atq; altercatio, vter præstantior in bello extitisset, Hector an Achilles, interuenit Ioannes Ferrandis, quæsiuitq; quænam tanta omnium altercatio esset: nemo enim non alterutri parti aderat. vbi controuersiam audiuit, Absit, inquit, optime rex in hoc apud te quæri patiaris, & fortissimū omnium & longe præclarissimū Hectorem cum fœdo ac flagitioso Achille comparari. Qua admonitione adductus rex, edixit, si quis domi suæ Achillem nominaret, continuo eum nunquā reuersurum exploderent. Caste quidē rex ac religiose: sed Ioannes imperite sane atq; indocte, homo quidē grauis probusq; ac strenuus, sed idiota. Apud Homerū quidē qui hæc scripsit, longe abhorrent Achilles ac Patroclus ab omni suspitione flagitii. Quorum alter non modo Hectorem, sed omnes Troianos, auxiliareq; principes atq; exercitus, solus fugauit, & nisi dii obstitissent, contrucidasset, ita ut ne vnus quidē fuerit superfuturus: alter qui aliquatulo maior natu erat, aut par Hectori fuit, aut fortior. Qualis fuit etiā Agamemnon. Nam Aiacem atq; Diomedem fortiores Hectorē fuisse, qui eundem poetam sumpserunt in manus, non ambigunt. Itaq; in hoc errore non qui accepit, sed qui dedit consilium, reprehendendus est. Fuit enim Ferdinandus parum excultus literis, sed ut illo seculo, & ut in Hispana nobilitate, non indoctus: doctorum tamen mirifice fautor, & suorū ad studia hortator. Nulli domesticorū salarium numerari voluit, nisi qui testimonium à sacerdote attulisset eo anno se esse confessum, & corpus ac calicem Domini cōmunicasse. In honorem beatissimæ virginis ad Anticheram instituit, ut fasciam albam, quam stolam vocant, transuersam ad pectus cum hydriala volentes ferrent ab institutore impositam, certa lege ieiuniorum ac precationū. Execrantium numina punitor acerrimus. Aleatores ut pestes exosus. Nil enim boni viri adesse existimabat aleatoribus & blasphemis. Pro absentibus & quos ipse misisset, quam pro his qui aderant diligentior: quippe qui scripta eorum nomina in priuato quodam libello habebat, & quoties quippiam vacaret, quod conferendū esset, ad illud tanquam ad ephemeridem se conferebat. Nec petentibus statim beneficia indulgebat, sed duo hæc prius animaduvertebat, an alteri indultū esset, & an alius dignior. Nihil intercedente pecunia contulit: nam eius minime auarus. Auxitq; pecunia sua quam è Castella aduexerat, Aragoniam, Valentiam, Cataloniam. Ideoq; agre ferebat non posse munificentiam consuetam exercere in tanta prouentuum exiguitate ex suis regnis: solitus dicere, non agere regem qui non plus quam posceretur, donaret. In patrimonio regali tuendo tenax: quod qui alienarēt, aiebat inimicos potius sibi parare quam amicos, quia ex subditis illos quosdam regulos faceret, semper sollicitos ac suspicantes eorū iuramentamq; iri deminutū. Statura fuit supra iustam, aspectu graui ac suauī, colore candido, satis plenis membris ac satis robustis. Elatus autem est maiori funerum pompa quam quispiam omnīs memoriæ Aragonum rex, inter proceres prope totius Hispaniæ, maioriq; & tempore & viarum spatio. Plus enim triginta millibus passuum ab Aqualata remotū est templum sanctæ Mariæ ad Populetum, vbi reges Aragoniæ sepeliuntur. Ita Ferdinandus rex non in sepulchra regum Castellæ suorum maiorum, sed in regum Aragoniæ illatus est. Illinc nemo regum qui ex ea familia fuit, abest, præter Ferdinandum: & hic nemo rex adest, præter hunc eundem ex aliena familia.

AE L I I A N T O N I I N E - B R I S S E N S I S , E X G R A M -

M A T I C O E T R H E T O R E H I S T O R I O G R A -

P H I R E G I I , R E R V M A F E R D I N A N D O E T

*Elisabe Hispaniarum felicissimis Regibus ge-
starum, Decades duae.*

E I V S D E M A D C L A R I S S .

H I S P A N I A R V M , A T Q V E V T R I V S Q V E

S I C I L I A E , I N S V L A R V M Q V E M A R I S N O S T R I

moderatore[m] Ferdinandum diuinatio in

scribenda historia.

NON possum non magnifacere tuum de me iudicium, clarissime Princeps, quod ex tanta doctissimorum virorum copia, qui per omne ditio[n]is tuae imperium diffusi sunt, me potissimum delegeris, cui immortalia tua gesta Latino sermone describenda mandares. Vereor tamen ne hoc tuo delectu habendo tale aliquid tibi euenerit, quale Alexandro Macedonum Regi. Ille namque, ut scis, post superatam omnem Asiam & Aegyptum Magnicogno-
men adeptus edicto publice vetuit, ne quisquam ex coloribus imaginem suam pingeret, nisi Apelles, nemo ex typis aream duceret, nisi Lysippus, nemo in anulorum usus gemmis insculperet, nisi Pyrgoteles: cum essent illi tres quisque in sua arte eminentissimus. Hoc nimirum famigeratus ille vir faciebat sapientissime, ne quisquam opifex artis imperitia quicquam ex vera facie deprauaret. Quod si fuisset Alexander tam solers in nominandis autoribus qui literis mandarent res ab eo gestas & victorias, quibus totum prope orbem terrarum illustrauit, quam fuit in deligendis artificibus qui lineamenta & corporis ductus effingerent, nihil profecto in tanto Principe desideraretur quod ad summam hominis conditionem pertineret. Sed quando ita fit: ut nihil unquam natura omni ex parte absoluerit (tanquam ceteris non sit habitura, si uenire cuncta concesserit) ille cui neque ingenium, neque doctrina, sed neque rerum usus defuit in cunctis artibus quae sunt homine libero dignae, una tantum in re legitur fuisse deceptus. Extant namque poetarum, historicorum oratorumque copia, quibus tunc abundabat Graecia, unum Chærilum delegit qui res à se gestas carmine describeret, cum esset omnium sui temporis poeta ineptissimus, inuitans etiam illum proposita laboris mercede, pro singulis versibus aureo Philippo, mag-
ni ponderis moneta, quam pater Philippus percuti iusserat. Hæc sunt à me clarissime Rex tam multis repetita, non quo velim me Apelli comparare ad depingendos fortunæ tuæ successus incredibiles, non Lysippo ad exprimendas ingenii tui dotes innumeras, non Pyrgoteli ad scalpendas figendasque posteritatis memoriae animi tui virtutes. Non commemoro nunc illas quæ sub fortunæ dominio posita sunt, potentia, victoria, felicitas, in quibus nemo te fuit superior: non illas quæ sunt hominis propria, qua homo est, temperantia, fortitudo, mansuetudo, liberalitas, comitas, in quibus etiam priuatos excellis: sed illas quæ sunt Regum propria, magnificentia, magnitudo animi, clementia, iustitia, seueritas, grauitas, in cunctos mortales beneficentia, rerum omnium sub fortuna positarum contemptus. Quod vero Celsitudo tua me præ ceteris delegerit, cuius humeris tantam rerum mole[m] imponeres, non deerunt qui existiment, te non minori fuisse in errore, quam fuerit Alexander, cum nemo sit, qui non iudicet me multo esse Chæriilo inferiorem, quippe qui fuerit posteritatis iudicio poeta non contemnendus. Sed Alexandrum in tanta doctissimorum virorum multitudine qui tempestate illa floruerunt, non delegisse optimum, quis non possit iure reprehendere? Tu vero Princeps inuictissime, quos habebas Onesicritos, quos Callisthenes, quos Clitarchos, quos Aristobulos, quos Ptolemæos, quos alios complures viros eruditissimos itineris tui comites, ut in deligendo historiographo non facilis esset ista deliberatio? Sed quod apud nos huiusmodi viri non facile reperiuntur, in Italiam puto eundem fuit, ut Angelus Politianus, ut Picus Mirandula, ut Hermolans Barbarus, aut ex iis qui supersunt, ut Antonius Flaminius, ut Aldus Romanus inde adscer-
rent.

retur. Non tamen opinor satis tuto peregrinis hominibus historiae fides concrederetur, Italis maxime, nullius rei magis quam gloriae avaris. Invident nobis laudem, indignantur quod illis imperitemus, coniurarunt inter se omnes odisse peregrinos, nosque Barbaros opicosque vocantes infami appellatione fœdant. Quodque M. C. ad filium de Graecis scribit, possumus & nos de Italis dicere, quando cumque gens ista nobis literas dabit, omnia corrumpet. An qui Latinae linguae alterum lumen Quintilianum, qui Silium Italicum, quos Hispanos fuisse constat, qui alios complures, non veriti legem Fanniam de plagiariis, extorquere conantur, pure ac sincere Hispanarum rerum historiam prosequuntur? Quid? quod res nostrae non minus ignotae sunt illis quam nobis Italicae, atque ut est in adagio illo vulgari: Multo callidior est insipiens domi suae, quam sapiens alienae? Sed esto, aequae illis ac nobis res Hispaniae sint nota, utri magis ex animo res ipsas scribent, illi qui simulatæ cuiusdam libertatis amore regum nomen odere, regumque imperia detrectant, an nos qui sine Regibus degere nescimus, qui religiose Reges salutare consuevimus, de quorum salute non minus quam de nostra solliciti sumus, quos non minori obseruantia colimus quam ducem suum apicula? Et quoniam, ut inquit poeta, vitis nemo sine nascitur, optimusque ille est, qui minimis urgetur, uter vitia mitiorem in partem nominabit, qui diligit, an qui negligit? Pater qui Strabonem filium amat, patrem vocat, Varum, eum qui sit vatia siue compernis. Apelles ille nunquam satis in arte pingendi laudatus, cum Antigoni Regis imaginem pingeret, qui altero lumine orbatus erat, catalogam, id est, obliquam fecit, ut quod corpori deerat, picturae potius deesse videretur, tantumque ab honestiori parte ostendit, cum posset totam ostendere. Erit itaque historia tanquam pictura, pulchra extollet, turpia, si tolerabilia sunt, dissimulabit, si latere non possunt, mitiori vocabulo nominabit, fallatque potius vitium specie virtutis & umbra, quam is qui sit fortis, à timido vocetur audax, ab audaci timidus. Atqui dicet quispiam, prima historiae virtus est, ut vera narret. Sit ita sane: sed si paululum est à veritate declinandum, quia non est cuiusque medium assequi, tutius atque magis ingenuum in favorabiliorem partem declinare. Quando igitur ab Italia his rationibus excludimur, forsitan ex Pannonia, aut ex Germania, aut ex Gallia suppeticas implorabimus? Quid si apud nationes illas non minus literatorum hominum penuria est, quam in Hispania? Quid igitur in tanta rerum difficultate faciendum fuit? Nimirum, ut si optimi non possunt, elegantur tolerabiles aut minus mali. Hæc forsitan causa te Princeps sapientissime in mediocris literaturæ hominem impedit. Qui si non sumus ex prima classe, possumus tamen in secunda censerī, & si non possumus magnitudinem rerum gestarum stylo ex æquare, at certe conabimur, ut imbecillitatem nostram atque ingenij paruitatem studio ac diligentia compensemus: etsi Latinas literas in Latio non didicimus, nec in Sarmatia quidem, sed in Batica, quæ (ut inquit Strabo) prima omnium Hispanorum se in Romanos ritus & linguam transformavit: etsi Romanum sermonem Romæ non didicimus, nec Lilybæi quidem, sed Bononiæ, urbe scilicet omnium bonarum artium altrice. Neque adeo à Musarum fonte abhorremus, ut non simus corruales Columella, Canio, Sillio, Hæna, duobus Senecis, vni quoque Lucano, aliisque poetis Cordubensibus, quamuis scribat Cicero pingue quiddam illos & peregrinum sonare. Quid? quod his in rebus quas scripturi sumus, aut ipsi interfuimus, cum gererentur, aut ab iis qui interfuerunt, accepimus: & quasi diuinare fore, ut aliquando hanc operam nauaturus essem, ita omnia inquirere, omnia explorare, omnia notare. Vale Princeps clementissime, quo sospite nunquam res Hispana detrimentum patietur. Ex municipio Complutensi ad idus Aprilis, anno salutis Christianæ M D I X.

**AELII ANTONII NEBRIS
SENSIS, EX GRAMMATICO ET RHETORE
HISTORIOGRAPHI REGII, AD BENEVOLVM CAN-
didumque lectorem, vt Ferdinandi & Elisabes Princi-
pum auspiciis præclare res gestas legat,
exhortatio.**

NULLVM fuit tempus, candide lector, in quo res Hispanæ ab idoneis scripto-
ribus magis illustrari cuperent, quam illud in quo nostra respublica Ferdi-
nando & Elisabe Principibus administrata est. Nunquam enim ad aetatem
nostram Hispania finitimis, nunquam longinquis nationibus arma circumtu-
lit, quin potius è diuerso semper exterarum gentium præda fuit. Atq; vt à ca-
tactysmo illo ingenti exordiamur, in quo totus orbis terrarum aquis obrutus
est, ac præter illas octo animas quas litera sacra commemorant, omne morta-
le genus intercidit: Iubal siue Tubal (nam de nomine inter autores non satis constat) primus in Hispaniam venit missus à Noa, quem Berosus Chaldaeus Ianum patrem interpretatur, sub quo diluuius illa
fuit memorabilis. Is Iubal regnare orsus est in Hispania anno post diluuium circiter centesimo quin-
quagesimo, ante salutem vero Christianam supra bis millesimum centesimo septuagesimo, regnavitq;
annos centum quinquaginta quatuor. Cuius anno centesimo sextodecimo ipse Noa venit in Hispaniam, ubi duas urbes condidit Noelam & Noegam, priorem in Gallicia, quam ex nomine nurus sue
Iapeti uxoris cognominavit, alteram in Asturibus, dictam ex nomine alterius sue nurus Chamis
uxoris. Iubali successit Iberus, ex cuius nomine dicta putatur Iberia atq; Iberus amnis. Cuius Iubaldi
passuum, à quo mons Iubeda cognominatus, qui postea dictus est Aucensis supra Burgos triginta millia
passuum, in quo sedem regni sui fixisse autor est Berosus. Atq; ita deinceps ex eadem familia Reges alii
successerunt, de quibus alibi differemus, & quo ordine apud Celiberos rerum potiti sunt. Curetes
præterea Iouis educatores Gargoro duce ex Creta in Iberiam venere, qui Tartessio saltu occupato qua-
tuor millibus passuum à Calpe Tartessi, quæ postea cognominata est Carteia regnauerunt, vnde totam
prouinciam moderati sunt. Eo in saltu bellum contra gigantes per ea tempora gestum est, quod, quem-
admodum poeta dicunt, postea in Thesalia fuit finitum. Gargoro deinde successit Abydus ex filia ne-
pos, atque deinceps alii Reges ex eadem familia, donec ad Arganthonium ventum est, quem regnasse
annos octoginta, vixisse autem centum quinquaginta autores sunt Anacreon, Herodotus, Strabo, &
ex Latinis Cicero, Valerius, Plinius, aliq; complures. Ante excidium Troia, annos prope ducentos,
quo tempore Israeliticum populum iudicabat Debora cum Baracho, qui fuit ante salutem Christianam
annus millesimus circiter quadringentesimus, Dionysius, qui & Liber pater est cognominatus,
cum exercitu in Hispaniam venit, non tam dominationis cupiditate, quam vt parem gloriam repor-
taret ei quam ex superata India retulerat. Itaque victor nullum aliud sui aduentus apud nos vestigi-
um reliquit, quam quod in Batia inter æstuaria Batis fluminis Nebrissam patriam meam condidit,
quodq; ex Lysia itineris sui comite ac socio Lysitaniam appellauit, atque vt in aliis multis, ypsilon ver-
so in u vocalem, postea cognominata est Lusitania. Eodem præterea tempore Zacynthii & ipsi quoq;
Herculis comites ex Zacyntho maris Ionii insula, non procul à Cephalonia quam superioribus annis
exercitus noster expugnauit, Hispaniam petiere, qui Sagunto vrbe condita, Diana quam ex patria se-
cum aduexerant, templum insigne construxerunt. Cuius religione inductus Hannibal cum oppidum
expugnaretur, iussit parci & templo & iis qui se in templum receperant. autor est Plinius, qui etiam
addit, adhuc suo tempore durasse trabes ex iunipero, quibus templi contignatio erat contexta. Post
Liberum patrem annos prope centum sub tempus Gedeonis iudicis Israel Hercules, quicumque tandem
ille fuerit, Hispaniam illustravit, qui superato Geryone victor in patriam rediit, Ceretanis via sua
comitibus relictis, qui Pyrenæi montis radices incoluerunt. Nam quod de Pyrene nympha ab Hercule
compressa Silius Italicus prodit, tanquam fabulam Plinius excludit. Illa vero quæ de Caco siue Caco
monte, & de Hispano, Liberia, Pyrrhoque dicuntur, à nugiendo quodam fabulatore conficta sunt.
Troia eversa, ex Græcorum reliquiis complures eodem quoque tempore in Hispaniam nauigarunt, at-
que in primis Diomedes Tydei Aetolorum Regis filius, qui post excidium Troia cum comperisset
Aegialam uxorem à Cilleboro Siheneli filio adulteratam, præ pudore in Italiam migravit, conditaq;
in Appulia vrbe Argirippa, atque inde in Hispaniam prouectus Tyden in Gallicia urbem ex nomine
Tydei patris sui dictam fundauit, populosque inter Minium & Lethen flumios rexit, quos nomine
corrupto pro Graiis, hoc est, Græcis, u litera interiecta Grauios dixerunt. Sub idem quoque tempus
Teucer

Teucer Telamonis filius, atque Aiace frater, quos pater ad bellum Troianum miserat ea lege, ut al-
 ter sine altero non rediret, mortuo Aiace cum à patre in patriam non reciperetur, in Cyprum naviga-
 uit, ubi Salamine urbe condita in Hispaniam prouectus, Carthaginem nouam, quæ & Spartaria cog-
 nominata est, à fundamentis excitauit, quam postea Hasdrubal Carthaginensium dux restituit. Teu-
 crietiam comites Hellen & Amphiloehus in Galliciam inde profecti duo condiderunt oppida ex suis
 nominibus appellata. Vlysses præterea in decennali illo suo errore Hispaniæ exteriores lustrauit oras,
 ubi Olyssiponem urbem ex suo nomine cognominatam fundauit, atque ibi Mineruæ quam peculia-
 riter colebat, templum erexit. Autor est Asclepiades Myrleanus, qui in Turdetania prouincia Bæti-
 ca litterarum ludi magister fuit. Is monumenta quedam de Vlyssis errore in templo illo se uidisse com-
 memorat, parmas suspensas, & aplustra, rostraque naualia. Per idem tempus, quemadmodum scribit
 Silius Italicus, Astur auriga Mennonis, quem Titonus ex Auriga genuit, in Hispaniam quoque na-
 uibus est appulsus, ubi Asturica urbi à se condita atque Asturibus nomen ex suo nomine communica-
 uit. In eandem quoque Hispaniam Iberes Asiæ populos Albanis Colchisq; finitimos uenisse, autor est
 M. Varro. Sunt tamen qui dicant nostros in Asiaticam Iberiam penetrasse, quod est consentaneum ei
 quod in parte superiori de Ibero Rege scripsimus, ut in dubio relinquatur, utri populi alteris nomē in-
 diderint. Ex Asia quoque in Hispaniam nauigare Phœnices octingentis annis ante Christianam sa-
 lutem, quo tempore maris imperio potiti sunt. Causa uero huc nauigandi fuit mercium permutanda-
 rum ratio, auri maxime & argenti & æris, quæ ex incendio Pyrenæi montis fluxisse autor est Diodo-
 rus Siculus. Condiderunt etiam in ea nauigatione urbes quamplurimas in insulis Hispaniæ adiacen-
 tibus, utrasq; Baleares, hoc est maiorem minoremq; utramq; Pityusam, id est, Ebusum & Ophiusam,
 & in Oceano exteriori Gades Herculis cognominatas: in continenti quoque nostri maris ora Mellari-
 um, Malacam, Hexos, Abderam. Ex Phocide inter Atticam & Bæoticam regione penetrauerunt
 in Hispaniam Greci, urbemq; in collimitio Bætica & Tarraconensis prouinciæ fundauerunt Castulo-
 nem, ex nomine Castalii fontis in monte Parnasso, à quo Musæ Castalides cognominatæ sunt. Ex ea-
 dem urbe Hannibal uxorem duxit Himilcen, ex qua natus est illi Aspar in obsidione Sagunti. Mas-
 filiensis etiam à Phœnibus oriundi Emporias Indigetorum urbem, & à qua non longe Rhodii Rho-
 den, condiderunt. Lacedæmonii quoque Laconimurgos & Laconium in Bætica, & alterum Laconium
 in Lusitania posuere. Venerunt præterea variis temporibus Persæ, Massagetes, Sarmatæ, Celta, qui per
 omnem Hispaniam oppida complura excitarunt. Annos circiter tercentos ante Christianam salu-
 tem Gaditani cum terra mariq; florent, atque illorum potentia inuidiosa foret, à finitimis bello la-
 cessiti suppetias à Carthaginensibus petierunt, qui non modo consanguineis supplicibus opitulati sunt,
 sed & Hispanis bellum intulere. Quo deinceps cum validiori exercitu Barcam, deinde Hamilcarem
 duces suos miserunt. Hic per annos nouem magnis rebus gestis in insidias ab hostibus illectus occidi-
 tur. In huius locum Hasdrubal gener est substitutus, qui & ipse octo annis omnem Hispaniam usque
 ad Iberum omnem Carthaginensium ditioni subegit, & fœdus cum Romanis renouauit, ut Iberus fi-
 nis esset utriusq; imperii, Saguntinis qui in parte Carthaginensium erant exceptis propterea quod eo
 tempore in societatem Romanorum fuerant recepti. Sed & Hasdrubal à seruo, qui ut mortem domi-
 ni ulcisceretur, occisus est. In eius locum Hannibal Hamilcaris filius Imperator ab exercitu saluatus
 succedit, qui Sagunto expugnata, quod reliquum fuerat Romanorum, suo imperio adiecit. Circa ipsa
 belli Punici secundi initia, Cn. & P. Scipiones in Hispaniam cum exercitu à Romanis missi, primo ad-
 uentu magnam prouinciæ partem in studia partesq; Romanorum flexere. Sed illis occisis cum omnia
 essent incerta, nemog; inueniretur qui succedere illis uellet, P. Scipio P. Scipionis nuper occisi filius, qui
 postea Aphricanus est cognominatus, imperium sibi depoposcit, atq; in Hispaniam profectus exclusis
 Carthaginensibus uniuersam populo Romano restituit. Atq; ita sub Romanorum dominatione fuit
 ad Gothorum, Vandalorum, Alanorumq; tempora annos propemodum sexcentos. Hos Roderico ulti-
 mo Gothorum Rege fugarunt, atque Hispaniarum possessione spoliauerunt Pœni Maurig; qui totam fere
 aut magna ex parte per annos circiter septingentos quinquaginta tenuere, quoad nostra ætate ductu
 atque auspiciis optimorum Principum Ferdinandi & Elisabes pulsati sunt, atq; Hispania tota sibi ipsi
 restituta est. Quod uero Plato in eo dialogo qui Timæus inscribitur, atq; iterum in volumine quod de
 bello Atlantico scribit, Atlantes ex Erythea insula Hispaniæ adiacenti per Galliam Italianq; cum
 magno exercitu omnia populantes inuasisse Athenas, atq; tandem ab Atheniensibus fusos deletosq; to-
 tum hoc commentitium uideri potest, quanquam Plato, non ut fabulam, sed quasi ueram historiam
 se narrare testetur. Nam neque quæ sit Erythea insula Gadibus contigua ego uideo, neq; alios Atlan-
 tes noui, nisi qui sunt in Aphrica continenti: nisi forte, quod refert Plinius, in totum abstulit ter-
 ras mare quod nunc Atlanticum dicitur. Illud præterea quod in historia quam uocant generalem,
 uulgo legitur, uenisse in Hispaniam nescio quos Almonides, nemo arbitror dicet mihi, qui sint
 illi, aut quid egerint, aut quo postea concesserint. Quin potius ausim affirmare, nunquam fuisse
 tale genus hominum, sed totum fuisse confictum ab aliquo fabularum concinnatore. Nisi forte quis-
 quam uelit dicere, sumptum esse illud ex Ouidio, qui in quintodecimo transmutationum volumine

scribit Mycilum Alemonidem ex Grecia in Italiam penetrasse, ibique Crotonem urbem condidisse, licereque historico atque poeta, undecumque accepta materia, suum opus contexere. Nam quod Diodorus Siculus scribit accolas Sicoris fluminis Hispani qui agrum Ilerdensem rigat, venisse in Siciliam atque ex suo flumine Sicania nomen illi indidisse, cui Seruius quoque Grammaticus ascriptatur, quid? si magis credi oporteat Solino & Martiano, qui à Sicano Rege ante belli Troiani tempora eo nauiganti ut regnaret, dictam fuisse putant? Sed esto, Hispani Sicoris accolae venerint in Siciliam, haec erit rara avis in terris, nigroque similissima cygno, quemadmodum ab hinc annos ducentos aut non multo amplius Tarraconenses ad imperium eo acciti sunt, & ab hinc duo de septuaginta Alphonsus eorundem Rex fortunatissimus, huius nostri Ferdinandi Regis patruus, Neapolitanorum atque Appulorum Rex potitus est. Sed unde obsecro tanta ignavia nostrorum animos occupavit, ut per tot annorum regno non modo non laceſierint bello exteris nationes, sed neque se ipsos ab hostium incurſu tutati sint. Quo minus ignoscendum nobis est, quod non arma, non equi, non commeatus, non reliqua belli instrumenta, non denique animus ad propulsandas atque etiam ad inferendas iniurias deest. Quid? quod ea est regionis natura, ut ab omni latere munita sit, hinc mari nostro, illinc Atlantico atque Britannico, atque ubi continenti adnectitur, arduis praeruptisque montibus inaccessibilis. Hispania, inquit Florus, nunquam animus fuit aduersum Romanos uniuersa consurgere, nunquam inferre vires suas libuit, neque libertatem suam tueri publice, alioqui ita undique mari Pyrenaeoque vallata est, ut ingenio situs nec adiri quidem potuerit. Sed antea à Romanis obsessa est, quam se ipsa cognosceret, & sola omnium prouinciarum vires suas, posteaquam victa est, intellexit. Haec Florus. Unde igitur tam graui torpere passa est sua regna veterno? An quia gentes externa aut soli malignitate, aut finium angustia laborantes, cum nouas sibi quererent sedes, audita caeli clementia atque terrae fertilitate eo se contulerunt, cum è diuerso indigena omnium rerum copia affluentibus nullam haberent causam quae illos cogeret patriam deserere? An quia caeterae nationes quantumuis liberae, ducibus suis in bello haud grauate obtemperant, facillimeque sub disciplina militari continentur? Ex quo fit, ut milites neque tam crebros commeatus petant, neque sint aut emansores, aut stationum suarum desertores. At Hispania ea est animi pernicacia, ut neque cupiditate aliis imperitandi, neque communis libertatis defendendae causa, neque vitae dulcedine persuasi alteri quam Regi suo parere velint. Quare euocati non facile conueniunt, coactique diu perſtare nequeunt. An quia caeli vertigine impulsusque siderum ab ortu ad occasum lege quadam fatali regna transmutantur? idque experimento haud dubio videmus, quod cum ex paradiso voluptatis qui ad Orientem solem à Deo plantatus est, primi parentes egressi genus humanum propagassent, prima monarchia in Assyrios, & ab Assyriis in Medos, & a Medis in Persas, & a Persis in Macedones, & a Macedonibus in Romanos, & a Romanis in Gallos Germanosque, cum caeli conuersione translata est. Nunc vero quis est qui non intelligat, quanquam titulus imperij sit in Germania, rem tamen ipsam esse penes Hispanos Principes, qui Italiae magna partis atque maris nostri insularum domini iam moliuntur bella in Africam transmittere, atque missis classibus caeli motum secuti iam pertingunt in insulas Indorum populis adiacentes. Neque eo contenti, alterius orbis magna parte explorata parum abest, ut Hispania atque Africa finis occiduus cum orbis terrarum fronte orientali adiungatur. Sed ut ad nostri sermonis exordium redeamus, vides amice lector, quanta se nobis res describenda offerant, non modo bella, quae fuerunt necessaria ad stabilienda regnorum fundamenta cum Lusitanis, ut Hispania daretur unum caput, cum Pœnis & Gallis ad consuendos resarciendosque sinus qui fuerant auulsi, cum Italis ad augendas imperii vires, cum Indorum insularum ad propagandam Christiani nominis religionem. Quid illa domestica? repurgasse religionem, vindicasse reip. vectigalia, hoc est, regale patrimonium, ius suum cuique reddidisse. Vides, inquam, quam longe lateque pateat rerum scribendarum campus, ut quanquam natura neget, ipsa tamen materia amplitudo, indulgentissimique Principis nostri fauor, ingenii vires perquam exiguas excitare possit.

ÆLII ANTONII NEBRIS-

SENSIS, REGII HISTORIOGRA-

PHI, EXCVSATORIA PRÆFATIO, IN QVA ENUME-

rat difficultates quæ scriptorem rerum gestarum, tam Hispaniarum quam Hispaniensium, ex locorum personarumque & aliarum rerum temporis nostri nominibus consequuntur.

SCRIPTVRO mihi res Hispanas atque Hispanienses, quæ Ferdinãdi atque Elisabes Principum auspiciis gestæ sunt, ingens quædam sylua occurrit, immensumque aperitur opus, & quod ab vnius hominis integra ætate perfici non possit, nedum ab homine præcipiti iam senio confecto. Et quanquam sunt multa quæ mentis meæ aciem perstringunt, nihil tamen est quod me magis à scribendo deterreat, quàm locorum atque hominum propria nomina, quæ maiori ex parte vsq; adeo sunt aspera & dura, vt nullo cultu molliri, nulla diligentia possint mansuescere. Accessit altera non minor difficultas in nominandis Latine publicis magistratibus, cum in plerisque alia sit nostro tempore forma reip. quam ea quæ

Hoc in loco in Nebrissensis autographis desideratur folium, quod ab improbo aliquo suffuratum non dubito.

rissima omnium sceminarum, atque proinde omni immortalitate dignissima huius nominis tertia Hispaniarum Regina. Frãsciscus Noianus in Sicilia Cephalceditanus episcopus & Antonius Geraldinus Apostolicæ sedis logotheta, viri pangendis carminibus omniumque qui apud nos peregrinati sunt (Petrum Martyrem meum semper excipio) eruditissimi, atq; ingenio propemodum singulari, in epigrammatis ad eandem Reginam scriptis Elisabetam vocabant, quam appellationem ipsa non dissimulanter auersabatur. Baptista Mantuanus adhuc licentius alludens ad nomen Didus, Elisam dixit adiecto Belle cognomento. Alii ex Euangelio cognominem Zachariæ vxori Elisabet vocitabant. Quid si nos non Elisabet, non forma declinabili extensione vnius syllabæ Elisabetam, nõ Elisam Bellam non corrupto nomine Isabelam, sed Elisaben cum doctissimorum virorũ vsu ex declinatione Græca dixerimus. Nam cum sit hæc vox origine Hebraica, eius literatura ex Hebræo fonte petenda est. Duas omnino huius nominis sceminas in sacra scriptura legimus, alteram in veteri Testamento, filiam Aminadab atque Aaron sacerdotis vxorem, alteram ex qua, vt Euangelista scribit, Zacharias Ioãnem Baptistam genuit, quæ prioris illius Elisabes quasi gentilis nomen referebat, cum præsertim fuerit ex eadem familia. Vxor, inquit, Zachariæ fuit de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabe. Sic enim debere scribi, & non per th exile, vt Græci, vel per th aspiratum in fine, vt Latini scribunt, ex Hebraica literatura manifestum est. Interpretaturq; Dei mei iuramentum, siue Dei mei septima, siue Dei mei fatunitas. Sabe namq; per sin scriptum, iuramentum siue septem significat, per same vero, abundantiam, ex Hieronymo, Remigio, Samuele Talmudista, omnibusq; Hebræis. Vnde tamen siue th exile, siue th aspiratum in hoc nomine irrepsit, a libi disputauimus. Nos vero interim cum plerisque viris doctissimis Elisabe accentu in penultima acuto eademq; breui ex Græcorum regula proferemus, quæ etiam si sit breuis ex Græcorum regula, vltima existente longa non patitur accentum in tertiam à fine syllabam transferri.

Tertia difficultas à magistratibus.

TERTIA difficultas accessit à nominibus Principum, magistratuumq; & officiorum, ex eo quod apud antiquiores aliæ fuerunt rerum publicarum formæ quam sint nostro sæculo, atque proinde alii magistratus, cum præsertim ex aristocratia Romanorum Latine appellationes in regiam gubernationem sint transferendæ. Sed sunt quædam nomina Latina, quæ ex æquo Hispanis respondent, vt Regi, Rei: Duçi, Duque: Comiti Cõde. Quædam cum sint multa, atque proinde videantur esse diuersa, in idem tamen recidunt, vt qui Regum temporibus fuit Tribunus celerum, sub Consulibus fuit Magister

equitum, sub Imperatoribus Præfectus prætorio, is magistratus à nostris dicitur Capitan de la guarda, cum alioqui Præfectus prætorio sit prouocationum Iudex. E diuerso idem nomen aliquando variis accommodatur officiis, vt præses, ei qui præsidio tenet arcem, Alcaide vero Punico vocabulo Hispani vocant, & ei qui urbem, siue castellum, siue montium iuga, vel fauces, siue locum alium armis tuetur, Capitan de guarnicion vulgo dicitur. Qui præterea Hispanè dicitur Corregidor, si urbem siue municipium præsidio tenet, præses est: si rem fisci agit, procurator: si tantum iuri dicundo præest, prætor: si vice regis fungitur, proconsul. Sunt etiam vocabula, quibus nihil in altera gubernatione responderet, vt ei quod est Dictator siue Censor apud Romanos, nihil responderet apud nos, & ei quod est apud nos Marques aut Almirante, nihil responderet apud Romanos. Quare in huiusmodi rebus nomina fingenda sunt, vt illum appellemus Marchionem, quasi à marcha, hunc classis præfectum, aut si te magis Græca delectant, Nauarchum siue Architalassum dicere licebit. Nam Archimarinus, quo aliqui vtuntur, neque Græce neque Latine diceretur, cum nullum sit nomen quod ex duobus peregrinis componatur. Atque idem de aliis rebus est faciendum quæ non constant natura, sed hominum arbitrio cotidie immutantur. Ex hoc genere sunt vestes, arma, naues, vasa, instrumenta machinæ. Trecenti, aut non multo plures anni sunt, ex quo inuentum est hoc tormenti genus, quam vocant bombardam, & in eo genere multæ diuersitates. Sed cum res nuper inuentas non possis Latine dicere, fingenda sunt nomina, vt quod vir quidam doctus nimis audacter de Ostia Tiberina dixit: Tunsa iacet bombis ardentibus Ostia, &c. Alii sulphurarias aut nitrarias machinas, aut aliquid tale fingere ausi sunt. Nam scelopetra quod à sono dicitur, hoc est, ab spiritu illo sonoro qui ex buccarum perflatum compressu erumpit, haud dubium est. Cum sit igitur à nobis omnium quæ scripturi sumus, reddenda ratio, illarum maxime quæ possunt lectorum vel auditorum aures offendere, visum est, antequam rem ipsam aggrediamur, causas attingere, cur in eiusmodi nominibus præter aliorum communem usum tanta licentia vsi simus, ne sit nobis necesse, in medio operis cursu in hæc, tametsi non penitus aliena, diuertere: atque imprimis de iis quæ ad locorum rationem, hoc est ad cosmographiam pertinent.

Descriptio totius Hispaniæ.

HISPANIA ab omnibus lateribus pelago abluitur, nisi quatenus ab Oriente, qua est angustior, aquarum diuortii Pyrenæi mōtis à Gallia distinguitur. Is à Veneris templo, quod est promontorium prope Iliberos, initium capit. inde in ipsam Hispaniam, hoc est, in Caurum ventum incumbens porrigitur, definit in ora septentrionalis Oceani ad OEafonem. Vnde ipsius Hispaniæ septentrionale incipit latus, tenditque in Zephyrum, id est, occasum æquinoctialem per Vasconum, Cantabrorum, Asturum, Callaicorumque littora, terminaturque in Nerio Artabrorum promontorio. Ab eo latus occidentale inchoatur, rectaque in Austrum per Callaicam Lusitanamque oram ad sacrum promontorium tenditur, deinde per Baticæ littora hyemalem ortum versus ad fretum Herculeum contrahitur. Inter Calpen Hispaniæ & Abilam Africæ promontoria Oceanus ab occasu influit terras, quæ ante Herculem, quemadmodum est in fabulis, fuerant continentes. Atque ita nouo Nostri maris nomine Hispaniam à læua, à dextra Mauritaniam Tingitanam relinquens, ortum æquinoctialem, & quo vterius procedit, magisque Europam vndis obruens, dum se per Baticæ atque Tarraconensis prouinciæ oram meridionalem explicat, Hispaniam contrahit ad promontorium siue templum Veneris, vnde paulo ante illam fecimus exordium capere. Atque in hunc modum longior quam fuerit eius latitudo, & iuxta Pyrenæum non modo confini Gallia, sed angustior se ipsa, quemadmodum inquit Strabo, exhibet nobis imaginem pellis vaccinæ in solo explicatæ. Interiora Hispaniæ in tres partes diuiduntur, in Baticam, Lusitaniam, Tarraconensemque. Hæc citerior, illæ ambæ vno nomine Hispania vterius vocitantur. Batica à septentrione terminatur Ana fluuiio: ab occasu Atlantico Oceano, qui interiacet Anæ ostium fretumque Herculeum: à meridie mari Nostro, quod est inter fretum & Charidemi promontorium: ab oriente vero terminatur linea quæ protenditur à promontorio eodem per Castulonem, cuius vestigia hodie monstrantur, quindecim millibus passuum occidentem æquinoctialem versus à Biatia, deinde recta ad fluuium Anam, vbi est oppidum quod Oretania vetus cognominatur. Lusitania à septentrione terminatur amne Duria, ab ipsius ostio, qua erumpit in Oceanum Atlanticum flumine aduerso, ad pontem qui est è regione ad Septimancas. Ab occasu terminatur pelago Atlantico quod est inter Duria

atq;

atque Anæ fluuium. A meridie habet latus quod diximus à septentrione Baticam habere. Ab oriente terminatur linea recta, quæ ducitur ab Oretania veteri ad pontem Durix, qui nunc est contra Septimancas. Quod reliquum est Hispaniæ complectitur prouincia Tarraconensis, quæ habet terminos à septentrione Oceanum Britannicum, ab OEafone ad Nerium siue Artabrorum promontorium: ab occasu littus quod est inter idem promontorium & Durix ostium in Atlantico Oceano, & latera orientalia quæ diximus Baticam & Lusitaniam habere. A Meridie terminatur latere quod à septentrione dedimus Lusitanix, & nostri maris ora, quæ est inter Charidemi promontorium & Veneris templum. Ab oriente habet Pyrenæos montes, quibus diximus Hispaniam à Gallia disternari. Ex iis quæ dicta sunt, conuincitur error illorum qui eam quæ nostro sæculo Portugallia dicitur, Lusitaniam appellant: cum Lusitania latius pateat, quippe quæ complectatur Caucium, Castra Cecilia, Castra Iulia, Placentiam, Abilam, Salmanticam, & eam quæ nunc Ciuitas Roderici nuncupatur. Atq; è diuerso pars illa Tarraconensis prouinciæ, quæ interiacer Duriam & Limiam, qui alio nomine Lethes quoq; vocatur, Portugallensium regi contributa est, quam tamen in historia Lusitanorum regem nominauimus, ita tamen ut per totum eius potissimam partem intelligamus. Eadem præterea ratione qui nomine corrupto nuncupatur Aragoniæ rex, Tarraconensium regem semper in historia diximus, cum alioqui Tarr. conensis prouincia præter Baticam & Lusitaniam, omne quod reliquum est Hispaniæ contineat, apud antiquissimos tamen Romanos Tarraconensis tantum vocabatur portio illa breuis quæ citra Iberum amnem erat, dicta à Tarracone eiusdem regionis vrbe nobilissima. Neque sunt audiendi qui furore quodam Bellonæ perciti diuinant, aut illa quæ somniarunt, dicunt se pro comperto habere, quod Aragonia dicta sit ab Arago nescio quo flumine, appellato sic ex eo, quod Hercules quo tempore in Hispaniam venit, ad ripas eius amnis aras erexit, ad quas egit pecudes sacrificaturus: itaque dictus Arago ab ara & agendo, vnde sit postea ductum Aragoniæ nomen. Hæc speciosa dictu sunt, si autore aliquo vel mediocri defendi possent. Quæ vulgo nunc Andaluzia, Gothorū temporibus à Vandalis habitatoribus Vandalia nuncupata, ea putatur esse quæ fuerit apud Græcos & Romanos Batica, & nos totam Baticam Vandalia contineri dicimus, sed non idcirco tota Batica est Vandalia. Nam Murgi, Mentefa, Vbeta, Biatia, Tarraconensi prouinciæ cedunt, quæ tamen sub Vandalia cõprehenduntur. Portio illa quoq; Baticæ, quæ protenditur inter Anam fluuium montesq; Marianos, quæ Magistratibus diui Jacobi & Traiano ponti contributa est, à nemine in Vandalia connumeratur. Quare & nos non omnia dabimus antiquitati, sed neq; semper incertū vulgus sequemur: fugiemus tamen, quoad fieri poterit, barbaras appellationes, sequemurq; voces sermoni Latino vsitatas, etiam si tantundem non valeant. Itaq; Portugallensium regem Lusitanorū potius appellabimus & Aragonensium regem potius Tarraconensium, & Nauariorū potius Vasconum, & Castellanorum potius Hispanorum, non ignorantes Lusitaniam & Tarraconensem & Vasconiam latius patere. Apud antiquissimos sub Hispaniæ nomine continebatur Narbonensis prouincia Neumasium vsq; & Auenionem, deinde sub Romanis principibus contracti sunt fines ad Pyrenæum. Atq; iterum Gothi reges ad terminos illā priscos extenderunt. Vnde & in cõciliis quæ sub Gothorum principibus in Hispania sunt habita, Narbonenses, & Bessenses, & Carcassenses, & Carpentoraçtenses, & Helenenses, & Beterrenses Episcopi nomina sua in decretis subscriperunt.

De montibus Hispaniæ.

INTER Hispaniæ montes Pyrenæi altitudine cæteros excedunt, cognominati, ut Silius Italicus in primo Punicorum volumine scribit, à Pyrene nymphea Bebrycis Indigenæ principis filia, quam Hercules illac traiciens violato iure hospitii vitiauit. Aut si quis non admittit poetarū fabulas, quemadmodum Plinius, qui tertio libro naturalis historiæ scribit totum illud de Pyrene fabulosum esse, credat Diodoro Siculo, qui libro sexto bibliotheces prodit, dictos Pyrenæos esse à pyr vocabulo Græco, quod Latine vertitur ignis, quo montes illi diu conflagrarunt. Hi, sicut in superioribus dictū est, posteaquam à templo Veneris ad OEafonem disternarunt Gallias ab Hispania, per Cantabros & Astures maritimos porrecti occidentem æquinoctialē versus in Gallecia tandem euanescent. Iidem præterea montes ab ortu solis in occasum porrigunt brachium per mediam Hispaniæ longitudinem paribus interuallis, ad eos quos diximus protendi per oram maritimā ab OEafone in Galliciā. Hoc Pyrenæi brachium distinguit Hispanos, ut hi vocentur Citramontani, illi vero Ultramontani, terminaturq; ad in ora Lusitanix occidentali. Est & Iubeda mons, quem Saltū Aucensem hodie vocant, ab Auca vrbe antiquissima vnde

incipit, cuius vestigia cum nomine adhuc visuntur iuxta Villam Francam, oppidum supra Burgos circiter viginti passuum millia. Dicitur autem hic mons Iubeda à Iubal da Iberi regis filio qui à Berofo Chaldæo ibidem regnasse traditur. Hic mons ab Auca pro tenditur meridiem versus æque distanter Pyrenæis montibus, arcens Iberum amnem ne fluat in occasum, quo cætera Hispaniæ flumina maiora influant in mare occidentale. Mons quoque Orospe da initium capit non longe à noua Carthagine, tenditque in occa sum per nostri maris oram maritimam tangens Illiberos, Malacam, Arundam: deficitque tandem in Atlantici maris ora contra Herculis Gades. Mariani montes incipiunt à Ty genfi saltu, porrigunturque occasum versus per mediam Bæticam, euanescentq; in mari Atlantico. Hos Ptolemæus corrupto nomine Temerianos vocat pro Marianis. Sunt & alii complures Hispaniæ montes, sed vt brachia siue articuli superiorum quatuor sunt, aut per se colles potius dicendi, quam montes.

De maximis fluminibus Hispania.

FLUVINA, quemadmodum & montes, crebro memorantur in historiis, propterea quod sunt à natura posita quasi fines regionum æterni, per quos in cognitionem multarum rerum perueniemus. Quare visum est de omnibus Hispaniæ qui maxime principes sunt, aliquid delibare, & in primis de quo Lucanus, *Qui ferit Hesperiam post omnia flumina Bæ tici*. Hic ortus in Saltu Tygenfi non longe à Castaone fluit in occasum, atq; ab Andugaro Bæticam mediam secat, & prouinciæ nomen imponens, eius vrbes nobilissimas Cordu bam, Italicam, Romuleamque quondam Hispalim vocitatam præterlabitur. Hæc à Pœ nis deinde Hspilia, & à barbaris postea inuersis literis prioribus, & p in b mutata, Sibia di cta, nunc Seuilla nominatur. Tandemq; per vnum ostium exit in mare iuxta municipium quod Luciferi templum ab antiquis dicebatur. Olim hic fluuius duo habuit ostia, quo rum alterum quod erat meridionalius, oblimatum est cum alueo eodem pertendente à Nebrissa per Astam coloniam ad Turrim Capionis. Ex quibus facile soluitur illa dubita tio quæ solet harum rerum curiosos mouere, & me ipsum plærumq; ambiguum reddidit. Cum Strabone, Ptolemæo, Mela, Plinio, omnibus cosmographis autoribus, Nebrissa & Asta colonia inter æstuaria Bæticæ positæ sint, qui potuit fieri, vt hodie non paucioribus quam octonis passuum millibus à flumine distent? Nimirum, quia vt statim dixi, alueus ille qui Nebrissam & Astam præterfluebat, oblimatus est, sic tamen, vt illius vestigia hodie visantur cum æstuariis atq; diorygibus manu factis, vt inquit Strabo, ad exportandas scaphis & lintribus fruges ex agris in vicinas vrbes. Sed quemadmodum à Bæti fluuiio Bætica nomen accepit, ita ab Ibero amne vniuersa Iberia cognominata est, qui vnus ex omnibus Hispaniæ fluminibus in Austros defluit, cum reliqui omnes ab ortu in occasum delabantur. Cuius rei causa altius mihi nunc repetenda est. Per medium totius orbis cog niti ab ortu Solis ad occasum porriguntur excelsi montes, quasi dorsum quoddam terræ, ex quo omnia prope flumina oriuntur partim ad septentrionem, partim ad meridiem. Hi mon tes dum per Indias tendunt, appellantur Caucasus: cum per Syrias, Taurus: cum per Ci liciam, Amanus. Tum duo porrigit brachia, alterum per Isthmon interiacentem sinu Ara bicum atq; mare Nostrum, deinde per mediam Aphricam procurrens vsq; ad maris Atlantici promontorium. Alterum præterea brachium porrigit per montes incognitos, qui iunguntur montibus qui diuidunt Thraciam à Macedonia, qui deinceps respondent alpibus Italiæ, à quibus per omnem longitudinem surgunt in Apenninum. Tum per Cemenos montes medias Gallias pertendentes applicantur Pyrenæo, à quo, quemadmodum paulo ante diximus, porriguntur montes qui Hispaniam diuidunt per mediam longitudi nem, desinuntque in ora maris Atlantici iuxta Lusitaniæ oppidum. Cum itaque omnes fluuii capitales ex causa superius tradita partim in septentrionem, partim in meridiem delabantur, sola Hispaniæ flumina fluunt ab ortu Solis ad occasum, euntq; recta in Atlan ticum pelagus, præter Iberum amnem, qui, vt diximus, à Septentrione labitur in Austrum, ab Iubeda monte prohibitus ire occasum versus. Anas igitur in agro Laminitano prouin ciæ Tarraconensis ortus, nunc se in terræ cuniculos mergens, nunc in stagna refundens, quemadmodum paulo superius dictum est, ab Oretania veteri secundo flumine Baticâ à Lu sitania determinat, præterlabiturq; Ceciliam Gemellinâ, Emeritam, Pacemq; Augustam Lusitaniæ vrbes præclaras, factq; flexu anteaquam in Atlanticum pelagus exeat, per duo ostia non procul à Tagus effunditur. Tagus in Celtiberia Tarraconensis regione ortus Carpe taniam secat, deinde Talabricam præterfluit, & à ponte quem nunc Archiepiscopi vocant, Lusitaniam diuidit mediam, atq; non longe ab Olyssipone in Atlanticum erumpit Ocea num. Hic à Poetis aureas arenas in mare traditur voluere, quod non omnino fabulosum est, cum cernamus nunc in eo bracteolas aureas per medias arenas interlucere. Durius amnis

annis oritur in Pelendonibus prouinciæ Tarraconensis, fluitq; in meridiem quoad perueniat Numantiam urbem Celtiberorum clarissimam, deinde flectitur occasum versus, præterfluensq; Cluniensis conuentus oppida nobilissima à ponte qui situs est è regione ad Septimancas, Lusitaniã à Tarraconensi determinat, per Turrem sellarum, Taurum, & Ocelum, tandem exit in Oceanum Atlanticum iuxta urbem quam vocant portum Callaicorum. In Lusitania flumen est Munda in eadem ortum, exitque in Oceanum quoque occidentalem. Est & in Bætica ciuitas eiusdem nominis, iuxta quam Cæsar Pompeii liberos superauit, bellisque ciuilibus finem imposuit, quamquam sunt qui accipiant urbem pro fluuio, & fluuium pro vrbe, cum inter flumen & urbem intersint centum parasangæ, aut non multo minus. Limiam Galliciæ flumen, quod antiqui Lethen, hoc est, obliuionis appellauere, & Minium amnem quoque insignem eiusdem Galliciæ, quem Poetæ dicunt voluere in pelagus arenas aureas, id quod de Tago diximus. Et de annibus Hispaniæ magis insignibus hæc dixisse sufficiat, nunc de regionib. populis, urbibusq; differendum est.

CÆTERA DESUNT.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS, HISPANARVM RERVM
FERDINANDO REGE ET ELISABE REGINA GESTARVM, primæ Decadis
Liber primus.

Premittit quædam necessaria ad sequentis historia declarationem.

CAPVT I.

ENRICVS huius nominis tertius Hispaniarum rex, qui ex longa valetudine Valetudinarius est cognominatus, cum obiret diem suum, Ioannem bimulum fere puerum quem ex Catharina filia Ducis Ioannis ab Alencastro Britanni susceperat, sub tutela eiusdem Catharinæ vxoris ac Ferdinandi iunioris natu fratris, hæredem regni que successorẽ ex testamento reliquit. Qui cum ad pubertatis annos peruenisset, vxorem duxit Mariam patruo atque tutore suo Ferdinando genitam, ex qua Enriquum primogenitum procreauit. Hæc posteaquam vita functa est, alteram superinduxit Elisaben, Ioanne Ioannis Lusitanorum regis filio natam: ex qua duos suscepit liberos, Elisaben matri cognominem, quæ postea Hispanorum auspiciatissima regina fuit, & Alphonsum, qui inter ipsa statim regni exordia morte immatura interceptus est. Cum vero institutum nobis sit, Ferdinandi atque Elisabes vxoris historiam Latino sermone prosequi, pauca de Enriquo & Alphonso fratribus repetenda sunt, vt ostendamus quo iure, vel quo potius nomine ad Hispaniæ reipublicæ moderationem peruenerit, & qua via Ferdinandum prouinciæ Tarraconensis atque insularum nostri maris regem designatum coniugio sortita est. Enriquus ab Enriquo illo primo huius nominis quartus Hispanorum rex, Ioanne patre defuncto regni administrationem iniit, qui sub ipsa regnandi initia optimum principem gessit. Nam & aliquot expeditiones in Mauros Baticæ inquilinos fecit, & regni populos ciuitatesque in summa tranquillitate continuit. Hic cum adhuc princeps esset (sic enim vocant Hispani filium regis primogenitum, qui omnium procerum & ciuitatum populorumque iurando futurus rex designatur) Blancham Ioannis Nauariæ atque deinceps Tarraconensium regis filiam duxit vxorem, sed ab illius nuptiis se continuit, siue impotentia suæ conscius, siue ex alia quadam ratione incognita. vnde ingentes sequutæ sunt querelæ atque dissensiones, altero in alterum sterilitatis causam reiciente: donec controuersia ad summum Pontificem deuoluta est, qui facta partium disquisitione, illos ad certum tempus lege coniugali soluit. Facto itaque diuortio Enriquus alteram superinrouxit Ioannam Eduardi regis Lusitanorum filiam, ex qua nihilo magis quam ex priore liberos genuit. Cumque apud omnes Hispanos atque exterar quoque nationes con-

staret regis infœcunditas, idque multis experimentis virginum corruptarum, natu grandiorum, atque mulierum etiam vulgo prostituerum omnibus testatum esset, quinto anno postea quam conuenerant, regina præter omnium spem deprehensa est concepisse: neque fuit qui dubitaret illam à quodam ex regis amicis adulteratam, cuius nomen honoris causa etiam nunc tacendum esse decreui. Sunt qui opinentur regem ipsum ex ca-cozelia per manus, uti aiunt, in manus amico potiundam tradidisse. Quæ res cum non solum apud regni primores, sed etiam apud infimæ conditionis homines certo certior esset, indignitate rei omnes permoti regem aduersari detestarique: reginam vero non dissimulanter odisse, quod virum tam insigni macula dedecorauerit: ipsum vero tanti sceleris autorem violatæ fidei publicæ atque prodicionis infimulare. Non de-
fuerunt interea præsules & religiosi atque ordinis equestris boni viri, qui tum sermone præsentibus, tum per literas absentibus regem hortarentur, suaderentque scetum illum male ominatum turpique ex adulterio conceptum ablegaret aliquo, vbi lateret æternum: atque eadem via & regis ipsius ignominia dilueretur, & regni perniciofa illa fax intercideret. At rex secum reputans reginæ conceptum non posse celari, atque proinde si partus cuiuscumque alterius nomine exponeretur, magnum dedecus inde subeundum, nullum exhortationibus monitisque amicorum reliquit locum: quin potius quicquid regina peperisset, decreuit tollere atque pro suo educare. Peperit itaque filiam, cui inditum est nomen Ioannæ, quæ multorum postea malorum causa fuit.

Ioanna Enriqui designatur Princeps, eaque abiurata Alphonsus substituitur salutaturque rex, ex partium dissidio pugnatur, vinciturque Alphonsus.

CAPVT II.

REX cum putaret se turpitudini suæ quasi velum quoddam posse prætereundere, si puellam profiteretur ex se genitam, simul etiam ut suæ virilitatis argumentum aliquod relinqueret: ex primoribus regni alios pollicitationibus, quosdam etiam præmiis, nonnullos quoque precibus, complures & minis, cum quibus etiam & ciuitatum municipiorumque procuratores inducens eo rem deduxit, ut supposititiam illam recens natam pro vera filia iureiurando principem regni que hæredem ex Hispanorum consuetudine designarent: id quod est Madriti gestum. Quæ res cum publice transigeretur, à plarisque tamen secreto reclamatum est, dicentibus se iusto terrore compulsos peierasse, propterea quod regis potentia esset illis tunc formidolosa. Qui non multum post tempus conscientia tanti facinoris adacti, remque ipsam professi palam à rege desciuerunt, missis oratoribus qui dicerent illi, se nolle stare iuriurando quod esset ab illis extortum, aut minis, aut illicitis pactionibus: quin potius illum per superos, perque maiorum suorum manes, & per ipsius regni maiestatem obtestabantur, puellam vel ipso teste atque iudice ex fœdo concubitu genitam abdicaret, ablegaretque aliquo vnde nec nomen ad Hispanos vnquam redire posset. Petiere insuper ut Hispanæ reip. prospiceret, ne quid detrimenti pateretur: quod fieri non posset facile, nisi Alphonsum fratrem natu minore declararet principem hæredem regni que successorē. At rex permotus siue conscientia, quæ valet pro mille testibus: siue quod verebatur, ne proceres atque populi, nisi id faceret, se ab imperio subducerent: siue quod intelligebat, vno omnium consensu fratrem expeti, qui sibi succederet: oratoribus respondet, quandoquidem iusta & honesta petebat se illorum precibus velle acquiescere: id quod est ab eo factum è vestigio. Nam & Alphonsum fratrem principem sibi successorē regni que hæredem declarauit. Quæ res omnibus omnium ordinum viris qui modo erant pacis & quieris amatores, iucundissima fuit. Nam ex ea principis hæredis que nuncupatione pax Hispanæ reip. haud dubie promittebatur. Cum deinde rex cœpisset omnia ex arbitrio paucorum agere, quippe qui erant illi voluptatum administri, idque regni primores ægre ferret, cum vellēt alioqui rerum nouitatem experiri, publica vtilitate neglecta, & quisque sua comoda secutus, dissidium fecere. Nam & altera pars Alphonsum principem designatum salutauit regem, dicens non esse parandum homini tam molli & effœminato, tamque rerum gerendarum negligentem & securo, & qui neque proprio decori parceret, neque publicæ tranquillitati prospiceret. Quare apium exemplo eum qui sit deterior ex duobus regibus, neci dedendum, ignauumque fucos pecus à præsepibus arcendum. Altera vero pars Enricum secuta excusare, quod esset rex, & ab illo quidem vnctus in regem, cuius manu cor regis est, & per quem reges regnant. Quodque si ex ea causa rex esset abdicandus, quod male rem gereret, non esset tolerabilior illa gubernatio, in qua puer vndecim annorum, cuius ætatis tunc erat Alphonsus, regnaturus erat: at-

testante

testante scriptura sacra, Væ terræ illi, cuius rex est puer. His se vtraque pars rationibus tuebatur apud multitudinem, re autem vera secreto sua quisque commoda sequebatur. Nec tamen erat animus vtriusque bello decernendi, quam cunctando vtriusque regis potentiam infirmandi, quo facilius possent deinde pro sua libidine regnum inter se partiri: id quod postea experimento compertum est. Sed cum vtraque pars exercitus cogeret, atque opportunam castris sedem exploraret, Vmetum simul contenderunt: siue quod locus ille tali situ est, vt qui eo potiretur, meliorem esset belli conditionem habiturus: siue quod fatalis ille campus moliebatur tradere victoriam regi qui potiore videbatur causam habuisse, exemplo illius pugnae quæ eodem in loco Ioanni regi de Ferdinandi liberis victoria dederat. Congregatis igitur vtrinque copiis, cū de conditionibus pacis non posset conuenire, neque fieri, quin signis collatis dimicaretur, victoria penes Enricum mansit. Quod vero ea pugna citra voluntatem primorum fuerit, ex eo facile cōiectare licet, quod victores in persequendis belli reliquiis non perstiterunt. bellum namque non tam finire quam protrahere volebant. Cum essent in procinctu acies, diceretque quispiam, Nullane ratio inueniri potest qua prælium hoc possit dirimi? Optime, facetus quidam homo respondit. Qua nam inquit ille. At hic rursus, si alter exercitus aufugerit.

Alphonsus obit, illiusque partes hortantur Elisabeth sororem, vt regni sceptrum arripiat: quod illa recusat.

CAPVT III.

ALPHONSUS acie superatus sub tutoribus illis qui sibi in bello fuerant adiutores, vixit annos tres, obiitque diem suum Chardeniosæ agri Abilenis exiguo pago, in pestilentia illa infami quæ per id tempus grassabatur. Erant autem ea tempestate cum illo qui suarum partium studia fouebant, Alphonsus Charillus Archiepiscopus Toletanus, Ioannes Patiequus qui ex Marchione Villenati Magister militiae diui Iacobi Spathiferi fuit, Aluarus à Stunica Comes Placentinus, qui deinceps fuit Areuacorum Dux, Alphonsus Pimentellus Comes Beneuentatus, atque alii complures omnium ordinum viri principes. Qui ex morte sui ducis animo consternati, formidantes Enrici regis auctam ex victoria potentiam, quem probris & maledictis per literas perque acclamationes sæpe lacefferant, nullum aliud sibi præsidium ab irato rege inueniebant, quam si in demortui fratris locum Elisabeth sororem quæ eodem tempore atque in eadem erat vrbe, substituerent, reginamque salutarerent. Sic enim posse & factionem suam confirmare, & commissorum impunitatē assequi, cum esset præsertim regis filia atque soror vnica, ad quam non minus hæreditariū regni ius, quam ad Alphonsum fratrem germanū pertinebat. Adeunt itaque illam, & dicta acceptaque salute, Alphonsus antistes Toletanus cui reliqui omnes primas orandi partes dederant, huiusmodi fere sermonē habuit. Si apud Deum immortalē vota nostra valuissent, optima Princeps, & tu iucundissimo fratre tuo nunc fruereris, & nos habere regē quem sequeremur obseruaremusque. Sed quando superis ita visum est, vt ille raperetur, ne malitia forte mutaret mentē, aut quia placita Deo anima illius, tu sola nunc restas altera spes atque vnica lux, quæ possit Hispanæ reip. tenebras illustrare. Quanta reipublicæ labe ab Enrico fratre orta est, ex eo tempore quo supposititiā illā, & quam simulabat esse filiam, hæredem reginamque futuram etiam iureiurando procerū interposito designauit, optime nosti. Sed fuit tempus illud primū tolerabile. Postea vero cum neglecta regni administratione, omni voluptatū genere affluens per quosdam impuratos contubernales vniuersa negotia exequeretur, iurisque & iniuriæ nullum tum esset discrimen, acti sumus quasi in demortui regis locum regem alterū nobis sufficere, qui illius negligentia rem perditā instauraret. At nunc illo acerba nec indigna minus morte perempto, quid reliquum est, nisi quod bonum, fœlix, faustumque sit, vt regni gubernacula suscipias, fessique rebus atque luxatis operam tuam opemque accommodes? Neque est quod oblatam à nobis conditionē recuses, nisi mauis te ipsam, tuosque ciues ire perditū. Nam si tu, ad quam regni successio ex iure manu consertū pertinet, non arripis occasionē, vide ne frater auctus hac quoque parte quam nos tibi tradimus, totam regni molem in subditiciam illam tui æmulam transeat. Hæc Toletanus præsul, cui reliqui primores sunt assensi. At illa ex recenti fratris obitu in mœrore ac luctu degens, paululū lachrymis & cogitatione morata, paucis tandem respondit. Ego venerande Præsul, vosque principes mihi charissimi, voluntatem istam quam geritis erga me, admodum laudo, atque proinde magnifacio, & si quando mihi dabitur facultas, gratiam vobis cumulatissime referam. Sed qualis antehac mihi animus fuerit, quemque in præsentiarum habeam, quia, vt intelligo, vobis perspectum non est, breui

ostendam. Quo tempore frater meus idemque germanus mihi dulcissimus vobis adiutoribus rerum potiebatur, quia discorditer cum Enriquo fratre communi viuebat, nullo modo poterat mihi placere status ille reipublicæ. Nam quis sanæ mentis probaret fraternas acies, alternaq; bella p̄fanis decertare odiis? quis fas & nefas misceri, legesq; & iura violari? Quæ omnia ex bicipiti gubernatione illa sequebantur. Sed quoniam sic fata voluerunt, vt ex duob. alter alteri cesserit, nō cenfeo amplius repugnādū esse diuinæ voluntati, quæ bis iam manifestissimis argumentis declarauit, quid nos sequi debeamus, semel cum victoriam, atq; iterum cum fratri vitam abstulit. Quod si vos, ô amici Hispanæ reipublicæ cura tangit, illud potius curate, vt res ad illius imperium deferatur, cui Deus ipso deferendum esse iudicauit. Sed quia non modo omnium ordinum consensu, sed etiam ipso qui ab aliquibus dicebatur esse pater, iudice, abdicata est illa quam dicitis mei æmulâ si me Ioannis regis filiam, si dignam tanto nomine putatis, efficit per ipsum regem, perq; reliquos Hispaniæ proceres, vt res Hispana in alienam familiam illegitime non transferatur, sed post fratris obitum ad illam deuoluatur, cuius potior videbitur esse causa.

Agitur de concilianda Elisabe regi fratri, & Archiepiscopus Hispalensis negotium suscepit.

CAPVT IIII.

Is rationibus commoti proceres abierunt, abdubitantes quam potissimum viam infererent. Quos ancipiti consilio distractos Ioannes Patiequus Magister equestris ordinis sub diuo Iacobo merentis in hunc modum allocutus est. Quæ sit magnanimæ huius puellæ mens, sapientissimi viri, quod consilium videtis: quam non libido regnandi, non odia in partis aduersæ studiosos flexerunt, eam nos miremur oratione in sententiam nostram non potuisse impelli? Credite mihi ô proceres, magnum quiddam hæc indoles promittit. Non est puellæ huius ingenium vulgare. Nam quis illius rationes quibus nunc vsa est, confutare aut refellere potest? Quis enim non videt reipublicæ, atque etiam nobis ipsis magis conducere pacem, ad quam nos illa hortatur, quam bellum quod vtrisque perniciosum est? Nā timor ille noster à rege quæ offēdimus, facile sedari potest vel per ipsam regni participem factam sororem, cuius ea est prudentia, vt vel vno verbo nos possit facere illi beneuolos. Quid? quod ego pulcherrime noui regis ipsius ingenium? in media iracundia, etiam minima excusatione placabilis est. Quare sententiam meam ego breui vobis ostendam. Sororem cenfeo fratri conciliandam ea conditione, vt ille solus imperio potiatur, illa vero si fuerit superstes, in regni administrationem succedat, idq; ex gentis nostræ consuetudine, procerum procuratorumque totius Hispaniæ iureiurando sanciat. In Magistris sententiam omnes pedibus manibusque tunc ierunt, quod videbatur æquabilior, & cui nemo possit obistere, tamen si non erat illis ignotum ipsum iam pridem cogitasse de reditu in gratiam cum rege, quippe qui cotidie apud omnes testaretur, prædicareturque illum vnicum benefactorem suum, seque omnium fortunarum suarum illius esse debitorem. Ex quo factum est, vt omnes factionis illius socii, atque ille imprimis, cœpissent agere de concordia inter fratrem & sororem. Is namque autor fuit, vt Alphonsus Fonseca Archiepiscopus Hispalensis, vir bonus atque dicendi non imperitus, & qui vtriusque partis esset amicus, regem adiret, atque imprimis ab illo venia petita, de pacis conditionibus ageret. Qui vt erat homo ad res agendas natus, non grauate negotium suscipiens regem adit, apud quem huiusmodi sermone vsus est. Cum in constituendo rege, clarissime Princeps, omnia virtutum genera sint necessaria, & quæ possint illum, & bonum virum facere, & sapientem: duæ tamen iure videntur primas sibi vendicare sedes, clementia & iustitia, quæ solæ possunt efficere mortales proxime ad Deum accedere, qui & ipse clementissimus iustissimusque est. His duabus ita moderatur orbem, vt in suis operibus nunquam altera sine altera reperiatur. Pars illa, optime rex, quæ fratrem tuum sequebatur, forte sibi persuaserat se à tua Celsitudine duriuscule tractari, quod videbat te propensiori quodam modo amicis quos tibi priuatim delegeras, indulgere, quodque beneficia quæ consueuerunt à regali beneficentia proficisci, non peruenirent ad illos prodignitate. Sed esto partim inuidia, partim indignatio illos à te alienauerit, iam pudet eos pigetque facti, iam fatentur se & tuo Marte, & diuina sententia victos. Erit igitur clementiæ tuæ, & illos facere tibi obsequentes amicos, errata illis condonando, & iustitiæ, si regni tui vires sparsas recollegeris, composuerisq; rerum statum præsentē, & deinde futuræ tranquillitati prospexeris. Quod vtrumq; vno tuo singulari beneficio in remp. efficies, si sororem iam prope vno omniū consensu principē nō modo expectatā, sed animo quoq; designatam,

gnatam, tu tibi illam successuram, regni que legitimam hæredem declaraueris: atque eadem via te ab omni molestia liberabis, omnesque primores obnoxios tibi facies, & rebus Hispanis quietem pacemque in longum relinques, efficiesque vt misericordia & veritas obuiant simul, & iustitia & pax osculentur se. At Rex tamen si erat illis non dissimulanter iratus, à quibus hæc petebantur, benigne tamen patienterque Archiepiscopum audiuit, responditque se die postero illi responsa daturum, atque ita illum in hæc verba dimisit. Erant familiares atque amici Regis secti in factiones duas, altera quæ studebat Regis sorori, altera quæ partis supposititiæ illius filix sustinebat. Qui audita legatione cum intelligerent Regis ingenium flexibile, atque paruo momento posse huc vel illuc impelli, regem aggrediuntur, tentantque rationibus ad rem accommodatis, quæque pars in sententiam suam pellicere. Qui adulterinæ Regis filix partes tuebantur, dicebant venisse tempus in quo Deus traderet hostes in manus suas, quando spoliati duce, atque consilii inopes, nesciebant quo se conferrent, nisi ad eum quem re & verbis læserant. Reuocaretque in memoriam, quo pacto ab imperio suo descuerunt, atque contra diuina & humana iura creato sibi Rege, armati etiam in acie contra suum verum Regem decertauerint. Meminisset quæ probra & maledicta in vulgus sparserint, atque etiam ad principes exterarum gentium scripserint ea quæ de maiestate regia cõfinxerunt prædicaueruntque, quibus etiam scorta & prostibulæ meretrices abstinerent. Quare huiusmodi hominum generi, non modo veniam non esse dandam, aut in gratiam recipiendos, verum etiam bello persequendos, exagitandoque ad extremas mundi oras, quo abluerent commissa, dignasque pro suis sceleribus pœnas reportarent. Exaggerabant præterea hominum superbiam, vel impudentiam potius, qui cum debuissent petere veniam supplices, postulerent suo arbitrio designari debere principem regni que hæredem, imponentes legem quam victores victis imponere cõsueuerunt. At pars altera, siue quod diffidebat Regis ingenio, quod erat magis pronum ad ocium atque socordiam, quam ad decertandum vindicandumque bello iniurias, siue quod intelligebant regni hæreditatem ad sororem pertinere, siue quod videbant mala impendentia nullum esse habitura finem, nisi frater & soror rediret in gratiam, obtestabantur Regem, vt ex hostibus faceret amicos illos qui antehac sibi obstiterant, simul etiam sororem sibi beneuolam faceret, declararetque illam principem regnorumque futuram hæredem, si foret sibi aliquando superstes. Erant qui suaderent illi omnia superiora per simulationem esse facienda, quoad soror in potestatem suam redigeretur. posse enim tunc illam alicui externarum gentium principi matrimonio locare, atque eadem via tradere filix, siue putatiuæ, siue ex se genitæ, regnum, quod à maioribus suis receperat.

Regem dubium in Elisabeth partes Andreas Caprarius proniorem facit: statuunturq; pacis conditiones.

C A P V T V.

40 **E**X tã variis sententiis Regẽ ancipitẽ, dubiumq; quid faceret, Andreas Caprarius quem Magisterio domus præfecerat, & cui ex omnib. amicis magis fidebat quã nulli alteri, hunc in modũ est allocutus. Etsi intelligo, clarissime Rex, me apud Celsitudinẽ tuam nõ habere tantũ autoritatis, vt audeã te aliqua de re admonere, est tamen fidei meæ & obsequii quod tibi debeo, testatũ apud te relinquere, quid ego sentiam de hoc negotio quo te implicitũ esse video. Audiui nuper ex quodã viro doctissimo qui se philosophum profitebatur, scriptũ esse apud Platonẽ, tantum quemq; in sua rep. debere contendere, quantum ciuibus suis persuadere posset. Nam quemadmodum patri, sic etiam patriæ non esse vim inferendam. Omnibus regni primoribus simul & vulgo, atque omnium ordinum viris persuasum est, hanc quam Regina vxor tua peperit, non esse ex te genitam, idq; factum est illis probabile argumentis, quæ nos amici tui qui sæpe cum populo disceptamus, nulla ratione possumus dissoluere. Si tibi animus est, quam cupis credi tuam esse filiam, regni hæredem relinquere, tota erras via. Nam est nemo qui non indignetur parere illi, ad quẽ regni successio iure nõ pertinet. Quod si viderint te arces munitionesq; & castella præsidio firmare, atq; amicis tuis credere, vt post obitum tuum filix tradant, hoc est patriæ vim afferre, hoc est contendere plus quam effici possit, hoc est Gigantum more, contra superos pugnare, voluntatiq; diuinæ obistere. Neq; imperio tuo subditi magis id patientur, quam si velis illos in manus infidelium tradere. Si respublica Hispana loqui posset, non aliud opinor diceret, quam quod ego nunc sentio, esse videlicet ignoscendum illis qui pro fratre tuo contra te arma sumpserunt, qui forte non tam offendendi tui causa, quam vtilitati

publicæ prospiciendi id fecerunt. Deinde sororem tibi conciliandam, tractandamque proinde ac si esset filia ex te genita, quandoquidem ita Deus voluit, ut tu sine prole decessurus esses, illique regni successionem volens nolensque decernas. Hac enim via omnes tibi fatebuntur esse debitores, tibi que libentissime obtemperabunt, tu summo ocio & tranquillitate frueris, res Hispanæ in dies magis magisque efflorescent. Pro quibus in re-publicam meritis illud præmium tibi dabitur, quod omnibus qui commissum sibi imperium conseruauerint, adiuuerint, auxerint, à Deo propositum est. In hanc sententiam quæ ex altera parte timorem intentabat, ex altera ocium pollicebatur, Rex facillime acquieuit, iubetque vocari Archiepiscopum, cui respondet, velle se reipublicæ & communis vtilitatis causa condonare illorum errata qui ab imperio suo descuerint: velle præterea sororem sibi conciliare, atque in principem regni que successricem cooptare, modo illa in sua verba per sancte iuret suo iniussu nuptum ire mortalium nemini. Suscipit Archiepiscopus se & illorum quibus est concessa venia, & sororis designandæ Principis, & Hispanæ totius reip. nomine immortales gratias agere pro tam mansueto benignoque ingenio. Tum agi cceptum de conditionibus pacis, ictumque fœdus est in hæc pacta conuenta: Imprimis, ut soror princeps designanda, & Ioannes Patiequus Spatharius Magister, & ex reliquis qui in eadem causa fuerunt, qui vellent, regalem curiam frequentarent, quo per omnem Hispaniam reditus in gratiam atque concordiam illustrior esset: quodque Rex intra quadrimestre tempus Reginam ex furtiuo illo concubitu filiam dimitteret in Lusitaniam, curaretque per pontificem cum illa diuortium facere, quandoquidem cum fœdus coniugale cum illa inierat, ad præfinitum tempus fuere legibus soluti, experiundi tantum gratia in vtro esset gignendi defectus, cum alioqui permanendum illi esset cum priori vxore: tum demum, ut in alimenta sumptusque nouæ principis decerneret stipendiaria oppida cum iurisdictione, ex vrbibus Abilam, Optum, Molinam, Vbetam, ex municipiis Methymnam campestrem, Ulmetum, Acalonem. Ipsa vero Princeps iurauit statibus his conditionibus, nisi per Regem fratrem liceret, se nemini mortalium nupturam. Constitutum est præterea ad præfinitum diem, ut Rex & soror conuenirēt in æde ac cœnobio diui Hieronymi, quod est ad locum quod vulgus Guifandi tauros appellat.

*Enriquus & Elisabes soror conueniunt, rursus designatur princeps,
& Ioanna regina fugit.*

C A P V T V I.

ERAT ea tempestate Rex in oppido quod ipse plurimum frequentabat, antiqui Carpetanæ Mantuam vocabant, nostra ætas Madritum nominat. Soror vero Abilæ morabatur. Quæ accepto Regis responso conuocatis primoribus, cum primum potuit, venit Zebreros comitatu virorum principum frequenti, inter quos erant ex ordine ecclesiastico Toletanus & Hispalensis Archiepiscopi, & Enicus Manriqus præsul Cauriensis. Ex ordine vero militari Magister diui Iacobi, & Placentinus, Beneuentanusque, & Oforinus, Comites, alii que complures vtriusque ordinis principes viri. Rex vero ex Madrito profectus, venit ad Cadahalsum, qui in agro Acalonitano pergrandis est vicus. Locus in quem constitutum est se conuenturos, distabat vtrinque interuallo pari. Quo postquam conuenerunt, seque inuicem salutarunt, Rex benigne ac comiter sororem longo post tempore visam breuiter allocutus est. nam cætera dixit, se in aliud tempus reseruare. Tunc accedens diui Iacobi Magister, genua Regis amplexus, pauca pro se atque pro cæteris qui in eadem causa fuerunt, est locutus, partim excusans, partim confitens suum atque aliorum errorem, pollicens suo atque sociorum nomine compensaturos se obsequiorum crebritate pristinas offensiones, si quid fuisset in quo læserint regiam maiestatem. Erat in ea conuentus celebritate ad hoc ipsum inuitatus Antonius Venerius Apostolicæ sedis legatus, idemque Legionensis Episcopus, & qui deinceps fuit Conchenis præsul, atque S. R. E. Cardinalis. Is petente ipso Rege absoluit, atque relaxauit à priori iurando illos omnes qui iam pridem Madriti iurauerant principem regni que hæredem futuram illam quæ falso dictitabatur filia Regis. Atqui Rex ipse declarauit extemplo imperii successionem, hæreditatemque, ac regni dominium ad sororem pertinere, quemadmodum & antea Alphonsum fratrem futurum Regem designauerat. Quo intercepto in superstitem vnicam sororem hæreditarium ius esset deuolutum. Nam quæ sua dicebatur esse filia, illam abiurabat, abdicabatque perinde atque alienam. Iurauitque euestigio in Apostolici legati verba, se hanc vnicam sororem regni hæredem agnoscere, & præter eam

eam neminē, atq; hęc hęredis institutionē declarationēq; sub eodē iureiurando affirmavit se nunquam per se aut per alium quempiam interpellaturum. Idemque cęgit omnes omnium ordinum viros, summates & infimates, qui aderant, iureiurando sancire. Per edicta quoq; pręcepit, vt omnes ciues, oppidani, municipales, & populi suo imperio subditi idem secum iurarent, atque si contingeret, ipsum ē vita priorem excedere, haberent illam certam, legitimam, & indubitatam Reginam. Edixit pręterea, vt omnes ciuitates, oppida, municipia mitterent procuratores suos Ocaniam, vbi futurus erat conuentus procerum, in quo de statu reipublicę decerneretur. Per idem fere tempus Ioanna Regis vxor quę mittenda fuerat in Lusitaniam, ex certis quibusdam causis posita est sequestro in potestate Archiepiscopi Hispalensis, qui tradidit illam adseruandam Petro à Castella ex sorore nepoti suo, in arce quam ipse ædificauerat munitissimam Alahęgiis. Egregia interea coniux, quo mariti dedecus magis testatum esset cunctis, oculos in adolescentem coniecit, & non multos post dies comperta est ex eo pręgnans, neque eo contenta, ausa quoque est ingens facinus. Agit cum adolescente, vt illam per muros noctu deducat. Composita re cum fefellisset custodes primum, deinde circitores & vigiles, lapsa per funes, atque crepens, tandem veredo imposita duce adultero postridie Butracum venit, quo in loco erat Ioanna filia quam ex furtiuo concubitu genuerat, obseruabaturque publice ab Enriquo Mendoza Tendillano Comite. Exactis diebus paucis, Rex cum sorore principe ceteroque procerum comitatu venerunt Ocaniam, procuratores quoque ciuitatum & municipiorum eodem conuenerunt, quemadmodum per Regis edicta illis fuerat imperatum, qui & ipsi procuratorio nomine iurarunt se habituros illius sororem loco principis hęredisque, & post eiusdem obitum pro vera, certa, legitimaque Regina.

*Agitur de coniugio Elisabę principis cum Alphonso Lusitanorum rege,
& cum Ferdinando Siciliae.*

CAPVT VII.

ALTERA vĒRO pars quę Ulmetano pręlio Enriquem Regem secuta fuerat, indignabatur, quod non fuisset habita ipsorum ratio in illa Regis Principisque concordia: nihilominus tamen partim illuc accessere, partim misere procuratores suos, qui vtrique illud idem iureiurando sanxerunt. Hi fuerunt Marchio sanctę Iulianę, Comes Pharius, Episcopus Secontinus, aliique complures eiusdem factionis. At Rex, siue Magistri Spatharii suasu, siue quod ipse per se natura erat varius & mutabilis, nihil eorum exquebatur, de quibus cum sorore transactum erat, quin ē diuerso per literas egit, vt Alphonfus Rex Lusitanorum qui tunc orbatus erat vxore, peteret coniugio sororem principem designatam, eoque venit Archiepiscopus Olyssiponensis cum literis, & mandatis, & procuratorio ipsius Regis nomine. Archiepiscopus Toletanus ē contrario laborabat illam iungere Ferdinando Regi Siciliae, ac Principi hęredi Ioannis Tarraconensis Regis. Qui, vt posset commodius atque citra vllam suspicionem peragere negotium, concessit Hyppepos ditionis suę municipium, cępitque exequi rem per Gutterrium Cardenium ipsius Principis structorem, vt spretis Lusitanorum Regis conditionibus, acquiesceret potius Regi Siciliae. Rationes autem quę possent illam in Siciliae Regem pellicere, atque ē diuerso à Lusitanorum Principe deterrere, complures fuere, sed illa imprimis quod Enriqui fratris consilia eo tendere videbantur, vt sororem extra regni limites ablegaret, nulla dignitatis habita ratione, dum modo efficeret quod cupiebat, id est, quo posset commodius subdituam filiam in regni successionem substituere. Ex quo illud efficiebatur, vt quoniam Lusitanorum Rex haberet ex priori coniuge filium hęredem, si susciperet ex alio liberis, relinqueret eos exhęredes. sin minus suscepisset, ipsa nihilominus maneret indotata. At Rex Siciliae idemque Tarraconensium Princeps designatus, qui necdum vxorem duxerat neque liberos procrearat, non modo posset habere filium qui succederet in gubernationem, sed etiam posse fieri, vt auitum regnum cum regno dotali coniungeretur. Accedebat ætatis æqualitas, quę ad animos conciliandos valet plurimum, cum alioqui Lusitanus esset natu grandior. Eo quoque accedebat, quod si res in discrimen esset ventura, vt inter duos Principes armis decerneretur de regni possessione, quod Rex Siciliae idemque Tarraconensium Princeps habebat in Hispania ex primoribus complures sanguinis propinquitate coniunctos, qui cuperent ipsum potius quam alienum regnare, & qui si vires suas cum ipsius Principis viribus coniunxissent, facile possent submouere, atque semel ex Hispania æmulam illam atque in ipsius regni perniciem genitam

eradicare. His suasionibus apud Elisabem Principem Gutterrius utebatur. Quas illa secū reputans, simul etiam quod videbat fratrem Regem nolle stare pactis conuentis, neque tradere illi vrbes & municipia, quemadmodum inter eos conuenerat, sed illud imprimis quod frater nihil aliud moliebatur quam ipsam ex Hispania pellere, atque perinde regni successione spoliare, facile assentiebatur structoris admonitionibus: sed pudebat illam publice fratris voluntati obistere, qui per se atque per amicos instabat, vt in hoc sibi obsequeretur, promittens (vt aiunt) maria & auri montes. Quare vtriusque partis rationibus obtusa, & dubia quid potissimum sequeretur, tandem respondit se huius deliberationis curam omnem ad Hispaniæ proceres velle deferre, precata Deū imprimis, vt quod reipublice foret vtile, sibi que honorum, id illis animum induceret. Sed cum vtraque pars instantius vrgeret, atque intelligeret plerosque omnes ex proceribus atque infimæ mediocriusque conditionis hominibus in Sicilia Regem propensiores, Olyssiponensi Archiepiscopo respondit, velle se hanc rem tam grandem, & quæ non tam sua quam omnium communis esset, cum Hispaniæ primoribus commentari: atque ita demum re cum omnibus communicata, se per oratores summam totius negotii missuram Lusitanorum Regi. In hæc verba Archiepiscopus est dimissus. At illa secreto per structorem Toletano præfulei respondet, si per primores proceresque regni sibi liceret, se facturam quod ille tam instanter efflagitabat.

Enriqus à pactis conuentis discedit, atque in Baticam profecturus Comiti Placentino Areuacum cum Ducis titulo dono dat.

C A P V T V I I I.

CÆTERVM Rex cum videret omnes conatus cogitationesque suas in cassum recidisse, veritus ne se inuito soror nuberet, cui minime ipse vellet, cœpit agere cum amicis quo pacto illam posset in vincula conuicere: idque fecisset, nisi timeret ne proceres ab eo desciscerent, illamque bello vindicarent. At Toletano præfulei factus est infestior, tanquā autori conciliatorique matrimonii sororis cum Rege Sicilia. Succensebat præterea illi, quod ad pristina sua errata hic nunc cumulus accessisset maximus, in re præsertim quæ sua omnia interturbaret consilia. Itaque cum pararet cohortes quæ illum comprehenderent, suspicio fuit Magistrum Spatharium fecisse Præsidem omni de re certiore, monuisseque vt caueret sibi. Idque faciebat non tam quod Archiepiscopus erat sibi aut amicus, aut sanguine propinquus, quam quod secreto fouebat alterius partis primores, vt ex illa cunctatione discordiæ in dies crescerent, vnde sibi putabat magnas fieri posse fortunæ accessiones. Quare cum ad conflictum erat veniendum, nunquam sinebat alteram partem euadere superiorem, sed subleuabat semper partem quæ esset abiectior. His artibus & alterutra pars & illius ope indigebat, & ipsius potentia cotidie augebatur. Rex cum neque blanditiis, neque precibus, sed neque minis posset sororem in sententiam suam attrahere, neque auderet illam in vincula conuicere, statuit ad tempus dissimulare, atque in Baticam proficisci, vt conciliaret sibi vrbes, & municipia, atque illius prouinciæ primores qui Alphonfi fratris factionem aduersam secuti fuerant. Et quo id facilius assequeretur, extorsit à sorore literas quibus significaretur cum illo reditus in gratiam, neque alia ex causa ipsum illuc proficisci, nisi vt res vtriusque communes agerentur. Profectusque est cum illo Magister Spatharius alique complures ex primoribus. Princeps vero vt daret inferias, iustaque persolueret Alphonso fratri defuncto, profecta est Areuacum municipium illud ornatissimū, quod decretum erat in sumptus Elisabes Regina ipsius Principis & Alphonfi Regis matri. Tenebatur autem præsidio à Placentino Comite, qui veritus ne Princeps illum excluderet, atque municipium sibi præsidio muniret, egit per Spatharium Magistrum, vt Rex donaret ipsum & municipio & Areuacorum Ducis cognomine. Magister vero reputans si rem perageret, eadem via & Regis potentiam debilitari, simul etiam & Comitem Placentinum qui eo tempore inter Hispaniæ proceres eminebat, apprehensa municipii possessione in ea tantum re implicitū fore, egit cum Rege, vt donaret illum & municipio, & municipii titulo sub Ducis nomine. Quod Rex fecit non grauate, siue vt sorori negotium facefferet, siue quod erat ingenio facilis ad euertendum regale patrimonium. Hanc largitionem tam profusam omnes omnium ordinum viri agre ferebant, partim inuidia, quod videbant Comitem Placentinum in dies fieri potentior, partim quod regis vires huiusmodi largitionibus minuebantur, partim etiam quod Regina viduæ miserebantur calamitatem, cum illud vnicum suæ viduitatis subsidium eripiebatur. Princeps itaque ab Areuaco pulsa, contulit se Abilam, vt defuncto fratri parentaret.

taret. Ludouicus interea Gallorum Rex factus certior regnorum Hispaniæ successionem ad Elisaben Ioannis Regis filiam esse deuolutam, simul etiam peti coniugio à duobus Principibus sibi ex factione publica infensis, quod illorum erat uterque confœderatus Britannorum Regi, ueritus ne ab altero illorum duceretur vxor, atq; proinde partis aduersæ vires auergerentur, & suæ decreverent, statuit mittere legatos qui peterent illam cōiugio Caroli fratris sui Aquitaniæ Ducis. Erat autem legationis eius princeps S. R. E. Cardinalis. Cum interim Princeps obtunderetur cotidie rationibus, ut in alterutrum ex duobus competitoribus flecteretur, ecce legatio à Gallorum Rege aduentabat. Erat illa tempestate Elisabe Princeps in municipio Matricali, quod quemadmodum de Areuaco diximus, erat decretum Elisabes Reginæ matri. Quo posteaquam oratores accessere, dataque est illis copia Principis aduendæ, cum assisterent aliquot ex optimatibus qui illam affectabantur, Cardinalis hanc orationem habuit.

Cardinalis oratio, in qua Elisaben Carolo Gallorum regis fratri coniugem petit, cui excusans se illa respondet.

CAPVT IX.

NIS I Galliarum regnum atque Principum Hispaniæ vetus amicitia & fœdus æternum apud omnes nationes testatum esset, atque iam inde à multis illustribus officiis confirmata societas, poteram ego clarissima Princeps multa nunc commemorare quæ ad eam rem pertinerent. Sed in hac causa de qua oratores aduenimus, nolo profit nobis fuisse Gallos Hispanis semper amicos atque socios, idemque semper de re communi sensisse. Non nobis profit Celsitudinis tuæ competitors semper fuisse aduersæ factionis, semperque Britannorum Regi confœderatos. Nolo commemorare nunc immortales inimicitias & incurabile odium inter utrosque populos confirmatum multis stragibus hinc inde acceptis. Illa tantum prosequar quæ sunt propria huius causæ, ut competitorum meritis detur tantum victoria. Petit connubia tua Lusitanorum Rex, petit Rex Siciliae, petit Aquitaniæ Dux. Consultatio tibi est, quis ex tribus sit deligendus. Lusitanorum Rex omnino excluditur, & quod est natu grandior, & quod habet filium hæredem, unde quot tuæ dignitati sequantur incommoda, facile est videre, querelæ propter ætatum disparilitatem, quod filii à patre futuri essent exhæredes, quod inter Lusitanos & Hispanos semper est simultas, atq; vtriusq; partis alterius contemptio. Atqui Siciliae Rex tamen ætate florescit, noster tamen illi non cedit & corporis elegantia, & ingenii acrimonia, & animi sapientia. Sed neque est illi potentia inferior. Neque enim Aquitania aut soli benignitate, aut fortunis, aut tractu cœli, prouinciæ Tarraconensi cedit. Esto tamen sint utriq; omnia paria, non valebunt in electione hinc amicitia, illinc inimiciæ paternæ & auitæ: nō summus consensus maiorum huius cum Ioanne patre tuo, cum quo illius pater ingentes egit inimicitias? Quod si apud eos qui vita exceperunt, aliquis est rerum nostrarum sensus, nihil magis oblectabit vtriusque Regis defuncti manes. Quare quemadmodum in vita se ipsi dilexerunt, ita & posteri sui in eadem maneant charitate. Quid quod hac via & frater iratus tibi reconciliabitur: idque Rex Ludouicus curabit atq; conficiet. Aut si tibi pro regni possessione fuerit cum æmula disceptandum, unde tibi certius, unde firmiter subsidium putas venturum à Lusitanorum Tarraconensiumve principibus, an à Galliarum Rege potentissimo? Quare ut vno verbo legationis huius mandata colligam, Rex Gallorum offert tuæ præstantiæ coniugio bellissimum fratrem, viribus ingenioq; præstantem, patrimonio amplissimo præditum, cuius maiores cum maioribus tuis vixerunt in summa concordia: quo pignore & antiqua fœdera renouabuntur, & vtriusq; regni vires cotidie magis magisque inualescent. Idq; ut facias, non solum te vehementer rogat, tibiq;, oblitus se Regem, supplicat, atq; eo nomine omnia quæ possidet, non modo utenda, sed etiam abutenda permittit. Ad hanc Cardinalis orationem illa respondet, recordationem auitæ amicitiae atq; societatis antiquæ fuisse multo iucundissimam, & si quando rerum Hispaniarum potiretur, se curaturam ut idem fœdus vinculis firmioribus sanciretur. Simul etiam dicebat se agere Ludouico Regi gratias immortales pro eo animo quem erga se resq; suas ostendebat, quodq; dignam existimaret, cui fratrem matrimonio coniugi peteret: sed se ea de re omnem curam in regni proceres optimatesque reiecisse, quandoquidem sibi nō esset pater qui patrimonium fundaret, neq; frater qui vtriusq; parentis curam sustineret. Rogabat præterea Cardinalem, ut se apud Regem excusaret, quod nō fuerit in potestate sua, ut illius voluntati obsequeretur, quoniam hæc deliberatio iam nō ex sua, sed ex optimatum consultatione pendebat. In hæc verba oratores dimissi, re infecta domū redierunt.

Elisaben quid faceret dubiam, structoris impellit oratio ut Ferdinando Siciliae Regi nubat: celebranturq; nuptiæ.

CAPVT X.

AT Princeps non tam à competitoribus iam efflagitabatur, quam ab ecclesiarum præfulibus, religiosis, optimatibus ciuitatum, regni primoribus, domesticis ac familiaribus, vt ex tam longa deliberatione tandem decerneret, cui potissimum vellet nubere: quanquam plerisque omnibus videretur Siciliae Regem esse cæteris præferendum. Id etiam vt faceret, Enriqui fratris amici ac familiares clam admonebant. Adiurabant etiam obtestabanturque illam, vt prospiceret rebus Hispanis, quæ proculdubio tendebant in interitum, nisi daret operam, quemadmodum ex se prolem relinqueret. Sed imprimis structor ille suus qui hac de re sæpius cum illa familiariter loquebatur, cogitans secum hunc esse virginum morem, vt præ pudore nolint facile connubio præbere assensum, his illam verbis adortus est. Scio ego, clarissima Princeps, cum de maritandis virginibus agitur, non ad ipsas, sed ad parentes, ad propinquos, ad tutores, atque ad ipsos in quorum potestate sunt, adiri solere: tuæ vero C. I. tuidini omnia hæc propinquitatis vincula fors ademit. Pater qui hac de re imprimis consultare debuit, obiit diem suum. Mater quæ secundas post illum debuit obtinere partes, vni tantum viduitatis suæ dolori indulgens in luctu ac mœrore degit. Frater qui debuit vtrique succedere, te indotatam regno spoliare nititur. Familiares & amici restant soli, qui non sine lachrymis tibi supplicant, ne stabilendi regni quod tuæ posteritati relinquis, tantam occasionem oblatam, amittas. Hoc te Prælati omnes ecclesiastici obsecrant, hoc primores populi, hoc regni proceres, hoc ciuitatum optimates, hoc omnes omnium ordinum Hispani, conscientiam tuam testantur, ne fraudes illos legitimis successoribus, ne sinas regnum Hispaniæ in alienam transire dominationem, ne des locum, vt frater à te vera indubitataque hærede, in subditiā atque ex turpi concubitu genitam transferat imperium. Vides te à tribus potentissimis Principibus peti, decerne quis illorum tibi magis animo sedeat. Quod si te pudor impedit, quo minus edas nomen, dicam ego quod sentio, ex illis omnibus magis tibi conducere Siciliae Regem, eundemque Tarraconensem Principem, est tibi coæuus, est robore atque animi virtute præstans, habet regnum tuo confine, habet in Hispania tua propinquos à viribus & diuitiis præpollentes. Proh Deus immortalis, quid dubitas vno verbo tot bona, tot commoditates, non modo tibi ipsi, sed tuis omnibus atque vniuersæ Hispaniæ reipublicæ præstare? His verbis Princeps iam victa, Quando, inquit, omnibus ita visum est, me debere assentiri coniugio, non credo id sine quodam numine atque diuina prouidentia euenisse. Quare vos o amici efficite quod videbitur è republica debere fieri, neque amplius hac de re sententiam meam expectetis. Quicquid enim de me statueritis id ratum, firmum, gratumque habebō. Sed huius meæ voluntatis facite imprimis certiorē Archiepiscopum Toletanum, qui huius mei sensus semper mihi fuit autor. Quem ego certo scio, cum acceperit hunc nuncium, peculiari quodam gaudio gauisurum. Archiepiscopus certior factus his de rebus, venit Fontiueros Abilensis agri vicum pergrandem, quo se iam Princeps è Matricali oppido profecta receperat, atque inde profecti sunt Valladolidum, vbi tunc erat Archithalassus Fredericus Regis Siciliae maternus auus, aliique complures ex regni primoribus, qui eo conuenerant ad sponsaliorum pacta conuentam nuptiarumque lætitiā celebrandam. Rex ipse Siciliae idemque Tarraconensem Princeps venit tandem comitatus Petro Manriquo Comite à Triuinio, qui deinceps fuit Dux Naiarenis, atque ex prouincia Tarraconensi aliis quamplurimis proceribus optimatibusque. Longum esset enumerare, qui complexus & quanta gaudia vtriusque partis fuere. Nihil illustrius illo die Hispania vidit, in quo nuptiæ tantorum Principum celebratæ sunt. Nemo enim fere fuit qui non lætitiā gestiret, non exultaret, non Deo gratias ageret: non municipium, non ciuitas, quæ non supplicationes ludosque publicos decerneret.

ÆLII ANTONII NEBRIS-

SENSIS, RERVM HISPANARVM

ATQVE HISPANIENSIVM HI-

storici, Decadis primæ Liber

secundus,

De epistolis Ferdinandi & Elisabes Principum ad Enriquum regem missis.

CAPVT I.

NVPRIIS fœliciter peractis, instauratisque repotiis, visum est Principibus facere omni de re certiorum Enriquum regem, atque per literas excusare, quod illius iniussu nupserit soror. Missæ itaque per honestos viros literæ cum mandatis in hæc verba. Enriquo Hispaniarum regi, fratrique pientissimo, Elisabæ Princeps eademq; soror bene agere. Non sum ignara te mihi succensere, quod iniussu tuo regi Siciliae nupserim. Sed cum audieris causas rationesque quæ me id facere coegerunt, facile opinor placaberis. Nam si aliqua in re culpa est, illam non mihi, sed tibi ipsi imputabis. Scis humanissime rex (neque enim te latere potuit) quali animo fuerim erga te, cum Alphonsus frater regium sibi nomen assumpsit, & quam mihi dissidiū illud displicebat, quamq; detestarer inter duos fratres decertari de regno quod alter possidebat, alter si foret superstes, possessurus erat. Scis præterea post illius obitum, quam sine cunctatione vlla regnum quod mihi ab aduersariis tuis offerebatur, abdicauerim, dicens te superstite nō licere regnare. Adhuc nihil est in meis operibus quod tibi displicere possit. Iussisti me venire quo tu volebas, declarasti me Hispaniæ Principem, fecisti quod iure debuisti facere, tamen ob id factum magnas tibi habeo gratias. Pollicitus es te intra quatuor menses repudiaturū vxorem, si vxor appellanda est, quam neque per iura diuina neque humana tibi habere licebat, missurumq; in Lusitaniā cum filia tali matre digna. Pollicitus quoq; es te mihi traditurum in sumptus oppida quædam vectigalia. Acta transacta omnia, iuravi stantibus his conditionibus, te inuito me nupturū nemini. Posses tu me eo nomine periurii accusare, si fecisses illa quæ te facturū mihi promissisti. Nunquid repudiasti vxorem? nunquid ablegasti illam cum filia? nunquid tradidisti municipia & vrbes, unde hoc inane principatus sustinerem? Omitto cætera quæ sunt omnibus nota, quo me nitentibus obtrudere, alteramq; quasi in demortui locū substituere. Quādo igitur tu mihi nō prospexisti, prospexi egomet mihi. Conscientiam tuam recole, comperies me fecisse nihil cuius pudeat pigeatve. Sed omnia hæc ommissa faciamus. Mihi nunc idem est animus qui fuit semper, te diligere vt fratrem, te colere vt patrem, te obseruare vt regem, precarique Deum immortalē, vt quam diutissime viuas. Quod si tu aliud cogitas, aut me cupis regni hæreditate mihi per leges debita spoliare, iniurius es in me, conquerar apud regni proceres, & apud optimates ciuitatum, cōtestabor vicinos reges, deferam querelam meam denique ad Deum immortalē. Hæc sunt, quæ putauit ex cordis mei penetralibus deprimere, vt animi mei sensum tibi declararē. Quæ sequuntur, meo atq; dulcissimi coniugis mei nomine rogo, vt quæ gesta sunt, boni consulas, probesq; nosq; ambos in filiorum numerum adoptes, vitæque necisq; ius penes te sit, perinde ac si ex te essemus procreati. Vale. At Siciliae rex in hunc modum. Etsi decretum mihi fuerat non dare literas ad illustissimam Dignationem tuam, quod mihi foret compertum, quali animo esses in me, coniugemque meam, eandemque sororem tuam, non potui tamen non obsequi voluntati illius, cui nihil denegare possum, quæ me admonuit, vt aliquid omnino ad te scriberem. Sed impræsentiarum quid aliud debeam scribere non occurrit, nisi vt petam ab humanitate tua obtesterque, vt quæ facta sunt te absente, æquiori animo feras, quoniam Deo imprimis auspice, & cunctorum deinde summatum infimatumque consensu facta sunt. Neque te iniquorum consilia transuersum agant, qui sua commoda, non tua & quæ reipublicæ sunt, requirunt. Scis, opinor, optime Rex, quos significem. Quod si tibi animo est alienos tueri, non idcirco tuos abalienare debes, & si nobis volueris esse pater indulgēs, & nos erimus tibi filii obsequentes, & si fueris nobis rex mitissimus & nos erimus tibi clientes obseruantissimi. Cætera per amicum ac familiarē meum Petrū

Vaccam qui isthuc cum his literis ac mandatis proficiscitur, commodius loquemur. Cui ut Dignatio tua fidem habeat, vehementer oro. Vale. At rex ut erat natura incertus animi, siue Magistri illius Spatharii suasu, cuius arbitrio agebat omnia, non literis, non mandatis, non viris qui ad eum fuerunt missi, respondit aliud quicquam, nisi velle se ad eam rem consultandam conuocare regni proceres, ut ex illorum consilio daret responsum quid facturus esset.

Magister Sancti Iacobi agit per literas cum rege Gallorum, ut Carolus frater Ioannam Enriqui filiam ducat uxorem.

CAPVT II.

AT Spatharius Magister qui ægerrime tulerat matrimonium illud, dies noctesque nihil aliud moliebatur, quam quemadmodum impediret labefactaretque successionem illam Principum qui iam omnium ordinum consensu fuerant adiurati. Angebat callidissimi hominis spiritum, quod ex illarum nuptiarum fœdere dissoluebatur patrimonii sui fundamentum, quod ad illum deuenerat ex iactura Infantium. sic enim appellant Hispani filios regum post primogenitum, qui posteaquam adiuratus est successor atque regni heres, dicitur Princeps. Filii namque Ferdinandi illius qui Ioannis regis fuerat tutor, atque ex tutela fuit adscitus ad Tarraconensem ac Siculorum insularumque nostri maris imperiū Infantes sunt cognominati. vnde & Gentilitii agri qui hodie à Mendocinis possidentur, 20 Infantatus appellatur. Igitur cum Enriqus Princeps adhuc ab Ioanne rege patre suo discederet, hic Ioannes Patiequs autor fuit, ut pater cum filio rediret in gratiā, ut ex ea concordia vtriusque copiis viribusque coniunctis Ioannes Nauariorum rex, idemque pater Ferdinandi huius Siciliae regis & Tarraconensem Principis, cum Enriquo fratre, qui & ipse fuit vnus ex Infantibus, regno pellerentur, spoliarenturque Gentilitiis hæreditatibus, quæ illis ex testamento Ferdinandi patris obtigerant. His regno pulsus fugatisque bello, bona publicata sunt, ex qua bonorū publicatione Marchionatus Villenensis Ioanni Patiequo cessit, quem deinde transtulit in filium primogenitum hæredem. Magistratus quoque ordinis Cisterciensis à Calatraua cognominatus, quo fuerat multatus Alphonfus Ferdinandi regis Tarraconensem filius, eodem iure, siue iniuria, ad Petrum Geryonum eiusdem 30 Ioannis Patiequi fratrem deuolutus erat. Qui cum videret Hispaniæ regnum per illas nuptias ad regem Siciliae peruenturum, veritus ne postliminii iure Marchionatus & fratris Magistratus ab illo repeterentur, nihil omittebat, nihil intentatum relinquebat, quo minus omnia interturbaret, cælumque ac terram misceret. Itaque secreto mittit literas ad Ludouicum Galliarum regem, hortans illum, ut mitteret petitum connubio Ioannam quæ dicebatur Enriqui regis filia, fratri suo Carolo Aquitaniæ Duci, qui iam pridem fuerat repudiatus ab Elisabe Principe, quemadmodum in libro superiori diximus. Per idem tempus Enriqus rex erat in oppido quod vocant Methymnam ad carpum, emporium illustre Hispanorum. Atqui rex Galliarum qui ex petitione illa passus fuerat repulsam, iratus Elisabæ Principi, & quod sibi atque fratri suo cōducere videbantur huiusmodi nuptiæ cum Ioanna Principe altera designata, atque iterum si opus esset designanda: mittit oratores, quorum princeps fuit idem Cardinalis S. R. E. quem superius dictum est venisse ex simili causa petitum Elisaben principem. Erant cum Enriquo rege Methymnæ complures ex regni primoribus, sed imprimis Magister Spatharius, Archiepiscopus Hispanensis, Episcopi Secontinus & Burgensis, Rodericus Pimentellus Comes Beneuentanus. Quo cum venisset Cardinalis, honorificeque esset exceptus, vsus est eadem prope oratione qua in petenda Elisabe Principe antea fuerat vsus, commemorans Gallorum atque Hispanorū regum antiquam amicitiam, sociosque penates, quod fœdus dicebat nunc arctiori vinculo posse cōnecti, si regis filia traderetur coniux Duci Aquitaniæ. Ostentabat præterea Gallorū regis potentiam, si inter duos principes de regni possessione decernendum foret. At rex Enriqus, & quod sorori erat infensus, & à Magistro Spathario pulcherrime subornatus, non habita iurisiurandi ratione quo illā principem declarauerat, non curans quod ex tam turpi facinore multa sequeretur mala: respondet se libentissime velle facere, quod petebatur, seq; daturum operam, ut quamprimū fieri posset, filia princeps regniq; hæres à cunctis iuraretur. Et ne res aliqua ex causa interpellari posset, dixit se statim velle exequi quod spondebat. Itaque comitatus quibus dictū est proceribus, & Gallis oratoribus, cœpit tendere iter Butracum, vbi erat Ioanna iunior cum Ioanna matre. Quæ aduentante rege profecta est in occursum cum filia virgine iam nubili, ad quatuor millia passuum 50 stipa-

stipata ex primoribus Marchione Sanctæ Iulianæ, & Comitibus Cluniensi, & Tendillano, aliisque compluribus ex eadem familia viris nobilissimis. Atque ita in medio agro utriusque consistentes, pro pudor Hispani sanguinis, illi iidem qui ad Tauros Guifandi, atque iterum ad Ocaniam Elisaben iurauerant Principem, nunc eandem abiurarunt, atque in eius locum Ioannam antea abiuratam, regnorum Hispaniæ Principem hæredemque iureiurando rursus sanxerunt, perinde ac si, ut clauus clauo, sic iuramentum periurio refrigeretur.

Sponsalia Caroli cum Ioanna celebrantur, & Enriqus literis Ferdinandi & Elisabes Principum incusatur.

C A P V T I I I.

O Tempora, ô mores! strenui milites illi & duces qui sub priscis regibus fuere, cum pro religione atque pro republica multum sanguinem fudissent, equum & arma merebant, qui regni fines propagabant, pauca agri iugera quasi magnam virtutis suæ præmium assequebantur, sic Hispana respublica in dies crescebat. At nostri proceres pro iurisdictioni contempta religione præmia petunt. Alius perfidiæ suæ precium urbem paciscitur, alius municipium, alius arcis præsidium, unde iniquam possit exercere dominationem agroque populetur, alius tertias decimarum ad comitatus limitaneorum decretas, alius ex decimis regalibus decies centum millia dipondium annua, alius vicies, alius tricies, alius Episcopatum, alius Magistratum, & quisque pro sui sceleris magnitudine debitam mercedem. Quod nisi ciuitates & populi sibi ipsis consulissent, sequi integros venturis Principibus reseruassent, actum erat de pulcherrima Hispanorum respublica: nullam certe hodie haberemus. His transactis, Cardinalis procuratorio nomine Ducis Aquitaniæ & noua Princeps se inuicem coementes, ille promissis arris, hæc spe regni dotalis, ex more antiquo, & Romanæ ecclesiæ consuetudine, sponsalia contraxerunt, signatæ tabulæ, dictum feliciter, ingens cœna sedet, nihil aliud defuit, nisi ut iaceret gremio noua nupta mariti: inde Segouiam regiam urbem profecti, unde Cardinalis cum cæteris oratoribus collegis dimissus est. Et populi, ciuitatesque, & optimates, immo vero optimus quisque, audita sponsaliorum celebritate, quasi iam Galli transcenderent Pyrenæum, & ex altera parte cogentur exercitus ad decertandum armis ciuilibus, ita miserabantur fortunam Hispaniæ, ita flebant omnes casus impendentes, & quæcunque solent in bellis intestinis accidere. Erant tamen plerique omnes in Ferdinandum & Elisaben animo propensiores, oderantque in dies & regem & Magistrum, tanquam omnium impendentium malorum autores concinnatoresque, sed Magistrum imprimis, qui nouam Aquitanorum Ducis sponsam curauit, ut in potestate suam redigeretur, quo pignore uti atque abuti posset regia potestate pro arbitrio suo. Quo nuncio ad Ferdinandum Elisabenque Principes delato, cum intelligerent omnia iam ad arma spectare, constituerunt antea quam aliud quicquam molirentur, obtestationibus ipsum regem ab incepto deterrere. Qui si nolet absistere, illum diris imprestationibus execrari, tanquam artificem & fontem malorum quæ inde prouentura forent.

Literæ autem in hunc fere sensum scriptæ. Superiori anno misimus ad Celsitudinē tuam literas cum mandatis, in quibus cōtinebatur excusatio, quod te incōsulto iniimus fœdera coniugalia, quodque id non est à nobis peractum eo animo, ut regiam Dignationem tuam læderemus, quin potius ut liberius illi obsequeremur, inseruiremusque non tanquam alieni, sed ut filii obnoxii atque obæratii, cuius animi nostri certa quedam pignora nos daturus esse pollicebamur. Responsum est certi nihil potuisse nobis rescribi, nisi re commutata prius cum quibusdam ex regni primoribus quos Celsitudo tua erat ad hoc ipsum conuocaturus. Quod responsum expectantes nihil interim omisimus eorum quæ probos atque obtemperantes filios facere decuit, tum honorifice de humanitate tua, & loquentes, & sentientes, tum etiam alios ad illud idem faciendum exhortantes. Testes sunt complures ciuitates & municipia, quibus suauissimus, ut tibi tuisque iussis obsequerentur, atque imprimis ornatissimum hoc oppidum Valladolum quod à Celsitudine regia plane deficiuerat. Quod si aliud officium nostrum desideratur, parati sumus illud crebrius obsequiorum resarcire. Erit itaque tuum iubere, nostrum vero iussis obtemperare. Cum vero supplicationis nostræ oraculum expectarem, non modo nihil responsum, sed etiam facti sumus certiores te animo in nos hostili excitare exterarum nationum genti nostræ inuisam in perniciem euerisionemque reipublicæ Hispaniæ, quodque ægrius ferimus, id non tam arbitrio tuo, quam suauissimum quorundam hominum, qui neque tuum obsequium, neque publicam utilitatem, sed propria commoda sequuntur. Nam quæ alia potuit esse causa tantæ nouitatis post iuratam à te imprimis, deinde à cunctis summatibus & infimatibus, re-

gni successionem nobis per iura diuina & humana debitam, cum præsertim nihil omiserimus eorum quæ filios erga parentes facere oportuerit? Quod si nos, cum eo simus animo, non impetramus tanquam à patre, at liceat nobis obtinere tanquam à bono viro iustoque iudice, ut ius nostrum non amittamus. Id autem quo pacto libere possit fieri, nos hanc rationem excogitauimus, nisi alia potius tuæ videbitur prouidentia. Constituatur municipium natura arteque munitum, idque teneatur præsidio quatuor ex regni primoribus, ex vtraque parte duobus, qui sub fide publica præsentent securitatem de suo iure disceptantibus, atque etiam ipsis iudicibus de causa decernentibus. Eo conueniant omnes omnium ciuitatum Hispaniæ procuratores, & viri religiosi probatæ fidei, iidemque doctissimi quotquot in regno parari possint, qui persanctè imprimis iurati se decreturos quod ex iure decernendū esse censuerint, audiant rationes quas vtraque pars pro suo iure tuendo attulerit. Quorum sententiæ ex hoc tempore nos staturos pariturosque, nequam prouocatos pollicemur, cui discrimini causam nostram subiicimus, ne ciuilibus atque peregrinis armis diuini cultus obseruatio intermittatur, & regni tranquillitas perturbetur. Atque ut ad breuiorem numerum iudices redigantur, simul etiam, ut suspecti reiciantur, liceat vtrique parti quinquagenos, aut centenos, aut quotquot visum fuerit, ex omni numero reprobare. Quod si, ut plerumque fit, inter ipsos iudices non conuenierit, est Petrus Verascus Comes Pharius vir bonus, idemque sapiens, vel vtriusque partis, vel potius omnium consensu huiusmodi iudicatus. Is cum quatuor viris religiosis, quatuor ordinum prælatis, beatorum Francisci, Dominici, Hieronymi, Cartuxensis, qui & ipsi iurandi additi pro arbitrio suo atque conscientia decernant atque componant inter partes quid sequi, aut quid fugere debeant. Quando igitur non sine vlla doli suspicione submittimus causam nostram iudicio talium virorum, petimus obtestamurque per ipsum qui est iudex viuorum & mortuorum, scrutans corda & renes Deus, ne deneges nobis id quod nec infimo cuiquam ex tuis subditis denegare potes. Quod si neque hoc quidem impetramus, ipsam cæli pietatem quæ talia curat, imploramus, quæ distribuit cuique pro meritis, his præmia, illis pœnam. Nos plane omni scelere immunes erimus, tibi omnia reip. atque diuini cultus detrimenta imputabuntur. Vale. Ad hæc omnia rex nihil respondit aliud quam ipsam potius sororem fuisse autorem omnium malorum quæ ex illo connubio prouentura erant, quando se inuito, immo etiam prohibente, ausa esset maritum sibi quære. Mala igitur omnia quæ ominabatur, in se ipsam, atque in eos quibus talia placebant, potius esse retorquenda.

Sepulueda, Arunda, Agreda, Turdeselle municipia Ferdinando & Elisabe Principibus se dedunt.

CAPVT IV.

AT Principes habito regis responso, quo tutiore in loco essent, ex Domnis contulerunt se Methymnam ad flumen Siccum, quod municipium erat Hispaniarum Archithalassi, ibique aliquot dies manserunt, expectantes quid rex interim moliretur. Magister vero ille Spatharius cui nihil vnquam fatis fuit, petiit à rege artis suæ stipendium Sepuluedam municipium ornatissimum, quod sibi atque posteris suis hæreditario cederet iure. Quod rex non grauate, quemadmodum & alia huiusmodi multa concessit, paratus etiam donare quicquid per improbitatem ille ausus esset petere. Id fuit initium, ut vrbes, oppida, municipia, castella, & arces, non habita vlla regis ratione desciscerent, quando videbant patrimonium regale tam facili ex causa dissipari. Sepuluedani itaque facti certiores de municipii sui alienatione, munire oppidum vallo & fossa, reficere muros & pinnas, disponere pluteos & propugnacula, intendere tormenta & machinas, parati vitam pro libertate pacisci, facti virtute, quos non validissimus hostis, non iniqua regis iussa & interminationes flectere potuerunt. Sed quia deerat illis tam præclari facinoris autor, adsciuerunt sibi Principes, ad quos videbatur eius oppidi quemadmodum aliarum omnium rerum possessionem ex iure peruenturam. Qui nuncio accepto, ne amitterent occasionem, accurrerunt. Itaque in hunc modum oppido sunt potiti, atque ex eisdem oppidanis disposito præsidio profecti sunt Complutum, vbi erat Archiepiscopus Toletanus, ibique per aliquot dies morati sunt. Per idem vero tempus Arundam ad Durium municipium pulcherrimum, quod erat decretum Ioannæ reginæ sumptibus, pulsus qui eiusdem reginæ nomine res administrabant, se quoque Principibus dediderunt. In eorundem quoque potestatem venit Agreda municipium item celebre, quo rex donauerat Ludouicū Cincinnatum Comitē Methymnæ celi. At oppidani quanquam ex hoste detrimenta multa pertulerant populatis

agris & parte oppidi ambusta, nihilominus tamen se in libertatem vendicarunt. Per idem quoque tempus castrum Inui præses, qui longe lateque per vias publicas, perque agros vicofque grassabatur, præsidio occupauerat oppidum Turdesellas ad Durium flumen. Id hac ratione venit in Principum potestatem. Erat Alphonfus Quintanilla vnus ex familiaribus Elisabes Principis, vir ingeniosus & prudens, & cuius opera posteaquam Principes rerum potiti sunt, fuit in rebus singularis. Is egit cum quibusdam oppidanis, vt deceptis vigilibus & circitoribus, ostenderent aditus per quos Principum milites auxiliares in munitiones penetrarent. Re composita Princeps ipse cum Duce Albanorum in tempesta nocte bipartito agmine oppidum adorti sunt, alteri à Durii fluminis parte secreto scaphis cymbisque inuecti, alteri à parte fluminis aduersa, tandemque admissi oppido sunt potiti. Præses vero per tenebras fugiens in castrum Inui se recepit. Hæc quatuor municipia venerunt in ditionem Principum anno à natali Christiano millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo.

*De morte Caroli Aquitaniæ Ducis. Laborat quoque Henricus, vt det filie sponsum
Alphonsum Lusitanorum regem, & deinde Enricum
Enrici filium.*

CAPVT V.

ANNO insequenti Carolus Aquitaniæ Dux, cui auibus sinistris Ioannam filiam putatiuam, immo nec putatiuam quidem, Enricus rex desponderat, veneno extinctus est, cum esset OEafone Vangionum Aquitaniæ municipio nobili. Fuerunt qui opinarentur à Ludouico fratre Gallorum rege perpetratum id facinus, propterea quod sentiebat cum Ducibus Britannorum Burgundiorumque, acerrimis hostibus regis, aliisque quam plurimis qui in illius perniciem coniurauerant. Qui nuncius cum ad Enricum regem peruenisset, doluit plus quam pro materia, cum præsertim hominis ingenium esset, vt ille doleret nihil quod soleat homini dolorem incutere. Itaque exclusus illa spe aliam viam aggressus est. Agit per nuncios cum Alphonso Lusitanorum rege, vt conueniant ad Pacem Augustam, quæ ciuitas est in collimitio vtriusque regni, commentaturi scilicet de rebus ad vtriusque regis vtilitatem spectantibus. Igitur constituto loco & tempore conueniunt ad præscriptum. Qui collocuti inter se quædam communia, paucaque ad rem pertinentia, cætera quæ ad sponsalia conducebant, egerunt per amicos & familiares. Petebat Lusitanorum rex arraboni siue pignori earum rerum, quæ spondebantur, certas quasdam vrbes, & municipia, & castella, arcesque in limitibus vtriusque regni: id quod Enricus nullo pacto præstare poterat, propterea quod illius vires & potentia erat iam perexigua, atque multo minor autoritas in alienandis maxime rebus quæ ad regale patrimonium pertinebant. Quare nihil est effectum iis de rebus propter quas eo conuenierant. Fuit suspicio Lusitanorum regem declinasse coniugium illud propositis conditionibus, quas intelligebat adimpleri non posse, re autem vera alias fuisse causas: siue quod diffidebat iuri neptis ex sorore, eo quod iam erat diuulgatum reginæ sororis adulterium, neque poterat salua conscientia huiusmodi vxorem ducere, cuius dos iniuria foret repetenda: siue quod intelligebat dari sibi acerrimum competitorem Siciliæ regem, qui præter suas vires quæ erant alioqui satis validæ, haberet in regno de quo certandum erat, complures ex primoribus sanguine & affinitate propinquos, atque alios complures amicos, ad hæc ipsius regis Siciliæ propria. Quid quod iam præiudicata atque adiurata erat regni successio Elisabæ Principi ab optimo quoque viro, atque vrbium populorumque procuratoribus? Itaque ex superioribus causis colligebat, non tam dari sibi eo nomine vxorem regno dotatam, quam bellum quod in perniciem suam suorumque complures annos videbatur duraturum. Atque infecto negotio digressi sunt. Exclusus ea quoque spe Enricus rex, iniicit animum alio. Erat Enricus Ioannis Tarraconensium regis ex Enriquo fratre nepos, quem posteaquam ex vulnere quod VImetano prælio acceperat, diem suum obiit, perinde atque filium ex se genitum educarat. Huic Enricus rex destinat despondere quam volebat nuncupari filiam, vt inter patruales de regno dotali disceptaretur, agitque per Rodericum Pimentellum Beneuentanum Comitem, qui erat Enriquo propinquus arctissimo sanguinis vinculo, vt ascisceret illum ex Tarraconensi prouincia, exposita causa cur inde venturus esset. Factus igitur à Comite certior omnibus de rebus, non accepto, neque petito à patruo rege comætu, properat ad regni spem, tamen si sciebat, cum patruale sibi fore decertandum, cuius aduentus Enriquo regi fuit iucundissimus.

Magister sancti Iacobi disturbat Ioanna sponsalia cum Enriquo Enriqui filio, obtinet Madriti arcem, petitque Segouiensem.

CAPVT VI.

INTER Spatharium Magistrum & Comitem Beneuentanum illius generum erat non obscura similtas ex eo, quod cum esset Comes in ipso articulo magistratum illum assequendi, focer quibusdam cauillis anteuertit negotium, ac veluti ex generi manibus extorsit dignitatem quæ post regiam in Hispania habetur omnium prima. Videns itaque Magister Comitem fuisse autorem euocandi Enriquem alioqui propinquum suum, veritus ne si ad regni fastigium aliquando peruenisset, inde sibi labes aliqua suboriretur, contulit se ad artes consuetas, cœpitque disturbare nuptias, cum præsertim sponsa foret in potestate sua. Cumque rex instaret perducere rem ad id quod iam diu concupierat, Magister causabatur inimicitias cum genero, atque proinde cum Principe futuro, petebatque à rege arcem Madriti, quo posset tuto in curia permanere, quandoquidem rex municipium illud frequenter consueuerat. Arx illa tenebatur præsidio ab Andrea Caprario, quem rex præfecerat domui suæ villicum, & cui ex amicis fidebat plurimum. Is semper fuerat autor reconciliandi Magistrum regi, iam inde ab eo tempore quo descuerat, sequebaturque partes Alphonfi fratris, & Magister ipse fatebatur se eo nomine multum villico debere, sed in hac re quæ sibi esset tam conducibilis & opportuna, non debere illum, dicebat, sibi obfistere, cum præsertim aliis in rebus quæ ad illius vtilitatem honoremque pertinerent, posset illi gratificari. Quod si animus erat, qualem se esse profitebatur, ex lege quæ de amicitia est a philosophis constituta, negocium erat dimetiendum. Ea est, quod amicus debeat reddere amico, si ex ipsius paruo detrimento sequantur amico grandia commoda: & quæ poterant esse maiora quam sui capitis securitas? quæ proculdubio sponderi videbatur arce illa occupata, militisque sui præsidio munita. Sed nihil villici preces, nihil officiorum commemoratio, nihil querelæ atque parum grati animi incusationes valuerunt, quin Magister ex præcepto regis arce potiretur. Qui factus voti compos nihilominus nuptias interturbabat, causatus iterum pericula quæ sibi inde tam à genero quam à futuro Principe impendebant, neque satis illi esse ad sui capitis incolumitatem tutandam Madriti arcem, nisi etiam Segouienfis adiungeretur, propterea quod illud quoque oppidum & maiori quidem anni parte Rex frequentaret, se autem non posse consistere, nisi vbi Rex senatusque regius & curia esset. Quod si impetraret, se daturum operam pollicebatur, quemadmodum ex Regis voto omnia conficerentur. Cæterum Rex intelligens se delusum Magistri dolis, & quod post traditam illi arcem Madriti, petebat rursus Segouiensem, quam si traderet, suspicabatur pari ratione aliud quicquam petiturum, cœpit subindignari Magistro. neque enim id palam facere audebat, veritus ne si beneficium beneficio non cummularet, omni sua spe fraudaretur, & amicum qualitercunque fidum perderet, maxime cum in illius potestate filia esset, quam cupiebat Enriquo Infanti quamprimum collocare. In ea igitur perplexitate positus, dubiusque quid faceret, secutus est tandem aleatorum perditum illud consilium:

Sic ne perdidit, non cessat perdere lusor.

Imperat præsidii, vt tradat Magistro arcem. Is erat idem Andreas Caprarius, qui cœpit illudere regis iussa, dicens nihilo magis Magistrum effecturum quæ pollicetur arce obtenta, eo argumento, quod qui vna in re fidem fefellerit, credibile esset & in altera simili paria facturum. Inde Magistri cum regis villico inimicitia confirmata, neque id iam occultis odiis, sed palam, donec ventum est ad arma, Magistro nitente oppugnare arcem, præside non modo propugnare, sed ipsum oppugnatorem vrbe atque suburbio pellere: id quod factum est, nec difficulter quidem. Nam & portæ vrbis, & templa, cæteraque munita loca tenebantur à præside, in quem oppidani erant propensiores, vti in bonum ciuem, potiorumque causam defendentem. Magister vrbe pulsus, se Madritum contulit. Per idem tempus Petrus Mendoza Episcopus Secontinus à Sixto Pontifice huius nominis quarto creatus est S. R. E. Cardinalis sub titulo sanctæ crucis, vocatusque est deinceps Cardinalis Hispanus. Iisdem præterea diebus Michaelus cognomento Lucas, quem rex Comestabilem creauerat, per tumultum à Mentefena plebe armis obrutus est, in cuius locum sufficitur Petrus Verascus Comes Pharius, idemque regis cubicularius maximus.

*De aduentu Vicecancellarii Cardinalis in Hispaniam, & quod Enriqus redit
in gratiam cum sorore Principe, & deinde frustratur.*

CAPVT VII.

ANNO insequenti, qui fuit quartus & septuagesimus supra millesimum quadringentesimum, Rodericus S. R. E. Cardinalis Vicecancellarius cum potestate legati delatere venit in Hispaniam. Qui primo suo aduentu cœpit agere de concordia inter Enriquem Regem, & sororem coniugemque illius Principes designatos, quibus imprimis curauit Magistrum reconciliandum, quod intelligebat illum esse inimicitiarum caput atque interpellatorem pacis. Cæterum Rex cum videret ex ea cum Magistro reconciliatione consilia sua impediri, & ipse per amicos egit, quemadmodum Principes in gratiam secum redirent. Qui cum eius accitu venissent Segouiam, eos benigne excepit, atque verbo & opere illos honorifice tractauit. At Principes è diuerso se posthac Regi obsecuturos, neque ab illius voluntate deinceps vnguem transuersum declinatuos professi sunt, simul etiam se illi ostensuros dicebant, quibus præstigiis à quibusdam hominibus eluderetur, qui non ipsius Regis decus, non reipub. vtilitatem, sed sua propria commoda sequerentur. Hic reditus in gratiam Magistro permolestus fuit, cœpitque & ipse nouas aliunde amicitias quærere. Venit itaque Collarium, quod municipium erat Ducis Alburquerqueri (is erat qui putabatur à cunctis subditiuæ Principis alterius pater) agitque cum illo de moliendis rebus nouis contra factionis aduersæ partes, sed imprimis contra Regis villicum qui conatus suos in obtinenda Segouienfi arce impedierit. Interim homo callidus, & qui nihil vnquam intentatum, nihil inausum relinqueret, secreto Regem sollicitat, si vellet omnia ex voto sibi succedere, filiamque sine controuersia cui destinaret, matrimonio tradere, atque proinde dum viueret, nullo interpellante regno potiri, atque post obitum certam regni hæredem filiam relinquere, vno facto hæc omnia facillime posse confici, si principes simul & Archiepiscopus Toletanus cum Andrea Caprario in vincula coniicerentur. Ex altera quoque parte Comes Beneuentanus qui summopere cupiebat propinqui sui cum subditiua Principe nuptias quamprimum confici, Regem ad properandum facinus extimulabat. Cæterum Rex homo natura quoquo versus impelli leuissimus, simul etiam maturandi filix matrimonii cupidus, neque minus Toletani prætulit puniendi auidus, non veritus fidei atque violatæ amicitix iura soluere, non abnuuit scelus oblatum. Ad quod peragendum constitutum est, vt milites clam intra urbem certis in locis disponderentur, qui signo dato erumperent ex composito, remque cõficerent. Non defuerunt qui Regi dicerent tam pessimi exempli facinus non attentandum. Posse enim fieri, vt ciuitates & populi indignitate rei permoti iudices assertoresque accederent, ipsiusque Regis capite lueretur, quicquid consilii pessimi delirarent. Certiores facti Principes omnium quæ aduersum se gererentur, Ferdinandus in castellum munitissimum Turocanum se recepit. Elisabe vero vxor tametsi admonebatur à cunctis, vt & ipsa quoque ad tempus secederet, voluit potius fortunam suam atque amicorum fidem experiri, magnoque animo, magnaque sui fiducia perstat in vrbe, curatque per Regis villicum cæterosque amicos fidos, portas, & templa, & vrbis loca munitissima præsidio firmari, ne quid detrimenti ab aduersariis capere posset. Rex cum videret se frustratum sua spe, cessit urbem sorori, seque Madritum contulit, quem è vestigio secutus est Magister, vt odii stimulos acriores admoueret in sororem, coniugemque ipsius, atque imprimis in villicum Segouienfis arcis præsidem, tanquam in præcipuum excludendi ab vrbe Regis autorem.

*De castri Iuliensis arce Magistro sancti Iacobi tradita, deq. illius obitu, & con-
certationibus inter competitores Magistratus.*

CAPVT VIII.

INTER vrbes & municipia quibus Rex Magistrum donauerat, fuerant castra Iulia, quod oppidum vulgo dicunt Trogillum, & ingenio situs, & ciuium opulentia in Lusitania nobilissimum. Eius arcem sub fide publica tenebat præsidio Gratianus quidam cognomine Sessius, qui nolebat Magistro possessionem cedere, quamquam esset id sibi à Rege crebro imperatum, causatus nescio quos sumptus quos in munitiones & milites præsidarios distribuisset. Qua de causa Rex eo profectus non potuit alia conditione Gratianum arcis præsidio extrudere, quam si hæreditario iure concederetur illi castellum

sancti Fœlicis Callaicorum cognomento. Quo die tradita est arx cui Magister suo nomine tradi voluit, ipse ex abscessu quodam pernicioso in altera maxilla oborto diem suum obiit in vicò sanctæ Crucis, qui distat à castris Iuliis austrum versus duodecim millibus passuum. Cum animam singultaret moriens, quærebat identidem ab adstantibus, an Iulienſis arx præſidi ſuo iam eſſet tradita. Pulchra in morte cogitatio, atque vitæ exactæ ſimilima. Sed proh Deus immortalis, quam diſſimilis hic Epaminundæ illius Thebani, qui cum apud Mantineam quo prælio Lacedæmonios ſuperauit, pro patria pugnans vulnus illud letale accepisset, noluit ferrum ex vulnere trahere, quoad audiuit victoriam penes Thebanos eſſe, quærens quo in ſtatu res Thebana foret: hic vero quærit moriens, an arx iniuria & contra rempub. ſibi donata præſidi ſuo per manus, vt aiunt, tradita ſit. Sed neque qui precio arcem prodidit, ſuperuixit diu. Siquidem à Sancti Fœlicis ſui inquilinis, lapidibus per tumultum obrutus, pœnas ſuæ proditiõnis debitas exoluit. Ex obitu Magiſtri aliquot ſequutæ ſunt ſimultates, atque Spathiferorum ordinis diſſidium inter duos acerrimos Magiſtratus competitores, Rodericum Manricum Parietinum Comitum, eiufdem militiæ Commendatarium à Secura, & Alphonſum Cardeniẽſem prouinciæ Legionenſis commendatarium maximum. Cumque illius ordinis duæ ſint prouinciæ, Legionis altera, cuius conuentus eſt ſub primore diui Marci, altera Caſtellæ, cuius conuentui præſidet primor Vclenſis, vterque ex competitoribus curauit ab altero Primoribus fieri conuocationẽ tredecim commẽdatariõrum, ad quos Magiſtri electionem ex ipſius ordinis conſuetudine atque decreto pertinebat. Parietinus namque Comes conuocationem illam dicebat fieri debere ex antiquo ritu, à Primore Vclenſi: Commendatarius maximus è diuerſo, à Primore ſancti Marci, cum præſertim in ipſius ordinis conſtitutionibus eſſet definitum, comitia debere fieri in illius prouinciæ conuentu, in qua Magiſter diem ſuum obiret, obiſſe autem deceſſorem in agro Caſtroiuliẽſi, qui proculdubio ad Legionis prouinciã pertinebat. In hac controuerſia ſuffragatoribus ab vtroque Primore conuocatis, vterque ex competitoribus eligitur, ſalutaturque Magiſter, Comes Parietinus Caſtellanæ prouinciæ, Commendatarius maximus Legionenſis. At parte ex alia Iacobus Patiequus Ioannis Patiequi deceſſoris Magiſtri filius, idemque Marchio Villenatum, dicebat patrem cum adhuc viueret, abdicaffe Magiſtratum in manus ſummi Pontificis, ſpectaretque in dies Apoſtolicæ ſedis confirmationem, habereque ſui ſtudioſos fautoresque nonnullos ex tredecim viris, atque imprimis Ofornini Comitum Caſtellanæ prouinciæ Commendatarii maximi ſuffragationem non contemnendam.

De inſtitutione prima ordinis militiæ Sancti Iacobi, & quomodo deinde propagatus eſt.

C A P V T IX.

SED quando in Spathiferorum ordinis, ipſiusque Magiſtratus, quæ dignitas poſt regiam apud Hiſpanos habetur prima, mentionem incidimus, neque ſatis conſtat inter autores, quo tempore, aut quibus initiis, & per quos fuerit tam inſignis militia conſtituta, viſum eſt hoc in loco quid hac de re pro comperto habeamus exponere. Sunt qui dicant hunc ordinem cœpiſſe ſub Alphonſo, cui foret cognomen Caſto, Chriſtianæ ſalutis anno circiter vigefimo ſupra octingentefimum. Sed neque produnt quis fuerit ordinis inſtituendi autor, aut quis illi tanta veſtigalia donauerit, vnde tam numeroſus exercitus ali poſſit, aut quid tam longo temporis ſpatio per enſiferos equites ſit geſtum, cum nulla ipſorum in hiftoriarum libris quos ego legerim, mentio ſit habita. Quantum vero ex priuilegiis huic ordini conceſſis colligere poſſumus, hæc militia videtur initium habuiſſe ſub Alphonſo Hiſpanorum Rege huius nominis nono. Extat in monumentis Alexandri tertii Pontificis maximi, anno Pontificatus ſui ſeptimo decimo, ſalutis vero Chriſtianæ ſexto & ſeptuageſimo ſupra milleſimum centefimum, in fauorem ordinis priuilegiũ conceſſum. In quo refertur fuiſſe in Hiſpania temporibus illis viros quofdam nobiles ordinis equeſtris, qui ſe ipſos omniaque bona ſua Chriſti militiæ deuouerunt, profeſſi quoad viuerent, ſe geſturos bellum contra nominis Chriſtiani hoſtes Sarracenos, qui totam prope Baticam magnamque Tarraconenſis prouinciæ partem occupauerant, tenuerantque per annos circiter quadringentos. Fuerunt autem ea tempeſtate equitum illorum facultates perquam tenues, quippe qui non multo plura quam viginti caſtella, & ea quidem munitiſſima poſſiderent, quæ ſubobſcuris nominibus in ipſo priuilegio numerantur. Per idẽ tẽpus Magiſter ipſe cui Petro Ferdinandi nomen erat, cũ plariſq; ſui ordinis equi-

equitibus Romam profectus, suo atque suorum omnium fratrum nomine rem omnem cum personis Apostolicæ sedi subiecit, supplicauitque vt ab eadem in proprios ac peculi-ares filios admitterentur, traderetque illis viuendi normam: id quod est à pontifice factū. Nam & illos in filiorum suscepit locum, & bona omnia sub Apostolicæ sedis patrimonio reposuit, normamque viuendi tradidit, quam deinceps in ordinem cum monitorio pœnali Magister Albertus S. R. E. Cardinalis vir plane optimus, atque eiusdem militiæ admodum studiosus, quam nostra quoque ætate recensuit confirmauitque Iulius secundus Pontifex maximus anno Christianæ salutis septimo supra millesimum quingentesimum. Ex paruo itaque illo principio per quosdam incrementi gradus eo potentia hæc-
 10 questris ordo peruenit, vt nostro sæculo mille cataphractos equites bello armare possit, quas copias beneficio Principum acquisiuit, ob insignes res gestas in bello quod sine intermissione contra Mauros Bæticæ iniustos possessores ad hæc tempora gessimus. Nam & pugna illa memorabili qua Miramamolínū superauimus, sub Petro Ario eiusdē ordi-
 nis Magistro singularem operam nauauit, quæ victoria parta est anno salutis duodecimo supra millesimum ducentessimum, Hispanorum Rege Alphonso nono. Atque deinceps Ferdinando Rege in oppugnatione Vbetæ, & Cordubæ perquam strenue hic ordo mili-
 20 tauit, sed præcipue in obsidione Hispalensi, vbi Pelagius Corrigia cognomento, ensiferorum equitum Magister, firmissimum tenuit præsidium. Fuere deinde huius ordinis Magistri viri splendidissimi, quorum insigni opera in bellis Reges vsi sunt, quæ contra nomi-
 nis Christiani hostes Mahumetis cultores gesta sunt. Vnde militia hæc diui Iacobi nomi-
 ne instituta, ex præda hostium, Regumque beneficio, & Pontificum benignitate opulē-
 30 tiam, ex crebris victoriis immortalē gloriam consecuta est. Sed de ordinis huius origi-
 ne atque regulæ primordiis fortasse plura hoc in loco, quam oportuerit, dicta sunt, cum de magnis rebus satius fuerit omnino silere quam pauca dicere.

*De Marchione Villenate comprehenso & absoluto, & de obitu Enriqui Re-
 gis, eiusq; habitu & moribus.*

CAPVT X.

10 SED vt eo vnde digressi sumus, aliquando reuertamur, dum Iacobus Patiequus Magi-
 stratus obtinendi causa suffragatores ambit, simulans innocentia suæ fiduciam, sed re-
 vera cupiditate quadam præcipiti, Osornino Comiti qui & ipse eo dignitatis aspirabat, se-
 fatis inconsiderate credidit, à quo ex insidiis quas parauerat, comprehensus, & in arcem
 commendati sibi oppiduli Fontis dominæ cognominati perductus, custodia adseruan-
 dus traditur. Cuius rei nuncius cum ad Regem esset delatus, magis quam pro materia, &
 quam Regem decebat, ægre tulit. Amabat namque præ cæteris omnibus amicis Marchi-
 onem, atque illa potissimum causa fuit Osornino Comiti eum comprehendendi, quod
 putabat illo pignore se habiturum magis propitium ipsum Regem ad magistratus conse-
 20 cutionem. Erat autem Rex licet natura & voluntate abstemius, lithanicus tamen & ne-
 phriticus & ileosus, quibus morbis eo tempore vehementius vrgebatur. Qui tametsi à
 medicis prohiberetur iter facere, intentantibus imminens periculum quod inde seque-
 batur, nihilo tamen segnius iter arripuit. Quem affectati sunt Cardinalis Hispanus, Com-
 estabilis, idemque Comes Pharius, Marchio sanctæ Iulianæ, Comes Beneuentanus, Co-
 mes item Cluniensis, aliique complures ordinis equestris primores. Conuenerunt præ-
 30 terea eodem Archiepiscopus Toletanus, & Episcopus Burgēsis. Qui omnes pro parte sua
 negotio insistentes, rem sic transfegerunt, vt Marchio sub certis conditionibus tandem
 absolueretur. Cœptum est præterea ibidem agi, de concordia Regis cum Principibus,
 sed dum altera pars Regem placat, exulcerat altera, nihil est confectum. Rex vero cum in-
 dies morbi conualescerent, nihil iam medicis promittentibus, Madritum rediit, vbi vi-
 40 ta defunctus est, quinto decimo posteaquam eo concesserat die, qui fuit tertius ante I-
 dus Decembris, anno à natali Christi quarto & septuagesimo supra millesimum qua-
 dringentesimum: regnavitque annos viginti, menses quatuor, dies duos & viginti: vixit
 annos quinquaginta. Deposuit corpus in cœnobio diui Hieronymi iuxta Madri-
 tum, deinde non multos post dies translatum est in monasterium Guadalupi, vbi cum
 moreretur se humandum præceperat. Inferias duxit, curauitque funus, & cum depon-
 50 retur cadauer, & cum transferretur, Cardinalis Hispanus, qui Mausoleum quoque illi, vt
 benefactori suo, simulachrumque faciendum locauit. Instituit præterea duorum sacer-
 dotum collegium, qui bis illi cotidie parentarent. Testamentum quod cum solennitate,
 quemadmodum dicitur, fecerit, repertum est nullū, nisi quatenus cū moreretur, dictauit

pauca voluntatis suæ verba, quæ notis exceptit Ioannes Ouetanus, cui ex omnibus Secretariis maiorem habebat fidem. In quibus continebatur tantum dare se conficiendi testamenti facultatem atque voluntatis exequendæ Cardinali Hispano & Marchioni Villenati. De Principe vero quæ diceretur ipsius filia putatiua, fieret quod ab eisdem testamētariis & insuper à Marchione sanctæ Iulianæ & Arcuacorum Duce & Comite Be-
 neuentano faciendum decerneretur. Fuit statura aliquanto procerior, corpore bene cō-
 pacto, facie latiuscula, nasoque complanato, citra deformitatem tamen. Delectabatur
 plurimum in venationibus, propter quas frequenter petebat solitudines & loca deserta.
 Insumebat multum temporis in Musica, tum audiens cantores fidicinesque, tum ipse per
 se fidibus accinens, & quidem cum vocis quadam suauitate. Erat mirum in modum ædi-
 ficandi cupidus, vnde & arces complures muniuit, ædesque sacras à fundamentis exci-
 rauit, monasteriaque construxit, locupletauitque vectigalibus & donariis. Fuit natura
 clementior quam regnorum gubernatores decet, profusior in largitionibus quam Re-
 gum magnificentia postulat, sed præcipue in excipiendis exterarum gentium legationi-
 bus. Vtebatur vestibus, neque ex preciosa materia, neque figura exquisitiori, sed quali-
 bus mediocris conditionis ciues honeste vti possent. Exercitum pergrandem alebat, tum
 prætorianarum cohortium, quæ semper exuberarent in armis, tum etiam euocatorum,
 quibus vtrisque summa fide stipendia statutis temporibus reddi curabat, & hæc omnia
 vsque ad regni sui annum decimum, in dies conualuerunt. vnde non subditis modo, ve-
 rumetiam finitimis Regibus erat verendus, cum subito paulatim omnia defluere atque
 deinde in præceps ire cœperunt, alteroque decimo tantarum gloria rerum intercidit, vt
 ne vestigium quidem illius vllum relinqueretur. Nam & amicorum suafu, quæ prima la-
 bes mali fuit illi, prætorianas cohortes emisit, quibus exarmatus cum voluptatibus suis
 indulget, primum ab iis quibus fidebat, deinde ab alienioribus contemptui simul & ludi-
 brio haberi cœptus est, atque eo tandem calamitatis deuenit, vt ex publicis vectigalibus
 nihil aliud reciperet, quam quod per regni primores gubernatoresque ciuitatum lice-
 bat. Quæ omnia fortissime patiebatur, non tam ex insensibilitate, cum alioqui natura es-
 set ingeniosissimus, quam ex quadam sibi innata animi æquitate, iocabaturque sæpe in
 fortunam suam. nam fuit & in hoc emunctæ naris, ac perquam facetus. Cum aliquando
 insimularetur quibusdam de rebus quarum non erat sibi conscius, Miror, inquit, cur me
 non insimulant quoque quod monetam ferio, quod de falsariis dici consuevit. Cumque
 illius iussis non obtemperaret quispiam, non abibit mihi impune dicebat. nemo enim me
 vnquam læsit qui non è vestigio debitas mihi pœnas exoluerit. Sed de vita & moribus
 plura, si contigerit nobis aliquando illius historiam latiori stylo profsequi.

Æ LII ANTONII NEBRIS-
 SENSIS, RERVM HISPANARVM
 ATQVE HISPANIENSIVM HI-
 storici, Decadis primæ Liber
 tertius.

*Elisabe cum Ferdinando coniuge Rex & Regina declarantur, & ex primoribus, qui
 obsequium exhibuerunt, qui restitere contumaces.*

CAPVT I.

VO tempore Enriqus Rex vita defunctus est, Elisabe Princeps age-
 bat Segouix. Quæ cum primum facta est de obitu fratris certior, in-
 ferias illi iustaque magnificentissime persoluit, seque Reginam de-
 clarari salutarique ab omnibus curauit. Nam coniux ea tempestate
 aberat, ex bello Ruscinocensi multis negociis in Tarraconensi pro-
 uincia implicitus. Paucis enim mensibus ante Ioannes pater Perpi-
 niana obsidione à Gallis oppressus, suppetias à filio implorauerat, qui
 comparato quam maximum potuit exercitu ex Hispanis Tarraconensibusque, tum gra-
 uis, tum leuis armaturæ militibus, patrem de facienda sub iniquis conditionibus deditio-
 ne

ne cogitantem, repentino suo aduentu obsidione liberauit. Segouientes ciues editissimo suggestu facto, quo omnium ordinum viri conuenerant, signa vexillaque regia substulerunt, inclamantes identidem Ferdinandum Regem, Reginamque Elisabem iustos, legitimos, & indubitatos hæredes ac dominos Hispaniarum naturales. Ipsi deinde Reginæ in subiectionis argumentum ex patria consuetudine manus exosculati, sub fide publica iurarunt, se futuros illi atque suo coniugi subditos fideles, obnoxios, atque iussorum omnium obtemperantes. Comes deinceps Beneuentanus, Marchio sanctæ Iulianæ, Dux Albanus, Comestabilis, idemque Comes Pharius, Beltranus Dux Alburquerqueus, Comes Triunius, Architalassus quoque Alphonfus Enriqui ipsius Ferdinandi Regis auunculus, alique complures regni proceres, optimatesque ciuitatum. Ac præterea ex antistitum numero imprimis Cardinalis Hispanus, idemque Archiepiscopus Toletanus, alique Præsules eodem conuenerunt, qui Reginæ fidem quoque suam iureiurando simili obstrinxerunt. Quibus aliqua ex causa facultas veniendi non fuit, misere procuratores, qui suo nomine idem munus exequerentur. Qui omnes postea eandem fidelitatem se præsturos Ferdinando Regi, per sancte polliciti sunt. Is namque accepto nuncio rerum omnium quæ gerebantur, ad Reginam vxorem magnis itineribus contendit. Atqui alia ex parte Areuacorum Dux, Villenas Marchio, in cuius potestate adseruabatur Ioanna, quæ falso dictabatur Princeps, Magister à Calatraua, Vrenas Comes, Marchionis vterque patruelis, neque eodem venerunt, neque suos misere procuratores qui obsequium debitum Regibusque nuper creatis exhiberi solitum deferrent. Areuacorum namque Dux petebat Areuaci titulum, atque Ioanni filio Magistratum à Traiani ponte confirmari. Marchio petebat Marchionatum, quo Ioannes Tarraconensium Rex fuerat superiori bello ciuili spoliatus, verebaturque à Rege filio repetendum: insuper & vrbes, municipia, castella, vectigalia, quæ pater suus Ioannes Patiequus ex patrimonio regali fuerat depecularus. His adiungebat Magistratum diui Iacobi quo pater fuerat perfunctus, debere sibi reddi, cum reliquis omnibus quæ sibi hæreditario iure obuenerant. Neque tantum ea efflagitabat quæ ad se pertinere diceret, sed quæ ad fratres, ad propinquos, ad clientes, ad amicos, quæ omnia, si Principes illis indulgissent, magnum regale patrimonium, atque proinde respublica Hispana detrimentum pateretur. At Principes interim tempori cedere, responsa in longum protrahere, dubios præmiis pollicitationibusque allicere, amicos honorifice alloquendo, comiterque tractando in fide retinere. In perduelles nihil noui decretum. Creati sunt quæstores maximi Gutterius Cardenius, quem superiori parte diximus fuisse matrimonii conciliandi autorem præcipuum. Gondifaluus Caconius, & ipse quoque Reginæ antiquus familiaris: adiectus, & tertius Rodericus Vlloa, qui & ipse Enriquo Regi fuerat quæstor quoque maximus.

Legati ad Regem Gallorum mittuntur qui de fœdere confirmando & de Ruscinone cum illo agant: interq; Regem & reginam disceptatio.

CAPVT II.

ATQVI Rex & Regina vt aliquod specimen futuræ gubernationis ostenderent, scire iusserunt iustitiæ ministros in grassatores, latrones, homicidas, depeculatores, reliquosque id genus facinorosos homines. Quæ res quemadmodum optimum quæque ad bene de republica sperandum erexit, ita criminosos alienauit, coegitque scelerum suorum impunitatem quærentes se perduellibus adiungere. Horum cum esset magna copia, ex qua partes aduersæ videbantur inualefcere, temperari iussum est ab hac iuris animaduersione, data maleficorum impunitate ab ea die, in qua regni gubernacula inierunt. Ex antiqua præterea consuetudine obseruata inter Hispanorum & Gallorum Reges, vt cum eorum quispiam decederet, alter de illius obitu fieret certior, missi oratores qui Ludouico Galliarum Regi nunciarent Enriquem vita functum, fœdusque & antiquam societatem renouarent, simul etiam Regem admonerent, vt si amici, si boni, si iusti Principis munere fungi vellet, restitueret Ioâni Tarraconensium Regi Comitatum Ruscinonis, quem illi Gothalanico bello sub certis conditionibus oppignerauerat, quibus non obseruatis ad pristinum dominum debere reuerti. At Gallus accepto nuncio de Enriqui obitu aliquot sui doloris argumenta monstrauit, atque è diuerso de noua Regis & Reginæ successionem oratoribus est gratulatus, velleque se libentissime antiqua fœdera instaurare respondit. Quod vero ad Ruscinonis Comitatum attinebat, dixit se nihil ex conditionibus oppignerationis immutasse, quin potius deberi sibi summam illam aureorum stipendii nomine quod bello Barcinonensi suus exercitus meruerat, velleque se mittere

iurisconsultum qui suam causam tueretur, doceretque penes se debere pignus retineri, quoad stipendium sibi redderetur. Venit itaque consultus, cum Principes essent Vandaliti, disputataque est causa in senatu regio, cumque nihil inter partes ea de re conueniret, decretum ut tam ad iuris disquisitionem, quam ad fœdera renouanda mitterentur utrinque oratores ad vtriusque regni collimitium, qui procuratorio nomine rē omnem transigerent. Per idem vero tempus cum Rex & Regina Segouix agerent, ceptum est inter virum & vxorem de iure successionis gubernationisque disceptari, non tam æmulationis dissidiique causa, cum alioqui omnibus in rebus esset inter illos tanta concordia, quanta nunquam inter alios binos coniuges fuerit, sed quod ea iuris disceptatione prospiceretur in futurum, ne regni administratio in alienam familiam transmutaretur, si filia superstitē eademque hærede succederet ex propinquis is qui esset ex consanguinitate proximus, id quod in Gallia aliisque in nationibus obseruatur. Ex primoribus Hispanix qui erant Regi sanguine propinqui, asseuerabant, quandoquidem Enriqus sine prole decesserat, successionem ad Ioannem Tarraconensem Regem esse deuolutam, quippe qui esset Ferdinandi Tarraconensis Regis filius, atque Ioannis primi Hispanorum Regis nepos, eodemque iure ad Ferdinandum huius Reginx coniugem pertinere successionem, regni que administrationem non quasi dotalis, sed quasi hæreditarii. E diuerso pro parte Reginx obiicitur ex legibus atque Hispanorum cōsuetudine, Castellanorum præsertim, virili sexu ex stirpe regia deficiente, fœminas esse legitimas hæredes, regni que idoneas moderatrices, afferebanturque exempla iam inde ab Infante Pelagio repetita, cuius filia Ormisinda cum virilis ille sexus liberos non haberet, in Legionensis regni hæreditatem successit, nupsitque Alphonso qui Catholicus est cognominatus. Odifinda quoque Froila fratre defuncto sine liberis in eodem regno successit, nupsitque Siloni. Eodem præterea iure Xanthia Ferdinandi cognomento Magni vxor ad eiusdem regni successionem peruenit, Veremundo fratre sine liberis extincto. E regione etiam Castellæ afferebantur exempla, quod Eluira ex Vasconum Regina hæreditario iure obtinuit Castellæ Comitatum, cuius filius Ferdinandus primus Castellanorum Rex fuit. Vrraca etiam quæ Raimundo Tolosatum Comiti primum, & deinde Alphonso Tarraconensem Regi nupsit, Castellani atque Legionensis regni hæres fuit. Berenguela quoque, Enriquo fratre immatura morte Pallantiæ intercepto, regni hæreditatem adiit. Catharina præterea Britanni Ducis filia cum Enriquo primi Ioannis filio omnium ordinum consensu adiurata est Hispaniarum Princeps. Eodem è contrario asseuerabant, ex historiis nusquam exemplum reperiri in Hispania, quod relicta hærede fœmina, ex laterali serie quisquam in regni gubernationem adscisceretur, quo iure Ioannes Tarraconensis Rex omnino excluderetur. Quod vero ad regni administrationem attinebat, pro parte ipsius Reginx obiectum est, ad eandem pertinere, ad quam & regni dominium pertinebat. Quod si quemadmodum legibus definitum est, regnum dotis nomine marito non potest tradi, neque gubernatio quoque. Nam quo iure qui rei dominus non est, aut regale patrimonium administrare, aut in bene merentes ex regio censu collocare beneficia, aut arcium præsidia sub publica fide alicui potest credere? Hęc partium concertatio, tandem hunc in modum composita est, regni hæreditatem successionemque ad ipsam Reginam pertinere, tametsi fœminam, propterea quod esset vnica Ioannis Regis filia superstes à Regibus Castellæ & Legionis recto stemmate descendens, neque posse ad alium quemquam pertinere hæredem qui per lineam lateralem ab eisdem Regibus descenderet. Definitum præterea ad eandem pertinere regni administrationem, in tribus præsertim illis quæ in parte superiori memorata sunt. Hunc itaque in modum rebus compositis, Regina his verbis Regem allocuta est.

Post disceptationis definitionem oratio Regina ad Regem.

C A P V T III.

NIL opus fuerat ô iucundissime coniux altercatione tam longa, vbi tanta est animorum coniunctio. Nam si quemadmodum audiui ex quodam antiquitatum peritissimo, in sponsalibus hæc fuisse verba sponsæ ad sponsum, vbi tu Caius, ibi ego Caia, hoc est, vbi tu dominus, ibi ego domina, cur mihi non liceat inde mutuari, vbi ego Regina, ibi & tu quoque Rex: qui cum sis mihi coniux dulcissimus, idemque dominus non modo meus, sed rerum omnium mearum, quidquid ab his legum cōsultis decretum sit, nihilo minus tu Hispaniarum Rex es, quam ego Regina, mihi que hoc animo sedet, æternumque sede-

sedebit, me atque omnia mea tuo arbitrio administranda permittere, cum præsertim futuri sint nobis omnium rerum nostrarum communes hæredes. Sed quando ita visum est regni primoribus qui hoc negocium in controuersiam deduxerunt, non ab re fuerit hanc iuris ambiguitatem, quæ aliquando in dubium venire possit, ex legibus & consuetudine Hispanorum decidisse. Vides optime cõiux vnicam esse nobis filiam Elisaben, ad quam, nisi quicquam Deus interim prospexerit, regni successio ex Hispanorum legibus pertinebit. Quod si quispiam ex regia stirpe stemmate recto non descendens asseret rem Hispanam ad se pertinere, quia vir: non ad communem filiam, quia fœmina: labefactaret profecto, aut, quod Deus auertat, forsan posteritatis nostræ seriem conuelleret. Quæ res quam sit indigna vel miseranda potius, nemo est qui non intelligat. Sed esto, sine vlla controuersia rerum potiatur ex nobis genita, nubatque cuipiam externo Principi, num minus periculum inde sequetur, si regnorum gubernatio in illum transferatur? Fieri namque potest, vt ille quisquis est nobis futurus gener, arcium præsidia, publicorum vectigalium quæsturas, dignitates ecclesiasticas, atque publicos magistratus ad eos sit delaturus, non qui sint Hispaniarum indigenæ, sed qui exteri ac peregrini. Quare illa iuris decisio, quod ad nos attinet, nihil profuerit, nihil nocuerit, sed fuerit quasi quoddam præiudicium ad ea quæ possunt aliquando contingere. Atqui rege intelligente quæ sunt ab vxore perorata, non solum veritati consentanea, sed esse quoque iusta & æqua, imperatum est ab vtroque, vt hac de re impostero non disceptaretur, constitutumque inter eos, vt diplomata, & dicta, literæque publicæ sub vtriusque nomine ederentur, quodq; sigilli characteres sub Hispani Tarraconensisq; regni insignibus fierent. In moneta quoque percutienda vtriusque imago cum nominibus in typis excuderetur.

Villenatium Marchio & Archiepiscopus Toletanus prætendunt causas à regis & reginæ obsequio discedendi.

CAPVT IIII.

DV M hæc Segouia geruntur, Marchio Villenatium literas cum mandatis ad regem reginamque mittit, quibus postulabat Magistratum sancti Iacobi sibi debere decerni, quo dicebat patrem suum Ioannem Patiequum adhuc viuentem se abdicasse, ea conditione, vt sibi traderetur, quodque subditua illa Princeps quæ suæ fidei credita erat, locaretur viro decenti, pro personarum dignitate constituta dote. Quorum vtrumque si denegaretur sibi, se habiturum causam iustissimam, vt aliunde sibi rebusque suis prospiceret, quasi vellet interminari se facturum dissidium cum reliquis primoribus earumdem partium studiosis. Ad hanc Marchionis postulationem responsum est, tametsi Ioanna quæ falso diceretur esse Princeps, non erat iis natalibus procreata, cum qua homines rerum nouarum cupidi possent in Hispania dissidium facere, cum satis constaret non esse neque vnquam fuisse habitam Enriqui regis filiam, quodq; Magistratus iam esset partim in potestate Comitum parietini, partim Commendatarii maximi Legionensis prouinciæ, quorum vterque fuerat de republica Hispana pulcherrime meritus: vt tamen res ad concordiam regniq; tranquillitatem perduceretur, sibi placere Ioannam decenti marito collocare, libellosq; supplices ad Pontificem maximum mittere, quibus peterent Magistratum eidem Marchioni à sanctitate sua decerni, sed interim Ioannam sequestro deponendam, ne ante aut post illius nuptias quicquam emergeret, vnde Hispana respublica aliquid detrimenti pateretur. Ad hæc Marchio respondit se non traditurum mulierem fidei suæ creditam mortalium cuiquam, nisi cui fidem ipse haberet, cumque de sequestre non conueniret, cœpit res in dissidium tendere. Marchioni accedebant omnes qui scelerum suorum pœnas extimescebant, quique erant rerum nouarum studiosi, sed imprimis eiusdem Marchionis fratres patruales, omnesque illorum clientelæ, quæ per Hispanias longe lateque patebant. At Marchio interim per fidos internuncios clanculum agebat cum Alphonsò Lusitanorum rege, eodemque Ioannæ auunculo, vt neptem ex sorore vxorem duceret, seque habere dicebat eiusdem consilii socios ex primoribus Hispaniæ tantam multitudinem, quæ sufficeret rem inceptam conficere. Archiepiscopus Toletanus qui vsque ad id temporis fuerat anceps vtras partes sequeretur, audita Marchionis rebellionem, cœpit prætere causas quibus honeste posset à regibus ad perduellium partes desciscere. Poscit ab illis munera quæ diceret sibi promissa iam inde ab eo tempore quo fuerant adiurati Principes, & quæ fuerant iam in benemerentes collocata, petit & alia cõplura, qualia solent ab iis qui occasionem quærunt ab amicitia discedēdi. Atqui rex memor obsequiorum, atque hospitalitatis, qua fuerat aliquando vsus apud illum, cœpit

hominem placare, tum datis præsentibus, tum futurorum pollicitationibus, tum honorifice compellando, tum communes mittendo amicos qui illum in fide retinerent, obtestarenturque ne vellet ab officio desistere. Ipse præterea rex per seipsum eadem omnia exequabatur, etiam diuersorium adeundo, quem honorem ad ea tempora alteri præstiterat nemini. At ille nihilo magis flecti, aut sententia sua pelli potuit, quin immo quo magis rogabatur, eo obstinatius in cæptis persistebat. Neque fuit qui dubitaret, pertinaciæ suæ causam extitisse æmulationem quam non dissimulanter gerebat cum Petro Mendoza S. R. E. Cardinale Hispano, cui ex omnibus rex & regina plurimum indulgebant, cum esset Archiepiscopus alioqui natura factiosus, & qui plurimum delectaretur armorum strepitu, familiaque nobilissimorum hominum ampliori. Atque ita cum neque blanditiis, neque precibus, neque pollicitationibus Principum vllum reliquisset locum, frendens, fremensque, & minabundus ex curia discessit, stimulosque perduellibus facesque ad bellum ciuile concitandum admouit. Non multos post dies rex & regina Segouia profecti Methymnam campestrem venere, petieruntque à Duce Albano eiusdem municipii arcem quæ ipsius præsidio tenebatur, id quod ille haud grauate fecit. nam continuo arcem tradidit, cui Principes tradi iusserunt. Deinde Valladolidum iter facientes, ab oppidanis magnificentissime excepti sunt, vbi per aliquot dies omnigenis ludis atque celebritatibus operam dedere. Veniebant præterea eodem ciuitatum populorumque procuratores qui antea non venerant, obsequium debitum sub fide publica oblaturi, inualescebantque in horas causæ iustioris auxilia.

Marchio per literas Lusitanorum regem ad bellum capeffendum hortatur, regisque ad Marchionem responsum.

CAPVT V.

INTEREA Marchio non cessat sollicitare quos secum ad studia Ioannæ Principis trahat, simulque mittit ad Lusitanorum regem literas cum mandatis in hanc sententiam. Iam sibi exploratum esse, quemadmodum ex obitu Enriqui regis hæreditas cum administratione deuoluta erat ad Ioannam filiam, quam omnes primores bis iam iureiurando declarauerant Principem, regni que paterni hæredem vnicam. Quodque rex Siciliae atque Elifabe coniux, humano atque diuino iure contempto, rem Hispanam nihil omnino ad se pertinentem arripuerint. Ioannam ex sorore sua neptem, paterno atque auito imperio spoliata, non habere alium quemquam ad quem cõfugeret quam ad ipsum, quippe qui esset sibi auunculus, & quidem potentissimus, & qui posset illam solus ab iniuria vindicare. Obtestabaturque, vt puellam omni præsidio destitutam, aut cum regno dotali vxorem acciperet, aut propinquitatis iure, vt legitimus tutor, non pateretur ab iniustis possessoribus bona illius occupari, id que fore factu facilimum, si comparentur vtrarumque partium vires. Habiturum illum ex primoribus Hispaniæ belli firmissima robora, atque imprimis se fratresque suos patruales, Magistrum à Calatraua, atque Comitem Vrenatem, nec non sororum suarum maritos, Gaditanum Marchionem, Alphonsum Aquilarium, Comitem Beneuentanum, Archiepiscopum præterea Toletanum, Ducesque Areuaci atque Alburquerqueri cum suis appendicibus, & clientelis, atque hi omnes hostes ex professo infestissimi: quatuordecim quoque vrbes, quæ nihil aliud expectant, nisi ducem quem in bello sequantur. Quod si semel Hispanorum regis sibi nomen assumpserit, atque in ipsum regnum potenter penetrauerit, complures alios ex Hispaniæ Principibus futuros qui declarent odia sua in aduersarios, quæ nunc futuræ dominationis timore occultant. Adiungebat superioribus, omnia Hispaniæ oppida in duas factiones esse diuisa, quarum alteræ necesse erat vt Lusitanorum partes sequerentur. Iam vero quod ad ipsos belli gerendi imperatores attinet, regis Siciliae vires esse perquam exiguas, quippe qui esset in summa rerum omnium egestate, & in maximo ære alieno, & qui non modo non haberet, vnde posset stipendia militibus soluere, sed neque ad sumptus cotidianos pecunias, nisi emendicatas, aut violenter extortas. E diuerso Lusitanorum regem habere exercitum robore ac numero firmissimum: habere pecuniarum tantam vim, quæ sufficiat ad alendū milites, quo ad res conficiatur: habere commeatus, cæteraque alia belli adiumenta. Cumque semel per Hispanorum agros vel vnam excursionem populabundus fecerit, fore vt ciues, oppidani, agricolæ, mercatoresque illum sequantur, seque eius arbitrio ac fidei continuo tradant. Ad hæc Lusitanus, tametsi animo secum versabat quatum facinus aggredere, quamque fore arduū cum possessore in ipsis regni penetralibus decertare, rescribit tamen velle se oblatam belli conditionem accipere, neque tantum ex sorore sua nepti regnum asserere, sed & illam